

Nagy Imre

A magyar nép védelmében

NAGY IMRE A MAGYAR NÉP VÉDELMEBEN

Vitairatok (1955-1956)
és rádióbeszéd
a forradalom napjaiból

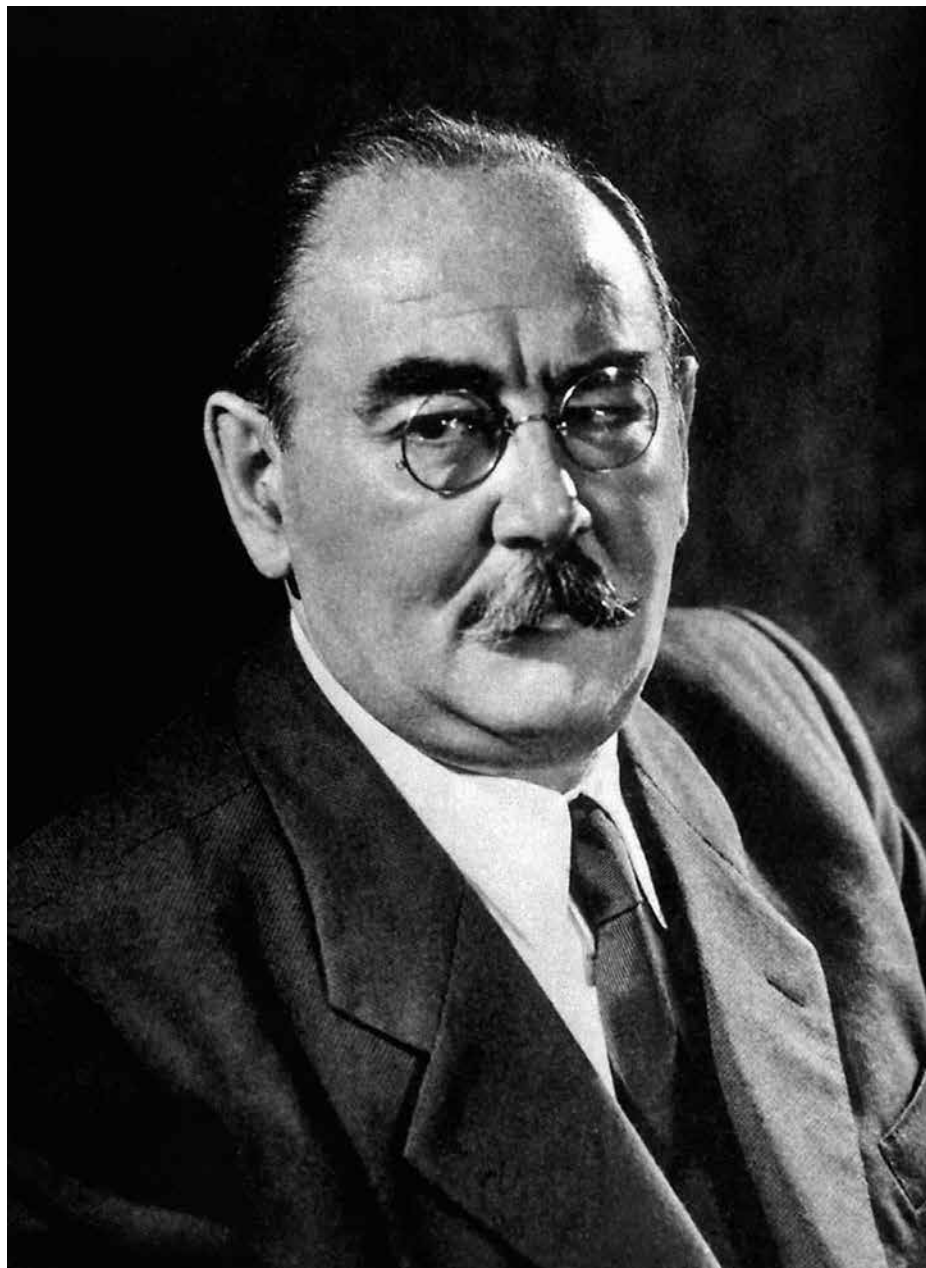

NAGY IMRE
ALAPÍTVÁNY

A bevezetőt írta és a kötetet
a Magyar Füzetek 1984-es kiadása
alapján szerkesztette: *Jánosi Katalin*

Első magyarországi kiadás
Budapest, 2020

© Nagy Imre Alapítvány

Nagy Imre

(1896-1958)

TARTALOMJEGYZÉK

Tisztelt Olvasó! – tájékoztató a jelen kiadáshoz	11
Előzetes megjegyzés (A kézirat megőrzője, 1957)	15
Előszó a második kiadáshoz (1984)	17
Nagy Imre „A magyar nép védelmében” – Bevezetés	28
I. fejezet – Az 1953. júniusi párthatározat jelentősége és szerepe pártunk életében	43
II. fejezet – A márciusi és áprilisi párthatározat szerepe és jelentősége	52
III. fejezet – Az „új szakasz” jellemző vonásai és sajátosságai	56
IV. fejezet – A szocializmus fejlődésének objektív gazdasági törvényei	63
V. fejezet – A szocialista bővített újratermelés kérdései	72
VI. fejezet – A munka termelékenység és az önköltség csökkentése	87
VII. fejezet – A szocialista iparosítás kérdései	95
VIII. fejezet – A mezőgazdaság szocialista átszervezése	109
IX. fejezet – Az egyéni parasztgazdaságok kérdése	130
X. fejezet – Termelés, életszínvonal, népgazdasági tervezés	144

XI. fejezet – A NEP szerepe és jelentősége	161
XII. fejezet – A munkás-paraszt szövetség és a Népfront kérdései	170
XIII. fejezet – Állami fegyelem, törvényesség, begyűjtés	179
XIV. fejezet – Kultúra, irodalom, művészet	187
XV. fejezet – Nacionalizmus és proletár nemzetköziség	195
XVI. fejezet – Honvédelem és pacifizmus	206
XVII. fejezet – A párt és az állam viszonyának kérdése	209
XVIII. fejezet – A párt szerepének és elért eredményeinek értékelése	214
XIX. fejezet – Az ellenállás, annak módszerei, formái és kihatásai	227
XX. fejezet – A pártélet szabályinak betartása és a rehabilitáció kérdése	235
XXI. fejezet – A marxizmus-leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése	254
XXII. fejezet – A két rendszer békés egymás mellett élése	266
XXIII. fejezet – A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk kérdése	275
XXIV. fejezet – A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdéseiről	297
A K. V. ülés után (jegyzetek)	321

Nagy Imre 1956. október 23-i Kossuth téri beszéde	334
Nagy Imre első rádióbeszéde 1956. október 24-én	338
Nagy Imre második rádióbeszéde 1956. október 25-én	340
Nagy Imre 1956. október 28-án bejelenti a fordulatot	342
Nagy Imre bejelenti az egypárt-rendszer megszüntetését 1956. október 30-án,	345
Nagy Imre bejelenti Magyarország semlegességét 1956. november 1-én	347
Nagy Imre miniszterelnök távirata az ENSZ főtitkárának 1956. november 2-án	348
Nagy Imre utolsó, 1956. november 4-i hajnali felhívása	350

Tisztelt Olvasó!

Nagy Imre miniszterelnök 1955-56-ban keletkezett politikai, gazdasági, kulturális, etikai kérdéskörökben írott vélemény- és vita-cikkeit (mely dokumentumegyüttest a szerző „A magyar nép védelmében” címmel látta el) eddig Magyarországon nem adták ki, magyarán – ismeretlenek. 75 évvel keletkezésük után a Nagy Imre Alapítvány időszerűnek tartja végre szülőhazájában megjelentetni őket – miután külföldön számos helyen és nyelven már ismereteseek, több kiadást is megértek¹.

Köszönettel tartozunk az első, 1957-es külföldi kiadás alapjául szolgáló írások megőrzőjének² és megjelentetőinek (Forradalmi Tanács), valamint az 1984-es párizsi Magyar Füzetek³ kiadóinak, hogy a világgal megismertették ezeket a jelentős, több szempontból is kiemelkedő értékű tanulmányokat – s ezen kiadások alapján nekünk is módunkban áll a hazai Olvasók elé tárni a forradalom miniszterelnökének a sztálinizmust, a Rákosi-rendszert és a „személyi kultuszt” kritikusan elemző tanulmányait.

A forradalom után a Nagy Imre-perben pusztán az írások létezése, különösen terjesztése, s horribile dictu külföldre juttatása bűncselek-

1. Idegennyelvű kiadások: Angol: – Imre Nagy „On communism: In defense of the new course” – New York, F. A. Praeger Publishers, 1957. Második kiadás: Westport, CT, Greenwood Press, 1957. Francia: „Un communiste qui n'oublie pas l'homme” précédé d'un portrait d'Imre Nagy par Francois Fejtő - Paris, PLON „Tribuné Libre”, 1957. Spanyol: „Contradicciones del comunismo” – Buenos Aires, Losada, 1957. Második kiadás: 1958. Német: „Politisches testament” mit einem Vorwort von Hugh Seton-Watson – München, Kindler Verlag, 1959. Japán: „Kyösanshugi ni tsutite” – Tokyo, Kagaimura Shobo, évszám nélkül.

2. Az 1958-ban kiadott Fehér Könyv alapján Nagy Imre írásait Kardos László, a NÉKOSZ egykori főtitkára juttatta ki külföldre. A „kézirat megőrzője” (lásd az 1957-es kiadás előszavát) valószínűleg Kardos László lehetett.

3. Magyar Füzetek: 1978 és 1988 között Párizsban, '56-os emigráltak által megjelentetett időszaki kiadvány-sorozat; „A mai szabad magyar gondolkodás archívuma”, melynek sok példánya jutott be cenzúrájuként az akkori Magyarországra. Kizárólag politikai, történet- és társadalomkritikai dolgozatoknak adott helyet. 12 évben összesen 41 kötetet jelentettek meg, ebből 18 volt folyóiratszerű, a többi 23 önálló munka: 13 a Magyar Füzetek Könyveit képezi, a többi 10 pedig a Király Bélával közösen kiadott „Adalékok az újabb-kori magyar történelemhez” nevet viselő, s főként 1956 történetének szentelt sorozatban kapott helyet. 1989, a rendszerváltás előtt a későbbi demokratikus ellenzék majd minden jelentősebb személyisége megszólalt a Magyar Füzetekben, amelynek kitalálója és éltető „motorja” Kende Péter volt. Szerkesztőbizottsága: Borsody István, Decsy János, Fejtő Ferenc, Kende Péter, Király Béla, Molnár Miklós, Szabó Zoltán, Pásztor Péter, Kemény István, Faragó Béla, Kenedi János, Kis János, Schöpflin György, Sozan Mihály, Tamás Gáspár Miklós, Varga Iván, Bence György, Kovács András, Haraszi Miklós, Konrád György.

ményt jelentett (bűnjelként és a vád bizonyítékeként szolgáltak a tanulmányok), így jelentőségük nagyságát máris megítélhetjük.

Nagy Imrét – miután nem volt hajlandó 1953-as kormány-programját („az „új szakaszt”, a „júniusi utat”) megváltoztatni, felszámolni – 1955 elején a miniszterelnökségből leváltották, egyetemi tanári állásából, minden pozíciójából felmentették, az állampártból kizárták, egyszerű nyugdíjasként élt. Napjait (először szívproblémákkal, betegen) belső emigrációban, az ÁVH által megfigyelve, szinte kizárólag otthonának falai közt elzárkózva töltötte. Pár hónap alatt fizikailag felépülve már íróasztalánál ült, írt – a sztálinizmust, a Rákosi-klikk politikáját elemezte, vette górcső alá és kritizálta, kíméletlenül. Az utolsó írásmű 1956 tavaszi. Alig pár hónapra rá tömegek követelték vissza Nagy Imrét a kormányba, először a „júniusi út”-ra való visszatérést, majd azt is átugorva még drasztikusabb intézkedéseket igényeltek – „rohantunk a forradalomba”. A történelem, sok évi kétségbeejtő társadalmi, gazdasági, politikai süllyedés után rohamléptekben vágatott – és Nagy Imrét igazolta. Az írásokból ez világosan kiderül.

Hogy végül 1956 novemberében a szovjet pörölycsapás végzett a „sajátos magyar úttal” – mindannyiunk számára drámai veszteség.

A kötet (az 1984-es kiadás alapján) tartalmazza Nagy Imre miniszterelnöknek a forradalom idején elmondott beszédeit is, melyek (rendkívüli hatásuk ellenére) szintén alig ismeretesek a hazai nyilvánosság számára. Azonban a XX. századi magyar történelemnek olyan jelentős eseményeit, mint Nagy Imrének a többpártrendszer megszüntetését vagy az ország semlegességét bejelentő történelmi beszédeit kötelező ismernünk.

A kötetben Nagy Imre írásai változatlan formában, beszédei (az optimum érdekében) minimális változtatással-kiegészítéssel kerülnek közlésre⁴. Ebben az első magyarországi kiadásban megjelentetjük Nagy Imrének 1956. október 23-án a Kossuth téren elmondott beszédét is – két variációban: a parlamenti gyorsíró hölgy helyszíni, azonnali lejegyzését, valamint az MTI által másnap leközzölt mondatokat.

4. Az 1984-es kiadásban a miniszterelnök 1956. október 28-án, vasárnap délután 17 óra 25 perckor elhangzó, a fordulatot bejelentő beszédében kipontozással jelölték a hangfelvétel hiányosságait, melyeket 2020-ban pótolunk.

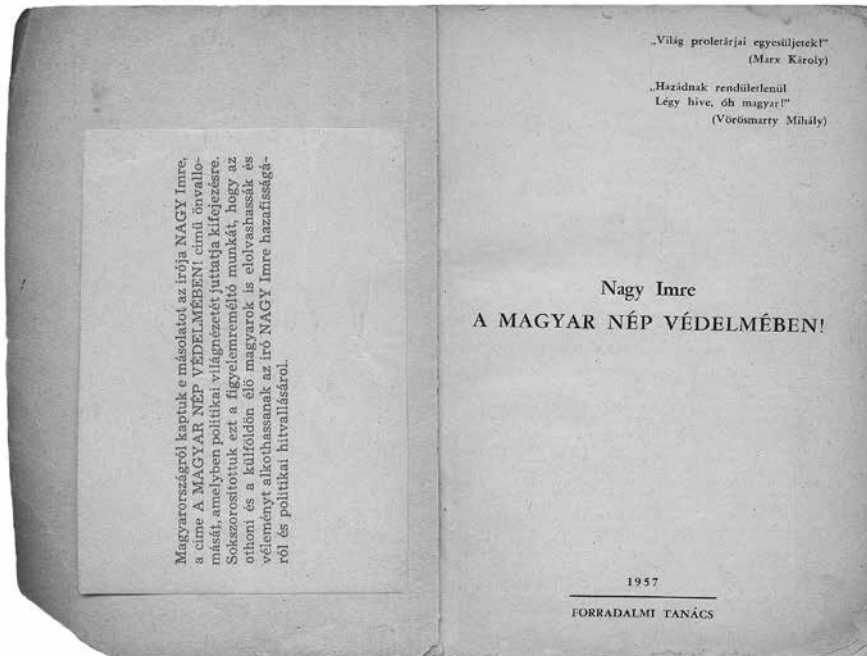
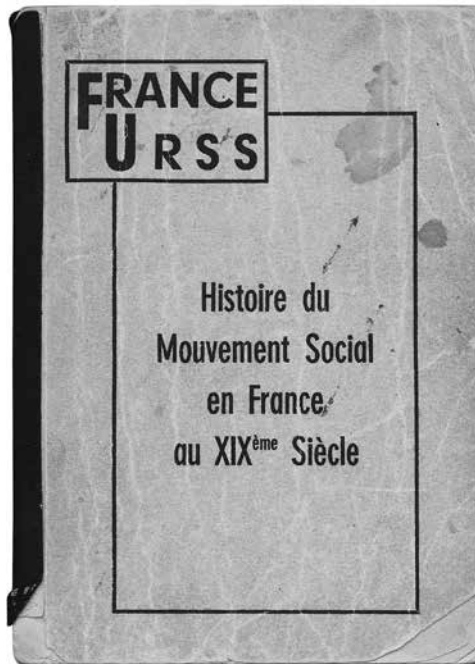
Az elmúlt évtizedekben számos Nagy Imrét és a korszakot bemutató mű született⁵, lényegesen többet tudunk a miniszterelnök munkásságáról, mint 1989-ben – mégis, ezen írások hazai megjelentetése hiánypótló. Ma, mikor a kommunista Nagy Imrét oly sok vád éri, a nevét viselő alapítvány számára felemelő érzés, hogy a miniszterelnök olyan írásait oszthatja meg az Olvasóval, melyek tisztább, mélyebb képet mutatnak meg a szerzőről, s felfedik Nagy Imre (gazdasági szakértelem melletti) mély humanizmusát, valós nemzeti érzéseit, erkölcsi-etikai normáit – és természetesen az Eszme tisztaságában való dacos, kitartó hitét, azt az elkötelezett, kitartó véleményét, hogy az általa elképzelt, megvalósítani kívánt szocializmus szebbé, boldogabbá, gazdagabbá teszi nemzetét. Majdnem egyetlen kívánsága volt ez Nagy Imrének.

„Per aspera ad astra” – „Tövises az út a csillagokig”. Ő megtapasztalta ezt.

Jánosi Katalin

Budapest, 2020 koraőszén

5. A legfontosabbak: – Rainer M. János: Nagy Imre 1896-1953 (1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs és Kutatóintézet 1996) – Rainer M. János: Nagy Imre 1953-1958 (1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs és Kutatóintézet 1999) – Gyarmati György: A Rákosi-korszak 1945-1956 (Rubicon 2013) – Rainer M. János: Nagy Imre (Nagy Imre Alapítvány 2017) – Nagy Imre első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei I. 1953. július 10. – 1954. január 15. (Nagy Imre Alapítvány, MNLOL Forráskiadvány, 2018) Baráth Magdolna és Geccsényi Lajos

Az első kiadás rejtett borítója 1957-ből

Előzetes megjegyzés

Ezt a könyvet Nagy Imre írta, aki 1953 nyaratól 1955 tavaszáig és 1956. október 24-től 1956. november 14-ig Magyarország miniszterelnöke volt. A kéziratot a szerző 1955 nyarán kezdte írni és 1956 tavaszán fejezte be. Az anyag végleges formát 1956 nyarán öltött. A munka megírásával az volt a szerző szándéka, hogy kifejtse politikai nézeteit a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége előtt – főleg azokkal a vádakkal szemben, amelyeket az első miniszterelnöksége alatti ténykedései és megnyilatkozásai miatt ellene emeltek.

A kéziratot 1956 augusztusában a szerző avval a megjegyzéssel adta át nekem, hogy sürgősen tegyem meg észrevételeimet, mert rövid időn belül be akarja nyújtani a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének. Az ismeretes események miatt erre nem kerülhetett sor és a kézirat nálam maradt.

Mivel azonban Nagy Imrével szemben újabban – a második miniszterelnöksége idejében kifejtett működésével kapcsolatban – a legkülönbözőbb vélemények és vádak hangzanak el, úgy vélem hasznos szolgálatot teszek a magyar népnek, ha a hazai és a nemzetközi közvélemény helyes tájékoztatása céljából a nyilvánosság elé bocsátom Nagy Imre művét, amelyből a szerző tényleges politikai nézeteit az olvasó világosan megismerheti.

A kinyomatott szöveg teljes egészében Nagy Imre írása; semmit nem adtam hozzá, semmit nem hagytam ki belőle. A műben előforduló események, hivatkozások és határozatok könnyebb megértésére kronológiát állítottam össze, amit a könyv végén talál meg az olvasó.¹

A kiadás rendkívüli körülményei és nehézségei miatt maradt a kelténél több sajtóhiba a könyvben.

A kézirat megőrzője

1957. március 15-én.

1. A kronológiát nem közöljük ebben a kiadásban.

Nagy Imre

„A MAGYAR NÉP VÉDELMEBEN”

**Vitairatok és beszédek
1955-1956**

Az 1984-es párizsi kiadás borítója

Előszó a második kiadáshoz

Nagy Imre kiadatlan, a szélesebb nyilvánosság előtt nem ismert írásainak: vitairatainak, beadványainak, tanulmányainak jelentős része első ízben 1957 tavaszán jelent meg nyomtatásban. Mindmáig névtelenül maradt kiadói „A magyar nép védelmében” cím alatt tették közzé az írásokat. A kedvezőtlen anyagi-technikai feltételek között megszületett, szerény külsejű, kisalakú kötet méltán keltett nagy nemzetközi visszhangot, és azt hamarosan több nyelvre is lefordították. A továbbiakban egyik alapvető – nem mindig megjelölt és nem kellően méltányolt – forrása lett a gazdag és máig gyarapodó, immár több mint negyedszázados 1956-os irodalomnak. Visszaemlékezések, monográfiák, összefoglaló kötetek sora jelent meg az elmúlt évtizedekben a magyar forradalomról: tudományos, népszerű, történelmi és ismeretterjesztő feldolgozások, irodalmi művek – és eközben háttérbe szorult az egyik leghitelesebb, eredeti dokumentum, a koronatanú személyes vallomása az 1956-os forradalom előzményeiről. Sajnálatos, hogy a magyar olvasók alig ismerik Nagy Imrének ezeket az írásait. A hatóságok különleges éberséggel őrködtek azon, hogy a kötet ne jusson a hazai olvasó kezébe. Érthető: hiszen a benne foglalt írásokból oly képtelennek tűnik a vád, mely szerint Nagy Imre „a szocialista rendszer megdöntésére irányuló összeesküvést” vezetett, és hihetetlennek az ítélet, amely ezen a címen őt és társait bitófára küldte.

„A magyar nép védelmében” – ellentétben az emigráció és a belső demokratikus ellenzék temérdek kiadványával – Magyarországon úgyszólván ismeretlen (egyetlen példányról tudunk, amelyet egy magyar közkönyvtár zárolt részlegén őriznek). Viszonylag kevésbé ismert a kiadvány az emigráció körében is. Ennek egyik oka, hogy sohasem volt könyvárusi forgalomban. Nem könnyíti meg az olvasást a kötet kezdetleges kivitele, gyenge minőségű, elsárgult papírlapjaival, apró betűs sűrű soraival, elírásaival. De talán akadály volt a mű terjedésének, különösen a fiatalabb nemzedék körében, Nagy Imre szigorúan marxista jellegű érvelése és a leninista pártnyelv fordulataival operáló stílusa is. Helytelen lenne ezt napjainkban, közel

három évtized múltán, figyelmen kívül hagyni vagy a témával most ismerkedő olvasó előtt elhallgatni. Mégis úgy véljük, Nagy Imre 1955-1956 évi vitairatait ismernie kell mindenkinek, aki képet akar kapni az 1956-os magyar forradalomról és a mártírhálált halt Nagy Imre személyiségéről. Ezért határozta el sorozatunk szerkesztői munkaközössége, hogy huszonöt évvel az első kiadás megjelenése után újra közreadja „A magyar nép védelmében” című kötetet. Az idő múlásával azonban szükségessé és lehetségessé vált néhány módosítás, illetve kiegészítés. Vezesse ezt be néhány megjegyzés az írás keletkezésének körülményeiről.

1955 elejétől az írás lett Nagy Imre politikai tevékenységének fő- és jó ideig egyetlen területe. 1955 januárjára Nagy Imrét a Rákosiékkal folytatott másfél éves politikai és személyi harc súlyosan megviselte. Különösen érzékenyen érintette, hogy Rákosinak sikerült a szovjet pártvezetés többségét, Hruscsovot is beleértve, a maga oldalára állítani a Magyarországgal kapcsolatos politikai és gazdasági kérdések megítélésében. Nagy Imre januárban szívrohamot kapott, és néhány hetes pihenésre kényszerült. Rákosi Mátyás, a pártvezetőség és az apparátus újra megszilárdult uraként, ezt a helyzetet felhasználta arra, hogy tökéletesen elszigetelje, megbénítsa és kikapcsolja őt a politikai életből. Egészsége kímélése ürügyén – orvosi cinkossággal – teljesen házi őrizet alá helyezte Nagy Imrét, aki pedig akkor még a minisztertanács elnöke és a párt politikai bizottságának tagja volt. Nagy Imrét elzárták munkatársaitól, politikai elvbarátaiktól, nem tájékoztatták sem a párt, sem a kormány tevékenységéről. Rákosi módszereire jellemző, hogy a Központi Vezetőség március 2 és 4 között lefolyt üléséről, melynek tárgya Nagy Imre jobboldali elhajlása volt, a miniszterelnök csak közvetve, „illegálisan” szerzett tudomást. Amikor az eljárás ellen többször írásban tiltakozott, majd a K. V. elé terjesztett határozati javaslatához ugyancsak írásban benyújtotta észrevételeit a K. V. titkársághoz, Rákosi ezeket a beadványokat egyszerűen elsüllyesztette. Ugyanerre a sorsra jutottak Nagy Imrének a márciusi és az áprilisi K. V. határozatokat bíráló terjedelmes vitairatai is. Ebben azonban Nagy Imre szigorúan betartotta az ún. pártszerűség szabályait. Minden vitás kérdésben kifejtette álláspontját, de a Központi

Vezetőséghez intézett írásait nem ismertette senki mással. Még az 1955. áprilisi határozat is csak azt vethette szemére, hogy pártügyeket „párton kívüli feleségével” beszél meg... Ezt a magatartást elsősorban Nagy Imre több évtizedes párt-beidegzettségai magyarázzák, meg a nem titkolt reménység, hogy a szovjet vezetést meggyőzi arról, hiba volt újra Rákosira átnyergelnie. Végül talán szerepet játszhatott az is, hogy nem kívánt újabb ürügyet szolgáltatni az ellene indított személyi hajszái igazolásához.

Alapvetően megváltozott a helyzet a Központi Vezetőség április 14-i határozata után. Nyilvánvaló lett, hogy a cél Nagy Imre politikai megsemmisítése, az 1953. júliusi kormányprogram, az akkor meghirdetett „új szakasz” politikai és gazdaságpolitikai célkitűzéseinek felszámolása. Nagy Imre válaszút elé érkezett. Ha követi hasonló helyzetbe került elődei példáját – vagyis hallgat –, vagy ami ezzel gyakorlatilag egyenértékű, tevékenységét a Központi Vezetőséghez intézett terméketlen, egyoldalú és eltitkolt levelezésre korlátozza, akkor valóban szabad utat nyit Rákosiéknak. Jelleme, felelősségérzete, az ország sorsa feletti aggodalma és nem utolsó sorban politikai érzéke más magatartást diktált. Félretolta a pártszerűség, a pártfegyelem formális korlátait, és harcot indított a Rákosi-klikt ellen. Eddig csak védekezett a vádakkal, koholmányokkal szemben, most támadásba lendült.

Nem véletlen, hogy ebben az időben Nagy Imre körül már kialakult barátainak, munkatársainak egy szűkebb köre, maga pedig elkezdi vitairatainak – ahogy ő nevezi, „dolgozatai”-nak – írását.¹ Ezekben sorra veszi a legfontosabb politikai, gazdasági, időszerű elvi és gyakorlati kérdéseket. Egy-egy dolgozat megírására rendszerint valamilyik, személye ellen intézett támadás szolgált alkalmul. Ahogyan az a kommunista pártok történetében a mai napig dívik, „pártszerű vita” címén hajtóvadászatot indítanak a kijelölt áldozat ellen. A protokoll szabályait itt is gondosan betartották. A harci kürtöt ezúttal is Rákosi fújta meg, őt követték a politikai bizottság más tagjai – Gerő Ernő,

1. A korszak alapos elemzését lásd Molnár Miklós és Nagy László könyvében („Reformátor vagy forradalmár volt-e Nagy Imre”), amely sorozatunk 2. számú kiadványaként jelent meg, s különösen annak „A Nagy Imre csoport” címet viselő fejezetében (82-99. old.). Ugyancsak haszonnal forgathatja az olvasó Méray Tibor helyzetismerettel és beleéléssel írott könyvét („Nagy Imre élete és halála”), az itt tárgyalt korszakra vonatkozóan különösen a 109-147. oldalakat.

Szalai Béla, Hegedüs András –, aztán felsorakoztak a szorgos hajtók: ideológusok, párt-publicisták, párt-közgazdászok, egészen az egyszerű ember jelmezében fellépő ún. „munkás-levelezők”-ig. Egyidejűleg rákapcsolt a kampányra a pártapparátus, amely „levitte a vonalat” a munkahelyekre, a körzetekbe, a névlegesen nyolcszázezer főnyi párttagságba.

Ezek a „pártszerű viták” egy töből fakadnak a koncepciós perekkel. Az üldözők nem riadnak vissza semmilyen eszköztől, ön-ellentmondástól, hazugságtól. Nem kell attól tartaniok, hogy állításaikat bárki is helyreigazítja. Az üldözött pedig még szerencsésnek mondhatja magát, ha megadatik számára a kegy, hogy némán tűrjön, és nem kell látványos önkritikát gyakorolnia.

Nagy Imre fölírta a pártszerű vitának ezeket a bevett, íratlan szabályait. Dolgozataiban nem elégedett meg a hamis állítások leleplezésével, hanem kifejtette saját nézeteit is. A polemikus hangvételő, publicisztikai jellegű írások ezért egyben programatikus érvényűek. A szerző mindegyiket elküldte a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, az Sz. K. P. elnökségének és később a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének is, egyeseket egyenesen Tito elnöknek címezve. Ezek a vitairások azonban már bizonyos korlátozott publicitást is élveztek. A gépelt másolatokat Nagy Imre elolvastatta szűkebb baráti körével, majd a másolatok szaporodni kezdtek és kézről-kézre jártak. Ezek voltak az első magyar szamizdat kiadványok, és alighanem az úttörők sorába tartoztak az egész szovjet táborban is. Példányszámuk alacsony volt, de politikai hatásuk annál nagyobb: szerepük volt Rákosi Mátyás hatalmának megrendülésében és abban, hogy 1956 júliusában Rákosi végleg letűnt a magyar politikai élet színpadáról.

Az eléggé széles körben elterjedt véleménnyel szemben, amely Nagy Imrét – joviális külseje és modora alapján – amolyan tempós professzornak könyvelte el, a valóságban ez a tudományos felkészültségű politikus rendkívül munkaszerető és tevékeny ember volt. Szenvedélye volt a vita és az írás. Amikor 1955 kora őszén úgy vélte, hogy kimerítette az időszerű politikai és gazdaságpolitikai problémákat, figyelme az elvontabb, elvi témákra terelődött. Ennek eredménye-

képpen született meg az a négy tanulmány, amely a kor viszonyaihoz képest sok eredeti, sőt merész gondolatot tartalmazott. Kétségtelen, hogy abban, amit a békés egymás mellett élés perspektívájáról, a tömbpolitikáról, a szocialista országok és az őket kormányzó kommunista pártok egymás közötti viszonyáról vallott, felismerhető a jugoszláv párt-teoretikusok befolyása, bár olyan alapvető kérdésben, mint a nemzetközi szuverenitás értelmezése, már akkor túlment a – belviszályok lehetősége által feszélyezett – jugoszláv hivatalos nézeteken. Ha azonban figyelmesen olvassuk a szocializmusba való átmenetről és a kommunista pártok erkölcsi és etikai problémáiról, a sajátos nemzeti fejlődésről írt tanulmányait, akkor azokban felismerhetjük azokat a lényeges elemeket, amelyekkel 1968-ban, majd a hetvenes években az „emberarcú szocializmus”, illetve az „eurokommunizmus” fogalomkörében találkozhattunk újra. Annál jellemzőbb, hogy a Nagy Imrével való rokonságot még a legnyitottabb, legprogresszívebb nyugati kommunista pártok sem vállalták mind a mai napig.² „A magyar nép védelmében” 1957-es, első megjelenésekor a szerkesztők – föltehetőleg a keletkezési körülmények ismertének hiányában – eltekintettek az időbeli sorrendiségtől és a kötet elejére helyeztek néhány később íródott igen fontos tanulmányt. A jelen kiadásban célszerűbbnek véltük helyreállítani a kötetben belül az időrendiséget, vagyis a szövegeket kronológiai sorrendben közöljük. A szerző eredeti szándékát követve egységes résznek tekintjük az 1955 nyarán írt dolgozatokat az utólag megfogalmazott bevezetéssel együtt. Ezután közöljük az 1955 őszén és 1956 elején, még az Sz. K. P. XX. kongresszusa előtt írt tanulmányokat. Ettől eltekintve az első kiadásban közölt írásokat mindennemű változtatás nélkül, eredeti, hiteles formájukban adjuk közre újra. A szerkesztés során csak a sajtóhibák és az értelemzavaró elírások kijavítására szorítkoztunk.

Szívesen egészítettük volna ki a kötetet a XX. kongresszus után és a forradalom kitörése előtt született Nagy Imre írásokkal (lásd alább); ezekből sajnos csak egy állt rendelkezésünkre: az Irodalmi Újság 1983. 2. számában megjelent „A K. V. ülés után” (Jegyzetek) című feljegyzés.

2. Ennek okairól lásd Magyar Füzetek 9–10 sz. 174. old.

Elhagytuk viszont az új kiadásból az eredeti kötet végén közölt kronológiát, mert úgy gondoltuk, hogy az egyes fejezeteket kiegészítő jegyzetek eredményesebben szolgálják az olvasó tájékozódását.

Végül úgy véltük, hogy Nagy Imre további fejlődésének megvilágítása végett hasznos lesz a kötetet mindazokkal a beszédekkel kiegészíteni, amelyeket Nagy már kormányelnöki minőségben a rádión keresztül intézett az ország lakosságához. Ezeket a történelmi dokumentumokat „A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében” 1956. október 23. – november 9. (New York, Free Europe Press, 1957) kiadvány közleményei alapján publikáljuk.

A fentebb elmondottakból nyilvánvaló, hogy Nagy Imre 1955–56 évi megnyilatkozásainak újabb, bővített kiadása sem léphet fel a teljesség igényével. Hiányzik belőle számos fontos, de hozzáférhetetlen dokumentum. Nincsenek benne azok a beadványok, tiltakozások, amelyeket Nagy Imre 1955 januárjától 1955 áprilisáig az M. D. P. Központi Vezetőségéhez intézett. Eddig nem került elő az a tanulmány sem, amelyet a szerző az Sz. K. P. XX. kongresszusának nemzetközi jelentőségéről írt. A szerkesztői munkaközösség nem tudta megszerezni annak a két levélnek a másolatát sem, amelyet Nagy Imre Rákosi bukása után saját pártügye rendezése végett intézett a pártvezetőséghez. Végül teljesen ismeretlen a politikai rendőrség által elkobzott írárok tartalma. Alig tudunk valamit a romániai deportálás ideje alatt készített – Snagov-i – naplójegyzetekről; nem ismerjük az 1958. júniusi bírósági tárgyaláson elhangzott szavait, sem az utolsó szó jogán elmondandó beszédéhez készített – állítólag bőséges – jegyzeteit, csak annyit tudunk, hogy Nagy Imre végül is nem élt ezzel a joggal.³ Még ezzel sem akarta a per törvényességének látszatát alátámasztani. Arról is csak a vizsgálati hatóságok és a fegyőrök elejtett megjegyzéseiből tudunk, hogy a Gyűjtőfogház úgynevezett Kisfogházának egyik első emeleti zárkájában töltötte az ítélet elhangzása utáni utolsó éjszakáját, és a siralomházban a kivégzés előtt, az 1958. június 15-ről 16-ra virradó egész éjszakán át írt. Családja nem kapott búcsúleve-

3. A kötet megjelentetésekor a Nagy Imre-per részletei még nem voltak nyilvánosak. A miniszterelnöknek az utolsó szó jogán elmondott szavai: Rainer M. János Nagy Imre biográfiájának II. kötete 429. és 430. old. (a szerk. 2020.)

let, politikai végrendelete ismeretlen. Romániába történt elhurcolása, azaz 1956. november 23-a óta feleségén kívül soha egyetlen sorstársa sem válthatott vele akár csak egy szót is. Kirendelt ügyvédje is csak a hatóság jelenlétében beszélhetett vele – egyetlen alkalommal – a tárgyalás előtt.

Nagy Imrét tehát, ha a forradalmi napoktól eltekintünk, a hatalom önkénye 1955 januárjától kivégzéséig elzárta a nyilvánosságtól. A forradalom idején elmondott beszédei, a korabeli sajtótól eltekintve, soha nem kerültek a hazai nyilvánosság elé.

Az 1957-ben (külföldön) megjelent „A magyar nép védelmében” című kötet gyakorlatilag elérhetetlen volt. Az új és bővített kötet kiadása tehát valóban időszerű. Ez alkalommal indokoltnak tűnik néhány észrevétel is.

A Nagy Imre perben bűnjelként, sőt a vád bizonyítéka között az első helyen szerepelt „A magyar nép védelmében” című 1957-es kiadvány, de a szöveg tényleges, tartalmi megvitatására nem került sor. Valahányszor a vádlott erre kísérletet tett, a Törvényszék elnöke, Vida Ferenc belé fojtotta a szót, azon a címen, hogy „itt nem elvi vita, hanem bírósági tárgyalás folyik”. A bűncselekmény tényét kimerítette az írások léte, terjesztése és különösen azok külföldi megjelenése. (Holott ez már akkor történt, amikor Nagy Imre szigorú őrizetben volt.⁴) Egyébként a zárt tárgyalás jegyzőkönyvét, vagy akárcsak a vádiratot, vagy az ítéletet sohasem merték közzétenni.⁵ Ellenben röviddel a per után megjelent a Magyar Népköztársaság Tájékoztatási Hivatala kiadásában egy ügynevezett Fehér Könyv, amelynek előszavában ez olvasható:

„Nagy Imre és bűntársai illegális államellenes csoportot alkottak. Nagy Imre földalatti úton terjesztett tanulmányaiban kidolgozta a Magyar Népköztársaság megdöntésének politikai platformját, amelyekben felismerhetőek a nyugati imperialista körök vezető propagandistái által (Walter Lippmann, Sulzberger, stb.) ismertetett irányelvek a népi demokratikus

4. Említsük itt meg, hogy a magyar hatóságok 1958. évi állításai szerint (Fehér Könyv, V. kötet) Nagy Imre írásait Kardos László, a NÉKOSZ egykori főtitkára juttatta ki külföldre Göncz Árpád segítségével. A „kézirat megőrzője” (lásd az 1957-es kiadás előszavát) tehát Kardos László volna.

5. A Népszabadság 1958. június 17-i számában megjelentek a per ítéletei, valamint, hogy az ítéletek jogerősök, s a halálos ítéleteket végre is hajtották. (a szerk. 2020.)

rendszer megdöntésének taktikájára vonatkozóan. Nagy Imre és bűntársai e politikai platform alapján szervezkedtek, ennek alapján építették ki kapcsolataikat külföldi támogatóikkal. Illegális szervezkedésük során gondosan előkészítették a Magyar Népköztársaság megdöntésének akcióit, szövetkeztek az alvilág és a feléledő fasizmus erőivel, s fegyverhez nyúltak, hogy megdöntsék Magyarország alkotmányos rendjét.”

Ez volt tehát a Nagy Imre-per koncepciója. Tősgyökeresen szovjet nyelvezetét adott esetben az teszi különössé, hogy Nagy Imre – más, korábbi áldozatokkal ellentétben – valóban tett valami nagyot, s hogy ezt országvilág előtt tette. Arról ilyen gyermeketegen hazudozni: öncélú mutatvány. Ugyanis Nagy Imrét és társait nem azért ítélték el, amiről ez az idétlen közlemény szól, hanem azért, mert egy tényleges népforradalom kulcsszereplői voltak. A sztálinista hangszerelés tehát ebből a szempontból felesleges volt – ki nem tudta 1958-ban, hogy miről van szó? –, tény viszont, hogy Nagy Imrének, csakúgy, mint a „szocializmus” nevében lefolytatott más perek áldozatainak, semmilyen érdemleges védekezési lehetőséget nem hagytak.

Hozzájárulhat e kötet a Nagy Imre személye körül az elmúlt évtizedekben kialakult téves képzetek elosztatásához is. (Ez a megjegyzés nem vonatkozik a fentebb idézett munkákra, amelyek Nagy Imre személyiségét a hozzátartozó történelmi keretben mutatják be.⁶) A legújabb-kori magyar történelem e legjelentősebb alakjáról elég széles körben bizonytalan, vagy éppen hamis kép él: hol minden személyi valóságtól elvonatkoztatott hősként idézik, hol korlátain sajnálkoznak, s még államférfiúi rátermettségét is kétségbe vonják. Mindkét szemlélet figyelmen kívül hagyja, hogy Nagy Imre kommunista forradalmár volt, egész mivoltában e mozgalom neveltje, aki mindvégig bízott egy jobb szocializmus lehetőségében.⁷ Hűsége az Eszméhez elgondolkodtató lehet sokak számára, de ennek ténybelisége kétség-

6. Lásd 1. lábjegyzet. Molnár Miklós és Méray Tibor más munkáiban is fontos adalékokat találunk egy hiteles Nagy Imre képhez. Említsük meg ebben az összefüggésben még Bill Lomax könyvét („Magyarország 1956-ban”, Magyar Füzetek kiadása), a korán meghalt Zádor István egy dolgozatát (Új Látóhatár, 1960), valamint Fejtő Ferenc mesterkézzel írott portré-vázlatát, amely a Nagy Imre-iratok francia nyelvű kiadásának előszavaként látott napvilágot („Un communiste qui n’oublie pas l’homme” précédé d’un portrait d’Imre Nagy par Francois Fejtő - Paris, PLON „Tribuné Libre”, 1957)

7. Nagy Imre életpályáját illetően lásd a Molnár-Nagy könyv bevezető fejezetét (6-20. old.)

bevonhatatlan. Ebben a tekintetben írásai valóban a koronatanú szerepét töltik be. Helyenként éppen azzal, ami a mai olvasó számára a legfeltűnőbb: a szigorú doktrinerséggel, a fárasztó terminológiával, a dermesztő rutinstílus-fordulatokkal, vagy a marxizmus-leninizmus kulcsszövegeinek sűrű idézésével. De azzal is, ami a végzetét okozta: vagyis, hogy mindez nem ölte ki belőle a nemzeti érzést, sem az etikai érzéket. Korának nyomasztó valósága, a szovjet történelem iszonyú tanulságai, saját személyes tapasztalatai ellenére véges-végig hitt abban – s e hitében volt egyfajta utópista tisztaság –, hogy a felvilágosodás nagy eszméi (szabadság, egyenlőség, testvériség) megvalósíthatóak, mégpedig a szocialista társadalomban. Ellenfeleiben az Eszme megcsúfolóit vagy eltorzítóit látta, s még utolsó szavaival is az Eszme igazi hordozóihoz fordult történelmi igazságtételért.

Ami Nagy Imrével kapcsolatban annyi megfigyelőt zavarba ejt, az személyiségének ez a talányos kettőssége. Ez az utópista, ez az ízig-veéig „népérdekben” gondolkodó, s alapjában véve békeszerető és mérsékelt természetű ember ugyanis tudott az „apparátus” kíméletlen szabályai szerint is viselkedni. Másfelől ezt a józan realistát, akit emberi alkata, nyugodt derűje egyenesen a békéltető szerepére, a megértő párbeszédre predesztinált, eszmevilága, zárt politikai kultúrája az erőszakos és keménykezü forradalmárok közé sodorta. Fogalmi rendszere – mint ahogyan ez a jelen kötet írásaiból is kiviláglik – a marxizmus-leninizmusra korlátozódott: ez magyarázza, hogy 1956 októberének első, kritikus napjaiban rosszul értette, vagy félremagyarázta a körülötte zajló eseményeket, s napokig tartott, amíg számot adott magának a helyzetről, s benne a saját, újszerűen forradalmi szerepéről. Személyiségének rendkívüliségét mutatja, hogy ebbe a szerepbe azután szinte órák alatt bele nőtt, s azt olyan természetes méltósággal élte át, mintha egy évszázad nemzeti-forradalmi tradíciói készítették volna erre elő. S mintha egész addigi élete voltaképpen e nehéz pillanatra való felkészülés lett volna.

Emberileg tehát nincsen törés az 1956. október 28. előtti és utáni Nagy Imre között. S az elvek tekintetében? Lehet-e állítani, hogy a többpárt-rendszer és a semlegességet meghirdető Nagy Imre ugyanaz, aki 1953/54-ben a szovjet fennhatóság alatt álló egy párt-uralom „új szakaszát” irányította?

A kötetünkben található vitairatok figyelmes olvasása erre a kérdésre, ha választ talán nem is, de gondolkodási támpontot nyújt. Nagy Imrén az 1955/56-os töprengések során, a Rákosiékkal való gondolati pereskedés folyamányaként érik meg az a felismerés, hogy „pártpolitika” és „népakarat” egymástól független változók, pontosabban, hogy egy bizonyos politikai vonal csökönös folytatása – melyet Nagy mindig a legerősebb szavakkal bélyegez meg: felelőtlen kalandorkodásnak, katasztrófa-politikának nevezi – diszkreditálhatja „a szocializmust”. Nagy helyenként még a népharag kitörésének lehetőségére is célöz (lehet, hogy ebben volt egy adag szónoki túlzás is, válaszként az ellene felhozott vádakra). Ezzel párhuzamosan Nagy rendkívüli figyelemmel kíséri a szocialista államok közötti kapcsolat-rendszer Sztálin utáni alakulását: érzi, hogy – Kína, Jugoszlávia, stb. porondra lépésével – új lehetőségek nyíltak a kisállamok szuverenitását illetően. Írásaiból kiderül, hogy a semlegesség és a Varsói Szerződésből való kilépés Nagy esetében nem pillanatnyi elhatározás műve volt, nem is egyszerűen a közvélemény nyomásának a következménye. A tömbön-kívüliség eszméje benne már a Bandung-i tanácskozás után megfogamzott, s meglepő határozottsággal kifejezésre is jutott (lásd a jelen kötet XXIII. fejezetét).

Az itt közölt szövegek közül talán a gazdaság-politikai vitairatok azok, melyek a mai olvasó szemében a leginkább elavultnak tünnek. Ez kétségtelen, különösen, ha Nagy Imre szóhasználatát a mai közgazdasági nyelvezettel hasonlítjuk össze. Mégsem szabad elfelejteni, hogy Nagy Imre 1953. júliusi kormányprogramjában és a megvalósításáért vívott későbbi csatározásban fogalmazódott meg először a népgazdaság átfogó reformjának történelmi szükségessége. Hogy a hatvanas években végre polgárjogot nyert gazdasági reform-eszmék voltaképpen Nagy Imre első kormányzására nyúlnak vissza: ezt minden magyar közgazdász tudja, sőt e kontinuitás lassan már a hivatalos – vagy mondjuk: félhivatalos – történetírásban is elismerést nyer. Csak a párt-történetírás tart ki szilárdan a mellett, hogy 1957-ig ebben az országban más nem volt, mint tévelygés. Nyilvánvaló, hogy a jelenlegi gazdaságpolitikának kellemetlen volna saját történelmi előzményeit a kivégzett Nagy Imrére visszavezetni. A kádárizmus köztudomásúlag szeplőtlenül fogantatott – a korabeli szovjet tankokban.

Amikor az „Adalékok az újabb-kori magyar történelemhez” című könyv-sorozatot útjára bocsátottuk, elsősorban olyan fontos szövegekre és dokumentumokra gondoltunk, amelyekre a Moszkvából irányított cenzúra (átok)súlya nehezedik. Nagy Imre vitairatai jellegzetesen ezek közé tartoznak. Kiadásukkal kettős kötelességet teljesítettünk: az igazság helyreállítását és a kegyeletét. A kegyelet természetesen nem zárja ki a távolság- tartó, mérlegelő, méltányos kritikát. Ezt az olvasóra bízuk: elég felnőtt ahhoz, hogy a szavak rozsdája mögött felfedezze, ami abban érvényes, maradandó.

Munkánk során egyébként arra az elhatározásra jutottunk, hogy a jelen kötetet rövidesen még egy szöveg-gyűjteménnyel egészítjük ki, amelyben az olvasó Nagy Imrének 1948 és 1954 közötti jelentősebb beszédeivel és vitairataival ismerkedhetik meg, ideértve az 1953. júliusi kormányprogramot is. A szóban forgó szövegek egy része ugyan megtalálható – elvben – Nagy Imre 1954-ben Budapesten megjelent kétkötetes cikk- és beszédgyűjteményében („Egy évtized”, Szikra kiadás), ez a mű azonban gyakorlatilag hozzáférhetetlen. Ugyanebben a második – időrendileg első – válogatásban fogunk közzétenni két, a jelen kötet anyagához tartozó, 1955-ből származó dolgozatot is, amelyek valamilyen okból kimaradtak „A magyar nép védelmében” c. összeállításból. Sajnos, hozzánk is oly későn jutottak el, hogy technikai okokból lehetetlen volt őket a jelen kötetben elhelyezni.

Nagy Imre porait a vele végző hatalom szétszórhatta, a szellemi hagyaték sugárzásával nehezebb megbirkózni.

Kende Péter

Párizs, 1984 koratavasán

Bevezetés¹

Előre kívánom bocsájtani, hogy dolgozatomat a Sz. K. P. XX. kongresszusa előtt írtam, nagyrészt 1955 nyarán, s alapjában 1955 szeptemberében készültem el vele. Arra számítottam, hogy pártügyemet a M. D. P. Központi Vezetősége, amint azt az 1955. márciusi határozat² leszögezte, felgyógyulásom után, a múlt év őszén tárgyalni fogja. Ezt remélve, dolgozatomat a Központi Vezetőségnek készítettem benyújtani, mint részletesen kidolgozott és elvileg megindokolt válaszat az 1955. március óta széles nyilvánosság előtt ellenem folytatott vádaskodásokra. Mint ismeretes, ügyem tárgyalására nem került sor, nem adtak semmiféle lehetőséget nézeteim kifejtésére, az alaptalan vádak és rágalmak cáfolására. Ezért dolgozatom nem került annak idején a párt fórumai elé, s kizártak a pártból anélkül, hogy nézeteim eszmei harc keretében pártszerű eszközökkel tisztázódtak volna.

Azóta nagyjelentőségű események játszódtak le a szemünk előtt, amelyek közül kiemelkedik a Sz. K. P. XX. kongresszusa³. Ez arról győzött meg, hogy nézeteim írásba foglalása, az ellenem emelt vádak elvi szétzúzása és a rágalmakkal az érvek szembeállításának nem volt hiábavaló, mint ahogyan az sem volt hiábavaló, hogy kizárásom után, majd később a XX. kongresszus után, az új helyzetnek megfelelően dolgozatomat egy-két fejezettel kiegészítettem, amelyek megírásának időpontját a fejezet végén dátummal külön megjelöltem. De nem volt hiábavaló dolgozatom elkészítése azért sem, mert a XX. kongresszus után olvasva, megerősített korábbi meggyőződésemben, az alapvető elvi kérdések tekintetében álláspontom helyességében.

1. Nagy Imre ezt a bevezetést utólag, 1956 júniusában írta, miután már az év derekán elhatározta, hogy az 1955 nyaratól fogva készített és korábban a Központi Vezetőséghez benyújtott beadványait, tanulmányait egybefoglalva adja át a legfelsőbb pártfórumnak. A szerző ugyanis azt kívánta, hogy ügye ne formálisan nyerjen elintézt, hanem nézeteinek elvszerű megvitatása útján tisztázzák a vitás politikai és gazdasági kérdéseket. Nagy Imre úgy vélte, hogy írásainak e gyűjteménye, mely saját álláspontját fejezi ki az alapvető kérdésekben, kiindulási pontként szolgálhat a vitához.

2. Az 1955. március 4-i határozat jobboldali elhajlással vádolta Nagy Imrét.

3. Az 1956. február 14. és 26. között lezajlott XX. kongresszus fordulatot ígért az SZ.K.P. és a nemzetközi kommunista mozgalom történetében.

Az utóbbi idők eseményei megérlelték bennem azt az elhatározást, hogy dolgozatomat – amennyire ezt a körülmények lehetővé teszik – a párt nyilvánossága elé bocsássam, ítéljen maga a párttagság az ellenem elhangzott vádakra adott válaszom fölött.

Eddig hallgattam, mert elhallgattattak. Most úgy érzem, hogy a párt iránti kötelességem megszólalni. Erre több körülmény indított. Először a legutóbbi taggyűléseken a párttagság ama jogos követelése, hogy pártügyemet vigyék a párt nyilvánossága elé, adjanak lehetőséget nézeteim kifejtésére. A másik körülmény, amely megszólalásra bír, az a példátlan hazudozás, rágalmazás és gyalázkodás, amely ellenem folyik, mellyel a párt nevében mocskolódó, tisztesség ne essék szólván „vezető” megcsúfolja a kommunista magatartást, eszmeiséget és erkölcsöt, s amely a XX. kongresszus óta annyiszor hangoztatott „eszmei harcot” érvek helyett változatlanul rágalmakkal és szemérmetlen hazudozással vívják, eszmei térről pedig személyi térre terelik. Dolgozatomban bizonyítani kívánom, hogy nem követem őket ezen a lenini pártszerűséggel és kommunista morállal szöges ellentétben lévő úton, és megmaradok az érvekkel vívott eszmei harc területén.

Végül az indított e dolgozatom kézbeadására, hogy a párt és a magyar sajtó, a lapok és a folyóiratok semmiféle lehetőséget nem adtak dolgozatom nyilvános vitára bocsájtására, és a párttagsággal vagy a széles közvéleménnyel való megismertetésének minden más eszközétől is megfosztottak.

A pártvezetésben az 1953. júniusi Központi Vezetőségi határozat⁴ óta, lappangó elvi-politikai és személyi ellentétek a Központi Vezetőség márciusi, majd áprilisi határozataival kerültek a párttagság és a széles közvélemény elé, egyoldalúan, az ellenem emelt vádak formájában. A személyes kérdést kikapcsolom, bár az ellenem folyó politikai hajszában jelentős szerepe van, és egyik oka annak, hogy a párton belüli ellentétek, a viták és eszmecserék egyedül helyes elintézésének útjáról a személyeskedés pártszerűtlen útjára tévedtek. Annál fontosabb a felmerült elvi ellentétek tisztázása. A marxizmus-leninizmus tanításainak tisztaságáért és a magyar viszonyokra való helyes alkal-

4. Az 1953. június 28-i párthatározat szolgált alapul Nagy Imre kormányprogramjához és az „új szakasz”-hoz.

mazásáért folyó harcról, végső következményükben a néphatalom megtartásáról van szó.

Ez van az elvi-politikai ellentétek mélyén. Ezeket a kérdéseket nyilván nem lehet egyoldalú vádak alapján hozott határozatokkal tisztázni és eldönteni. Ennek elengedhetetlen előfeltétele, hogy a felmerült elvi-politikai ellentéteket vita és eszmecsere útján, elvi alapon, az érvek erejével és a párt széles nyilvánossága előtt kell tisztázni. Erre mindenképpen szükség van. Azért is, mert ez az egyedüli helyes marxista tudományos módszer, ez a pártszerű módszer is elvi kérdések tisztázására. De szükség van erre azért is, mert a vitás kérdések a pártélet és a szocializmus építése terén egyaránt alapvető kérdések. Végül szükséges azért is, mert a vádak a Politikai Bizottság egyik volt tagja, a Minisztertanács volt elnöke ellen hangzottak el, és a párt tagsága is, az ország népe is teljes joggal világosan látni akarja, mi is történt tulajdonképpen.

Rákosi Máttyás a Somogy-megyei kommunista aktíva ülésen⁵ többek között a következőket mondta:

„...a kommunista pártban nem lehet kétféle szervezeti szabályzat, kétféle törvény: egy a vezetőkre, mondjuk a Politikai Bizottság tagjaira, és más az egyszerű tagokra. Ebben a tekintetben nem lehet különbség a párttagok között. Aki hibát csinál, (ezt kimondotta a III. kongresszus⁶) tekintet nélkül a pártban, vagy egyebütt viselt állásra, személyére – azért a párt előtt felelni kell... A párt helyesen tette, amikor kivitte a kérdést a kommunisták százezres tömegei és a dolgozó nép milliói közé. Ezzel megmutattuk, hogy nálunk nincs olyan kérdés, amit nem vihetnénk nyugodtan a dolgozó nép ítélete elé.”

Mindez helyes és igaz, ha egyforma mértékkel mérünk. A párttagok között tehát ne legyen különbség: mindenki feleljen a saját hibáiért – személyre való tekintet nélkül –, akár Nagy Imréről, akár Rákosi Máttyásról legyen szó. Én azzal a pártszervezeti szabályzatban lerögzített jogommal kívánok élni, amely biztosítja számomra a lehetőséget arra, hogy Rákosi Máttyás hibáit és felelősségét ugyanúgy, ahogyan ő

5. 1955. augusztus 20.

6. Az 1954. május 24. és 30. közötti III. kongresszus megerősítette az 1953-as júniusi határozatban foglaltakat.

velem tette, a párt elé tárjam. Ennek és az általa ellenem emelt vádának az egybevetéséből állapítsa meg a párt tagsága és a dolgozó nép, ki, milyen hibákat követett el, kit, miért terhel felelőség. Egyetérttek azzal a megállapítással is, hogy nálunk nincs olyan kérdés, amit ne vihetnénk nyugodtan a nép ítélete elé. De itt is mérjünk egyenlő mértékkel a párttagok egyenjogúsága alapján és ne csak Nagy Imre kérdését, hanem Rákosi Mátyás kérdését is vigyük nyugodtan a nép ítélete elé. Az ilyen követelés jogosságát éppen Rákosi Mátyás állapította meg. Remélem, hogy nem tagadja ezt meg most sem, amikor saját személyéről van szó.

A Politikai Bizottságban a kiéleződött elvi ellentétek kérdésében 1954 novembere és 1955 januárja között többször kifejtettem nézeteimet. Ezt foglaltam össze röviden a Központi Vezetőség márciusi üléséhez intézett beadványomban.

Súlyos nézeteltérések voltak az 1954. őszi politikai és gazdasági helyzet értékelésében.

A Központi Vezetőség 1954. októberi ülése⁷ után, a hozott helyes határozatok végrehajtásának kezdeti eredményeképpen kétségtelenül enyhült az ülést megelőző feszült helyzet, nőtt a párttagság bizalma a vezetés iránt és saját önbizalma a feladatok sikeres megoldására, erősödött a tömegek bizalma a párt és a kormány iránt, reményekkel néztek a jövőbe.

Ezt mutatja az is, hogy a IV. negyedév termelési számai kedvezőbben alakultak az éves számoknál. Igen jelentős volt az export-tervek teljesítése (950 millió dev. Ft.), ami jóval túlhaladta a negyedéves átlagot. A vásárlóerő és árualap egyensúlya mutatja, hogy sikerült ebben az időszakban jelentkező csúcsforgalmat viszonylag zökkenőmentesen lebonyolítani. Az év végére 1953-hoz viszonyítva a belkereskedelem területén 15%-al nagyobb készlet állt rendelkezésre. A bankjegyforgalomnak 1953 júliusa óta állandó és jelentős mértékű emelkedése 1954 IV. negyedében bizonyos mértékig szünetelt. Bizonyos javulás mutatkozott abban a tekintetben is, hogy az ipar a termelékenységi tervet jobban teljesítette, mint a termelési tervet. Tehát október után

7. Az 1954. október 1. és 3. között megtartott K.V. ülésen a testület éles vita után egyhangúan elfogadta Nagy Imre politikáját és gazdaságpolitikáját.

gazdasági téren a begyűjtést kivéve – ahol változatlanul rossz volt az eredmény – bizonyos javuló tendencia volt, amit hiba lett volna túlbecsülni, de nem volt helyes észre sem venni.

A párt politikájának igen jelentős sikere volt – mint azt pártokumentumok megállapítják – a Hazafias Népfront mozgalom életre hívása⁸ és eredményes kibontakozása. A kezdeti hibák és gyermekbetegségek ellenére, amelyeket menetközben ki kell küszöbölni, a Hazafias Népfront mozgalom komoly segítséget tudott adni a párt és a kormány politikájának, a június óta követett és általunk új szakasznak nevezett politikának gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt.

A Hazafias Népfront mozgalom országszerte erősítette a néptömegek politikai aktivitását a helyi, országos és nemzetközi kérdések iránt, sikeresen járult hozzá a helyi gazdasági lehetőségek kibővítéséhez, sokirányú társadalmi munkakezdeményezések elindításához.

Hasonló képet mutatnak az októberi plénumot követő másik országos politikai esemény, a helyi tanácsok választásai, amelyeknek döntő jelentősége a párt és kormány politikájára kétségtelen. Pártokumentumok megállapítják, hogy az 1954. november 28-i tanácsválasztás pártunk és népi demokratikus rendszerünk komoly sikere volt. Erősödött a párt kapcsolata a dolgozókkal, tovább szilárdult a munkás-paraszt szövetség, növekedett az államhatalmi szervek tekintélye. Ünnepeles és bensőséges politikai légkör alakult ki, a választópolgárok túlnyomó nagy többsége hitet tett a szocializmus építésének alapvető célkitűzései mellett, és kifejezésre juttatta, hogy kész követni a pártot és a kormányt az új szakasz politikájának megvalósításában. A választás sikere népi demokráciánk külső és belső ellenségeinek kudarcát jelentette.

Így értékelte a párt hivatalos dokumentumokban az október után kialakult helyzetet. Voltak eközben természetesen hibák és hiányosságok is, kialakultak veszélyek, melyek ellen fel kellett venni a harcot. Összegezve: mégis az 1954. október utáni szakaszt a népi demokrácia, a párt erőinek növekedése, a szocializmus építése alapjainak kiszélesítése és megszilárdulása jellemezte. A bajok és hibák eltúlzása, az az

8. 1954. október 24-25: a Hazafias Népfront alakuló közgyűlése Budapesten

ijesztő kép, amit a párt és az ország helyzetéről Rákosi Mátyás festett, rendkívüli veszélyeket rejtett magában: a június óta folytatott politikánk lejárátását, a párt és az ország letérítését a júniusi útról, olyan nézetet, hogy jobb visszatérni a régihez.

Ebből a szemléletből fakadt a jobboldali veszély kérdése, amelynek eltúlozásával nem értettem és nem értek egyet. Azt el kell ismerni, hogy az elmúlt több, mint másfél év alatt egyoldalúan folytattuk a harcot a „baloldali” nézetek és veszélyek ellen, és elhanyagoltuk a harcot a jobboldali veszély ellen. Ez kétségtelenül hiba volt. Ezen annál is inkább változtatni kellett, mert kommunista pártban sohasem lehet csak az egyik elhajlás, vagy veszély ellen harcolni, továbbá mert nálunk a kialakult helyzetben a jobboldali veszély növekedett. Ebből következik, hogy a párt figyelmét jobban erre kellett irányítani és a párt eszközeivel, agitációval, propagandával, az ideológiai munka hatékonyabbá tételével fokozni kellett az ilyen irányú tevékenységet a jobboldali veszély leküzdésére. Szerintem ez lett volna helyes, ezt megértette volna a párttagság. De nem helyeselhettem azt, hogy a nagyon eltúlzott belső bajok és veszedelmek ideológiai alátámasztására (szinte robbanásszerűen) a jobboldali főveszélynek a párt és a közvélemény soraiba való sem meg nem indokolt, sem meg nem magyarázott bevetésével összezavartuk a párttagságot. Később a jobboldali főveszélyből veszély lett, a határozati javaslatban pedig arról volt szó, hogy fokozódik a jobboldali veszély. A Politikai Bizottságnak ebben a kérdésben megmutatkozó bizonytalansága is mutatja, mennyire nem volt ez a komoly kérdés átgondolva és kidolgozva. Nem volt helyes az sem, hogy ha ilyen súlyos veszély lép fel a pártban, mint amilyennek a jobboldali veszélyt minősítették – amely állítólag elárastotta a pártot és az országot –, miért nem vitték a Központi Vezetőség elé ezt a nagy horderejű kérdést, már csak arra való tekintettel is, hogy alig 4-6 héttel azelőtt zajlott le az októberi plénum, amely a jobboldali veszély elleni harcra is felhívta ugyan a figyelmet, de a főtűzet mégis a baloldali elhajlás és veszély ellen irányította. A Politikai Bizottság és abban az időben elsősorban Farkas Mihály a Központi Vezetőség határozatától eltérő vonalat vitt, és nem követte a Központi Vezetőség megfelelő határozatát.

Az sem volt helyes és ma sem helyes, hogy a jobboldali veszély elleni harcot, amely feltétlenül szükséges, nem pártszerű módszerekkel és a párt politikai eszközeivel, hanem elsősorban és főképpen adminisztratív eszközökkel, megfélemlítéssel, ledorongolással, elbocsájtásokkal, stb. próbálták folytatni.

Összegezve: márciusi beadványomban megállapítottam, hogy a pártnak nem lehet csak egy fronton, csak a „baloldali”, vagy csak a jobboldali hibák és veszélyek ellen folytatni a harcot, mint az a legutóbbi időkgig történt. Ideológiailag, politikailag fel kell fegyverezni a pártot a jobboldali hibák és nézetek, azok veszélye elleni harcra, de úgy, hogy ne fegyverezzük le a pártot a baloldali hibák és veszélyek előtt, amelyeknek a mi pártunkban talán mélyebb gyökerei vannak, mint másutt.

Véleményem szerint a pártot feltétlenül arra kell orientálni, hogy jelenleg a figyelmet fokozottabban a jobboldali veszélyre irányítva, mindkét fronton harcolni kell a jelentkező hibák és veszélyek ellen. Eközben feltétlenül figyelembe kell venni azt, hogy egyik vagy másik elhajlás, vagy veszély a pártmunka vagy az élet különböző területein egyidejűleg is jelentkezik.

Széles körben a párton belül az a vélemény alakult ki, és ilyen természetű aggályaim nekem is voltak, amelyek azóta beigazolódtak, hogy nem is a június óta folytatott politikánk végrehajtása során elkövetett hibák kijavításáról volt szó, gazdasági, politikai és kulturális téren, valamint a párt vezetésében és a pártéletben, ami feltétlenül szükséges és helyes, s azt magam is teljes erővel végrehajtom, amint arra az általam aláírt nyilatkozatban vállalkoztam is, hanem a júniusi politika revíziójáról, a június előtti politika alapjaira való visszatérésről van tulajdonképpen szó. Az események ezt igazolják. Ez pedig katasztrofális úgy a pártra, mint az országra. Legsúlyosabb következményeképpen a párt elszakad a tömegektől, ami az ország belső helyzete szempontjából is, de nem kevésbé a nemzetközi helyzet alakulására való tekintettel is szinte beláthatatlan következményekkel járhat.

Mindezekre való tekintettel szükségesnek tartottam a határozati javaslatban kihangsúlyozni, hogy a párt és a kormány politikája gazdasági, politikai, kulturális téren, lényegében nem lehet más, mint a

marxizmus-leninizmus tanításainak alkalmazása a konkrét magyar viszonyokra, a népgazdaság szocialista átalakulása és továbbfejlesztése terén, az átmeneti szakasz sajátosságai és a szocializmus építésének objektív törvényszerűségei alapján. Ennek a politikának magában kell foglalnia a szocialista iparosítást, mint a szocialista átalakulás fő eszközét és alapját, a nehézipar (a termelőeszközök termelésének) elsőbbségét ugyanúgy, mint a mezőgazdaság szocialista átalakulását. A párt gazdaságpolitikájában döntő tényezőnek kell lenni a munka termelékenységének és az önköltség csökkentésének, amelyre eddig teljesen helytelenül, kellő figyelmet nem fordítottunk, amit most komoly erőfeszítéssel pótolni kell.

Beadványomban hangsúlyoztam, hogy az új szakasz, a júniusi politika nem a marxizmus-leninizmus elvi vonalától eltérő, azzal ellentétben álló, vagy vele összeegyeztethetetlen politika, amit valamilyen kényszerhelyzetben vállalt a párt. Ezt tisztázni kell, azért, mert fennáll az a veszély, hogy a gazdasági és politikai helyzetben, az irodalomban, stb. mutatkozó hibák és bajok miatt, továbbá a jobboldali veszély eltúlzása miatt a júniusi politika, mint valami jobboldali elhajlás kerül a párttagság tudatába. Ez pedig elkerülhetetlenül a júniusi útról letéréshez és a régi hibás politikához való visszatéréshez vezet.

Ezért hangsúlyoztam, hogy a Központi Vezetőség mondja ki, hogy a korábban felmerült és a Központi Vezetőség plenumán feltárt tényleges hibákat menetközben kijavítva, a júniusi határozatok szellemében haladjunk előre a szocializmus építésének útján.

A beadványomban kifejtett nézeteket változatlanul vallom továbbra is, mert meggyőződésem, hogy azok a súlyos hibák, amelyek pártunk politikájában a júniusi határozat előtt megtörténtek, túlzó „baloldali”, szektárius, antimarxista nézetekből fakadtak, amelyeknek fő képviselője pártunkban Rákosi Mátyás vezetésével az a „négyes” volt, amelyet a júniusi Központi Vezetőségi határozat súlyosan megbélyegzett. Rájuk tökéletesen illik Lenin megállapítása:

„Az igazi forradalmár számára a legnagyobb veszély – sőt talán az egyetlen veszély – a túlzott forradalmiság, amikor megfeledkezik arról, hogy milyen határok és körülmények között helyénvaló és eredményes a forradalmi módszerek alkalmazása. Az igazi forradalmárok legtöbbször éppen

akkor törték ki a nyakukat, amikor a 'forradalmat' nagy betűvel kezdték írni és csaknem valami isteni tüneményé avatták, amikor kezdték elveszteni a fejüket és képtelenné váltak arra, hogy a legnagyobb hidegvérrel és teljesen józanul megfontolják, mérlegeljék, ellenőrizték, hogy mikor, milyen körülmények között, melyik területen kell áttérni a reformista cselekvésre. Igazi forradalmárok csak abban az esetben pusztulnak el (nem külső vereség, hanem ügyük belső kudarca esetén) – de ebben az esetben minden bizonynyal –, ha elvesztik józanságukat, s fejükbe veszik, hogy 'a nagy' győzelmes világforradalom minden néven nevezendő feladatát, minden körülmények között, a cselekvés minden területén feltétlenül forradalmi módon tudják és kötelesek megoldani. Aki ilyen dolgot 'vesz a fejébe', az elveszett, mert sarkalatos kérdésben ostobaságot vett a fejébe, a könyörtelen háború idején (márpedig a forradalom a legkönyörtelenebb háború) az ostobaságnak vereség a büntetése. Miből következik, hogy a „nagy, győzelmes világforradalom” csak forradalmi módszereket használhat és csak ilyeneket szabad használnia? Semmiből sem következik. És ez határozottan és kétségtelenül nem is igaz. Hogy ez nem igaz, az teljesen világos már tisztán elméleti tételek alapján is, feltéve, hogy nem hagyjuk el a marxizmus talaját. Hogy ez nem igaz, azt forradalmunk tapasztalatai is megerősítik. Ami az elméletet illeti: forradalom idején éppúgy elkövetnek ostobaságokat, mint bármikor máskor – monddta Engels –, és igazat mondott” – írta és tanította Lenin.

Június előtt pártunk hibáit kétségtelenül a „baloldaliság”, a szektarianizmus jellemezte. Az ilyen hibáknak mély történelmi gyökerei vannak pártunkban. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy a „baloldali” hibák elkerülhetetlenül jobboldali hibákat szülnek. A júniusi politika meghirdetése, a baloldali hibákkal való szembefordulás óta ilyen hibák mutatkoztak a népgazdaság, a kultúra és ideológia, valamint a társadalmi élet egyes területein.

Ebből világosan következik, hogy az ideológiai harc minden eszközzel harcolni kell az elhajlások kiküszöböléséért, a kispolgári hangulatokkal, a kispolgárságnak a munkásosztályra gyakorolt befolyásával szemben. Nem szabad azonban egyetlen pillanatra sem szem elől téveszteni, hogy nem szűntek meg a hazánkban mély gyökeret vert szektáriánus „baloldaliság” kiváltó okai. Mindig az az elhajlás a veszélyesebb, amely ellen nem harcolunk kellő erővel. Ez pedig jelenleg a

szekektáriánus, túlzó „baloldaliság” veszélye. Pillanatnyi szünet nélkül harcolni kell tehát a jobboldali elhajlás mellett a „baloldali” hibák és elhajlások ellen is.

Mindezek mérlegelésével is azonban meg kell állapítani, hogy gazdasági, politikai és társadalmi életünk jelenlegi nehézségei, gyökereiket tekintve a június előtti időkből származnak. Bár a júniusi politika megvalósítása során a nehézségek jó részét sikerült enyhítenünk, vagy megszüntetnünk, ugyanakkor részben a múlt következményeképpen elkerülhetetlenül, részben hibáinkból újabb nehézségek is keletkeztek.

Mindezek figyelembevételével a MDP Központi Vezetőségéhez 1955. május 4-én intézett levelemben leszögeztem, hogy egyetértek a Központi Vezetőség márciusi határozatának irányelveivel és gyakorlati célkiűzéseivel. Ezeket a határozat bevezető része a következőkben foglalja össze:

„A Központi Vezetőség megállapítja, hogy az 1953. júniusi Központi Vezetőségi ülésen hozott határozatok helyesek voltak, s azok ma is változatlanul érvényesek, s a III. pártkongresszus határozataival együtt pártunk politikájának ma is alapját képezik. Ezen határozatok szellemében pártunk változatlanul fő célkitűzésének tartja dolgozó népünk jólétének következetes emelését, szociális, kulturális igényeinek mind nagyobb mérvű kielégítését, a szocialista bővített újratermelés és a munka termelékenységének növekedése alapján. Pártunk e fő célkitűzése mindenekelőtt a nehézipar, az egész szocialista ipar, s a mezőgazdaság fejlesztése alapján biztosítható.

Pártunk tovább folytatja a mezőgazdaság szocialista átépítésének, a termelőszövetkezetek fejlesztésének politikáját, az önkéntesség alapján. Emellett továbbra is biztosítja az egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztság támogatását, az anyagi érdekeltség elvének érvényesítését, hogy növelhessék termelésüket és mindenekelőtt nagyobb árutermelést érjenek el. Változatlanul érvényesek a kollektív vezetés megteremtése érdekében s a kommunista bírálat, önbírálat, valamint az állami törvényesség biztosítására hozott határozatok.”

Ezzel ma is változatlanul egyetértek, ugyanúgy azzal is, hogy a helyes határozatok végrehajtásáért vívott eredményes harc mellett a végrehajtásban hibák és fogyatékoságok is voltak. Hibának tartom, hogy

a júniusi határozat opportunistá eltorzítását, annak mibenlétét, sem a Központi Vezetőség márciusi, sem áprilisi határozata nem mutatja ki, ezért a pártajtóban, a széles nyilvánosság elé kell tárni (hisz, mint Rákosi Mátyás kaposvári beszédében mondta, nincs mit titkolnunk a nép előtt) a Központi Vezetőség 1955. júniusi határozatát, hogy a végrehajtás során tett intézkedésekkel összehasonlítva, mindenkinek módjában legyen megállapítani, hol, mikor és ki „torzította” el a júniusi párthatározatot. Ez az egyenes és pártsterű módja a kérdés tisztázásának, és nem egyszerűen a vád indoklás nélküli kinyilatkoztatása.

Érdemes azt is megnézni, hogy milyen politikai és gazdasági csődtömeget hagytak maguk után a „baloldali” túlzók, milyen örökséget kellett nekünk tőlük átvennünk, amikor 1953 júniusában végleg zsákutcába juttatták a pártot is, a népgazdaságot is. 1953. június óta csaknem két éven át az egész ország, a dolgozó nép minden rétege, a népgazdaság minden ágában a „baloldali” túlzások által okozott súlyos károk helyrehozásán dolgozott. Annak a párt és állami vezetésnek, amelynek Rákosi Mátyás állt az élén, csupán anyagi javakban az ország két esztendei munkája volt az ára. Ki lehet és ki is kell majd számítani, mit jelentett ez milliárd forintokban. De ki tudja pénzzel, milliárdokkal felmérni a politikai, kulturális és erkölcsi kárt, amit a pártnak és az országnak okozott. Azt a politikai és erkölcsi tőkét, amit a júniusi párthatározat és a kormányprogram jelentett, két esztendőn át az ország talpra állítására fordítottuk. Ha mindazt a materiális, politikai és erkölcsi erőt, az úgynevezett „négyes” által okozott károk kiküszöbölése helyett a szocializmus építésére fordítottuk volna, ma bőségben, jómódban élő vidám ország lenne Magyarország. Az örökség azonban igen súlyos volt.

A „baloldali” elhajlók a marxizmus-leninizmus nevében olyan ígéreteket tettek, amelyeket nem tudtak beváltani, amivel lejáratták a marxizmus-leninizmus tekintélyét. Mit ígértek a „baloldaliak”? Azt ígérték, hogy az első ötéves terv ideje alatt 50%-kal emelik a dolgozók életszínvonalát. Ezzel szemben 1950-54 között az ipari termelés (1938=100%) 150-ről 300%-ra nőtt, az életszínvonal azonban 1953-ig csökkent, s csak 1953-54-ben, az új szakasz politikája következtében emelkedett 15%-kal. A munkások 1949-hez képest megduplázták az ipari

termelést, 63%-kal emelték a munka termelékenységét, csökkentették az önköltséget, ennek ellenére reálbérük lényegében az 1949 évi színvonalon állt. A mezőgazdaság fellendítését ígérték, helyette a parasztpolitika „baloldali” eltorzítása következtében súlyosan visszaesett a mezőgazdasági termelés, csökkent az állatállomány. Ismeretes, hogy a tartalék földek területe 1953 tavaszán megközelítette az egymillió katasztrális holdat, ami az ország szántóterületének több mint 10%-a. A „baloldali” túlzók árubőséget ígértek, s olyan áruhiányt teremtettek, amire nem volt példa a felszabadulás óta, s ha megnézzük most a „baloldali” túlzók programját 1955-ben, ismét ugyanezekkel az ígéretekkel találkozunk, amelyeknek be nem váltása azért fog bekövetkezni, mert ismét nem számoltak az objektív tényekkel, a társadalmi-gazdasági élet törvényeivel. Nem szabad többé olyan ígéretek tenni, amelyeket nem tudunk beváltani. Nem szabad megrendítenünk a tömegek hitét a pártban, a párt igazmondásában, a marxizmus-leninizmus helyességében.

Elvész a kommunisták becsülete, ha fecsegőknek nézik őket. S ez a veszély napjainkban komolyan felmerül. Ez alapjában rendíti meg a munkásosztály politikai hatalmát, a munkás-paraszt szövetséget, s kihúzza a talajt a kommunisták lába alól. Nem lehet minden hibát és bűnt majd önkritikával jóvá tenni. A tömegek kritikája, mint arra a marxizmus klasszikusai és különös erővel Lenin mutatott rá, súlyos fegyver, amely hatalmakat söpörhet el. Nekünk a tömegek olyan kritikájára van szükségünk, amely megerősíti ezt a hatalmat. Erről azonban úgy látszik a „baloldali” túlzók elfelejtkeznek.

Ismeretes, hogy a magyar „baloldali” túlzók – többek között s éppen a kollektivizálás túlhajtásának politikájával – nagyon visszavetették a magyar mezőgazdaságot fejlődésében. Ennek döntő része volt és van abban, hogy a magyar mezőgazdasági össztermelés több évi átlagban a háború előtti színvonalon mozog. Ezért vannak súlyos bajok a munkás-paraszt szövetség körül, amely nélkül pedig a munkásosztály nem tarthatja fenn hatalmát. A hatalom pedig minden forradalomnak, a miénknek is, alapvető, döntő, központi kérdése. Végso soron azonban a nézeteltérésekben, amelyek a párton belül a jobboldali elhajlás vádjával kapcsolatban felmerültek, elsősorban nem a

gazdaságpolitikáról, hanem a politikai hatalomról, annak sorsáról van szó. Azért, mert a „baloldali” túlzók hebehurgyaságukkal alapján veszélyeztetik a szocializmus építésének nélkülözhetetlen feltételét, a proletárhatalmat, azért, mert a dolgozó tömegek hűségén és bizalmán nyugvó népi hatalom nélkül a szocializmus építése lehetetlen. A „baloldaliak” álradikalizmusa, a tömegekkel való szembefordulása ezt a proletárhatalmat veszélyezteti, mert tagadják azt a lenini tanítást, hogy az uralmon lévő munkásosztály számára a hatalom megtartása és megszilárdítása mindent megelőző feladat. A „baloldali” ámokfutók a dolgozó tömegekben rögeszméikkel előidézett mély politikai válsággal a hatalmat teszik kockára hazánkban. A nézeteltérések, az elvi harc fő kérdése tehát a politikai hatalom megtartásának kérdése, aminek a gazdaságpolitika terén fennálló ellentétek csupán elvi tükröződései és kihatásai.

A „baloldali” túlzók az 1949-52 években a helytelen politikai irányvonaluk megvalósítása során súlyos hibákat követtek el, és gyakorlatilag kudarcot vallottak, amit a júniusi fordulat szükségessége, maga az élet, a legkézzelfoghatóbban bebizonyított. Antimarxista-antileninista elméletüket ennek ellenére nem adták fel. Pedig a marxista-leninista ismeret- elmélet arra tanít bennünket (Lenin: Materializmus és empiriokritizmus, Szikra 1954. Művei 14. köt. 141. oldal), hogy ha a gyakorlat, az élet, valamilyen elméletet elvet, az elmélet szorul felülvizsgálatra, a gyakorlat kritikája megköveteli az elméletek kritikáját, s nem az életet kell a rossz elmélethez igazítani. A „baloldali” elhajlók az élet által pozdorjává zúzott „elméletüket” elevenítik fel, részben az 1955. márciusi, áprilisi és júniusi Központi Vezetőségi ülés egyes határozataiban, s ehhez a rossz elmélethez idomítják újra a párt és az ország gyakorlati munkáját, mindenekeelőtt gazdaságpolitikáját, s mindezt a jobboldali elhajlás elleni harccal indokolják. A „baloldali” elhajlók a fenti határozatokkal olyan eszmei, politikai zűrzavart teremtettek, amelyben nem lehet megállapítani, mi a helyes marxista-leninista álláspont, mi a „baloldali” vagy jobboldali elhajlás, ki milyen elhajló!!! Olyanok teszik ezt, akik saját elhajlásukat a marxizmusra való képmutató hivatkozással próbálják leplezgetni. Ezért térnek ki a vita elől, és érvek helyett ledorongolják elvi ellenfeleiket. De vajon

lehet-e így eszmei, elvi-politikai vitát folytatni ellentétekről, nézeteltérésekről? Én feltétlenül az elvi vita álláspontján állok. A párt Központi Vezetőségének sem lehet más az álláspontja, tehát biztosítani kell annak lehetőségét. Ez elől nem lehet kitérni. Az elhangzott vádak elvi tisztázást és választ követelnek. Ha a pártban biztosítani akarjuk az elvi egységet, ami ma nincs, meg kell szüntetni az ideológiai és politikai zűrzavart. Ennek pedig egyetlen járható és pártszerű útja – az ellentétek, nézeteltérések tisztázása elvi viták és eszmecserék alapján.

Jelen terjedelmes dolgozatomból a célból íródott. Igyekeztem bebizonyítani, hogy a Központi Vezetőség márciusi határozatának az a megállapítása, hogy „A jobboldali nézetek pártunkban és államunkban azért válhattak ilyen veszélyessé, mert Nagy Imre elvtárs beszédeiben és cikkeiben támogatta ezen antimarxista nézeteket, sőt elsősorban ő volt ezek hirdetője” – elméletileg, politikailag meg nem indokolt, alaptalan vád.

Igyekszem tényekkel és érvekkel bizonyítani, hogy minden alapot nélkülöz a Központi Vezetőség áprilisi határozatának az a megállapítása, hogy „...Nagy Imre elvtárs, úgy is mint a Politikai Bizottság tagja, úgy is mint a Minisztertanács elnöke, olyan politikai nézeteket képviselt, amelyek éles ellentétben állnak pártunk összpolitikájával, a munkásosztály, a dolgozó parasztság, a népi demokrácia érdekeivel. Nagy elvtárs arra törekedett, hogy fékezze a szocialista építés motorját, a szocialista iparosítást, benne különösen a nehézipar fejlesztését, a falun pedig a termelőszövetkezeti mozgalmat, a falu szocialista átépítésének a döntő módját. Igyekezett háttérbe szorítani, elhomályosítani a párt vezetőszeropét, s megkísérelte szembe állítani az állami szerveket és részben a Hazafias Népfrontot is a párttal. Nagy Imre elvtárs mindezzel akadályozta a népjólét emelésének szilárd megalapozását. Nagy Imre elvtárs ezen antimarxista-antileninista, pártellenes nézetei összefüggő rendszert képeznek és kiterjednek a politikai, gazdasági és kulturális élet legkülönbözőbb területeire. Nagy elvtárs működése súlyos kárt okozott pártunknak, népi demokráciánknak, egész szocialista építésünknek. Nagy elvtárs jobboldali, opportunisták politikájának megvalósítása érdekében pártszerűtlen, pártellenes, sőt frakciós módszerekhez folyamodott, amelyek összeegyeztethetetlenek a marxista-leninista párt fegyelmével és egységével.”

Mindez – kinyilatkoztatás, minden érv, bizonyítás, tény nélkül. Én nem követem ezt az utat: igazamat, álláspontom, nézeteim helyességét, marxista-leninista voltomat az elmélet és gyakorlat tényeivel bizonyítom be. Lehet az is, hogy egy s más kérdésben nem helyes az álláspontom. A pártszerű vita mindezt tisztázza. A marxizmus-leninizmus tanításaival és módszereivel bizonyítsák be, hogy nincs igazam. Dolgozatomban meggyőződésemet fejtettem ki, amely mellett kitartok mindaddig, amíg a marxizmus-leninizmus tudományos eszközeivel, érveivel és módszereivel be nem bizonyítják annak helytelenségét. Meggyőződésemért,

nézeteimért, mint a múltban, most is vállalom az ostoba rágalmakat, a mellőzést, a politikai üldözést, a társadalmi kiközösítést és a megálázást is. Vállalom a hibákat is, amelyeket valóban elkövettem. Egyet nem vállalom: meggyőződésem elvtelen feladását.

Ezekkel a gondolatokkal fogtam hozzá dolgozatom elkészítéséhez. Arra törekedtem, hogy a párt és az ország számára hasznos munkát végezzek. Dolgozatom széleskörű megvitatásával a Központi Vezetőség segítheti ezt a törekvésemet valóra váltani.

I. FEJEZET

Az 1953. júniusi párthatározat jelentősége és szerepe pártunk életében

A júniusi Központi Vezetőségi határozat történelmi jelentőségének megértéséhez a júniusban bekövetkezett helyzet rendkívüli veszélyességének felismerése adja meg a kulcsot.

A Szovjetunió Kommunista Pártja elnökségének tagjai a megdöbbentő helyzetet úgy jellemezték¹, hogy Rákosival az élen a párt akkori vezetésének, a „négyesének súlyos hibái és bűnei a katasztrófa szélére sodorták az országot, alapjaiban megrendítették a népi demokratikus rendszert, s ha gyökeres és azonnali intézkedések nem változtatnak a helyzeten, az ország népe szembe fordult volna velük. Hruscsov elvtárs szerint „vasvillával hánytak volna ki bennünket.” A katasztrófa megelőzése, a kelet-németországi és csehszlovákiai zavargások² hatásának, valamint a nálunk is mind fenyegetőbbé váló helyzetnek, sorozatos fenyegető alföldi tömegtüntetéseknek az enyhítése és a helyzet megfordítása volt a júniusi Központi Vezetőségi határozat főfeladata.

A júniusi Központi Vezetőségi határozat részletesen feltárta a helyzet súlyosságát és a katasztrófa közeledtét világosan jelző tényeket, amelyeknek gyökerei a szocializmus építése objektív tudományos törvényeinek durva megsértésébe, kalandor gazdaságpolitikába nyúltak vissza. A júniusi Központi Vezetőségi határozat jelentősége, az azonnali operatív beavatkozással és éles fordulattal egyidejűleg a

1. 1953. júniusának derekán magyar pártdelegáció utazott Moszkvába az SZ. K. P. elnökségének meghívására. Rákosi Mátyás, Nagy Imre, Gerő Ernő, Hegedűs András, Hidas István, Szalai Béla a Politikai Bizottság tagjai, Földvári Rudolf, a Budapesti Pártbizottság első titkára és Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke voltak a delegáció tagjai. E látogatás tényét a magyar párt első ízben 1983-ban ismerte el, de részleteket a megbeszélésről akkor sem közölt (1. Szabó Bálint: „Az új szakasz politikájának kezdetei.” Párttörténeti Közlemények. 1983/2. 92. old.)

2. A csehszlovákiai úgynevezett pénzügyi reform (1953. június 1.), amely 5:1 arányban leértékelt a Koronát, országos méretű zavargásokhoz vezetett. A pilseni munkások megrohanták és elfoglalták a városházát. A Német Demokratikus Köztársaságban a normarendezés okozott országos tömeg-megmozdulásokat június közepén. A kelet-berlini építőmunkások június 16-án sztrájkba léptek. Más szakmák dolgozói is követték őket. A munkások tüntetését szovjet tankok segítségével verték le. A tüntetések, zavargások 17-én és 18-án áttértek az NDK más városaira is.

szocializmus építése terén történt új irányvétel, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti korszak elvi alapjainak a tudományos szocializmus tanításai szellemében történt helyes megállapítása volt.

A júniusi Központi Vezetőségi határozat megítélésében és értékelésében, valamint a későbbiek során a hozzávaló állásfoglalásban az alapvető ellentéteket a júniusi határozatot megelőző gazdasági és politikai helyzet értékelése váltotta ki. Eddig még nem történtek intézkedések azoknak az ország történetében példátlanul álló anyagi károknak a szakszerű feltárására, amelyeket az 1953-at megelőző kalandorpolitika okozott az országnak és amely hozzávetőlegesen 120 milliárd forintot nyelt el. A károk megállapítását sürgősen el kell végezni, hogy pontosan lássuk népgazdaságunk hiányait, teljesítőképességét, hogy a nagy károk miatti kieséseket figyelembe vehessük a további fejlesztési terveknel, elsősorban a második ötéves terv reális méreteinek megszabásánál és nem utolsósorban a párt és állam előtti felelősség megállapításánál. Rákosi és mások 1953 júniusában nem értettek egyet a helyzet értékelésével, azt túl sötétnek, a hibákat és bajokat eltúlzottnak látták, amit a helytelen tájékoztatásnak és a Berija-ügy³ ismertté válása után Berija ellenséges tevékenységének tulajdonítottak. Márpedig, aki nem ért egyet a helyzet értékelésével, nem érthet egyet a belőle leszűrt következtetésekkel, célkitűzésekkel sem. Rákosi állásfoglalását a júniusi Központi Vezetőség határozatához, már kezdettől fogva a kétkulcsosság, megalkuvás jellemezte. Kezdetről fogva két vasat tartott a tűzben. Ugyanakkor, amikor szavakban a határozatok mellett foglalt állást, minden eszközzel mérsékelni igyekezett a hibák kijavítására irányuló rendszabályokat. Rákosinak a júniusi politikához való viszonya, valamint a párt és állami vezetés kérdésében elfoglalt álláspontja az 1955. márciusi és áprilisi határozatokkal kapcsolatban vált teljesen nyilvánvalóvá.

A párt vezetésében és a párt apparátusában kezdettől fogva fennállott a júniusi határozatok eltorzított, önkényes, antimarxista értelmezése, amelynek legfőbb képviselője Rákosi Mátyás volt. Alig két héttel

3. Lavrentij P. Beriját, a szovjet kormány első elnökhelyettesét és belügyminiszterét egy 1953. július 10-i közlemény szerint letartóztatták. Berija a szovjet belbiztonság, a karhatalom és a titkos szolgálat legfelsőbb felelőse volt. Párt- és államellenes tevékenységgel vádolták. 1953. december 23-án hivatalos közlemény közölte, hogy halálra ítélték és kivégezték több bűntársával együtt.

a júniusi Központi Vezetőségi ülés után, 1953. július 11-én a budapesti pártaktíva ülésen tette meg nyilvánosan az első kísérletet a júniusi határozatok meghamisítására, jelentőségük, valamint a fordulat mélységének csökkentésére, a régi politikához való visszafordulásra. Ez a beszéd jeladás volt az ellenállásra és a frázisok, önkritika...stb. ellenére kifejezésre juttatta, hogy a pártapparátus nem áll a kormányprogram mögött. A pártapparátus későbbi magatartása bizonyítja, hogy a jeladást megértették és ahhoz tartották magukat.

Rákosi későbbi megnyilatkozásai a júniusi Központi Vezetőségi határozattal kapcsolatban újabb és újabb tápot adtak a kettős politikának, annak, hogy a párt politikája és a kormány politikája nem azonos. Ezzel Rákosi és a köréje tömörülő „baloldali” túlzók egy csapásra két legyet akartak agyonütni: ébren tartani a júniusi fordulatot megelőző politika irányát és módszereit, előkészíteni a visszakanyarodást kedvező időpontban, továbbá éket verni a párt és a kormány közé. A júniusi politika 20 hónapjának tényei igazolják ezt.

Ma már közismert, hogy Rákosi a párt első titkára a pártot, elsősorban a pártapparátust passzivitásba vitte a júniusi határozat végrehajtása, a kormányprogram gyakorlati megvalósítása ellen. A márciusi határozatban ezt a ténykedését úgy próbálja ellenem fordítani, mintha a kormány a pártot háttérbe igyekezett volna szorítani. Valójában a párt a júniusi Központi Vezetőségi határozatával kapcsolatban Rákosi által irányított passzív ellenállása miatt „szorult” háttérbe, helyesebben, igyekezett háttérben maradni, rendkívüli nehézségeket támasztva a júniusi határozat és a kormányprogram célkitűzései megvalósításának.

Egyik leggyakrabban hangoztatott, de teljesen alaptalan állítás, hogy a kormányprogram állítólag eltért a júniusi határozattól. Ez a rágalom a márciusi határozatban és annak „magyarázata” során került előtérbe. A III. pártkongresszus – bár annak előkészítése során Rákosi részéről történtek erőfeszítések a júniusi határozatok átértékelésére –, valamint a megelőző és azt követő Központi Vezetőségi ülések, utoljára az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülés, a júniusi határozatot és a kormányprogramot egységesnek értékelte. Tehát ellentét, vagy eltérés nem a júniusi határozat és a kormányprogram között volt, hanem

a júniusi határozat tudatos elferdítése és a kormányprogram között. Teljesen hamis és alaptalan az az állítás, hogy a kormányprogrammal én letértem a júniusi határozatok útjáról. Ellenben a tények sora bizonyítja, hogy Rákosi és a „baloldali” túlzók fordultak szembe, mind a júniusi határozattal, mind a kormányprogrammal, azokkal a marxista-leninista elvekkel, amelyeket a Központi Vezetőség az 1953 történelmi jelentőségű júniusi határozataiban a szocializmus építésének alapjául megállapított.

Az a tény, hogy Rákosi Mátyás és a Politikai Bizottság tagjai a márciusi határozatban és annak végrehajtása során kénytelenek cáfolni a júniusi határozattal kapcsolatos korábbi állásfoglalásukat és nézeteket, hogy sorban megtagadják azokat, világosan bizonyítja, hogy nem én, hanem ők fordultak szembe a júniusi Központi Vezetőségi határozattal. Minden tagadás ellenére nyilvánvaló, hogy bármennyire erősítgetik is, hogy a júniusi határozatok változatlanul érvényben vannak, hogy irányelvei a III. kongresszus határozataival együtt továbbra is alapját képezik a márciusi határozatoknak, a tények ereje megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a júniusi határozatok eredeti szellemüktől és elveiktől eltérő, merőben új értelmezést kaptak, amely lényegében hatályon kívül helyezte a júniusi határozatokat, történelmi jelentőségüket megszüntette, úgy, hogy a júniusi határozatok valójában nem képezik többé elvi és politikai alapját a párt és a kormány tevékenységének.

Az álradikális elhajlók más oldalról is igyekeznek a júniusi határozatokat felszámolni. Mind gyakrabban felvetik, hogy a júniusi határozatok nem jelentettek fordulatot, még kevésbé irányváltozást a szocializmus építésében. Ennek ellentmond maga a júniusi határozat és azok a későbbi párthatározatok, amelyek megállapították a fordulatot, az irányváltozás döntő jelentőségét. Annak idején (1953. június 23.) Gerő Ernő is kénytelen volt a júniusi határozati javaslat előkészítése⁴ során megállapítani, hogy nagy horderejű irányváltozásról van szó. A Központi Vezetőség 1953. októberi ülésén a Politikai Bizottság

4. Gerő Ernő készítette el a június 27-re összehívott Központi Vezetőség ülésére a határozati javaslatot. Tervezetét június 23-án küldték el levél kíséretében Nagy Imrének, Rákosi Mátyásnak, Hegedüs Andrásnak és másoknak.

beszámolója is leszögezte, hogy a júniusi határozat alapvetően módosította a párt irányvonalát⁵. A párthatározatok ilyen megállapításait most ellenem szegeznek és jobboldali elhajlásnak minősítik. Azt állítják, hogy a júniusi határozat nem volt fordulat és irányváltás, hanem csupán az előállott aránytalanságok menetközben történt kiigazítása volt. A júniusi határozat ennél sokkal több volt. Felölelte az átmeneti szakaszban a szocializmus építésének legfontosabb elvi kérdését, és annak új útjait, módjait és formáit jelölte ki a magyar viszonyok sajátosságainak megfelelően. Első lépés volt a marxizmus-leninizmusnak a magyar viszonyokra való alkalmazása terén.

Aki tehát azt állítja, hogy a júniusi határozat nem jelentett fordulatot és irányváltást, aki leszűkíti a határozat jelentőségét a megbomlott népgazdasági arányok kiigazítására, az tagadja a lenini tanítások egyik alaptétele alkalmazásának szükségességét a szocializmus építése sajátos formáiról, az az elvtelen másolás és utánzás mellett van, az a dogmatizmus, a sematizmus híve, szembekerül a tudományos szocializmus tanaival és antimarxista álláspontot, pártellenes nézetet képvisel.

A márciusi határozat és a nyomában fogantatosított intézkedések és rendszabályok után felmerül a kérdés, hogy van-e olyan közös elvi alap, amely azt bizonyítja, hogy a márciusi határozat a júniusi határozaton alapul, annak folytatása és a változott viszonyoknak megfelelő kiegészítése vagy módosítása. A júniusi határozat objektíve szükséges, elméletileg megalapozott és indokolt volt: az államhatalom megerősítését, a párt és a kormány, valamint a párt, az állam és a nép közötti kölcsönös viszonyt, a munkás-paraszt szövetséget, a nemzeti egységet, a társadalmi és politikai élet demokratizmusát, az új gazdasági politikát, a népgazdaság arányos fejlődését, az objektív törvények szabad érvényesülését, a szocialista törvényességet, a párton belüli demokráciát és a bírálatot, továbbá a kollektív vezetést, összefoglalva – a szocializmus építésének egész elvi kérdéskomplexumát volt hivatva az átmeneti szakaszon a tudományos szocializmus elvi alapjaira helyezni, a sajátos magyarországi viszonyok között.

5. 1953. október 31-én a Központi Vezetőség kibővített ülést tartott, melyen elsősorban a gazdasági kérdéseket tárgyalta meg. Megvizsgálta és pozitívan értékelte az addig elért eredményeket.

A júniusi határozatok eredményesen indították el a pártot és vezetését az átmeneti időszak feladatainak helyes megvalósítására és megvetették az alapját az átmeneti szakasz elméleti és gyakorlati problémái terén az elvi egység megteremtésének. Ha így értékeljük a júniusi határozatokat, mint ahogyan helyesen csak így lehet értékelni, akkor nyilvánvaló, hogy a márciusi határozatok és az azok alapján fogantatott rendszabályok nem egyeztethetők össze a júniusi határozatok alapelveivel. A márciusi határozatok és az utána következett Központi Vezetőségi határozatok nem továbbfejlesztik, hanem lényegében módosítják, az átmenet döntő kérdéseiben egyenesen elvetik a júniusi határozatok alapelveit és azokat a marxi-lenini tanításokkal szembenálló, helytelen áradikális „baloldali elméletekkel” helyettesítik, amelyekről a gyakorlati eredmények és a marxista elméleti elemzés egyaránt megállapították, hogy összeegyeztethetetlenek a szocializmus építésének elvi és gyakorlati célkitűzéseivel, alkalmatlanok azok sikeres megoldására.

A márciusi és az utána következett határozatok elméleti magyarázata és indoklása során számos kísérlet történik a júniusi és a III. kongresszusi határozatok alapelveinek, valamint a tudományos szocializmus átmeneti szakaszra vonatkozó tételeinek a márciust követő párt- és állami határozatokkal való összeegyeztetésére. Ez azonban eleve kudarcra ítélt, tudománytalan és elvtelen kísérlet. Mint ahogyan lehetetlen a júniusi és márciusi határozatokon alapuló két politikai irányvonal közötti éles ellentmondást áthidalni, ugyanúgy nem lehet a két határozatnak közös elvi platformot találni, a marxizmus-leninizmus elveinek és tanításainak megtagadása, elvtelen, opportunistá megghamisítása nélkül.

Ezért nincs és nem lehet a pártvezetés politikai vonalának egységes elvi alapja, ezért nem jöhet létre a pártvezetés elvi egysége, ezért uralkodott el az elméleti zűrzavar a szocializmus építésének, az átmeneti szakasz problémáinak elvi és gyakorlati kérdéseiben. A kérdés kétféle megoldása lehetséges. Az egyik az, hogy fenntartás, kétkulacsosság nélkül, őszintén és határozottan a júniusi határozat elvi álláspontjára és gyakorlati célkitűzései megvalósítására kell helyezkedni, tovább haladva ezen az alapon a III. pártkongresszus és

az októberi Központi Vezetőségi ülés határozatai által kijelölt úton. Az októberi Központi Vezetőségi határozat nagy lépéssel vitte előre a júniusi határozatok megvalósítását, kijavította a menetközben előfordult hibákat, a helyzet változásával végrehajtotta egyes célkitűzéseken a szükséges módosításokat. Az októberi határozat, a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása szellemében, a magyar sajátos viszonyok figyelembevételével, a júniusi határozatok alapelveit továbbfejlesztve, a szocializmus építése terén messze előre mutatott, új célokat és feladatokat tűzött ki. Ez lett volna az egyik és az egyetlen út.

A másik út a júniusi határozatok megelőző út, amely a katasztrófa szélére sodorta már egyszer az országot, amelyről ország-világ előtt bebizonyosodott, hogy hibás, helytelen út, hogy zsákutcába viszi a pártot és a szocializmus ügyének kompromittálásához vezet.

A párt vezetői a márciusi határozattal lényegében azt próbálták meg, hogy a régi hibás politikához való visszatérés útját a júniusi határozatok elvi alapján tegyék meg. Hamarosan rá kellett jönniük, hogy ez fából vaskarika. Ebből a felismeréséből azonban nem azt az egyedül helyes következtetést vonták le, hogy a júniusi határozat és politika alapján kell tovább haladni, hanem – mint azt az „elméleti” fejtegetések egész sora, valamint a gyakorlati élet eseményeinek ténye meggyőzően bizonyítják – a régi, június előtti politika március utáni folytatását próbálják „elméletileg” megalapozni és megindokolni, amit csak a marxizmus elferdítésével és meghamisításával lehet „eredményesen” megvalósítani. Néhány közgazdász erre a haszontalan feladatra fecsérli erőfeszítéseit, munkájuk nyomán – amelyben a közgazdaságtudomány szégyenére – a felületesség, a hamisítás tág teret kap, újra felvirágzott a dogmatizmus, a sematizmus.

Az ország és a nép számára nem közömbös, hogy a lehetséges megoldások közül a párt melyiket válassza. A márciusi és az utána következő határozatok, a júniusi politikáról hangoztatott frázisok ellenére, attól merőben eltérően túlzó „baloldali” politika útjára lökték az országot, ami szinte felmérhetetlen károkat okozott a politikai, gazdasági és társadalmi élet minden terén.

A párt alapvető és legsürgősebb feladata visszatérni a júniusi határozatok alapelvein nyugvó és a III. pártkongresszus, valamint az októberi Központi Vezetőségi határozat által hosszabb távra kijelölt fejlődés útjára a szocializmus építése terén. Ennek értelmében a márciusi és a következő Központi Vezetőségi határozatok sürgős felülvizsgálásával meg kell szüntetni a politikai és elméleti téren jelenleg fennálló zűrzavart és elvtelenséget.

A júniusi határozattal kapcsolatban hangzik el a legtöbb vád a jobboldali elhajlásról és a határozat eltorzításáról. Ha behatóbban szemügyre vesszük és elemezzük mindazt, ami a júniusi határozatban jobboldali elhajlásnak és torzításnak minősül, kiderül, hogy a júniusi határozatok gyakorlati megvalósításának minden fontosabb elvét és célkitűzését jobboldali elhajlásnak, vagy torzításnak nyilvánították, ami azt jelenti, hogy a júniusi politika alapján és lényegében jobboldali elhajlás és torzítás volt, amit számtalan cikkben, tanulmányban azzal juttatnak kifejezésre, hogy a júniusi határozat és politika hibáinak bírálata helyett sommásan az egész elmúlt 20 hónapot, ennek az időszaknak egész politikáját jobboldali elhajlásnak és torzításnak minősítik.

Ez az egyik módszer, amellyel a júniusi határozatokat és az azok alapján megvalósított politikát alapján és lényegében felszámolják. A másik módszer az, hogy a kormányprogramot nyilvánítják a júniusi határozat eltorzításának. Mindkét módszernek ugyanaz a célja – a júniusi hatályon kívül helyezése. A különbség az, hogy míg az első módszer a maga egészében a júniusi politika ellen fordul, addig a második ezt csak a kormányprogramra, tehát az állami tevékenységre, lényegében a júniusi határozatok végrehajtására korlátozza, hogy ilyen módon a júniusi politika elleni fellépést indokoltta és elfogadhatóvá tegye, másrészt a hibákért a felelőséget rám hárítsa és kizárólag személyemre korlátozza, megkerülve ilyen módon a kollektív vezetésből folyó kollektív felelőség kérdését.

Az ilyenfajta mesterkedéseket, a hamisításokat és rágalmakat, a párttagság megtévesztését és helytelen irányba való befolyásolását nagyban elősegítette, hogy a júniusi határozatot, bár igen sok hivatkozás történik rá, a párt tagsága, de még a pártapparátus sem ismeri,

a pártfunkcionáriusok szűk rétegének volt lehetősége írásban és teljes szövegben megismerkedni vele. A párt tagjai túlnyomó nagy többségének a júniusi határozat soha nem került a kezébe⁶.

A „baloldali” ellenállók a párt vezetésében gondoskodtak róla, hogy a júniusi határozat ne váljon közismertté. A határozat helyett, annak ismertetésére vonatkozó irányelveket kaptak a pártszervezetek, amelyekben teljesen elsikkadt a júniusi határozat elvi és politikai lényege éppúgy, mint a felelőség kérdése, valamint az új feladatok. Ezeket a lapos és elposványosított „irányelveket” is több, mint két hónapos késéssel kapták meg a pártszervezetek. Feldolgozásukra semmi gondot nem fordított a pártapparátus. Bezzeg nem így járt el Rákosi Mátyás és a pártapparátus a márciusi és áprilisi határozattal, amelyet a meghozatal után 2 órán belül nemcsak a párttagság, a pártszervezetek kaptak meg, de a sajtón keresztül a széles nyilvánosság is.

A júniusi határozatnál nem érvényesült az az elv, hogy a pártnak nincs titkolni valója a nép előtt. A júniusi határozat mind a mai napig titok a nép, sőt a párt tagsága előtt is. Ilyen körülmények között nem véletlen, ha a párt döntő határozatai közül a legkevesebbet a júniusi határozatból idéznek. Hivatkoznak rá anélkül, hogy idéznének belőle.

A júniusi határozatot hosszú időn át történelmi jelentőségűnek szoktuk nevezni. Rákosi, Gerő, Farkas és mások ezt a határozatot születése pillanatától a történelem süllyesztőjébe szánták.⁷ A pártvezetés feladata, hogy a júniusi határozatokat a párttagság közkincsévé tegye, s ezzel szilárdítsa meg a szocializmus építésének elvi alapjait.

6. Az 1953. június 28-i K. V. határozatot mind a mai napig nem hozták nyilvánosságra.

7. Farkas Mihály nevének említése félreértésre adhat okot. A határozat megszületésekor ugyanis Farkasnak nem volt sem olyan befolyása, sem olyan szerepe, hogy beleszólhasson annak nyilvánosságra hozatalába. Farkast csak 1953. augusztus 18-án választották meg újra a P. B. tagjainak sorába, és ekkor lett a K. V. titkára.

II. FEJEZET

A márciusi és áprilisi párthatározat szerepe és jelentősége

A márciusi és áprilisi központi vezetőségi határozat hátterében, azok mozgató rugóiként a következőket találjuk:

Az 1954. októberi K. V. határozat fordulópont volt a júniusi határozatok továbbfejlesztése és megvalósítása terén. Az októberi határozatok sikeres végrehajtása végleg megszüntette volna az 1953 előtti túlzó „baloldali” szektás politikához való visszafordulás utolsó lehetőségét is, teljesen kihúzta volna a talajt az ellenállók lába alól, a népellenes, a szocializmus építésére ártalmas irányzat alól. Ez sürgette és tette időszerűvé a szektás „baloldali” elhajlók számára a júniusi politika elleni fellépést.

Ugyanilyen irányban hatottak bizonyos külső és belső tényezők, amelyek elősegítették a visszakanyarodás valóra váltását. Ilyenek voltak: Rákosi megtévesztő tájékoztatása a párt és az ország helyzetéről a SZ. K. P. elnökségének tagjai számára, a nemzetközi helyzet téves megítélése, amely a feszültség fokozódását jelezte; ennek folyománnyaként a belső erőfeszítések növelése a védelmi felkészülés érdekében, ami a nehézipar, elsősorban a hadiipar túlzott ütemű fejlesztéséhez való visszatérést vont maga után.

A márciusi határozat gyökeresen eltért a Politikai Bizottság által letárgyalt és elfogadott, valamint a SZ. K. P. elnökségével 1955. január 7-én folytatott tanácskozáson kialakított elvektől és javaslatoktól¹.

Azáltal, hogy az álradikális „baloldali” elhajlók a márciusi határozatban érvényesíteni tudták antimarxista politikai nézeteiket, bár ez a pártra és az országra rendkívül súlyos következményekkel járt, mégis tiszta helyzet teremtdött a pártban. A maguk meztelenségében nyilvánvalóvá váltak és lelepleződtek a „baloldaliak” eddig nyíltan be nem

1. 1955. január 7-én ismét Moszkvában tárgyalt egy magyar pártdelegáció. A Szovjetunió Kommunista Pártja elnöksége ezúttal alapvetően Rákosi helyzetmegítélését fogadta el, és Nagy Imrét jobboldali tévedései miatt nyilvános önkritikára szólították fel.

vallott politikai módszerei, nézetei, a párt belső életének szabályairól éppen úgy, mint a párt gyakorlati politikájáról, vagy a marxizmus-leninizmus elvi kérdéseiről, főképpen az 1953 júniusi Központi Vezetőségi határozat értelmezéséről. A márciusi határozat kapcsán lelepleződött az ellenem már burkolt formában régóta folytatott politikai hajsza, amely, mint ezúttal kiderült, nem is az én hibámból, gyakran megbénította a vezetés munkáját.

Objektíve az 1955 márciusi K. V. határozat – fordulat, visszakanyarodás a régi, hibás politikához, a tényleges helyzet teljesen helytelen értékelése és a valóban fennálló hibák szándékos eltűlése alapján, azzal a ma már le nem tagadható politikai céllal, hogy a régi politikához visszatérve, a „baloldali” elhajlók folytathassák a júniusi határozattal félbeszakadt káros tevékenységüket.

A márciusi határozat a következőkben indokolja a határozat szükségességét:

„A Központi Vezetőség 1953. júniusi határozatai teljesen helyeseknek bizonyultak. De a helyes határozatok végrehajtásáért vívott eredményes harc mellett, a végrehajtásban hibák és fogyatékok is voltak, sőt a határozatokat egyes opportunisták antimarxista módon eltorzították, ami káros jobboldali hibákhoz, jobboldali elhajláshoz vezetett. Ennek következtében népi demokráciánk gazdasági és politikai helyzetében nyugtalanító jelenségek mutatkoznak.”

Ebben van összesűrítve a helyzet értékelése, amely a márciusi határozatot szükségessé tette, azok a politikai és gazdasági okok, amelyek szerepet játszottak a határozat létrehozásában, valamint az elkövetett hibák minősítése. Ebből a szempontból nézve a határozatot, megállapítható, hogy nagy eltérés van az indoklás és a belőle levont következtetések között, amiből az következik, hogy a politikai következtetések nem indokoltak.

A márciusi határozat belső ellentmondásai mellett sokkal súlyosabbak azok az elvi és politikai ellentmondások, amelyek a márciusi határozat és annak végrehajtása, valamint a határozat értelmezése, magyarázása és indoklása között fennállnak. Viszont éppen ez az, ami a határozat igazi célját és valódi lényegét feltárja. Azok a nézetek, tételek vagy „elméletek”, amelyek a márciusi határozat magyarázása és alkal-

mazása során kerültek felszínre, adják meg inkább a határozat elvi tartalmát, mint a határozat szövege. A kettő között lévő éles különbség és ellentét feltétlenül szükségessé teszi a kérdés tisztázását – mi érvényes, mi az, ami a párt vezetése és tagsága számára irányelvül szolgál: a márciusi határozat-e a maga szövegezésében, vagy a pártsajtóban a határozathoz fűzött magyarázatok. Minek az alapján áll a Központi Vezetőség; a márciusi határozat elvei, vagy a magyarázatok során kifejtett elvek alapján. Ezekben ugyanis a rendkívüli nagyarányú túlzások és hamisítások alapján döntő kérdésekben antimarxista nézetek, helytelen, álradikális „baloldali” elméletek egész sora található.

Az 1955. áprilisi Központi Vezetőségi határozat a márciusi határozat irányelvein nyugszik. Az áprilisi határozatnak nincs is külön elvi indoklása. A két határozat ennek ellenére a helyzet, a hibák, azok jellege és értékelése, valamint következményi tekintetében igen lényegesen eltér egymástól.

Amíg a márciusi határozat hibákról és fogyatékoságokról beszél, eltorzításról, aminek következtében gazdasági és politikai életünkben nyugtalanító jelenségek mutatkoznak, addig az áprilisi határozat olyan nézetekről beszél, amelyek éles ellentétben állnak pártunk összpolitikájával, arról, hogy ezek az antimarxista, pártellenes nézetek összefüggő rendszert képeznek és súlyos kárt okoztak szocialista építésünknek stb. A hibákból, fogyatékoságokból és torzításokból – az áprilisi határozatban már antimarxista, pártellenes nézetek összefüggő rendszere lett, a nyugtalanító jelenségekből pedig a szocialista építés súlyos kára. Ez a változás alig 5 hét alatt történt, anélkül, hogy bármilyen tevékenységet kifejtettem volna, akár párt vagy állami vonalon, másszóval anélkül, hogy a márciusi határozat meghozatala idején fennállott állítólagos hibák növekedtek, vagy szaporodtak volna.

Mindez abban leli főképpen magyarázatát, hogy az áprilisi határozat megindoklásánál a Központi Vezetőség előtt tartott „beszámolóban” a hibák értékelését és jellemzését Rákosi elszakította nemcsak az objektív tényektől, hanem a márciusi határozat elvi megállapításaitól is, és a pártot lealacsonyító rágalom és pletyka posványába rántotta, a márciusinál sokkal súlyosabb megbélyegzés és ennek alapján ellenem indítandó politikai hajszá érdekében.

A márciusi és áprilisi határozatok gazdasági, politikai és társadalmi következményeit, az eltelt néhány hónap „eredményei” alapján ma már le lehet mérni. Az objektív tények és számok tükrében a helyzet, amit előidézték, megdöbbentő. Következményei mind belső helyzetünkben, mind külpolitikai vonatkozásukban rendkívül súlyosak, amit a negyedévi vagy félévi statisztikai jelentések célzatos ferdítései sem tudnak csökkenteni, mint ahogy a békés együttélésről, a nemzetközi feszültség enyhítéséről hangoztatott szövegek sem tudják kiküszöbölni azt a politikai és morális csorbát, amit hazánk hírnevén és nemzetközi súlyán az utóbbi fél év hazai eseményei ejtettek.

Hol tartana ma az ország, ha az 1954. októberi Központi Vezetőség határozata alapján folytathattuk volna a szocializmus építését a júniusi politika szellemében! Az októberi Központi Vezetőségi határozat világos elvi alapot adott a továbbhaladásra a júniusban megkezdett helyes úton, biztosította hozzá egész népünk támogatását.

A pártvezetés feladata megállapítani, hogy a márciusi határozat és az annak szellemében hozott további határozatok és a foganatosított párt és állami rendszabályok túlnyomó nagy része éles elvi törést jelentett a párt politikájában, újabb fordulatot, letérését a megkezdett helyes útról, amelyen a néptömegek nem követik a pártot, a párttagság pedig nem követi a párt vezetését. A márciusi és áprilisi Központi Vezetőségi határozatokon alapuló politika a párttagság passzivitását és ellenállását váltotta ki. Visszavetette a pártmunka lendületét, a termelő munkakedvet és aláásta az állami és pártvezetésbe vetett bizalmat.

Látni kell, hogy ez a politika a reakció, az ellenség karjaiba hajtja a népet, minden eddiginél súlyosabb politikai és gazdasági válság felé sodorja az országot. A Központi Vezetőség feladata a nehézségek ellenére lankadatlanul összekovácsolni a pártot, annak becsületes, elvhű, szilárd erőit és a cselekvés számára a párt, állami és társadalmi tevékenység minden területén világos, az egész népet és országot mozgósító irányelveket adni a júniusi, a pártkongresszusi és az 1954 októberi K. V. határozatok szellemében.

III. FEJEZET

Az „új szakasz” jellemző vonásai és sajátosságai

A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusa megerősítette azt a tételt, hogy a Központi Vezetőség júniusi határozata új szakaszt nyitott a szocializmus építésében Magyarországon. Ugyanezek a határozatok 5 pontba foglalva meghatározzák az új szakasz lényegét és jellegzetességeit, amelyek a Központi Vezetőség kongresszusi beszámolójának 31-33. oldalán megtalálhatók. Az új szakasz lényegének és jellegzetességeinek meghatározása azonban elméletileg nincs kellően megalapozva, hiányos és nem elégséges.

Az „új szakasz” fogalmának, lényegének és jellegzetességének meghatározása annál inkább fontos, mert az „új szakasz” fogalmának tisztázatlansága miatt olyan nézetek terjedtek el, hogy már maga az „új szakasz” elnevezés antimarxista, jobboldali elhajlás.¹ Az ilyen felfogás és az antimarxizmus vádja helytelen és teljesen alaptalan. A marxizmus-leninizmus tanulmányozása azt mutatja, hogy a tudományos szocializmus klasszikusai a „szakasz” (etape) és az „időszak” (periódus) kifejezést felváltva használják ugyanabban az értelemben. Az „új szakasz” meghatározás és fogalom tehát nem mond ellent a marxizmus-leninizmus elméletének. Sztálin az „új gazdasági politikát” (NEP) két „szakaszra” vagy „időszakra” osztja, kihangsúlyozva, hogy sem a korábbi, sem az újabb szakaszon nem változott a stratégiai feladat.

Az „új szakasz” pontos marxista-leninista elméleti meghatározása végett, minden félremagyarázás elkerülésére vagy visszautasítására a MDP III. kongresszusán az „új szakasról” tett hiányos és elégtelen megállapítások kiegészítésére le kell rögzíteni, hogy a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozataival a szocializmus építésében megnyílt „új szakasz” nem tűzött ki új stratégiai feladatot a párt elé. Változatla-

1. Az M. D. P.-apparátus Farkas Mihálynak, a K. V. titkárának utasítására már 1955. januárjától, tehát jóval a márciusi határozat előtt megtiltotta az „új szakasz” elnevezés használatát a sajtóban, a propagandában és a gazdasági életben.

nul megmaradt a korábbi stratégiai feladat – a szocializmus gazdasági alapjainak lerakása, a szocializmus építése Magyarországon. Az „új szakasz” politikája tehát a régi stratégiai feladat megoldására irányul, az előző hibás taktika megváltoztatásával és kijavításával. Az „új szakasz” ezt a taktikai változást juttatja kifejezésre. A terminológia körül kialakult vita és az antimarxizmus vádja egyik formája a júniusi határozatok nyomán életre kelt fontos gazdasági és politikai intézkedések elleni harcnak.

A fő stratégiai feladat, a párt stratégiája, történelmi „fordulatok” szerint változik és egész időszakot ölel fel. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában tehát a stratégia, annak fő célkitűzése változatlan marad. Ugyanakkor azonban az adott időszakon belül feltétlenül vannak változások, amelyeket „szakaszok”-kal fejezünk ki a leghelyesebben. A változatlan fő stratégiai célkitűzésen belül ez a változás új taktikában, annak módosulásában jut kifejezésre. A fejlődés szakaszaiban a stratégián belül tehát lehetnek és elkerülhetetlenül vannak is változások. Ilyen változás volt nálunk az „új szakasz”, az új taktika.

Az átmeneti időszak egyik leglényegesebb jellemvonása a kapitalista és szocialista elemek harca, melynek feltételei határozzák meg az átmenet alapvető politikai és gazdasági feladatait. Az átmeneti időszakon belül az „új szakasz”-nak is ezek az alapvető feladatok határozzák meg a gazdasági és politikai célkitűzéseit. Az „új szakasz” gazdasági politikája tehát nem más, mint a marxizmus-leninizmus tanításainak helyes alkalmazása a konkrét magyar viszonyokra, a népgazdaság szocialista átalakítása és továbbfejlesztése terén az átmeneti időszak sajátosságai és a szocializmus építésének objektív törvényszerűségei alapján.

Az átmeneti időszakban, a kapitalista és szocialista elemek harca idején rendkívül fontos, hogy

- a) a párt és az állam minden irányú tevékenységében tudományos alapra, mindenekelőtt a termelőerők és termelési viszonyok összhangja törvényének ismeretére támaszkodjon;
- b) a párt gazdaságpolitikája a termelőerők növelésére, a népgazdaság arányos, tervszerű fejlesztésére irányuljon. A termelőerők növelése és

a mezőgazdaság tervszerű, arányos fejlesztése a szocializmus építése terén biztosítja nemcsak a szocializmus alaptörvénye céloldalának (az életszínvonal emelésének), hanem eszközoldalának (a legfejlettebb technika alapján történő szakadatlan bővített újratermelésének) az érvényesítését is;

c) a párt gazdaságpolitikája, a proletár internacionalizmus és a tartós békére irányuló törekvés, a különböző rendszerek békés egymás mellett élése és gazdasági versengése elvi alapján nyugodjon, továbbá, hogy a két rendszer közötti (nemzetközi) árucserre kapcsolatok a nemzetközi munkamegosztás, valamint a szocialista világpiac fejlesztését szolgálja;

d) a párt gazdaságpolitikája számoljon a nemzeti és nemzetközi biztonság követelményeivel, amelyek szervesen összefüggő egységet képeznek és a békés egymás mellett élés lenini elvein alapulnak, amelyek lehetővé teszik a lefegyverzést, valamint a hadikiadások terheinek csökkentését és a tudomány és technika legújabb vívmányainak (atom, stb.) a békés építés jólét és életszínvonal fejlesztésére való felhasználását;

e) a párt gazdaságpolitikája vegye figyelembe, hogy a világban és a szocialista táboron belül a népi demokratikus országokban is több társadalomgazdasági formáció, vagy szektor, illetve azok maradványai léteznek egymás mellett, az átmenet időszakában;

f) a NEP politika feltétlenül érvényesüljön, amely fokozódó árucserre kapcsolatok és termelési kapcsolatok létesítését jelenti a város és a falu, a szocialista ipar és a kisárutermelő mezőgazdaság között, a szocialista nagyüzemi mezőgazdasági termelésre való áttérés elősegítésére.

Az átmeneti időszak gazdaságpolitikájának ezek az alapvető követelményei és jellegzetes vonásai nálunk vagy egyáltalán nem érvényesültek, vagy csak részben jutottak érvényre, egyrészt azért, mert gazdaságpolitikánkban hiányzott a marxista-leninista elemzésen nyugvó tudományos alap, másrészt azért, mert ebből kifolyólag egyszerűen lemásoltuk a szocializmus építésének előrehaladott szakaszán a Szovjetunióban alkalmazott módszereket, átugorva egész fejlődési szakaszokat. Ezért volt nálunk szükség a szocializmus építésében „új

szakasz"-ra, amely lehetővé teszi az átmeneti időszak alapelveinek és követelményeinek teljes érvényesülést, szabad teret enged a konkrét viszonyokból fakadó sajátságok és jellegzetes vonások kialakulásának, biztosítva a szocializmus fejlődésének legeredményesebben járható, legcélravezetőbb útjait, formáit és módszereit. De éppen ezért nem lehet az „új szakaszt” egyszerűen „megszüntetni”, vagy „felfüggeszteni”, mert az a szocializmus sikeres, a társadalom számára legkevesebb áldozattal járó legkönnyebb építésének lehetőségétől fosztaná meg az országot.

Az „új szakasz”-nak Magyarországon egyik fő feladata az volt, hogy lehetővé tegye és biztosítsa az átmeneti időszak általános érvényű alapelveinek és törvényszerűségeinek érvényesülését, amelyek azt megelőzően nem, vagy csak részben jutottak érvényre.

A másik feladata az volt, hogy szabad teret engedjen a magyar adottságokból sajátos utaknak és formáknak a népgazdaság szocialista alapon való felépítésében, hogy megteremtse mind az általános érvényű alapelveknek, mind a sajátos viszonyokból fakadó új utak és formák konkrét és széleskörű alkalmazásának feltételeit az átmeneti időszakban. Biztosítsa az országban is, a pártban is a demokratizmust, a tömegek széleskörű tevékenységét és kezdeményezését, továbbá a pártban a pártszervezeti szabályzat, az államéletben az Alkotmányban legrögzített állampolgári és emberi jogok és kötelességek érvényesülését, valamint a törvényesség alapjára helyezze a vezető szervek tevékenységét.

Az „új szakasz” komoly hiányossága volt, hogy számos fontos feladata terén csak félmegoldást hozott. A párt, az állami és társadalmi szervek ellenállása, főképpen gazdasági téren, továbbá a kellő tudományos elemzés híján az objektív gazdasági törvények bizonytalan alkalmazása, valamint a magyar sajátosságok megállapításának elhanyagolása következtében az „új szakasz” gazdaságpolitikájában komoly hibák és hiányosságok mutatkoztak. A fő hiba tehát nem az volt, hogy az „új szakasz”-t megnyitottuk a szocializmus építésében Magyarországon, hanem inkább az, hogy nem következetesen, és nem teljes mértékben valósítottuk meg. Ebből viszont logikusan következik, hogy az „új szakasz”-t nem felszámolni kell, hanem hiá-

nyosságait kiküszöbölve teljes mértékben megvalósítani, különös gondot fordítva a magyar viszonyokból fakadó sajátos feladatainkra. Lenin különös súlyt helyezett erre az utóbbi kérdésre, amint azt jelen dolgozatom I. fejezetében több Lenin idézettel bizonyítottam. (Lenin Művei 27. köt. 202 oldal, 29. köt. 225 oldal, 31. köt. 83 oldal stb.)²

Ezek a lenini tanítások nálunk sajnos feledésbe merültek. A magyar kommunisták egyik legfontosabb elméleti feladata ezeket a tanításokat új életre kelteni, s a konkrét magyar viszonyokra alkalmazni.

Rá kell mutatni azokra a sajátosságokra is, amelyek nálunk az „új szakasz” szerepét az átmeneti időszakban lényegesen befolyásolják.

a) A nemzetközi szocialista munkamegosztás, kölcsönös gazdasági segítség szükségtelenné teszi a gazdasági autarchiára való törekvést, ami rendkívül súlyos terheket rótt az országra és a szocializmus építését az objektív gazdasági törvények által megszabott és a szocializmus alaptörvényének érvényesülését biztosító útról letérítette;

b) Az „új szakasz”-ra való áttérésre népgazdaságunk első ötéves tervének negyedfél esztendeje után került sor, az elmúlt idő eredményei és tanulságai alapján. Ugyanakkor azonban reá várt azoknak a súlyos nehézségeket okozó hibáknak a kiküszöbölése, melyek korábban megnehezítették, sőt egyes területeken meg is hiúsították a párt legfőbb politikai célkitűzéseinek, ezzel együtt számos gazdaságpolitikai célkitűzésnek a valóra váltását;

c) Különösen szükség volt a mezőgazdasági termelés adott színvonalának, a termelőerők állapotának, valamint a termelési viszonyok sokrétűségének helyes értékelésére és figyelembevételére a mezőgazdaság szocialista átalakulásának szempontjából;

d) A korábbinál sokkal nagyobb mértékben kellett számolni gazdasági és természeti adottságainkkal; (nyersanyagbázis, népsűrűség, stb.)

e) Több gondot kellett fordítani a fokozatosságra és nagyobb rugalmasságot biztosítani a politikában, több türelmet és figyelmet az értelmiség, a kispolgárság s a parasztság iránt, melyeknek nagy súlya van társadalmunkban.

2. Ez a mondat az eredeti, 1955 nyarán írt kéziratban nem szerepelt. Nagy Imre utólag, a dolgozat megszerkesztésekor egészítette ki írását ezzel az utalással, amely „A marxizmus-leninizmus alkalmazásának néhány kérdése” című tanulmányban található Lenin-idézetekre vonatkozik.

A gazdasági és politikai fejlődés 1953 nyarán egyaránt szükségessé tette az „új szakasz” bekövetkeztét:

Gazdasági téren a lehetetlenülés előtt álltunk. A gazdasági fő tervszámok rendkívül túlhajtottak voltak, teljesíthetetleneknek bizonyultak. Túlzottan a nehézipari tervek teljesítését erőltettük. A nehézipar fejlesztésének üteme és arányai nagyobbak voltak, mint a sokkal kedvezőbb feltételekkel rendelkező országokban, és minden népi demokratikus ország nehézipari fejlesztését túlszárnyaltuk. Fokozódó anyagihiány jelentkezett az iparban. A gyártmányok minősége erősen romlott. Állandósultak az exportnehézségek és rohamosan nőtt a külföldi eladósodás. A mezőgazdasági termelés fejlődése megakadt, nőtt hanyatlásnak veszélye és a megműveletlen földterület. Csökkent az életszínvonal és a további romlás mind bizonyosabbá vált. A munkás-paraszt szövetség gazdasági alapja megrendült. A munkásosztály soraiban növekvő elégedetlenség volt tapasztalható. Teljes nagyságában felvetődött a politikai hatalom megtartásának és megszilárdításának, mint a párt előtt álló legnagyobb feladatnak a kérdése.

Politikailag átugrottuk a fejlődésnek a Szovjetunióban átélt több szakaszát.

Fejlődésünk eme sajátosságaival szemben a pártnak mindent el kellett volna követnie annak érdekében, hogy mindenkori politikájának indítókait a tagsággal megvitassa, a tagokat önálló politikai állásfoglalásra nevelje, az alulról jövő bírálatot a pártban kifejlessze, a kollektív vezetést minden pártszervben megvalósítsa, következetesen alkalmazza a demokratikus centralizmus lenini elveit. Ehelyett a meggyőzés módszereit egyre inkább utasításokkal helyettesítették, s mindinkább az ellenség hangjának, vagy legalábbis a kispolgári ingadozásnak minősítették a bíráló hangot, az elvi ellenvetést, vagy a jogos aggodalmat.

Ilyen körülmények között a fokozódó gazdasági nehézségeknek, az annak idején megígért és sokat hangoztatott növekedés helyett az életszínvonal romlására, szükségképpen a bizalom megrendülésére, fokozódó bizalmatlanságra, a nehézségek eltúlzására és az elért eredmények lebecsülésére kellett vezetni.

Mindez 1953 tavaszán be is következett, és szükségessé tette a fordulatot az „új szakasz” bevezetésére.

Óriási lelkesedés fogadta a kormánynak a júniusi határozatok megvalósítására irányuló programját. Nem kisebb lelkesedéssel üdvözölte a párttagság és a dolgozó nép a szocialista törvényesség helyreállításáról, a kollektív vezetés elvének érvényesítéséről, a demokratizmus kiterjesztéséről, a bírálat és önbírálat fokozottabb érvényesítéséről, a dogmatizmus és sematizmus ellen, a világnézeti és kulturális fronton meghirdetett harcról, a szélesebb alapokon nyugvó nemzeti összefogásról, a Népfrontról és a tanácsok jogkörének kiterjesztéséről szóló határozatokat. Mindezek a határozatok helyesek és halaszthatatlanul szükségesek voltak. Helyességük megnyilvánult a tömegek politikai aktivitásának kibontakozásában, a pártélet fellendülésében, a párt és tömegek közötti kapcsolat megszilárdulásában, a bírálat és önbírálat nagy megélénkülésében, a munkás-paraszt szövetség megszilárdulásában, a nem-proletár rétegek bizalmának megerősödésében a munkásosztály állama iránt.

Az önbírálat és bírálat szellemének felszabadítása elkerülhetetlenül azzal járt, hogy a párttagság s a dolgozó tömegek maguk is bírálták a vezetést. Kommunista számára ez nem jelenthetett meglepetést: pártunk nem hiába hangsúlyozta, hogy nem fél az őszinte bírálattól, önbírálattól, s nem fél attól sem, hogy az ellenség megpróbálja azt kihasználni. Hiba volt azonban, hogy a párt nem adott kellő irányítást a széleskörű felvilágosító munkához és átengedte a teret az ellenpropagandának.

IV. FEJEZET

A szocializmus fejlődésének objektív gazdasági törvényeiről

A szocializmus fejlődésének objektív gazdasági törvényeiről, azok működéséről és érvényesüléséről, valamint az átmeneti időszakban a magyar viszonyok közötti sajátosságairól, nézeteimet a Magyar Tudományos Akadémián 1953 május 20-án „A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány közgazdasági problémája a népi demokratikus országokban” címmel tartott előadásomban és több más írásomban fejtettem ki, amelyek közül több nyomtatásban is megjelent. Az ezekben a tudományos szocializmus alapvető elméleti kérdéseiben vallott felfogásomról senki konkrét és objektív, a tényeknek megfelelő bírálatot nem gyakorolt, tényleges hibákra rá nem mutatott úgy, hogy az tudományos és tárgyilagos elemzésen alapult volna.

A júniusi K. V. határozat óta, az „új szakasz” idején folytatott politika megítélésében, a „jobboldali elhajlás”, valamint a vele kapcsolatban felvetett hibák értékelésében a politikai, gazdasági és kulturális élet területén igen súlyos, szándékos, vagy akaratlan – objektíve ez mindegy – tévedés van, ami indokoltta teszi az ideológiai munka fejlesztését, számos nagy horderejű kérdés elméleti tudományos feldolgozását. Erre annál inkább irányt kell venni a párt vezetésének, mert a márciusi és az utána következő K. V. határozatok nincsenek a marxizmus elméletével kellően alátámasztva.

Az objektív törvényeket érintő elméleti kérdésekben kétfajta bírálattal találkozunk. Mind a kettő helytelen alaphoz kiindulva veti fel a problémákat és gyakorol „bírálatot” olyan egyének írásaiban, akik nem hivatottak a párt határozatainak elvi alapjait vagy tudományos hátterét magyarázni. A cikkek írói az érintett kérdésekbe legtöbbször elméleti zűrzavarukat viszik bele, úgyannyira, hogy most már nem lehet tudni, mivel azonosítja magát a párt vezetése, mivel nem, ki hivatott a párt álláspontjának kifejtésére és ki nem hivatott, mi a marxizmus és mi az elhajlás.

A hamis bírálatnak két hibaforrása van:

a) az átmeneti időszak helytelen értékelése. Az a téves nézet, hogy a szocializmus objektív gazdasági törvényeinek nálunk teljes mértékbe érvényesülniük lehet és kell, hogy a termelőerők és termelési viszonyok olyan helyzetben vannak, hogy ez lehetséges. Olyan gazdaságpolitikát jelölnek ki, amely a szocializmus objektív gazdasági törvényeinek teljes érvényesülése esetén valósulhat meg. Más szóval az objektív törvények működése és a tényleges helyzet között, lényegében az elmélet és a gyakorlat között éles ellentmondást idéznek elő;

b) a másik hibaforrás a hamis alapból kiinduló, megtévesztő kérdésfeltevés, amikor is önkényesen kiragadott szövegrészeket idéznek, az adott kérdésben helyesen kifejtett nézeteket elhallgatnak, egész cikkekről és beszédekről nem vesznek tudomást, helyes elvi megállapításokba „belemagyaráznak” stb.

Az ilyenfajta pártszerűtlen, a párterkölcsökkel összeegyeztethetetlen módszereknek nem az a céljuk, hogy a helyes marxista elvi nézeteket dolgozzák ki és bizonyítsák, hanem az, hogy minden körülmények között igazolják a párt egyes vezetői álláspontjának helyességét, határozatainak tekintélyét, még a marxizmus meghamisítása árán is.

Ilyen pártszerűtlen módszerekkel az objektív törvények működésének kérdésében, egyes cikkírók írásaiban, számtalan vád hangzott el, amelyek nézeteimet hol káros jobboldali hibának, hol torzításnak, vagy antimarxista jobboldali elhajlásnak minősítették.

A szocializmus gazdasági alaptörvénye kérdésében, az elméleti kérdések elemzésénél és tisztázásánál, vagy az ellentétes, esetleg hibás nézetek bírálatánál megkövetelt objektivitást és tudományos hozzáállást megcsúfoló módszerekkel. Földes István (A szocializmus gazdasági alaptörvénye és a párt politikája. Szabad Nép 1955.) azt állítja, hogy „Nagy Imre 1954. október 20-i cikke¹ vagy a Népfront kongresszusán mondott beszéde² egyaránt példa az alaptörvény... szűk fogyasztói szemszögből való demagóg értelmezésére.” Majd nyilván hamisítási szándékkal összeválogatott pár soros idézettel igyekszik bizonyítani fenti állítását.

1. 1954. október 20. Nagy Imre vezércikke a Szabad Nép-ben a Központi Vezetőség októberi ülése határozatainak jelentőségéről.

2. Nagy Imre a Hazafias Népfront alakuló kongresszusán, 1954. október 24-én mondott beszédet.

Végül is megállapítja, hogy *„a célnak és az eszköznek ez a megengedhetetlen szétválasztása, az alaptörvény értelmezésének ez a meghamisítása, olyan illúziókat keltett, hogy erőfeszítések nélkül, a termelés fejlesztésében, tökéletesebben elért sikerektől függetlenül is lehet emelni a dolgozók életszínvonalát.”* Cikkének másik helyén még otrombább hazugsággal toldja meg „tudományos” fejtegetését, azt írván, hogy a jobboldali nézetek képviselői szerint (hogy kik, arról nem tesz említést, de elsősorban nyilván rám gondol) az alaptörvény fokozottabb érvényesülésének biztosítása megoldható az ipari termelés és különösen a nehézipar fejlesztésének elhanyagolásával, a kisparaszti gazdaságok fejlesztésével is.

Földes szemérmetlenül hazudott:

a) döntő fontosságú elméleti kérdésben, a szocializmus gazdasági alaptörvényének kérdésében, állítólagosan jobboldali, antimarxista elhajlásomat az október 20-i cikkem és a Népfront alakuló kongresszusán elhangzott üdvözlő beszédem alapján igyekszik bebizonyítani. Október 20-i cikkemnek nem volt feladata elméleti kérdések tisztázása, a szocializmus fejlődési törvényszerűségeinek elemzése, sőt gazdaságpolitikáknak is csupán néhány, az októberi K. V. ülésen felmerült kérdéseivel foglalkozott. Tehát semmi esetre sem tekinthető a párt gazdaságpolitikájának elméleti és gyakorlati kérdéseit felölelő tanulmánynak, amelyben teljességre kell törekedni és a főkérdéseket ki kell fejteni. A cikk feladata ugyanaz volt, mint az októberi K. V. ülésé: a korábbi szakaszon megbomlott népgazdasági arányok helyreállítása, az arányos tervszerű fejlődés feltételeinek megteremtése érdekében meggyorsítani és befejezni az ipari termelés átállítását a K. V. júniusi és a III. kongresszus határozatainak értelmében, továbbá felszámolni az ellenállást, amely a feladatok végrehajtásával szemben nyílt és burkolt formában mind élesebbé vált mind a párt, mind állami vonalon és veszélyeztette a helyes párt és kormány határozatok végrehajtását.

b) Ha Földes valóban az alaptörvény antimarxista eltorzítását, az e téren megnyilvánuló jobboldali elhajlást akarta volna elemezni a marxizmus tudományos módszereivel, mint ahogyan nem ezt tette, akkor elővehette volna azokat az írásaimat, beszédeimet, előadásaimat, tanulmányaimat, amelyek közkézen forognak, közismertek, mert

nyomtatásban is megjelentek, és amelyek Földes előtt is jól ismertetek, és azokból bőséges anyagot meríthetett volna annak ellenkezője bizonyítására, amire cikkében vállalkozott. A bőséges anyagból a vonatkozó idézetek közlése rendkívül hosszadalmas lenne. Csupán a legutóbbi két évben elhangzott beszédeim közül kívánok egynéhányra hivatkozni, amelyekből bárkinek módjában áll meggyőződnie Földes rágalmozásairól és hamisításáról. Az egyik előadásom a Magyar Tudományos Akadémián hangzott el 1953. május 26-án és külön brossúrában is megjelent. (Nagy Imre: A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány közgazdasági problémája a népi demokratikus országokban. Szikra. 1953.). A másik előadásom ugyancsak az Akadémia ülésén hangzott el 1954. június 14-én a magyar tudomány előtt álló feladatokról. A harmadik beszédem, amelyben bőven van anyag a Földes által felvetett kérdésben elfoglalt álláspontomra, a MÁVAG-ban 1954. októberében tartott beszédem. Elég anyag (de ha kell, van még más anyag is) annak bizonyítására, hogy én a szocializmus gazdasági alaptörvényének két oldalát, a cél oldalát (életszínvonal emelése) és az eszköz oldalát (a termelőeszközök fejlesztése a bővített újratermelés alapján) nem választottam el egymástól. Szajkó módján, okkal, ok nélkül nem ismételgettem, de ahol és amikor a kérdésben állást kellett foglalni, vagy a nézeteimet kellett kifejezni, azt megtettem. 1955 májusáig a Földes-féle „teoretikusoknak” még csak eszük ágában sem volt ezeket az állítólagos súlyos és káros elhajlásokat feltárni. De most egy sebtében összetákolt „elmélet” kiagyalásával ő is igyekezett beállni a rágalmozók sorába,

c) Ha nem a hamisítás lett volna Földes célja – akkor persze céltalan lett volna cikkének megírása – október 20-i cikkemben is talált volna anyagot a felvetett kérdésre, „...átmeneti gazdasági nehézségeink leküzdésének és azon túl a szocializmus építésének útja nem a dolgozó nép életszínvonalának csökkentése... hanem a termelés fokozása és szélesítése, az ipar átcsoportosítása...” Vagy „...Keresztezné a párt politikai fővonalt az olyan gazdaságpolitika, amely nem a termelés fokozását, a termelőerők fejlesztését, a dolgozók növekvő igényeinek kielégítését tűzi ki célul.” Továbbá: „Ha nem a termelőerők fejlesztésében keressük a kibontakozást, a helyzet tovább súlyosbodik... A termelőerők korlátozása, csökkentése, nem

a szocializmus építésének útja.” E néhány idézetből is világosan megállapítható, hogy én október 20-i cikkemben is, egész népgazdaságunkban, az iparban is, a nehézipart is beleértve, a termelőerők fejlesztését, a termelés fokozását tűztem ki fő feladatként. Az pedig azt bizonyítja, hogy én a szocializmus alaptörvényének cél és eszközoldalát nem szakítottam el egymástól, az alaptörvényt nem szűk fogyasztói szempontból értelmeztem, nem képviseltem olyan álláspontot, hogy az alaptörvény fokozottabb érvényesítése megoldható az ipari termelés fejlesztésének elhanyagolásával, csupán a kisparaszti gazdaságok fejlesztésével, aminthogy nem keltettem olyan illúziókat sem, mintha a termelés növelésétől függetlenül is lehetne emelni a dolgozó nép életszínvonalát. Földes minden állítása rágalom, hamisítás.

Az arányos tervszerű fejlődés törvényének kérdésében elkövetett állítólagos jobboldali hibámmal foglalkozik egy másik cikk is, mely a szerzők megjelölése nélkül jelent meg a Szabad Nép 1955. június 12-i számában. (A cikk – értesülésem szerint – két szerző, Lakos-Szabó közös műve.) A cikk címe: „A népgazdaság erőinek átcsoportosításáról.” A cikk szerzői a következő jobboldali hibákkal vádolnak meg:

a) 1953. júniusi beszédemben azt mondtam, hogy *„módosítani kell a népgazdaság fejlesztésének irányát...”* amely szerintük ellentétben áll a párt júniusi és kongresszusi határozatával, amely leszögezte, hogy *„az iparosítás változatlanul a párt fő irányvonala.”* Goromba hibát követtek el a szerzők, amikor a párt fő irányvonalát szembe állították a népgazdaság fejlesztésének irányával. Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a párt fő irányvonala nem az iparosítás, hanem a szocializmus építése, amely az egész átmeneti időszakban a párt stratégiai feladata. Továbbá: a népgazdaság felöleli az ipart is, a nehéziparral együtt. A népgazdaság fejlesztése tehát magában foglalja az ipar fejlesztését is. Ilyen módon, ha a népgazdaság fejlesztésének irányát módosítjuk, mint amiről én beszéltem, az nem jelent mást, mint azt, hogy meg kell változtatni a népgazdasági arányokat, ami már maga változást jelent a népgazdaság fejlesztésének irányában, amennyiben fokozottabban a mezőgazdasági termelés fejlesztésére kell irányt venni!

b) az arányos tervszerű fejlődés érdekében módosítani kell az ipar fejlesztésének irányát is, az iparon belül megbomlott termelési arányok

helyreállítására, átcsoportosítás útján. A népgazdaság fejlesztése irányának és azon belül az ipar fejlesztése irányának módosítása egyáltalán nem mond ellent a szocialista iparosítás politikájának, mint a párt fő célkitűzésének. Ellenkezőleg, ilyen módosítás nélkül a népgazdaság helytelen irányban történt fejlesztésének megváltoztatása nélkül, ha változatlanul a régi irányban fejlesztenénk népgazdaságunkat, kátyúba jutna a szocializmus építése. Világosan le kell tehát szögezni a cikk szerzőinek helytelen érvelésével és hamis következtetéseivel szemben, hogy a népgazdaság fejlesztése irányának módosítása egyáltalán nem jelenti a szocialista iparosításról való lemondást, hanem annak az objektív gazdasági törvények által megkövetelt egyedüli helyes irányba való terelését. A cikk szerzői az irány módosításának ilyen értelmezése helyett összekeverik a fogalmakat, játszanak a szavakkal. Ugyanakkor azonban meg is ijednek az „irányváltozástól”, mert a júniusi K. V. határozatot és a kormányprogramot hamisan értékeli, jelentőségüket teljesen lebecsülik. Szerintük csak a gazdaságpolitikában előfordult túlzásokat kellett megszüntetni, és minden mehetett volna tovább a régi kerékvágásban. Párthatározatok állapítják meg, hogy *„a júniusi K. V. határozat alapvetően módosította a párt politikai irányvonalát”,* hogy *„a júniusi határozat fordulatot jelentett a párt politikájában.”* stb. A K. V. 1953. októberi határozata megállapította, hogy *„a K. V. júniusi teljes ülése a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet politikai és gazdasági irányvonalának alapjait határozta meg a magyar viszonyokra alkalmazva...”*. A cikk szerzői korábbi párthatározatok megállapításait hamisítják meg, hogy ilyen módon rágalmakkal próbáljanak újabb adatokkal szolgálni az én állítólagos jobboldali elhajlásomhoz.

c) Nem véletlen, hogy a cikk szerzői ugyanúgy, mint Földes, az október 20-i cikkemben és a népfrentkongresszuson tartott üdvözlő beszédemben vélik felfedezni a jobboldali elhajlást. Földes elméleti hamisításaival kapcsolatban már kifejtettem, hogy mi volt a feladata és célja az októberi cikkemnek és a népfrent kongresszusi üdvözlő beszédemnek. Lakos-Szabó cikkével kapcsolatban ki kell egészíteni ezeket a megállapításokat azzal, hogy szemrebbenés nélkül egyszerűen meghamisítják az októberi cikkemből vett idézetet, amelyben

ezt írják: „Még élesebben fogalmazta meg Nagy Imre elvtárs véleményét a Szabad Nép 1954. október 20-i cikkében, amelyben „teljesen helytelen és tarthatatlan felfogásnak” nevezi azt az álláspontot, hogy a nehézipar termelésének „állandóan emelkedni kell”. Én az idézett cikkemben a következőket írtam: „A felemelt ötéves terv az iparosítás túlzott ütemét abból a teljesen helytelen és tarthatatlan felfogásból kiindulva határozta meg, hogy állítólag a nehézipar növekedése sem abszolút mértékben, sem százalékosan nem csökkenhet egyik évről a másikra, állandóan emelkednie kell.” Mit tartok én teljesen helytelen és tarthatatlan felfogásnak? Azt, hogy a nehézipar növekedésének évről-évre nagyobb arányúnak kell lenni, vagyis azt, hogy ha a nehézipar növekedése pl. tavaly 10% volt, akkor az idén ennél többnek kell lenni, jövőre még többnek és így tovább, mindig nagyobbnak kell lennie a növekedésnek, amelynek aránya nem lehet kisebb az előző évinél. Tehát nem fordulhat elő pl. az, hogy ha tavaly a nehézipar fejlődése 10% volt, az idén 8, vagy 9%-kal növekedjen csupán. Ez abszurdum. Aki ilyesmit állít, s azt a marxista közgazdaságtanra hivatkozva teszi, közönséges szélhámos, akinek semmi keresnivalója a közgazdasági tudományos munka terén. Én az álláspontomat változatlanul fenntartom, abban a fogalmazásban, ahogyan azt október 20-i cikkemben leírtam. Ez egyáltalán nem mond ellent, sőt teljes mértékben megfelel az I. és II. osztály arányáról és kölcsönös viszonyáról, az I. osztály fejlődésének elsődlegességéről szóló marxi tanításoknak. A Lakos-Szabó párnak humorérzéke is van. Műfelháborodva írják: „A nehézipar teljes semmibebevését találjuk (aláhúзва általuk!!) a Hazafias Népfront Kongresszuson mondott beszédében...” Íme a súlyos vád, a káros jobboldali elhajlás – a Hazafias Népfront alakuló kongresszusán tartott üdvözlő beszédemben teljesen semmibe vettem a nehézipart!! Mintha legalább is a Népfront-kongresszust a nehézipar-fejlesztés elvi és gyakorlati feladatainak megtárgyalására hívtuk volna össze! Ilyen alapon számonkérhetnék tőlem, hogy miért nem fejtettem ki álláspontomat a nehézipar fejlesztésének elsődlegességéről pl. a III. pártkongresszuson, akár a megnyitó beszédemben, akár az államigazgatásról és a tanácsok feladatairól tartott beszámolómban, vagy talán az ifjú választók számára a DISZ által rendezett gyűlésen tartott beszédemben stb. Kevesebb

erőfeszítésükbe került volna a szerzőknek, ha a hazugságok és hamisítások kiagyaltása helyett előkeresték volna azokat az írásaimat, ahol megtalálhatták volna a helyes feleletet mindarra, amit hiányolnak,

d) Az átcsoportosítással kapcsolatban felvetett néhány teljesen ostoba váddal, például azzal, hogy az átcsoportosítást valami „csodarendszernek” tekintettem, stb. – nem tartom érdemesnek foglalkozni. Két kérdésre azonban feltétlenül ki kell térnem. Az egyik: Lakos és Szabó cikkükben azt írják, hogy *„...nem arról van szó, hogy... visszatérünk az 1953 június előtti helyzethez. Nem, erről szó sem lehet. Nem akarjuk és nem is fogjuk újra elkövetni azokat a hibákat, amelyeket a K. V. júniusi határozata feltárt.”* Ezzel egyetértek. De ezzel ellentétben állnak azok az eszmefuttatások, amelyekről már fentebb szoltam. A cikk szerzőit egész „elméleti” koncepciójuk már vissza is fordította a június előtti hibás nézetekhez. Ők már nem a júniusi határozatok elvi alapjáról, hanem a régi hibás politika alapjáról bírálják az én álláspontomat, vagy legalább is elvtelen koncessziót tettek a régi hibás nézeteknek. Ezt bizonyítja az az állításuk is, hogy az átcsoportosítás alapján eredményesen befejeződött. Mikor fejeződött be? 1955 elejéig nem. Az 1955. évi népgazdasági tervben még nagy feladatokat kellett az átcsoportosítás terén megoldani. Azt állítani, hogy már eredményesen befejeződött, azt jelenti, hogy abba kell hagyni a júniusi határozat megvalósítását, és mint aki jól végezte dolgát, kijavította a hibákat, nyugodtan tovább lehet menni a június előtti úton. Lakos és Szabó tehát minden fogadkozásuk ellenére, észrevették, vagy nem, de alapján visszatértek a régi vonalhoz. Közben engem vádolnak a júniusi határozatok eltorzításával. A másik kérdés, amelyre ki kell térnem a következő: Lakos-Szabó cikkükben azt állítják, hogy *„Nagy Imre elvtárs... az átcsoportosítás ürügyén le akarta állítani a sztálinvárosi kokszoló és ércelőkészítő, a rudabányai ércdúsító, a lábatlani cementmű és az ajkai timföldgyár építését, holott ezek a létesítmények éppen a saját, hazai nyersanyagforrásainkra támaszkodnak és üzembehelyezésük egész iparunk anyagbázisát javítja meg, tehát óriási jelentőségűek további fejlődésünk szempontjából.”* Ahány állítás, annyi koholmány. Akik ilyesmit állítanak, a legegyszerűbb követelmény, hogy azt bizonyítsák és feleljenek is érte. Mindaddig, amíg be nem bizonyítják fenti állításukat, szemem-

szedett hazugságnak tekintem, őket pedig személyükben közönséges rágalmazóknak.

Nem tudom, jószántukból vagy kényszerből vállalták-e ezt a gyalázatos szerepet (objektíve ez a lényegen semmit sem változtat), amelylyel azoknak a „baloldali” elhajlóknak a kezére akarnak játszani, akiket súlyos bűnök terhelnek a hazai nyersanyagra támaszkodó iparunk fejlesztésének elhanyagolásáért, és most úgy akarnak nekik segíteni, hogy ellenem fordítják a vádat. Régi és alávaló trükk!

De ennél többet is akarnak. Nemcsak az én személyem kompromittálásáról van szó. Olcsó demagógiával meg akarják tévesztetni a közvéleményt, mintha a júniusi politika iparelles lenne, a termelés elhanyagolását jelentené, és a hazai gazdasági és természeti adottságaink kihasználásának szándékos elhanyagolásával a nehézipar legelőnyösebben fejleszthető ágazatait akadályozná meg fejlődésükben. Ez a vád teljesen jogos a Rákosi-Gerő-féle vezetéssel szemben, amely nemcsak 1953 júniusa előtt, de az „új szakasz” idején is, az ellenállás során gazdasági elgondolásaiban, amelyek a termelőerők és általában a termelés csökkentésének útjára igyekeztek egész népgazdaságunkat, elsősorban iparunkat és mezőgazdaságunkat terelni – ilyen célokat követett.

A cikkírók azt állítják a fenti rágalommal kapcsolatban, hogy én „le akartam állítani” a nevezett létesítményeket. Arról azonban hallgatnak, hogy miért nem sikerült nekem, ki volt az éber, aki megakadályozta!? Ez ellentmond ugyanis annak, a jobboldali elhajlással kapcsolatban lépten-nyomon hangoztatott vádnak, hogy minden hibát el tudtam követni, minden bajt elő tudtam idézni, minden rossz szándékot meg tudtam valósítani a párt és a kormány ellenére. Éppen ezt tudták megakadályozni!? Lakos és Szabó belezavarodtak saját hazudozásaikba.

V. FEJEZET

A szocialista

bővített újratermelés kérdései

Marx megállapította, hogy a társadalmi termelés és az össztermék két osztályra oszlik. Ugyanakkor feltárta a két osztály kölcsönös összefüggését, a két osztály törvényszerű arányának szükségszerűségét is.

Marx a bővített újratermelés kapcsán kimutatta azokat a változásokat, amelyeket a felhalmozás folyamata idéz elő. A felhalmozás a bővített újratermelés egyetlen forrása. Felhalmozás viszont csakis abban az esetben lehetséges, ha a társadalom tiszta jövedelmének egy része már eleve a termelési eszközök és a munkaerő bővített újratermelésére szolgáló pótlólagos termelőeszközök és pótlólagos fogyasztási cikkek természetbeni formájában termelődik meg.

A bővített újratermelés az egyszerű újratermeléstől eltérően feltételezi, hogy a személyes fogyasztási alapba nem kerül be a társadalom egész tiszta jövedelme. A jövedelem egy részét a termelés bővítésére, vagyis termelő fogyasztásra fordítják.

Lenin kimutatta a technika haladásának és vele együtt a tőke szerves összetétele növekedésének szoros összefüggését a szocialista bővített újratermeléssel. A technikai haladás, a tőke szerves összetételének növekedése pedig a marxizmus klasszikusai szerint megköveteli a termelési eszközök termelésének elsődleges fejlesztését. A szocialista bővített újratermelés tehát általában a termelési eszközök elsősorban való termelésének növelése alapján megy végbe, a szocializmus gazdasági alaptörvényének és a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődése törvényének követelményeivel összhangban. Más szóval a szocialista bővített újratermelés folyamata alá van rendelve az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítése céljának.

Kétségtelenül helyes tehát az, hogy a szocializmusban is érvényes a termelési eszközök termelésének elsődlegességéről szóló marxista-leninista tétel. Ezt a helyes, általános tételt azonban szoros kapcsolatba kell hoznunk a mindenkor adott társadalmi rend és termelési

mód alapvető gazdasági törvényével – a kapitalizmusban a maximális tőkés haszonra vonatkozó törekvés gazdasági törvényével, a szocializmusban viszont az anyagi és kulturális szükségletek kielégítésére irányuló gazdasági törvénnyel, vagyis a szocializmus gazdasági alaptörvényével. De nem szabad szem elől téveszteni az alaptörvényekben kitűzött célt és e cél elérésére szolgáló eszközök közötti különbséget és összefüggést. Mivel a célt csak az alaptörvényekben meghatározott eszközökkel lehet elérni, ebből következik, hogy elsődlegesnek kell tekinteni az eszközöket. Ez az „elsődlegesség” azonban csak azt jelenti, hogy a szocializmusban a termelésnek a legfejlettebb technika alapján végbemenő tökéletesedése és fejlesztése nem válik egyoldalúvá, nem szakad el attól a céltől, amelynek elérésére hivatott, ti. az anyagi és kulturális szükségletek egyre magasabb fokú kielégítésétől.

A szocialista társadalomban a népgazdaság fejlesztési ütemének, valamint a különböző gazdasági ágak egymásközi arányának megállapításakor olyan arányokat kell meghatározni a termelés és a fogyasztás, valamint a fogyasztás és a felhalmozás között, melyek összhangban vannak a szocializmus gazdasági alaptörvénye követelményeivel és biztosítják a társadalom fokozatos előrehaladását. A szocialista népgazdaság tervszerű vezetésében alapvető és elsődleges a társadalmi termelés két osztálya – a termelési eszközök termelése és a fogyasztási cikkek termelése – közti arány, melynek helyes megoldásától függ a társadalom előrehaladása, fejlődése.

Ez az alapvető általános marxi-lenini tétel az átmeneti időszakban, a kapitalizmusból a szocializmusba való átfejlődés szakaszán is érvényben van, de figyelembe kell venni a társadalom és a népgazdaság bonyolult viszonyait, amikor a kapitalizmus és a szocializmus törvényszerűségei, bár más-más mértékben, módon és formában, de kölcsönösen hatnak, továbbá az illető ország sajátosságait, valamint gazdasági, politikai és kulturális fejlettségének fokát.

A szocialista társadalomban a fejlődés nem ösztönös, megszűnik a fejlődés ciklikus jellege és megszűnnek a válságok. Ez annyit jelent, hogy a szocializmusban megszűnnek az osztályellentétek és ezzel együtt a termelés, a fogyasztás és a felhalmozás közötti ellentétek is. A szocialista bővített újratermelésre az általános fellendülés jellemző,

amely kiterjed a társadalmi termelés minden ágára. Mindez a szocialista társadalomban is csak akkor valósul meg, ha az objektív gazdasági törvények működését semmi sem gátolja meg, ha nem sértjük meg azokat. Az I. osztály, tehát a termelőeszközök termelése, azon belül a gépgyártás, mint a nehézipar szíve, gyorsabb ütemű növekedésének törvénye a legszorosabb összefüggésben van a tervszerű arányos fejlődés törvényével. Ennek figyelmen kívül hagyása azt jelenti, hogy az I. osztály, lényegében a nehézipar, elsődleges fejlesztésének törvényét a többi gazdasági törvény fölé helyezzük, ami arra vezet, hogy megsértjük az újratermelés zavartalanságához szükséges objektív arányokat. Ez a marxizmus-leninizmussal összeegyeztethetetlen voluntarizmus becsempészését jelenti a gazdaságpolitikába, ami főleg a szocializmus alaptörvényétől való elszakadáshoz vezet.

Az I. és a II. osztály viszonyában akkor keletkezik aránytalanság, ha a II. osztály termékei nem elegendően szolgálják a lakosság szükségletét, ha tehát a II. osztály lassabban fejlődik az objektíve lehetségesnél és szükségesnél, aminek következtében süllyed az életszínvonal. Ez következett be nálunk az 1950-1953 években az I. osztály túlzott ütemű fejlesztése miatt, és ezt voltak hivatva a júniusi párthatározatok és a kormány intézkedései megváltoztatni. Ez volt az alapvető feladata és értelme, továbbá elméleti indoklása a júniusban megalapozott gazdaságpolitikának.

Az iparosítás időszakában és általában minden olyan időszakban, amikor új technikával kell felszerelni a népgazdaságot, az I. osztály fejlődési ütemének fokozottabban kell meghaladnia a II. osztályét, de csak olyan mértékben, amely biztosítja a bővített újratermelés által megkövetelt népgazdasági arányokat és a szocializmus alaptörvénye által az életszínvonal állandó emeléséhez megkövetelt fogyasztási cikkek mennyiségét. Csak ezek között a keretek között mozoghat a nehézipar fejlesztése, annak aránya és üteme. Ellenkező esetben a nehézipar fejlődése az életszínvonal emelésének lehetőségét csökkenti, ami az alaptörvény súlyos megsértéséhez vezet. Az iparunkban lévő jelenlegi aránytalanságok lebecsülése és az ipar átcsoportosítására vonatkozó eddigi intézkedések hatásának túlbecsülése is magában rejti ezt a veszélyt.

Szocialista viszonyok között megengedhetetlen, hogy a társadalmi össztermék abszolút és relatív növekedése úgyszólván kizárólag a termelés révén következzen be s megálljon, vagy rendkívül lassú ütemben növekedjék a fogyasztási cikkek termelése. Vagyis megengedhetetlen, hogy a számszerűen növekvő népesség azonos, illetve esetleg egyre csökkenő színvonalon elégítse ki szükségleteit, amint ez pl. nálunk is történt 1949-1953 között. Ismeretes, hogy a termelés hatalmas emelkedése ellenére 1949-53 között az életszínvonal csökkent. A termelés fogalmának a termelési eszközök termelésére való leszűkítése meghamisítása az elméletnek.

Annyira nem lehet „független” a termelési eszközök termelésének elsődlegessége a fogyasztással szemben, hogy a nehéz- és gépipar termelését a háború előtti 5-7-szeresére emelhetjük anélkül, hogy ennek megfelelően emelkedne a dolgozók jóléte anélkül, hogy ezeket a rendkívüli mértékben megnövekedett termelőerőket a dolgozók javára hasznosítsanánk. Ilyen öncélú termelésnek nem lenne és nincs is helye szocialista társadalomban, mert az ilyen termelés összeegyeztethetetlen a marxizmus-leninizmussal, a szocializmus gazdasági törvényével. Ha valaki tehát ebben a kérdésben „elhajolt” a marxizmus-leninizmustól, akkor az nem én voltam, hanem azok, akik Leninre való hivatkozással és Lenin idézgetésével ugyan, de lényegében Lenin álláspontjának revíziójával igyekeznek elleplezni antimarxista nézeteiket. Ezek a „baloldaliak” ott akarják, és a legújabb fejlemények tanúsága szerint ott is folytatják, ahol 1953-ban abbahagyták. A folyó 1955 évi költségvetési kiadások megoszlása is ezt mutatja. Az egész iparnak szánt 9 milliárd Ft-nyi beruházásból mindössze 780 millió Ft-ot, tehát 8,7%-ot kapnak a fogyasztási iparok, viszont 3,2 milliárd jut a nehéziparra. A mezőgazdaság az 1954 évi 3,6 milliárd Ft előirányzattal szemben 1955-ben mindössze 2,3 milliárd Ft-ot kap, vagyis az előző évi 2/3-át. Ebből is mindössze kb. 400 millió Ft. jut a mezőgazdasági terület közel 70%-án gazdálkodó egyéni parasztgazdaságok számára, amelyek a mezőgazdaság árutermelésének lényegében a fogyasztási cikkeknek döntő többségét adják. Az „elsődlegességnak” ilyen módon való értelmezése helytelen, mert elkerülhetetlenül az életszínvonal csökkenésére vezet és vulgarizálja Lenin tanítását. Lenin helyes értel-

mezése esetén tehát nincs szó „jobboldali” elhajlásról, viszont Lenin vulgarizálása „baloldali” elhajlást jelent.

A termelési eszközök termelése, a nehézipar fejlesztési ütemének elsősorban történő növelése, mint a szocialista gazdaság törvénye nem állhat a többi gazdasági törvény fölött, és működése vagy alkalmazása nem független tértől és időtől. A szocializmust építő országoknak gazdasági sajátosságaikkal összhangban és a szocialista tábor többi országának gazdasági fejlődését is figyelembevéve kell fejleszteniük saját nehéziparukat, nem hagyva figyelmen kívül a két rendszer békés egymás mellett élésének, a kapitalista és szocialista világpiacnak, valamint a nemzetközi munkamegosztásnak kölcsönös viszonyát, más szóval a szocialista építés összes belső és külső feltételeit.

A nehézipar elsődleges fejlesztése, mint a szocialista gazdaság törvénye, egyáltalán nem zárja ki azt, hogy a fejlődés bizonyos átmeneti szakaszán, amikor a bővített újratermelés által megkövetelt objektív népgazdasági arányok valami oknál fogva megbomlottak, ami az alaptörvény megsértéséhez vezet, a II. osztály növekedését meggyorsítsuk, sőt, ha az alaptörvény szempontjából ez szükségesnek mutatkozik, a II. osztály termelését gyorsabban növeljük, mint az I. osztályét. Lehetnek tehát olyan átmeneti időszakok, amikor a nehézipar további növelésének a II. osztály termelésének gyorsabb fejlesztése a feltétele. Ez a helyzet következett be 1953 nyarán, és ez volt az alapja az „új szakasz” gazdaságpolitikájának. Tehát a II. osztály termelésének egy bizonyos rövidebb-hosszabb időben való és az I. osztályénál gyorsabb fejlesztése nem antimarxista jobboldali elhajlás, hanem a marxi-lenini tanítások alkalmazása olyan adott viszonyok között, amikor az objektív gazdasági törvények, elsősorban az alaptörvény ezt szükségessé teszi. A kérdés csupán az, hogy 1953 nyarán ez nálunk fennállott-e? A júniusi K. V. határozat szerint igen. A marxizmus-leninizmus tanításai nemcsak arra szorítkoznak, hogy megállapítják – helyesen – az I. osztály, tehát a termelőeszközök termelésének elsődlegességét, valamint azt, hogy növekedésének gyorsabbnak kell lennie a II. osztályénál, hanem megállapítják azt is, hogy a szocializmus alaptörvényétől függően a II. osztály fejlődési üteme azonos, sőt gyorsabb is lehet a nehéziparénál arra az időre, amíg a megbomlott népgazdasági arányok

helyreállnak. Aki ezt nem veszi tudomásul és ezt antimarxista, jobboldali elhajlásnak minősíti, meghamisítja a marxi-lenini tanításokat, és alaptalanul rágalmaz. Ugyanilyen hibába esnek azok is, akik az 1953. június óta eltelt 20 hónap folyamán a II. osztály (fogyasztási cikkek) termelésének gyorsabb ütemét – ami szükséges és törvényszerű, elméletileg teljesen helyes és indokolt, gyakorlatilag pedig halaszthatatlan feladat volt – a nehézipar fejlesztése lebecsülésének jellemzik, amely ellentétes népünk legfőbb érdekeivel. Az ilyen állítás, amely az 1953 június előtti időszak, az első ötéves terv első három évének túlzott nehézipari fejlesztését igyekszik igazolni és védelmezni, alapjában támadja a K. V. júniusi határozatát.

Fel kell vetni a kérdést, hogy 1953 júniusa után, az „új szakasz” gazdaságpolitikája terén mi volt a döntő, a fő feladat: az 1953 júniusáig túlzott ütemben fejlesztett nehézipar továbbfejlesztése elsődlegességének biztosítása, vagy pedig éppen a túlzott nehézipari fejlesztés miatt megbomlott, és egész népgazdaságunknak, valamint a dolgozó tömegeknek igen súlyos károkat okozó aránytalanságok felszámolása, az I. és II. osztály fejlesztési arányának módosításával, a nehézipar fejlesztésének csökkentésével. A párthatározatok egyértelműen az utóbbi mellett foglaltak állást. Ezt a helyes álláspontot igyekszik opportunistá, jobboldali elhajlásnak minősíteni a márciusi K. V. határozat és annak magyarázatára közölt cikkek tömkelege.

A K. V. 1955. márciusi határozata a következőket írja:

„Az utóbbi időkben mind erőteljesebben, a párt helyes politikai vonalától eltérő, jobboldali opportunistá elhajlás bontakozott ki a szocialista iparosítás kérdésében.

E jobboldali, antimarxista elhajlás e területen elsősorban a következőkben mutatkozik meg: a szocialista iparosítás megghiúsítására vonatkozó törekvések jelentkeztek, és olyan nézetek kezdtek terjedni, amelyek tagadták a nehézipar állandó fejlesztésének szükségességét. Ha a párt fő irányvonalával szembe helyezkedő jobboldali, opportunistá politika győzedelmeskednék, hazánkat végső soron az elmaradott országok sorába taszítaná vissza.”

A vád személy szerint közvetlenül nem irányul ugyan ellenem, nem is veszem magamra, de szükségesnek tartom nézeteimet – félreértések elkerülése céljából – kifejezésre juttatni.

Olyan nézeteket sem vallottam és nem is kezdtem terjesztetni, amelyek tagadták a nehézipar állandó fejlesztésének szükségességét, ha csak azt nem állítják, hogy a júniusi határozat szellemében fogantatott kormányintézkedések a nehézipari beruházások csökkentésére, a nehézipar fejlesztési ütemének lassítására, a termelés bizonyos átcsoportosítására

és ennek révén az I. és II. osztály arányának módosítása-tagadása a nehézipar állandó fejlesztése szükségességének.

Másfél éven át a párt vezetésének határozatai sorozatosan azt állapították meg, hogy folytatjuk, de nem elég eréllyel csökkentjük a nehézipar túlzott fejlesztését, hogy a beruházások és az ipari átcsoportosítás terén, a nehézipar terén, a nehézipar részarányának az összipari termelésben való további visszaszorítása terén nem elég bátran hajtjuk végre a júniusi K. V. határozataiból folyó feladatokat.

A kormány tevékenysége a párthatározatokkal összhangban nem mondott ellent a nehézipar állandó fejlesztése szükségességének. De igenis ellentmondott a júniusi határozatokat megelőző túlzott ütemű nehézipari fejlesztésnek és azoknak a törekvéseknek vagy nézeteknek is, amelyek a régi módon akarták folytatni a nehézipar fejlesztését, semmibe véve az objektív gazdasági törvények, mindenekelőtt a szocializmus alaptörvényének követelményeit, amelyekkel a június előtti iparfejlesztésünk szembekerült. Ezeket a szempontokat feltétlenül figyelembe kell venni annak megállapításánál, hogy az adott kérdésben mi a marxista-leninista álláspont és mi az opportunistá jobboldali elhajlás. A nehézipar évek során át történt túlzott fejlesztése után, a nehézipar termelésének lassítását és a fogyasztási cikkek termelésének gyorsabb ütemű fejlesztését nem lehet jobboldali elhajlásnak minősíteni.

A júniusi határozatok messzemenő intézkedéseket írtak elő a nehézipar túlzott fejlesztésének megszüntetésére, ami számos nagy beruházás felszámolását, a nehézipar termelésének átállítását jelentette. A K. V. júniusi határozatának és a benne kitűzött feladatok végrehajtásának egybevetése azt mutatja, hogy a nehézipar túlzott fejlesztésének lassítása és a termelés átcsoportosítása terén jóval kevesebbet tettünk, mint amennyit a határozat előírt. Ezt állapított-

ták meg az 1953 októberi K. V. határozat, a III. pártkongresszus és a K. V. 1954 októberi határozatai. Abban a helytelen megítélésben, amellyel számtalan cikkben, tanulmányban, sőt párthatározatban is találkozunk és amely a nehézipar fejlesztésének lassítását jobboldali elhajlásnak minősíti, nagy szerepe van annak, hogy úgy a párttagság, mint a széles nyilvánosság, valamint a tudományos szervek előtt teljesen ismeretlen mind a mai napig a K. V. 1953 júniusi határozata, amely feltárja a hibákat és megjelöli a feladatokat. A júniusi határozat a kormány-nyilatkozaton keresztül jutott el a széles tömegek közé. S mivel a párt hallgatott, az éles fordulat, amelyet tennünk kellett kezdettől fogva kettős értelmezést kapott és hozzájárult ahhoz, hogy a párt és a kormány politikája között ellentmondásokat véljenek találni. Jelenleg ez nagyon élesen abban a törekvésben jut kifejezésre, amely szerint a júniusi párthatározatot a gyakorlati megvalósítás során a Kormány – értsd Nagy Imre – eltorzította, a torzítás mibenlétét azonban nem tárják fel, csak általános kijelentés formájában állapítják meg.

Általános frázisokba burkolt vádakát hangoztatnak, „a párt fő irányvonalával szembe helyezkedő jobboldali opportunistá politikáról”, anélkül, hogy konkrétan megjelölnék ennek mibenlétét. Nem véletlen az ilyen „általában” való vádaskodás. Tárgyilagos, elfogadható, elméletileg szilárdan megalapozott érvekkel ugyanis nem lehet ezeket a vádakát megindokolni, mert nem a valóság talaján jöttek létre. Ez annál inkább igaz, mert az érintett kérdések tudományos módszerekkel, elméletileg nincsenek feldolgozva, még kevésbé a magyar viszonyokra való alkalmazásuk. Ebből fakad az a marxizmus szellemétől idegen gyakorlat, hogy nem a tudományos elemző munka eredményeképpen tesznek elméleti megállapításokat, hanem kiagyalt megállapításokhoz idomítják az elméletet, megcsúfolva a marxizmus-leninizmus tanításait, ugyanakkor azonban biztosítva maguk számára azt az előjogot, hogy még oly tarthatatlan álláspontjukat vagy nézetüket az egyedül helyes marxista tanításnak dicsőítsék, a marxizmus értelmezésének és alkalmazásának kizárólagos jogát maguknak tartsák fenn, az attól eltérő minden más véleményt, vagy nézetet opportunistá jobboldali elhajlásnak bélyegezzenek.

Az elméleti kérdések felvetésénél vétenek a tudományos módszerek követelményei ellen is. Az I. osztály gyorsabb ütemű fejlődéséről szólva vétenek a történelmi megközelítés marxi-lenini elve ellen. A Szovjetunió példájára vagy Lenin munkájára való hivatkozásnál figyelmen kívül hagyják a történelmi helyzetben és a gazdasági fejlettségi fokban fennálló nagy különbségeket. A nehézipar jelenlegi elsődleges és gyorsított fejlesztésének szükségességét 30-40 év előtti szovjet viszonyokból vagy Lenin művekből levezetve indokolják.

Súlyos hibákra vezet az a tudatlanságból vagy felületességből fakadó megállapítás, amely az I. osztályt azonosítja a nehéziparral. Bár a munkaeszközök fő termelője a nehézipar, az azonosítás eltereli a figyelmet a nehézipar feladatairól a személyes fogyasztás kielégítésében, másrészt arról a tényről, hogy az I. osztályban nemcsak nehézipari, hanem mezőgazdasági és könnyűipari termékek is vannak.

Az I. és II. osztály közötti viszony helyes meghatározásánál Magyarországon fontos tényező a külkereskedelem. Az arányos fejlődés törvénye csak teljesen önellátó országban érvényesülhetne külkereskedelem nélkül. S mivel az arányos fejlődés törvénye nem akármilyen, hanem az alaptörvény követelményeinek megfelelő arányokat követel, ezek kialakítása csak kivételes esetben, mindenféle természeti kincsekkel és sokoldalú éghajlati és talajviszonyokkal rendelkező, igen nagy területű országban volna elérhető külkereskedelem nélkül.

A gyorsütemű iparosítás nemcsak a nyersanyagok, hanem a nehézipari beruházási javak importszükségletét is nagyon megnövelte. Nagy létesítményeinkhez jelentős mennyiségű gépet, műszert, stb. kellett külföldről behoznunk. Egész behozatalunkban a beruházási javak részesedése 1953-ban 25% volt. Mindezek a körülmények abba az irányba hatottak, hogy bár külkereskedelmi forgalmunk nagyon gyorsan növekedett, a behozatal és a kivitel összetételében mégis bizonyos ellentmondások támadtak.

A mezőgazdasági termelés elmaradása annál súlyosabban érintette a külkereskedelmi forgalmat, mert ipari exportunk növekedési üteme nem tudott lépést tartani az ipar termelésével. Ez elsősorban annak a következménye, hogy nem fordítottunk kellő figyelmet a műszaki fejlesztésre, s hogy iparcikkeink minősége nem egyszer akadályozta a kivitelt.

Ipari – s különösen nehézipari – exportunk növelése és megfelelő áru- szerkezetének kialakítása annál is inkább fontos, mert nehézipari termelésünk további növekedése szükségessé teszi a nehézipari alapanyagok behozatalának növekedését is.

Érdemes kitérni arra a kérdésre is, hogy a K. V. júniusi határozatának a nehézipar fejlesztéséről, az I. és II. osztály kölcsönös viszonyáról, a múlt hibáiról és a jövő feladatairól szóló megállapításairól hogyan nyilatkoztak és bíráltak, milyen tanácsokat adtak a szovjet elvtársak.

Mikojan¹ elvtárs 1953 júniusában a K. V. ülését megelőző moszkvai megbeszélésen gazdasági tervezésünkről és iparosítási politikánkról a következőket mondta: *„A gazdasági tervezés kérdésében van bizonyos kalandorság, például a saját vaskohászat túlzott fejlesztésében. Magyarországnak nincs saját vasérc, sem saját koksa. Mindezt külföldről kell behoznia. Senki sem számította még ki, mennyibe kerül Magyarországon 1 tonna nyersvas és acél. Magyarországon olyan nagy olvasztókat építenek, amelyekhez az ércet senki sem ígérte meg. 1952-ben pl. 700 ezer tonna koksz hiányzott. Nagy túlzások vannak egyes nagy beruházások terén is.”* Kaganovics² elvtárs 1954 elején a moszkvai megbeszélésen így nyilatkozott gazdaságpolitikánkról: *„A gazdaságpolitika korábbi hibáit ténylegesen nem javították ki. A nehézipar és a könnyűipar aránya csaknem a régi. Azonnal, hirtelen akarták építeni a szocializmust, amelyen mi már 35 éve dolgozunk. Egészen más a helyzet nálunk, mint maguknál, s ezt nem akarják tudomásul venni. Erőteljesebben kell megváltoztatni a helyzetet.”*

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XII. kongresszusának határozatai az iparosításról, az ipar és a mezőgazdaság viszonyáról, az ipari felhalmozásról és a bővített újratermelésről a következőket állapítják meg: *„Országunk általános gazdasági szerkezetének viszonyai között az állami ipar újjászületése szükségszerűen nagyon szorosan függ majd a mezőgazdaság fejlődésétől, mert mielőtt az ipar döntő lépést tehetne előre, a szükséges forgó eszközöknek a mezőgazdaságban kell létrejönniük, a falu fogyasztásán felüli mezőgazdasági termékfőlség formájában. De az állami ipar számára ugyan-*

1. A. I. Mikojan miniszterelnökhelyettes, bel- és külkereskedelmi miniszter, az SZ. K. P. elnökségének tagja.

2. L. M. Kaganovics, a miniszterelnök első helyettese, az SZ. K. P. elnökségének tagja.

olyan fontos az is, hogy ne maradjon el a földműveléstől, különben az utóbbi alapján magán-nagyipar alakulna ki, amely végül is elnyelné, vagy felszívna az állami ipart. Győztes csak az olyan ipar lehet, amely többet ad, mint amennyit felemészt. Az olyan ipar, amely a költségvetés terhére, tehát a mezőgazdaság terhére tartja fenn magát, nem tudná megteremteni a proletárdiktatúra szilárd és tartós alapját. Az állami iparban értéktöbbletet termelni – ez a szovjethatalom sorsának, vagyis a proletariátus sorsának a kérdése. Az állami ipar bővített újratermelése, amely elképzelhetetlen az értéktöbblet állami felhalmozása nélkül, kapitalista irányban fejlődjék.” (Sz. K. P. határozatai I. 804 old.)

Évek hosszú során át magam is számtalanszor kifejtettem nézeteimet ezekben a kérdésekben. Csak a legfontosabbak idézésére szorítkozom. „Az ipar és a mezőgazdaság újjáépítésének tehát párhuzamosan kell haladnia és egymást kölcsönösen ki kell egészítenie. Ha akár az egyiket, akár a másikat elhanyagoljuk vagy egyiket a másik rovására próbálnánk erőltetni, a magyar demokrácia gazdasági alapjait ingatnánk meg.”

„Kétségtelen, hogy nemzetgazdaságunk mindkét alapvető ágában csupán akkor lehet szó a termelés fejlesztéséről, ha nemcsak az elhasznált termelőerők termelődnek újjá – vagyis marxista közgazdasági nyelven szólva, nemcsak egyszerű újratermelés megy végbe, mert ebben az esetben pusztán egyhelyben való topogásról lehetne szó –, hanem csakis akkor, ha fölös termelőerőket is (tőke, gépek stb.) termelnek (bővített újratermelés alapján), amelyek visszakerülve a termelésbe tovább lendítik azt előre.”

Az elmondottakból meg lehet állapítani minden tárgyilagos bírálónak, hogy a bővített újratermelés, az I. és II. osztály viszonya és arányai, a termelőeszközök termelési elsődlegességének, a nehézipar fejlesztésének kérdésében helyes marxista-leninista álláspontot foglaltam el, és alaptalan minden olyan vád, amely álláspontomat jobboldali elhajlásnak, a párt fő irányvonala eltorzításának nevezi.

Ugyanilyen eredményre jutunk, ha a szovjet elvtársak megnyilatkozásaival és tanácsaival vetjük egybe az én nézeteimet. Megállapítható, hogy azok teljes összhangban voltak. Ha ezen helyes elvek gyakorlati megvalósításánál egyáltalán torzításról lehet beszélni, ez csak azt jelentheti, hogy a pártapparátus és a vezető gazdasági szervek ellenállása miatt nem tudtuk ezeket az elveket teljes mértékben megvalósítani, ami miatt súlyos károsodás érte az országot.

A „torzítás”, ahogyan az a legutóbbi párthatározatokban és a sajtóban kifejezésre jut, a nehézipar fejlesztése csökkentésének eltúlzását jelenti. Más szóval a csökkentésben és átállításban állítólag túlmennünk a tervszerű arányos fejlődésnek és a bővített szocialista újratermelés népgazdasági szükségletei biztosításának követelményein. Ellenkezőleg! Nem mentünk túl, sőt az ellenállás miatt nem tudtunk elmenni az objektív gazdasági törvények által megkövetelt határokig, sőt. A márciusi határozattal következett be az a veszély, hogy a magyar ipar további fejlődését az eddig kialakult arányok lényeges megváltoztatása nélkül, a június előtti iparosítási politika komoly tanulságainak figyelembevétele nélkül határozzák meg, más szóval folytatják ott, ahol júniusban abbahagyták. Nagyon sok tény máris kézzelfoghatóan bizonyítja ezt a megállapítást.

Most nézzük a bővített újratermelés kérdését a parasztgazdaságokban. A márciusi határozat a következőket írja: *„Újra feléledtek, sőt egyes elméleti folyóiratainkban kinyomtatásra is kerültek a marxizmus által már szétzúzott olyan kispolgári elméletek is, amelyek szerint az egyszerű árutermelő paraszti gazdaságokra, a népi demokrácia viszonyai között a bővített újratermelés a jellemző. E hamis tételből – és ehhez hasonlókból – kiindulva egyesek tagadni kezdték a mezőgazdaság szocialista átszervezésének parancsoló szükségszerűségét, s ezen a címen a termelőségmozgalmak elgáncsolására vettek irányt.”*... *„A kisparaszti gazdaság bővített újratermeléséről szóló helytelen nézetek nemcsak arra alkalmasak, hogy lassítsák a mezőgazdaság szocialista átszervezését, hanem arra is, hogy megbontsák a termelőségmozgalmak tagok és az egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztságot.”*

A kérdéssel kapcsolatban nem kívánok mások – helyes vagy hibás – álláspontjával foglalkozni. A magam nézeteit azonban szükségesnek tartom kifejtetni, bár a vádak közvetlenül nem ellenem irányulnak. Az általánosításba azonban mindent bele lehet magyarázni, és nem szeretném, ha a kérdés elől való kitérésnek vennék hallgatásomat. A válasz nem okoz nehézségeket, mert számtalan esetben részletesen és világosan kifejtettem álláspontomat. Ezek közül idézek:

„A szétporlódott kisbirtokon az akkumuláció, ha valamilyen mértékben van is, sokkal kisebb, mint a nagybirtokon volt, és egy-egy rossz esztendő elegendő

ahhoz, hogy pár esztendő akkumulációját semmivé tegye. A jelenlegi termelésünk alapját képező kisparaszti gazdaságban bővített újratermelésről alig lehet beszélni. Azt nem lehet mondani, hogy egyáltalán nincs bővített újratermelés, mert akkor szemet hunynának afelett, hogy a mezőgazdaság egyes szektorai szép fejlődést mutatnak a termelés terén. De ez a bővített újratermelés igen alacsonyfokú, és a termelőerők bizonyos fejlődése mellett a több munka játszik benne nagyobb szerepet, főképpen az újgazdánál.”

Megmaradhat-e közzgazdaságunk ilyen formában? Nem!

„A mezőgazdasági újjáépítési tervben tehát feltétlenül arra kell törekedni, hogy megteremtse a fejlődés döntő előfeltételét, a bővített újratermelést és a tőkeakkumulációt, és ebből a célból nagy súlyt helyezzen azokra a gazdasági „emelttyűkre”, amelyek segítségével a mezőgazdaságot rá lehet vezetni erre az útra.”

A P. B. véleményét az alábbi állásfoglalás tükrözi, amelyet 1954 májusában szövegezett meg a következőképpen:

„A mezőgazdaság fejlesztésével, illetve az egyénileg dolgozó kis és középparaszti gazdaságokban rejlő tartalékok mozgósításával kapcsolatban felmerült az a probléma, hogy képes-e a középparaszti gazdaság, de különösen a kisparaszti gazdaság bővített újratermelésre. A Politikai Bizottságnak az a véleménye, hogy a magyar népi demokrácia jelenlegi fejlődési szakaszán lehetséges a középparaszti gazdaságoknál, sőt a kisparaszti gazdaságok egy részénél is, megfelelő korlátok között a bővített újratermelés, mert a szocialista állam sokoldalú támogatása, a régi tőkés kizsákmányolás megszüntetése és a biztosított piac a paraszti áruk számára ezt lehetővé teszi.”

Az 1953-at megelőző években a párt agrárpolitikája ellentétbe került a marxizmus-leninizmus tanításaival, amelyek hangsúlyozták, hogy a kolhozoknak és az egyéni parasztgazdaságoknak össze kell fogniuk, és nem szabad őket szembe állítanunk. Lenin számtalanszor és nagy nyomatékkal beszélt az egyéni paraszti gazdaságok termelésének megsegítéséről, arról, hogyan kell növelni az egyéni szegény- és középparasztgazdaságok terméshozamát, arról, hogyan kell megszervezni azt, hogy gépállomások útján gépekkel és egyéb munkaeszközökkel támogassuk a parasztokat. Nálunk a túlzó „baloldali” agrárpolitika következtében ennek az ellenkezője történt. 1949-ben a gépállomások (normál holdra átszámítva) a gépi munka 51%-át egyéni gazdaságok számára végezték, de 1952-ben, amikor a traktorok száma

az 1949 évinek közel háromszorosára emelkedett – a gépi munkának csupán 1,3%-a esett az egyéni parasztgazdaságokra. (Közg. Szle. 1954. 2. szám 179-180 old.)

A paraszti gazdaságok terméshozama ilyen körülmények között nyilvánvalóan nem emelkedhet, a talaj termőereje kimerül, mert a bizonytalanság miatt nem trágyáznak és csoda-e, ha ilyen feltételek mellett nemhogy bővített újratermelést nem folytathatnak, de egyszerű újratermelésre sem igen van lehetőségük. Ennek azonban nem az egyéni parasztgazdaságokban, vagy azok termelésében, azok fogyatékoságaiban kell keresni az okát, hanem a hibás agrárpolitika súlyos következményének kell betudni. A „baloldali” elhajlók saját hibás politikájuk következményeiből kiindulva tagadják a parasztgazdaságokban lehetséges bővített újratermelést még korlátozott keretek között is, sőt odáig mennek, hogy a bővített újratermelés politikai gazdaságtani fogalmát a „termelési tartalék” semmitmondó fogalmával cserélik fel, ami nem más, mint a marxizmus-leninizmus vulgarizálása, „tudományos gyávaság”.

A kérdést a következőképpen kell feltenni: vagy valójában támogatja a népi demokrácia a kisparaszti gazdaságokat, és akkor van lehetőség arra, hogy bizonyos korlátok között bővítsék termelésüket, vagy csak szavakban adja meg azt a támogatást, ahogyan azt a „baloldali” túlzók teszik, s a valóságban korlátozzák a kisparaszti gazdaságok termelését, s ebben az esetben nincs lehetőség bővített újratermelésre. Az első lehetőség a leninista politika, az utóbbi elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt ellentétben áll a marxizmus-leninizmussal.

Marx a Tőke I. kötetében megállapítja, hogy a „*legkülönbözőbb társadalmi-gazdasági alakulatokban nemcsak egyszerű újratermelés megy végbe, hanem – ámbár különböző méreteken – bővített újratermelés. Fokozatosan többet termelnek és többet fogyasztanak, tehát több terméket is változtatnak át termelőeszközzé.*” (Marx Tőke I. kötet Szikra 1948. 645. old.)

Marx itt az önállóan gazdálkodó parasztra is gondolt, s ha mindehhez hozzászámítjuk, hogy a mezőgazdaság árutermelésének legalább 70%-át jelenleg az önállóan gazdálkodó kisárutermelő parasztok szolgáltatják, nyilvánvalóvá válik, hogy Marx, bár világosan látta a parasztgazdaságokban lehetséges bővített újratermelés szűk korlátait, mégsem tagadta meg annak lehetőségét.

Az 1955 évi márciusi határozat tévedésből vagy tudatosan, minden-
esetre megtévesztő módon „egyszerű árutermelő parasztgazdasá-
gok”-ról beszél, s ezekre nézve nem tartja jellemzőnek a bővített
újratermelést. De vajon ki állította azt, hogy egyszerű árutermelő
parasztgazdaságokra a bővített újratermelés jellemző? Az ilyen állí-
tást másnak, mint ostobaságnak aligha lehet tekinteni.

VI. FEJEZET

A munka termelékenysége és az önköltség csökkentése

A szocialista társadalomban a népgazdaság fejlődésének döntő tényezője a nemzeti jövedelemnek felhalmozásra jutó része. A nemzeti jövedelem növekedésének viszont két forrása van: az egyik a termelésre fordított munka mennyiségének, a másik a munka termelékenységének növelése. Utóbbi gyors fejlődésének főmódszere a technika fejlesztése, ami függvénye a tervszerű, arányos fejlődés törvényének és ezen belül az I. osztály termelése elsődleges növelésének, figyelemmel a szocializmus alaptörvénye követelményeire. Ez azt jelenti, hogy a munka termelékenységének alakulásában fontos szerepe van annak a viszornak és arálynak, amely a társadalmi termelés I. és II. osztályai között fennáll. Ezt vizsgálva, a marxizmus klasszikusai arra a tudományosan bizonyított megállapításra jutottak, hogy a munka termelékenységének növelése az I. osztály gyorsabb fejlesztésével biztosítható a leghathatósabban, bár nem kizárólagos tényezője annak.

Az újratermelés folyamatában a marxizmus-leninizmus nagy figyelmet fordít a munka termelékenységére. Lenin hangsúlyozta: *„a szocialista ipar által létrehozott új, nagyüzemi technika a mezőgazdasági munka termelékenysége terén is hatalmas lépésekkel viszi előre a fejlődést a szocializmus felé. A munka termelékenysége, ez végeredményben a legfontosabb, a legfőbb az új társadalmi rend győzelme szempontjából. A kapitalizmus a munka olyan termelékenységét hozta létre, amilyent a hűbériség nem ismert. A kapitalizmust azzal lehet véglegesen legyőzni és azzal fogjuk véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, sokkal magasabb fokú termelékenységét hozza létre.”* (Lenin Művei 29. köt. 435. old.)

A K. V. 1955 márciusi határozata két ízben is utal a munka termelékenysége kérdésében mutatkozó jobboldali nézetekre. Az egyik részben általában veti fel a kérdést: „A szocialista iparosítással kapcsolatos jobboldali nézetek nemcsak abban jutnak kifejezésre, hogy hirdetőik elvetik a nehézipar fejlesztésének elsődlegességét, hanem

abban is, hogy lebecsülik a termelés, a termelékenység állandó növekedésének, valamint az önköltség állandó csökkentésének szerepét és jelentőségét; ez veszedelmes demagógia, a nép megtévesztése.” Amint látjuk, itt újra visszatér a már megcáfolt állítás a nehézipar fejlesztése elsődlegességének elvetéséről, és ebből az alaptalan állításból vezeti le a munka termelékenységének és az önköltség csökkentésének lebecsülését. A határozat másik részében már személy szerint ellenem emelik a vádat: *„Leninnek ezt az alapvető tanítását szem elől tévesztve Nagy Imre elvtárs gyakorta elkövette azt a hibát, hogy elfeledkezett erről, a szocializmus győzelme szempontjából legfontosabb és legfőbb dologról, a munka termelékenység rendszeres emelésének szükségességéről, ami nélkül az ország nem tudja megerősíteni és fellendíteni gazdaságát, ami nélkül a dolgozók életszínvonalának felemelésére tett összes ígéretek megalapozatlannak és üresek, s a dolgozók félrevezetését jelentik.”*

Helyesek lennének a határozat eme részének megállapításai, ha igazak lennének. Hogy a bíráló mennyire nem tárgyilagos, arra különböző beszédeimből néhány fontosabb részt kívánok idézni. A Magyar Tudományos Akadémián 1954. június 14-én tartott bevezető előadásomban a munka termelékenységéről a következőket mondtam: *„A marxista közgazdaságtudomány előtt nagy és jelentős feladat áll a társadalmi munka termelékenysége kérdésének tudományos feldolgozása és a szocialista építés mindennapi gyakorlatában való alkalmazása terén is. A vulgarizálással és általánosítással a kérdés tudományos elemzését kell szembeállítani. Enélkül az önköltségcsökkentésre, a gazdaságos termelésre irányuló erőfeszítéseink, amelyek pedig gazdaságpolitikánk középpontjában állnak, csak félsikert hozhatnak. A társadalmi munka termelékenysége kérdésének a marxizmus-leninizmus klasszikusai rendkívüli jelentőséget tulajdonítottak. Lenin szerint az új társadalmi rend győzelme szempontjából végeredményben ez a legfontosabb, a legfőbb dolog.” „Miért győzheti le, miért kell, hogy legyőzze és miért fogja okvetlenül le is győzni a szocializmus a gazdaság kapitalista rendszerét? Mert a munka magasabb rendű formáit, a munka magasabb termelékenységét eredményezheti, mint a kapitalista gazdasági rendszer. Mert több terméket tud adni a társadalomnak és gazdagabbá tudja tenni a társadalmat, mint a gazdaság kapitalista rendszere”* – írja Sztálin. (Leninizmus kérdései 595. old.) *„A szocialista társadalom*

felépítéséhez tehát elengedhetetlenül szükséges a munka termelékenységének növelése – mondtam akadémiai beszédemben. – Csakis ezzel biztosítható mind a lakosság jólétének emelése, mind a gazdasági fejlődés üteme. Ez azt bizonyítja, hogy a szocializmus építésének feltételei között a társadalmi munka termelékenységének állandó növekedése objektív gazdasági törvény, amelyre a népgazdaság arányos, tervszerű fejlődésének törvénye mellett, a szocializmus győzelme érdekében támaszkodnunk kell. Alapja a technika szakadatlan fejlődése, a munkások szakképzettségének emelése, a termelés szervezetének megjavítása és így tovább.”

„A munka termelékenységének kérdésével kapcsolatban a mérés tudományos módszereinek kidolgozására is irányt kell venni – fejtegettem tovább a munka termelékenységével kapcsolatos nézeteimet akadémiai beszédemben. – Fel kell számolni az olyan nézeteket, amelyek a munka-termelékenység problémáját csupán az iparra korlátozzák. A tudományos kutatásnak e tekintetben fel kell ölelnie népgazdaságunk minden fontos ágát, nem utolsósorban a mezőgazdaságot, ahol a szocialista, szövetkezeti gazdaságok fejlesztése élesen felveti a munka termelékenységének kérdését és megköveteli a tudományosan kidolgozott mérési módszereket...”

A Tudományos Akadémián tartott előadásomban tehát azt hiszem a marxizmus-leninizmus szellemében, behatóan úgy foglalkoztam a munka termelékenységének kérdésével, ahogyan az ellenem vádaskodók közül aligha foglalkozott valaki is.

A MÁVAG-ban 1954 novemberében mondott beszédemben¹ is foglalkoztam a kérdéssel: „Ipari termelésünkben sokkal nagyobb szerepet kell játszani a gazdaságosságnak, a termelékenységnek, az önköltségcsökkentésnek és az anyagfelhasználás terén a takarékoság szempontjának, és ezt a termelési folyamatok korszerűsítésével, műszaki tökéletesítésével kell alátámasztani.” Ugyanezen beszédem más részében is szóltam a kérdésről: „Iparunknak, vezetőknek és dolgozóknak egyaránt további nagy erőfeszítéseket kell tenniük a termelékenység állandó emelésére. A munkafegyelem lazaságának megszüntetésével, jó munkaszervezéssel és a műszaki feltételek biztosításával el lehet érni a termelékenység szükséges növelését. Hatalmas iparunk működésének ez a lelke, ezen dől el minden.

1. Nagy Imre az országos tanácsválasztások előtt (1954. november 28.) Budapest egyik legnagyobb nehézipari üzemében, a MÁVAG-ban tartott választási beszédet.

A határozatok helyeslése, a mellettük való kiállás még nem oldja meg a kérdést. Együtt kell járnia a munka termelékenységének növekedésével. A júniusi út, amely mellett most már az egész ország népe kiáll és támogatását biztosítja a kormány számára – a munka termelékenységének állandó emelését követeli az iparban, a mezőgazdaságban, mindenütt, ahol termelő-munka folyik.”

Íme, ez volt és ma is ez a nézetem a termelékenység kérdésében, ennek mindenütt, ahol ez helyénvaló volt, kifejezést adtam, és ezeknek az elveknek gyakorlati munkámban is, tőlem telhető energiával, igyekeztem érvényt szerezni.

De nemcsak az utóbbi években, június után, hanem számos alkalommal már a megelőző évek során is kifejtettem és hangsúlyoztam a felhalmozásnak és a munka termelékenységének nagy jelentőségét és a termelés növekedésében betöltött döntő szerepét. A Pártoktatók Házában tartott konzultáció keretében részletesen kitértem a kérdésre: *„A felvetett kérdéssel szorosan összefügg a munka termelékenysége. Döntő kérdés ez, mert végső fokon a társadalmi haladás, tehát az alacsonyabb társadalmi rendből a magasabba, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetet és a szocializmus győzelmét – mint Lenin mondotta – végső fokon a munka termelékenysége dönti el... ezen a téren komoly lehetőségeink vannak. A rendelkezésre álló technikából kiindulva azt látjuk, hogy nálunk akár termelőszövetkezeti csoportokról, akár gépállomásokról, vagy állami gazdaságokról legyen is szó, a rendelkezésre álló gépi technikát távolról sem használják ki... Vannak itt óriási tartalékok, lehetőségek? Igen... ezzel szorosan összefügg a felhalmozás kérdése is, a szocialista szektorban a bővített újratermelés még elég kismértékű és az ebből folyó felhalmozás is elég alacsony színvonalon áll. Enélkül, tehát a bővített újratermelés állandó továbbfejlesztése nélkül, a szövetkezeti termelés nem igen tud gyorsabb ütemben fejlődni. Az a körülmény, hogy ezen a téren nagy lehetőségek és jelentős rejtett tartalékok vannak, azt mutatja, hogy a termelést a rendelkezésre álló eszközökkel meg lehet és meg is kell gyorsítani.”* – mondtam a konzultáció keretében.

Az idézetek azt is mutatják, hogy nemcsak általában, nem is csak az ipar, hanem a mezőgazdaság területén is felvettem és kifejttem a munka termelékenységének, a felhalmozásnak nagy jelentőségét,

összekapcsolva a szocialista nagyüzemi szövetkezeti termelés fejlesztésével.

Idézhetnék még számos cikkemből és beszédemből, de azt hiszem, az elmondottak elegendőek annak bizonyítására, hogy:

A felhalmozás, a munka termelékenysége és az önköltségcsökkenés kérdésében helyes marxista álláspontot képviseltem és képviselek, amelyet csak agyonhallgatással, vagy hamisítással lehet antimarxista nézetnek, jobboldali elhajlásnak bélyegezni. Rá kell mutatnom arra, hogy az idézett írásaimban vagy beszédeimben kifejtett nézeteim ellen soha senki szót nem emelt, elvi vagy más kifogást nem támasztott.

Az idézetek tényekkel cáfolják azt az alaptalan állítást, hogy én elfeledkeztem a marxizmus-leninizmusnak erről a döntő tételéről.

Az idézetek mutatják, hogy nem frázis-szerűen emlegettem az érintett fontos kérdéseket, hanem azok lényegét, a magam álláspontját és a termelésben való alkalmazásuk rendkívül nagy jelentőségét állandóan hangsúlyoztam.

Lényegesen többet és alaposabban beszéltem a kérdésről, mint a P. B.² más tagjai, Rákosi Mátyást és Gerőt is beleértve. Ezzel kapcsolatban nem felesleges felhívni a figyelmet arra sem, hogy amellet, hogy ki mennyit beszélt a munka termelékenységről és az önköltségcsökkentésről, azt is fontos lenne megnézni, hogy ki mit mondott róla, emlegette-e csupán a kérdést, vagy kifejtette azt és alkalmazta.

A kormány félévi tevékenységéről 1954 januárjában az országgyűlés előtt tartott beszédemben³ mondtam:

„Az iparosítás korábbi túlhajtott üteme nem tette lehetővé a termelés technikai feltételeinek biztosítását. Az 1954 évi tervben bizonyos lélegzetvételhez juttatjuk az ipart, hogy menetközben behozza az elmaradást, a megelőző karbantartásban végrehajtsa a szükséges javítási és a tervezett felújítási munkákat. Hiba, hogy üzemeink igazgatói és vezetői technikai személyzete, s gyakran maguk a minisztériumok sem tulajdonítanak ennek kellő jelentőséget, holott ez a kérdés mindinkább ipari termelésünk kulcskérdésévé válik, mint például a villamosenergia iparban. Évek mulasztását kell pótolni,

2. Politikai Bizottság

3. 1954. január 23.

amihez a feltételeket most meg kell teremteni. A minisztériumok vezetőinek szigorúbb rendszabályokkal és fokozottabb ellenőrzéssel biztosítaniuk kell e fontos feladat elvégzését."

Kétségtelen, hogy a technika fejlődése, a kapitalista országok gazdasági túlszárnyalása, végső fokon a munka termelékenysége döntő jelentőségű a szocialista tábor országai számára. Ez rendkívül fontossá teszi a termelési eszközök termelésének elsődlegességére vonatkozó lenini elv következetes alkalmazását. De a technika fejlődése nem korlátozódhat csak az I. osztályra, a technikának fejlődnie kell a II. osztályban is. A munka termelékenysége ugyanis a II. osztályba tartozó termelési ágak terén is fontos. (Könnyűipar, mezőgazdaság stb.)

Ha azonban a két osztály termelése nem ilyen módon ment végbe, hanem a II. osztály nagyon elmaradt az I. osztály fejlődése mögött, abban az esetben a II. osztály fejlesztése érdekében mulhatatlanul szükség van annak az I. osztályt átmenetileg 1-2, vagy egynéhány évig meghaladó gyorsabb ütemű fejlesztésére. Ellenkező esetben elkerülhetetlen a termelés és fogyasztás között az ellentmondás kiéleződése. A szocializmusban nem szabad bekövetkeznie, hogy a II. osztály fejlődése túlságosan elmaradjon az I. osztály mögött, annyira, hogy miközben az I. osztály a lehető leggyorsabb ütemben fejlődik, a II. osztály viszont egyhelyben topog, mint ezt lényegében nálunk tapasztaltuk az 1949-1952-es években. A mezőgazdaság termelése nálunk a háború előtti színvonal körül ingadozik. Ugyanakkor az ipari termelés közel három és félszerese, ezen belül a nehézipar termelése ötszöröse, a gépiparé közel hétszerese az 1938 évének, míg a könnyűipar termelése mindössze 2,3-szerese a háború előttinek. Ennek is jelentős hányada az 1948-1951 közötti időszakra esik. A könnyűipar termelésének növekedési üteme évente legfeljebb 4% volt, míg a termelési eszközök termelésének üteme (gépipar) évi 17-18%-ot tett ki, sőt 1949-52 között a termelési eszközök termelése évente átlagosan 29,1%-kal, a fogyasztási cikkeké alig 7,5%-kal emelkedett. (Társ. Szle. 1953. 12. szám 1191. oldal.)

Azzal egyetértünk, hogy a párt és állami vezetés – magamat is beleértve – keveset foglalkozott ezzel a döntő fontosságú kérdéssel, amelyet alaposabban fel kellett volna dolgozni, több erőfeszítést kellett

volna tenni gyakorlati érvényesítésére, vagy röviden, a kérdést jobban gazdaságpolitikánk homlokterébe kellett volna állítani. De így sem ellenem kellett volna vádat emelni, hanem azok ellen, akik nálamnál sokkal kevesebbet, vagy egyáltalán nem foglalkoztak a kérdéssel, azok ellen, akiknél üres fráziscséplés volt a kérdés néha történt felemlítése, azok ellen, akik most a vádlók szerepében tetszelegnek saját maguknak. Mert aki valamelyest is foglalkozik a kérdéssel és van benne egy szikrányi őszinteség, az tudja, hogy az ellenem szögezett vád alaptalan rágalom. Vádat azok ellen kell emelni, akik felelősek a munka termelékenységének elmaradottságáért, és ebből az országra hárult súlyos károkért, akik hosszú éveken át elhanyagolták ipari termelésünk műszaki színvonalának fejlesztését, akik iparunkat extenzív irányban fejlesztették, aminek következtében az új létesítményű termelő berendezések lényegében ugyanazzal a technológiával dolgoznak, mint a régiek, s az eredeti tervek szerint sem termelékenyebbek a régi berendezéseknél. Azok ellen kell vádat emelni és azok felelősek a munka termelékenységének elmaradásaért és az ebből származott károkért, akiknek mulasztása miatt beruházásainak változatlan összetételűek voltak.

Ezzel kapcsolatban a kormány félévi tevékenységéről és feladatairól 1954 januárjában a parlamentben tartott beszédemben a következőket mondtam: *„Beruházásainknak a feladatok anyagszükségletének fedezésén túl legfontosabb, egész iparunk, sőt egész népgazdaságunk további fejlődésére kiható feladata az ipar anyagbázisainak: a szénbányászatnak és a villamosenergiaiparnak a rendbehozása, korszerűsítése. E két döntő iparág fejlődése nem tartott lépést iparosításunk általános ütemével, s bár a követelmények állandóan fokozódtak, a termelés technikai fejlesztése elmaradt...”*

Azok ellen kell tehát a vádat irányítani, azoknak kell a felelősségét megállapítani, akik alapvetően ma sem a műszaki fejlesztéssel, hanem elsősorban más, főképpen adminisztratív eszközökkel igyekeznek a munka termelékenységét fokozni, ami megengedhetetlen a szocializmus építésének viszonyai között, és a munka termelékenységének, valamint az önköltség csökkentésének kapitalista módszereit honosítják meg a szocialista iparosítás politikájában. A párt vezető köreiből ismeretes Rákosi Mátyásnak az az álláspontja, amelyet 1953

júniusa óta számtalanszor hangoztatott, s amelynek gazdaságpolitikánkban igyekezett érvényt szerezni, hogy iparunkban mesterséges munkanélküliséget kell teremtenünk, amely szerinte a leghatékonyabb eszköze a fegyelem megszilárdításának és a termelékenység növelésének. Ez a nézet összeegyeztethetetlen a szocializmus gazdaságpolitikájával, de ellentétben áll a marxizmus-leninizmus alapvető tanításaival is, és mint a kapitalizmus módszereinek visszacsempészésére irányuló kísérletet a leghatározottabban el kellett és el kell utasítani. Hogy mennyire igazam van, amikor ezt állítom és mennyire alaptalanul vádolnak, amikor a munka termelékenységének nem kielégítő alakulásáért engem hibáztatnak, a vádlók saját magukat leleplezik. Súlyos vádként hangoztatják ellenem iparunk műszaki fejlesztésének elhanyagolását, ami végső soron oka a munkatermelékenység és az önköltségcsökkentés elmaradásának. De azonnal más húrokat pengetnek, amikor a normarendezés igazolására, annak jogosultságára érveket keresnek. Akkor azt hangoztatják, hogy a műszaki fejlesztés terén az elmúlt másfél-két év alatt nálunk komoly intézkedések történtek. A Szabad Nép „A munkanormák néhány időszerű kérdéséről” c. cikkében 1955. május 23-án többek között a következőket írta: *„A műszaki normák elsősorban azért változnak, mert állandóan fejlődik az ipar technikai színvonala... 3 év alatt a vasiparban, a nehézipar szerepét lebecsülő káros jobboldali nézetek ellenére is – ha nem is kielégítő módon, de – fejlődött a technika. Ez idő alatt a gépipari üzemekbe több mint 2 milliárd Ft-ot ruháztak be... a beruházások jelentős részéből új gépeket szereztek be. Ezzel pedig könnyebben, gyorsabban megy a munka... elősegítették ezt az új korszerű gyártási eljárások alkalmazásával is... 3 év alatt nemcsak a technika fejlődött, nemcsak a technológia korszerűsödött, nemcsak az üzemek szervezettsége javult, hanem gyarapodott a munkások szakmai tudása is.”*

Íme, mennyi helyes intézkedés történt a Szabad Nép beismerése szerint is, ha a normarendezés megindoklásáról és nem Nagy Imre hibáiról van szó. Így néz ki a „jobboldali elhajlás” és annak „pártszerű” bírálata a párt központi lapjában.

VII. FEJEZET

A szocialista iparosítás kérdései

A K. V. márciusi határozata a káros jobboldali nézetekről megállapította, hogy azok mindenekelőtt a szocialista iparosítás helyes politikájának elferdítésében mutatkoznak meg. A határozat továbbá megállapítja, hogy pártunk 1953. júniusi határozatai – a III. pártkongresszus határozata, s más fontos párthatározatok – világosan leszögezik, hogy a szocializmus építésének fő eszköze a szocialista iparosítás, hogy a termelőeszközök termelésének elsődlegességét biztosítani kell. Majd általános megállapításokat tesz a határozat arra vonatkozólag, hogy az iparosítási politika melyik területén jelentkeztek a jobboldali nézetek, amelyre az újratermelés, a termelőeszközök termelésének elsődlegessége, a munka termelékenység, az önköltségcsökkentés kérdéseivel kapcsolatban már kitértem. A K. V. márciusi határozata nyomán a pártsajtóban, lapokban és folyóiratokban közölt cikkek a gátlás nélküli hamisítás minden eszközével igyekeztek a márciusi határozat általános megállapításait kihasználni, mindenféle belemagyarázásokkal és ferdtésekkel bizonyítani a határozat helyességét, figyelmen kívül hagyva a tárgyilagos és pártszerű bírálat legelemibb követelményeit, amelyek a kommunista morál alapjai.

A Szabad Nép és a Társadalmi Szemle szerkesztőségi cikkei, valamint számtalan szerzőnek a pártsajtóban közölt cikkei egymást túlszárnyalták a hamisítások és rágalmak kiagyalásában. Számos esetben túlbuzgóságukban leleplezték, hogy a jobboldali elhajlás „bírálata” tulajdonképpen az 1953 júniusa előtti helytelen, hibás, a párt ma is érvényben lévő, sőt a párt irányelvei alapját képező júniusi határozatban elítélt túlhajtott iparosítási politika visszacsempészését és igazolását célozza.

A sok cikk közül, amely március óta látott napvilágot, csak a legfrissebbet, Csátár Györgynek¹ a Szabad Nép 1955. július 31-i számában „A nehézipar fejlesztésének lehetőségei és a jobboldali nézetek” c. cikkét

1. Csátár György cikke megírásakor a Szabad Nép közgazdasági rovatának vezetője volt.

nézzük meg. Csátár többek között így ír: „A jobboldali nézetek képviselői mindenekelőtt a szocialista iparosítás szükségességét tagadták hazánkban. Egyesek ezt nyíltan ki is fejtették. Mások elméletileg elismerték ugyan a szocialista iparosítás objektív szükségességét, vagyis az ipar gyorsütemű fejlesztését, s a nehézipar fejlesztésének elsődlegességét, azonban azt vallották, hogy sajátos viszonyaink miatt hazánkban nem valósítható meg a szocialista iparosítás.”

Az elmondottakból nem világos, hogy kik az „egyesek” és kik a „mások”, és hogy én melyik kategóriába tartozom. Egy dolog Csátár idézetéből nyilvánvaló, még pedig az, hogy bármelyik csoportba sorol is engem: szerinte lényegében az iparosítás ellen voltam.

Az ilyen felelőtlen rágalmozás leleplezésére és szétzúzására vegyük elő azokat a fontosabb megnyilatkozásaimat, beszédeimet, írásaimat, amelyekben világosan kifejtettem nézeteimet, a szocialista iparosítás fő kérdésében és a népgazdaság más ágazatai szempontjából való jelentőségéről.

A Magyar Tudományos Akadémián 1953 májusában tartott székfoglaló előadásomban „A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány közgazdasági problémájáról”, a következőket állapítottam meg:

„A népi demokratikus országoknak az iparosítás terén kifejtett erőfeszítései és a Szovjetunió minden irányú és önzetlen támogatásával elért sikerei teljes mértékben igazolják a szocialista iparosítás lenini-sztálini elméletét.

A szocialista ipar kifejlődése hatalmas méretekben növeli a termelőerőket a népgazdaság minden ágában, a mezőgazdaságban is. A szocialista iparosítás teremti meg a mezőgazdasági technika kifejlesztésének lehetőségeit, főképpen gépállomások létesítésével, és ez képezi a mezőgazdasági nagyüzemek anyagi-technikai alapját. A szocialista iparosítás elméletét Lenin és Sztálin dolgozta ki. A szocialista iparnak a mezőgazdaság szocialista átszervezése terén betöltött döntő szerepéről Lenin a következőket írja:

„...a város olyan messzemenő technikai és társadalmi támogatást nyújtson az elmaradott és szétforgácsolt falunak, hogy ez a támogatás megteremtse az anyagi alapot a földművelő és általában a mezőgazdasági munka terme-

lékenységének nagyarányú fokozásához, s ilyenmódon a példa erejével arra ösztökélje a kis földművelőket, hogy saját érdekükben áttérjenek a nagyüzemi, kollektív, gépesített földművelésre.” (Lenin Művei, 31. köt. 196. old.)

Majd tovább folytatva hangoztattam:

„Mindez nyilvánvalóan azt mutatja, hogy az ipar vezető szerepe nélkül lehetetlen a népgazdaság szocialista átalakítása, a nagyüzemű, szövetkezeti mezőgazdaság létrehozása, végső soron a szocialista társadalomgazdasági rendszer megteremtése. Ezért van olyan kimagasló, döntő jelentőségük az átmeneti szakaszban a népgazdaság iparosítására irányuló öt éves terveknek.”

Ugyanebben az előadásomban foglalkoztam az ipar népgazdasági jelentőségével:

„Abban a mélyreható gazdasági átalakulásban, amelynek folyamán Magyarország kapitalista országból szocializmust építő, népi demokratikus országgá lett, döntő szerepe volt az iparosításnak, mely – az ipar fejlesztésével és szocialista alapra helyezésével – megteremtette a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének, az egyéni gazdálkodásról a szövetkezeti gazdálkodásra való áttérésnek kedvező feltételeit is.”

Közönséges rágalmazó, aki azt állítja, hogy én a szocialista iparosítás ellen voltam, vagy tagadtam volna annak jelentőségét. Ennek az ellenkezője igaz, a szocialista iparosítás szükségességét hirdettem és bizonyítottam már jóval a felszabadulás előtt is a moszkvai Új Hang c. folyóiratban² megjelent cikkeimben, de még inkább a felszabadulás után, kezdettől fogva.

A moszkvai „Új Hang” c. havi folyóirat 1940. 1-2-3. számaiban nagy tanulmányt írtam „Iparosodás és agrárkérdés” címmel, amely sorozatosan három részben jelent meg. A harmadik részben, amelynek címe „A magyar imperializmus néhány vonása”, a háború előtti ipar fejlődését és annak a belső és külső piacokkal való összefüggését, valamint az éleződő ellentéteket fejtegettem. Befejező részében a következőket írtam:

„A monopolkapitalizmus belső ellentmondásainak imperialista háborúval való levezetése, a reakció utolsó szava a kapitalizmus belső ellentéteinek „megoldása” terén. A történelmi fejlődés átadta a szót a dolgozó népnek, a demokráciának. Az újjászülető népi demokratikus Magyarország a nagy-

2. A Szovjetunióban élő magyar emigránsok társadalmi, politikai és irodalmi folyóirata.

birtokrendszer szétzúzásával, a földbirtokviszonyoknak gyökeres földreformmal való demokratizálásával széles alapot teremt a belső piac fejlődésének, az iparosításnak és a gazdasági fellendülésnek. Ezzel a népi Magyarország a békés fejlődés szakaszába lép és a népek közötti megértés szilárd támasza lesz.” (Nagy Imre, „Agrárproblémák” Szikra 1946. 197. oldal.)

Nálam a szocialista iparosítással kapcsolatos állásfoglalás nem újkeletű, nem megalapozatlan és bizonytalan nézet, hanem elméletileg a marxizmus-leninizmus talaján nyugvó, gyakorlatilag a konkrét magyar viszonyokban gyökeredző szilárd álláspont, amelyet a felszabadulás utáni tíz esztendőben, a népgazdaság fejlődési szakaszait s a hatalom megszilárdulásának folyamatát figyelembevéve a szocializmus építése perspektívájából következetesen képviseltem. A különböző időben és alkalomból történt szóbeli vagy írásbeli állásfoglalásom a bizonyítéka ennek.

A szocialista iparosítás kérdésével nemcsak általános elméleti szempontból, hanem a gyakorlati feladatok szempontjából is foglalkoztam, mégpedig a marxizmus-leninizmus szellemében, és nem kevesebbet, és nem rosszabbul, mint azok, akik most vádat kovácsolnak ellenem. 1954 januárjában az országgyűlésen a kormány félévi tevékenységéről tartott beszámolómban a következőket mondtam:

„Ipari termelésünk előtt, amint az 1954-es tervszámok mutatják, nagy feladatok állnak: a közszükségleti cikkek gyártásának fokozásával biztosítani a lakosság fogyasztási alapjának árufedezetét, kielégíteni a mezőgazdasági termelés fejlesztésének ipari szükségletét és mindezen feladatok sikeres megoldásához szükséges importanyagok biztosítására hiánytalanul, határ-időre és jó minőségben teljesíteni az ipar, elsősorban a gépipar exporttervét. De nyugodtan nézünk eme feladatok elé, mert nagyszerű munkásosztályunk, amely az elmúlt esztendők során annyi erőpróbát fényesen kiállt, odaadó, lelkes munkájával párosult magas szakmai képzettségével, a szocializmus építésének az ipar terén fennálló minden feladatát kitűnően meg tudja oldani... Óriási segítséget nyújt a feladatokhoz a szocialista munkaverseny kifejlesztése, aminek a termelési tervek teljesítésének eddigi sikereiben felmérhetetlen jelentősége volt. Mindez, párosulva a dolgozók mind szélesebben kibontakozó kezdeményezésének felkarolásával, meghozza a tervben kijelölt termelési feladatok sikeres elvégzését.”

Az elmondottakból azt hiszem világosan meg lehet állapítani, hogy alaptalan az ellenem emelt vád, hogy megfeledkeztem a termelés fejlesztésének kérdéseiről és ezzel „a dolgozók életszínvonalának fel-emeléséről tett összes ígéretek megalapozatlanok és üresek, s a dolgozók félrevezetését jelentik.” Ez csak azt bizonyítja, hogy alaptalan vádból hamis következtetést lehet levonni.

Ugyanebben a beszédemben kiemelem azokat a rendkívüli feladatokat, amelyeket az ipari termelés terén meg kell oldani:

„Az ipari termelés terveinek végrehajtása terén a bányászokkal, kohászokkal, vasasokkal egy sorban nagy teljesítményeket vár az ország a könnyűipar és az építőipar dolgozóitól is. Jó munkájuktól függ elsősorban programunk megvalósulása. Az ipari termelés terén messze kiemelkednek azok a rendkívüli feladatok, amiket a szénbányászat, a vaskohászat és a villamosenergia-termelés terén kell megoldani. A legközelebbi hónapok munkájának e téren döntő jelentősége van.”

A MÁVAG-ban 1954 novemberében tartott beszédemben, a beruházások, a műszaki színvonal, a műszaki értelmiség és a szakmunkások kérdéséről beszéltem:

„A végére hagytam az ipar néhány általános problémáját. A már meglévő ipari bázisunkat kell mindenekelőtt jobban kihasználni. A beruházási kereteket elsősorban a meglévő üzeink korszerűsítésére, műszaki színvonaluk emelésére kell fordítani. Fokozatosan hasznosítani kell a félben maradt beruházások egy részét. Amely üzemek pedig nem felelnek meg a gazdaságpolitika új követelményeinek és céljainak, át kell alakítani és más téren kell hasznosítani.”

Majd így folytattam:

„Iparunk termelésében, szervezésében és irányításában fokozottabban érvényt kell szerezni a műszaki tudományok széleskörű alkalmazásának. Különös gondoskodásban és megbecsülésben kell részesíteni a műszaki értelmiséget és a szakmunkás törzsgárdát, a magyar ipar legnagyobb értékét és a szocialista iparosítás aranyalapját. Éppen ezért iparpolitikánk irányának helyes meghatározásához munkaerőmérleget kell készíteni, a szakmunkások, segéd és betanított munkások, a műszaki értelmiség és a munkaerőutánpótlás, valamint a munkaerővándorlás felmérésével. Nagy súlyt kell helyezni az ipari termelés és az ipari irányítás szervezeti kérdéseire, amelyek terén egész népgazdaságunkban egységes elveknek kell érvényesülniük.” - mondtam.

Több alkalommal kifejtettem álláspontomat a szocialista iparosításnak és az ipari termelés fejlesztésének a mezőgazdasági termelés fokozására és a mezőgazdaság szocialista átalakítására gyakorolt döntő jelentőségéről. Az átmenet néhány közgazdasági problémájáról a Tudományos Akadémián 1953. május 26-án tartott székfoglaló előadásomban a következőket mondtam:

„Lenin műveiben számtalan útmutatást találunk arra, hogy fejlett szocialista ipar nélkül lehetetlen a mezőgazdaságban szocialista, szövetkezeti nagyüzemek létesítése... A mezőgazdaság szocialista átszervezésének új technikai alapját, a termelés minden ágának gépesítését – az állattenyésztést is beleértve –, továbbá ennek érdekében az egész mezőgazdaság gépállomásokkal való behálózását csakis fejlett szocialista nagyipar tudja biztosítani. A szocialista ipar a népi demokratikus országokban, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet folyamán a leghatékonyabb tényezője a termelőerők fejlődésének, a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai átalakulásának, valamint azok összhangja elősegítésének. Kétségtelen, hogy a szocialista ipar erőteljesen hat ilyen irányban.”

A mezőgazdaság kiváló szakembereinek értekezletén 1953 októberében többek között a következőket mondtam:

„Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet a jelenlegi szakasz bizonyos sajátosságára. Az elmúlt évek során az ipar túl gyors fejlesztése következtében a mezőgazdaság a fejlődésben elmaradt, mivel megsértettük az arányos fejlődés törvényét. Ezt most helyre kell hoznunk. Az ipar terén nem a termelés további gyors fejlesztésére törekszünk, hanem egy-két esztendei lélegzetvétellel, más szóval arra, hogy az elért eredményeket megszilárdítsuk, a hibákat kijavítsuk, rendezzük a feladatokat és előkészítsük a további előrehaladást.”

Az elmondottakból is, de a szocialista iparosítás terén a közeli hús hónap alatt elvégzett munkából is megállapítható, hogy sem én magam, sem vezetésem alatt a Magyar Népköztársaság Kormánya és annak gazdaságpolitikája sohasem mondott le a szocialista iparosítás folytatásáról, ellenkezőleg, kezdettől fogva ezt a szocialista építés fő eszközének tekintette. A júniusi politika azt hangsúlyozta ki, hogy az iparon belül a népgazdasági ágazatok között is átcsoportosítást kell végrehajtani, hogy a szocialista iparosítás során figyelembe kell venni

azt a tényt, hogy a szocializmust nem egyedül építjük, mint annak idején hosszú szakaszon a Szovjetunió volt kénytelen tenni, továbbá, hogy tekintettel kell lennünk az iparosítás szempontjából meglévő adottságainkra, az ország teherbíróképességére, és a nemzetközi munkamegosztásra.

A SZU ipari és mezőgazdasági termelése között az arány 1929-ben kb. 1,6:1,0 volt, az ipari termelés javára. Az iparban a szocialista szektor részesedése ebben az időben kb. 99%, a mezőgazdaságban kb. 5% volt. Nálunk 1954-ben az ipari és mezőgazdasági termelés aránya 4:1, sőt inkább 5:1, ugyanakkor az iparban a szocialista szektor ugyancsak majdnem kizárólagos, a mezőgazdaságban pedig kb. 30%-ot tett ki. Természetes, hogy ez az arány kiélezte az ipar és a mezőgazdaság között amúgy is fennálló ellentmondást a bővített újratermelés elvéből következően. De az ellentmondás enyhítésének nem az a módja, hogy „ultraiparosítással” még jobban eltorzítsuk az arányokat, elsíes-sük a mezőgazdaság szocialista átszervezését, amely kétségkívül szükség-szerű, hanem a mezőgazdasági termelés fejlesztésével igyekszünk a helyes népgazdasági arányok kialakítására. Indokolatlan ugyanis, hogy a mezőgazdaságunk össztermelése még mindig a háború előtti színvonal körül ingadozik, s annak hol 85, hol 105%-a, attól függően elsősorban, hogy milyen az időjárás. Amíg tehát a SZU-ban egy kes-keny szocialista szektor mellett is 1929-ben elég jelentősen túlhalad-ták a háború előtti (1913) mezőgazdasági termelés színvonalát, nálunk mintegy 30%-os szocialista szektor mellett, fejlettebb termelési esz-közökkel rendelkező egyéni parasztgazdaságok mellett legjobb eset-ben az 1938-as termelési színvonalon állunk, amelyet pedig már régen túl kellett volna haladni. Az okot nem a parasztgazdaságokban kell elsősorban keresni, hanem abban a hibás gazdaságpolitikában, amely mezőgazdasági termelésünket alacsony színvonalon tartotta. Mindez arra mutat, hogy a „baloldali” túlzók nemcsak hazánk adott visz-o nyait, de a SZU viszonyait sem elemezték, hanem Lenin vagy Sztálin álláspontját idézetekkel cserélték fel, amiből más, mint dogmatizmus nem származhat.

A júniusi politika azt mondta ki, hogy az iparosítást össze kell kap-solni a mezőgazdaság fejlesztésével és szocialista átalakításával,

továbbá a néptömegek életviszonyainak állandó javításával. A mezőgazdaság erőteljes fejlesztését és a közszükségleti cikkek fokozott termelését ugyanis a párt és a kormány gazdaságpolitikájának fontos tényezőjeként kell tekintenünk a jövőben is. Ebből viszont az következik, hogy a nehézipar fejlesztésének az eddiginél sokkal hatékonyabban kell szolgálni a mezőgazdaság, valamint a könnyűipar technikai felszerelését, az áruellátás nehézségeinek leküzdését, árubőség teremtését.

A tervszerű arányos fejlődés törvényének súlyos megsértése a termelés és a fogyasztás közti ellentmondás kiéleződésében nyilvánul meg. Az ipari és mezőgazdasági termelés aránya jelenleg kb. 4,5:1,0. Az „A” és „B” szektor aránya az iparban 1953-ban 63:37. Az ipar adta a nemzeti jövedelem kb. 70%-át. A lakosság egyéni fogyasztási alapja a nemzeti jövedelem 58%-ra zsugorodott, a korábbi 75-80%-kal szemben. A szocialista iparosításnak az a politikája, a termelési eszközök termelése elsődlegességének olyan érvényesítése, amely nálunk 1950-53 között folyt, mint a számok, a tények mutatják, nem a dolgozók jólétének állandó javulásával járt, mint azt a szocializmus alaptörvénye megköveteli, hanem annak romlását eredményezte. Ezzel a „baloldali” túlzók rendkívül súlyos politikai kárt okoztak a pártnak, az országnak a nemzetközi munkásmozgalomnak.

Amennyiben az I. osztály „A”/I alcsoportja túlságosan elszakadt az I. osztály A/2 alcsoportjától, valamint a II. osztály fejlődésétől, miként ez nálunk történt, akkor egyetlen megoldás kínálkozik: átmenetileg csökkenteni az I. osztály A/1 alcsoportja termelésének növekedési ütemét, az ide irányított felhalmozást pedig átcsoportosítani az I. osztály A/2 alcsoportjába, illetve a II. osztályba. Ez lényegében az a gazdaságpolitika, amelyet az új szakaszban igyekeztünk megvalósítani, ami távolról sem jelenti a termelési eszközök termelése elsődlegességének tagadását, miként az Lenin tanításainak vulgarizálásával a „baloldali” túlzók állítják. Ez egyszerűen azt jelentette, hogy iparunk gyártson átmenetileg több olyan termelőeszközt, amely fogyasztási cikkek termelésére szolgál, ellentétben az 1953 előtti gyakorlattal, amikor elsősorban olyan termelési eszközt gyártott iparunk, amely termelési eszközök termelésére szolgált. Csak így lehet elkerülni a termelés és fogyasztás közötti ellentmondás kiéleződését.

A marxizmus klasszikusai nem titkolják a szocializmus építésével, azon belül az iparosítással felmerülő nehézségeket. A termelési eszközök termelésének gyors ütemével összefüggésbe hozták az áruhiányt. Sztálin ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy: *„az a tény, hogy a termelési eszközök termelését gyorsabb ütemben fejlesztjük, mint a könnyűipart, – ez a tény egymagában meghatározza, hogy nálunk a legközelebbi években még meglesznek az áruhiány elemei.”* (Sztálin 10. köt. 331-332. oldal.)

Az a helyes általános elvi tétel, hogy árubőség csak a termelési eszközök termelésének elsődlegessége alapján valósítható meg, amit nyomatékosan hangsúlyozni kell, tarthatatlanná válik, ha nem fűzzük hozzá, hogy a termelési eszközök túl gyors ütemű termelése esetén viszont áruhiányt okoz. Sztálin még megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy akik ezt „ultraiparosítással” akarják megoldani – ostobák és tudatlan emberek. (Sztálin 10. köt. 332. old.) Nálunk viszont a „baloldali” túlzók tagadják, hogy az indokoltnál gyorsabb ütemű iparosítás átmenetileg áruhiányra vezet, mint ahogy az az 1950-53-as években bebizonyosodott, részben a termelési eszközök termelésének elsődlegessége, részben a mezőgazdaság fejlődésének visszamaradása, részben a könnyűipar lassúbb fejlődése, részben a túlzott export és egyéb okok miatt. Az árualap és vásárlóerő egyensúlyának bizonyos mértékű megbomlása éppen ezért elkerülhetetlen a túl gyors ütemű szocialista iparosítás éveiben. Aki nem számol ezekkel a reális tényekkel, vagy elhallgatja azokat, az félrevezeti az ország dolgozóit.

Az iparfejlesztés tehát szervesen beleillik a júniusi politikába, sőt csakis a júniusban lefektetett alapelvek alkalmazása alapján valósítható meg.

A SZUKP XV. Országos konferenciáján, 1926 novemberében Sztálin a párton-belüli elhajlás kérdésével kapcsolatban leszögezte: *„A párt abból indul ki, hogy politikájában, de különösen a gazdasági politikában az ipart nem lehet elszakítani a mezőgazdaságtól, hogy e két alapvető gazdasági ág fejlődésének a szocialista népgazdaságban való egybekapcsolásának vonalán, egyesítési vonalán kell haladnia. Ebből következik az ország iparosításának szocialista módszere, amely megköveteli, hogy állandóan javítsuk a dolgozó tömegek anyagi helyzetét s így a parasztság zömének, mint az iparosítás kifejlesztése legfőbb bázisának anyagi helyzetét is.”* (Sztálin 8. köt. 305. old.)

Meg kell jegyezni, hogy 1950-53 között az iparosítás ütemének túlhajtásával nálunk a „baloldali” túlzók nemcsak a dolgozó parasztság, de a munkásosztály anyagi helyzetét is komolyan lerontották, megfélekezve Sztálinnak az iparosítással kapcsolatos útmutatásairól.

Nálunk tehát a „baloldali” álradikálisok a gyakorlatban lényegében úgy jártak el, mint az ellenzék annak idején a Szovjetunióban: az iparosítást a parasztság zömének rovására, a munkásosztály életszínvonalának terhére valószínűsítették meg, s az iparosítás olyan módszereit vették igénybe, amelyekkel bomlasztották az ipar és a paraszti gazdaság összefogását, aláásták a szegény és középparasztság gazdasági helyzetét, ilyenformán az iparosítást is alapjában támadták meg, amit az 1950-52 közötti helyzetre vonatkozó adatok kétségtelenül bizonyítanak.

Sztálin nagy gondot fordított az ipar és a mezőgazdaság helyes arányú és ütemű fejlesztésére. Felvetette, hogy a szovjethatalom, vagy a párt megtehetné, hogy kétszeresére emelné a mezőgazdaság, illetve az ipar fejlesztésére fordított összegeket. De amíg az első esetben nem maradna az ipar finanszírozására, amelynek következtében az ipar fejlődése erősen elmaradna a mezőgazdaságtól, addig a második esetben az ipar fejlődése rendkívül gyors ütemű lenne, *„amelyet a szabad tőkében mutatkozó nagy hiány folytán nem tudnánk tartani, s amelybe biztosan belebuknánk, már nem is szólva arról, hogy nem lenne elegendő tartalékunk a mezőgazdaságnak nyújtandó hitelek számára.”* (Sztálin 7. köt. 322-323. old.)

Nagyon fontos tehát az erőforrások komoly mérlegelése, helyes elosztásuk, nehogy aránytalanságok jöjjenek létre a népgazdaságban.

A szocializmus építésének alapvető kérdéséről van szó, mert Sztálin szavai szerint:

„Iparunk vezető és átalakító szerepét csak abban az esetben teljesítheti becsülettel, ha nem szakad el a mezőgazdaságtól, ha nem szakad el felhalmozásunk ütemétől, a rendelkezésünkre álló erőforrásoktól és tartalékoktól. A hadseregben az a tisztikar, amely elszakad hadseregétől és elveszti vele a kapcsolatot, nem tisztikar. Hasonlóképpen az az ipar, amely elszakad a népgazdaság egészétől és elveszti a vele való kapcsolatot, nem lehet a népgazdaság vezérlő tényezője.” (Sztálin 8. köt. 141. old.)

Úgy látszik az álradikálisok 1950-53 között megfélekeztek erről, sőt 1955-ben sem akarnak tudni róla.

Egyes cikkek, sőt a márciusi K. V. határozatai is többször utalnak a szocialista iparosítás helyes politikájának elferdítésére, torzítására.

Az ilyen alaptalan vádra azért van szükségük egyeseknek, sőt a márciusi K. V. határozatába is azért csempészték bele ezt a rágalmat, mert a júniusi határozatok ellen legalább is egyelőre nem lehet nyíltan fellépni, legalábbis szavakban meg kell őrizni a látszatát annak, hogy azok képezik a párt politikájának irányelveit. A júniusi határozatok ellen is, és vele együtt ellenem is a „torzítás” vádjának hangoztatásával lehet fellépni. Ami nem tetszik a júniusi határozatból, arra ráfogják, hogy „torzítás”, „ferdítés”, hogy visszakanyarodhassanak a június előtti régi hibás iparosítási politikához.

A „torzítás” otromba vádjával engem illetnek, nagyon átlátszó célzatul azért, hogy saját magukat játsszák ki a júniusi határozatok következetes előharcosainak, védelmezőinek. Azokat, akik ellen a júniusi határozatok rendkívül súlyos vádakot emeltek, akik hol burkoltan, hol nyíltan, de pillanatra sem nyugodva harcoltak a júniusi párthatározatok ellen, születésüktől a márciusban bekövetkezett gyászos eltemetésükig, akik a pártban és az állami apparátusban szervezték és irányították az ellenállást a júniusi politika megvalósítása ellen, amiről a Központi Vezetőségi határozatok és más fontos döntések tanúskodnak, és akik ellen nekem és a júniusi határozatokhoz hű elvtársaknak nap mint nap teljes energiával kellett nehéz körülmények között harcolni. De mindezen túlmenően a márciusi határozat óta eltelt időszak alatt a párt és a kormány egész tevékenysége, a jobboldali elhajlás elleni harc ürügyén foganatosított gazdasági és politikai rendszabályok és ezek visszahatásaképpen előállott helyzet úgy a párton belül, mint az országban, a napnál fényesebben bizonyítja, hogy igazam volt, amikor a K. V. márciusi üléséhez intézett beadványomban rámutattam arra, hogy az ellenem és az általam képviselt álláspont ellen intézett durva és alaptalan támadás mögött lényegében a júniusi határozatok elleni támadás rejlik, a pártvezetésben felülkerekedett túlzó „baloldali” elemek részéről. Ezt nagymértékben elősegítette az, hogy a júniusi határozatot a párt tagsága előtt mind a mai napig titokban tartják. Így azt magyaráznak bele, amit akarnak, és senkinek nincs módjában megállapítani, de még csak ellenőrizni sem, hogy valójában ki torzítja el a határozatot.

A szocialista iparosítással kapcsolatban olyan alávaló rágalmakkal is megpróbálkoznak, mintha én a hazai nyersanyagokon felépülő nehézipar fejlesztését is el akartam volna gáncsolni. Ezzel a szemenszedett hazugsággal a „baloldali” álradikálisok azt akarják elérni, hogy a június előtti iparosítási politika súlyos hibáinak jogos bírálatát, amely a dolgozók legszélesebb tömegeiben, saját tapasztalataik alapján, messzemenő helyesléssel találkozott és amelyben nekem teljesen igazat adtak, ezzel a hazugsággal ellensúlyozzák.

A vád többször felbukkant, legutóbb a Szabad Nép 1955. július 30-i számában, Csátár már idézett cikkében. *„A jobboldaliak”* – írja Csátár – *„érvelésüket azzal igyekeztek bizonyítani, hogy nincsenek meg hazánkban a nehézipar fejlesztéséhez szükséges nyersanyagok. Azt hirdették, hogy „szegény ország” vagyunk, s Magyarország gazdasági adottságai csak a mezőgazdaság, a könnyű- és élelmiszeripar fejlesztését biztosítják. Csak a mezőgazdaságot, a könnyű- és élelmiszeripart fejlesszük – mondták –, a szükséges nehézipari termékeket pedig elsősorban a mezőgazdasági cikkek exportjával biztosítsuk.”* Ilyen nézetekkel én nem találkoztam, de azt hiszem más sem, s azok Csátár túlhevült agyából pattantak ki. Miért nem idézi, ahonnan ezt a megállapítást veszi, miért nem nevezi nevükön azokat, akik ilyen nézeteket képviseltek? A válasz egyszerű: így felelőtlenül könnyebb hazudni és rágalmazni.

Csátár azonban nem mulasztja el – hogy is mulaszthatná el –, hogy a címzett nélküli vádjait is ellenem ne fordítsa átlátszó, otromba trükkkel, megtoldva egy még alávalóbb hazugsággal. Csátár – név szerint engem nevezve meg – a következő koholmányt eresztí útjára: *„Mint ismeretes (?) Nagy Imre elvtárs személyes közbelépésére (?) leállították a rudabányai ércdúsító építését. A magyar vasérc dúsítva kitűnően alkalmas kokszosításra. A rudabányai ércdúsító felépítésével vasércszükségletünk több mint 40%-át hazai erőforrásokból fedezzük.”*

Csátár állításaival kapcsolatban szükségesnek tartom megállapítani, hogy

- a) szemenszedett hazugság az az állítása, hogy az én személyes közbelépésemre állították volna le a rudabányai ércdúsító építését;
- b) ilyenirányú állítólagos tevékenységem előtt nem „ismeretes”. Ha ilyesmiről tudomása van, bizonyítékait hozza nyilvánosságra;

c) mindaddig, amíg állítását nem bizonyítja be, közönséges rágalmazónak tekintem, és az ilyen esetben jogos és szükséges eljárás megindítását kérem ellene.

Az ipar alapanyagbázisainak kérdését egész népgazdaságunk fejlődésének fontos tényezőjeként határoztam meg. A kormány félévi tevékenységéről tartott országgyűlési beszédemben 1954 januárjában erről a következőket mondtam:

„Beruházásainknak a fenti adatok anyagszükségletének fedezésén túl legfontosabb, egész iparunk, sőt egész népgazdaságunk további fejlődésére kiható feladata az ipar alapanyagbázisainak: a szénbányászatnak és a villamosenergiaiparnak a rendbehozása, korszerűsítése. E két döntő iparág fejlődése nem tartott lépést iparosításunk általános ütemével, s bár a követelmények állandóan fokozódtak, a termelés technikai fejlesztése elmaradt.

Az áramszolgáltatásban tapasztalható rendellenességek jórészt erre vezethetők vissza. Ez a népgazdaságnak okozott komoly károk mellett érzékenyen érinti egyes iparágak munkásait is. Messzemenő erőfeszítéseket teszünk, hogy e téren mielőbb rendet teremtsünk.”

Csak hamisítással és hazugsággal lehet azt állítani, hogy a júniusi határozatok végrehajtása során elhanyagoltam iparunk, a hazai alapanyagokon felépülő nehézipar fejlesztésének lehetőségeit.

De az országunk természeti kincsei és nyersanyagforrásai tudományos felmérésére és feltárására irányuló kutatómunkának is komoly figyelmet szenteltem, és mint nagyszabású feladatot illetékes szervek elé állítottam. Miért? Azért talán, mert ellene voltam a hazai alapanyagokra támaszkodó nehézipar fejlesztésének? Éppen én, aki oly nyomatékkal hangsúlyoztam számtalanszor iparfejlesztésünkben a hazai adottságok fokozottabb érvényesítését?

A Magyar Tudományos Akadémián 1954. június 14-én tartott előadásomban a következőket mondtam:

„A tudomány számos területen egyre kevésbé tudta betölteni élenjáró szerepét, aminek az lett a következménye, hogy a termelés fejlesztése, sőt, sok tekintetben egész iparosítási politikánk nélkülözte a tudományos alapot, elszakadt tőle, s ezzel elvesztette azt az előrelátást, céltudatosságot és tervszerűséget, amit egyedül az iparosítás tudományos megalapozása biztosíthat számára. Az ipar fejlesztése terén elkövetett hibák gyökerei ide nyúlnak

vissza. Hazai nyersanyagforrásaink, népgazdaságunk anyagi bázisa tudományos felmérésének és kidolgozásának lemaradása kétségtelenül szerepet játszott a túlzott iparosításban, és ezen belül főképpen a nehézipar túlzott fejlesztésében. Iparosításunk helyes méreteinek, ütemének és irányának meghatározását tudományos alapokra kell fektetni, ami megköveteli, hogy a Tudományos Akadémia nagyobb súlyt helyezzen a tudományos kutatómunka azon területeire, amelyek – mint hazai természeti kincseink, nyersanyagforrásaink tudományos felmérése – döntően meghatározzák népgazdaságunk egyes ágai fejlesztésének ütemét és irányát.”

A hazai természeti kincseink és nyersanyagforrásaink felmérését és felkutatását azért tűztem ki konkrét feladatul, hogy kiszélesítsük szocialista iparosításunk hazai alapanyagbázisát, amely biztosítja a fejlesztés szükséges ütemét és méreteit, amit nyersanyagforrásaink feltárásának elhanyagolása, mint az a múltban tapasztalható volt, csak hátráltatna.

A szocialista iparosítás terén a párt és a kormány előtt álló távlati feladatok irányelveit egy munkaprogramban kellett volna kidolgozni, amelyet a K. V. 1954. októberi ülése határozott el, és amelynek kidolgozásáért a P. B. egy ennek a munkának az irányítására kijelölt bizottság élén engem tett felelőssé. Az előkészítő munkálatok 1954 decemberében már lehetővé tették volna a munka beindulását. Bevezető előadásom tervezete elkészült.

Az előadás megtartását a P. B. Rákosi és Gerő állásfoglalása alapján, többszöri sürgetésem ellenére sem tette lehetővé.

A tervezett munka a júniusi határozatok szellemében, a III. kongresszus és a K. V. októberi határozatai alapján nagy lépéssel vitte előre a szocialista iparosítás politikáját a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása tekintetében. A feladat elvégzésének megakadályozása az ellenállás egyik igen lényeges megnyilvánulása volt. Bevezető előadásom tervezetében a szocialista iparosítás szerteágazó elvi és gyakorlati kérdéseiben kifejtettem álláspontomat, amely cáfolata az ellenem hangoztatott vádnak állítólagos jobboldali elhajlásomról. Az előadástervezet az íróasztalom fiókjában elfekszik, így rendelkezésre tudom bocsájtani, amennyiben a K. V. azt szükségesnek tartja. Egyébként 1954 decemberében említett előadás-tervezetem szövegét a P. B., a K. V. és a minisztertanács tagjai közül többen megkapták.

VIII. FEJEZET

A mezőgazdaság szocialista átszervezése

A K. V. 1955. márciusi határozata megállapította, hogy *„különösen nagy kárt okoztak azok a marxizmus-leninizmustól idegen, jobboldali nézetek, amelyek pártunk parasztpolitikájának fő kérdéseiben jelentkeztek.”* A határozat ezután rámutat arra, hogy pártunkban egyesek helytelenül értelmezik a munkás-paraszt szövetség kérdését, a faluban végzett munkájukban nem támaszkodnak a szegényparasztokra, megfélemlítik a munkásosztály vezetőszeréjét és a munkás-paraszt szövetség céljáról: a szocializmus építéséről és a kizsákmányolás elleni harcról.

„Az ilyenfajta nézeteknek – írja a márciusi határozat – nagy szerepük van abban, hogy termelőszövetkezeti mozgalmunk az elmúlt évben számszerűleg nem nőtt, sőt valamelyest csökkent, jóllehet a termelőszövetkezet jelentős részében a tagok életmódja ma már jobb, mint az egyénileg gazdálkodó középparasztoké.” A határozat *„az egyszerű árutermelő paraszti gazdaságok”¹* bővített újratermeléséről szóló kispolgári elméletekre utalva fejt ki, hogy *„egyesek tagadni kezdték a mezőgazdaság szocialista átszervezésének parancsoló szükségszerűségét, és ezen a címen a termelőszövetkezeti mozgalom elgáncsolására vettek irányt.”* A márciusi K. V. határozatnak a mezőgazdaság szocialista átszervezésével foglalkozó része is csak általános vádakat tartalmaz, anélkül, hogy akár csak meg is kísérelné kimutatni és konkrétan feltárni a tényeket, amelyek alapján ilyen súlyos megállapításokra jut, továbbá megnevezné azokat, akiket a hibákért elmarasztal.

Mielőtt sorra venném a vádakat, amelyekkel a „jobboldali elhajlást” bizonyítani igyekeznek, szükséges kitérni arra is, hogy kik és miféle „magyarázatokat” fűztek a pártsajtó hasábjain a K. V. márciusi határozatához, majd a mezőgazdasági határozathoz.

A Szabad Nép 1955 június 10-i vezércikkében („A magyar mezőgazdaság felvirágoztatásáért”) többek között a következőket írja: *„A K. V. márciusi és áprilisi határozata leleplezte a jobboldali népelles (sic) néze-*

1. Nagy Imre itt a pontatlan, pongyola fogalmazást kérdőjelezi meg.

teket, s mindenki számára kétségtelenné tette, hogy pártunk és kormányunk egységesen s félreérthetetlenül a mezőgazdaság szocialista átszervezésének ügye mellett áll... Nem számoltak sem a tényekkel, sem népünk érdekeivel, akik szembeállították a két összefüggő feladatot, s miközben a mezőgazdasági termelés fellendítéséről szónokoltak, hátráltatták a mezőgazdaság egészséges fejlődését, fékeztek a mezőgazdaság szocialista átszervezését, tehát gátolták a szocializmus építését.” A két összefüggő feladat, amiről szó van, a mezőgazdasági termelés növelése és a mezőgazdaság szocialista átszervezése.

Hegedüs András² a K. V. 1955. június 7-i ülésén tartott előadói beszédében, a jobboldali elhajlás egyik legsúlyosabb következményének jelenti ki, hogy „lazulás következett be a munkás-paraszt szövetségben, és bizonytalanság ütötte fel a fejét a szervezetzeti tagság között, ami 1953-ban és 1954-ben számos kilépéshez és sok termelőszövetkezet felbomlásához vezetett.”

Hegedüs András mindenekelőtt az állítólag én általam képviselt olyan káros jobboldali nézetek ellen tartja szükségesnek harcolni, amelyek szerint „a kis- és középparaszthgazdaságok a maguk módján szintén a szocializmus felé fejlődnek, és a népi demokrácia viszonyai között tömegesen és évről-évre képesek rendszeresen bővített újratermelésre.” Ez hamisítás, ezt én soha nem állítottam.

Ezekből a koholmányokból kovácsolta azt a vádat, hogy e nézetek hirdetői „szemben a kongresszus határozatával a mezőgazdaság szocialista átszervezésének látszólagos elnapolását, ténylegesen azonban a napirendről való teljes levételét szorgalmazták.” Rólam még azt állítja Hegedüs András, hogy szerintem a kis- és középparaszthgazdaságok automatikusan és a kisárutermelés keretei között fejlődnek a szocializmus irányába. Állításait tényekkel, érvekkel kellene legalább megkísérelni bizonyítani. Ezzel azonban adós marad Hegedüs András.

A Szabad Nép 1955. június 12-i számában „A felemelkedés útján” címmel Gerő Ernő³ írt vezércikket, amelyben különböző feltevések alapján igyekszik a vádaknak valószínű látszatot kölcsönözni. Gerő

2. Hegedüs András miniszterelnök, a Politikai Bizottság tagja. Hegedüs Nagy Imre leváltása után, 1955. április 18-án lett az ország miniszterelnöke.

3. Gerő Ernő ekkor a miniszterelnök első helyettese volt, a Politikai Bizottságban pedig a gazdasági ügyek legfőbb irányítója.

Ernő említett cikkében azt állítja, hogy „Nagy Imre és általában a jobboldali elhajlók abból a feltételezésből indultak ki, hogy vagy szocializmust építünk a falun, s ez esetben nem lehet növelni a mezőgazdasági termelést és a katasztrális holdankénti hozamot, vagy növeljük a mezőgazdaság termelését és a katasztrális holdankénti hozamot, de akkor nem lehet szocializmust építeni a falun. S ha nem is nyíltan, de a gyakorlatban levonták a maguk részéről a következtetést: el kell ejteni a szocializmus építését a mezőgazdaságban.” Majd Gerő a következő eszmefuttatással igyekszik megrajzolni azokat a káros következményeket, amelyekkel a jobboldali elhajlók állítólagos szándékai jártak volna, ha szándékukat megtudták volna valósítani: „Ezzel – írja Gerő Ernő – nemcsak a szocializmusnak a mezőgazdaságban való építését vitték volna holtvágányra országunkban, hanem csődbe vitték volna a mezőgazdasági termelést is. A jobboldali opportunizmus győzelme végső fokon a munkás-paraszt szövetség bomlásához, a munkáosztály hatalmának aláásásához vezetett volna.”

Ezekben foglalhatók össze a mezőgazdaság szocialista átszervezésének kérdésében ellenem intézett koholt vádak. Minden egyéb írás vagy beszéd, ami az utóbbi hónapokban oly bőven akadt, csupán otromba ismétlése ezeknek a rágalmaknak.

A K. V. 1953. júniusi határozata részletesen elemezte és konkrétan megállapította azokat a súlyos és káros hibákat, amiket a párt vezetése 1953. június előtt a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a termelés terén elkövetett, továbbá azokat a katasztrális gazdasági és politikai következményeket, amelyek az ismert hibákból folytak.

Összegezve a mezőgazdaság terén 1953 júniusa előtt elkövetett súlyos hibákat, a K. V. 1953. júniusi határozata a következőket állapította meg:

„A mezőgazdaság társadalmasításának túlzott üteme annál súlyosabb hiba volt, mert a párt vezetésén belül Nagy Imre elvtárs fellépett az ellen a politika ellen, de ahelyett, hogy a párt vezetése álláspontját magáévá tette volna, ezt az álláspontot helytelenül „opportunistának” minősítette és szervezeti rendszabályt foganatosított Nagy elvtárssal szemben.” (A K. V. 1953. június 28-i határozatának szövegéből.)

A K. V. 1955. márciusi határozata azt állapítja meg, hogy a júniusi határozat változatlanul érvényben van, hogy a III. kongresszus hatá-

rozataival egyetemben alapját képezi a márciusi határozat irányelveinek. Rákosi Mátyás az áprilisi határozatot indokló előadói beszédében, amelyet kérésem ellenére mind máig nem tudtam megkapni, az 1948-49-ben az agrárkérdésben lefolyt vitával kapcsolatban azt állította, hogy én már akkor jobboldali opportunistá álláspontot képviseltem. Ez minden alapot nélkülöző állítás, amely mögött Rákosi Mátyásnak az a szüntelen kísérlete húzódik meg, hogy az 1953 előtti káros agrárpolitika helyes marxista bírálatát jobboldali elhajlásnak bélyegezve utólagosan igazolja a régi hibákat és ezzel elősegítse az 1948-49-ben elkövetett hibák folytatását 1955-ben. A tények ezt a törekvését már éppen eléggé leleplezték. Annál meglepőbb, hogy a K. V. tagjai, akik nagy többségének ismernie kell az 1953. júniusi határozatot, nem veszik észre, vagy legalábbis elhallgatják, hogy Rákosi Mátyás a júniusi határozatok érvényességéről szóló megállapításokkal ellentétben, a júniusi határozatnak a mezőgazdaságra vonatkozó bírálatát is, és a belőle levont tanulságokat és feladatokat is hatályon kívül helyezni, elfeledtetni igyekszik.

Tudtommal nincs olyan párthatározat, amely az 1953. júniusi határozat egyik vagy másik részét hatályon kívül helyezte volna. Ellenben vannak olyan párthatározatok, amelyek azt újra és újra megerősítették. Ezt tudnia kell a K. V.-nek és Rákosi Mátyásnak is. Aki ezt akár nyíltan, vagy burkoltan tagadja, az a júniusi határozat ellen lép fel.

A termelőszövetkezetek helyzetéről a P. B. 1953 októberében a következőket állapította meg:

„Az egyénileg dolgozó parasztok megnyugtatóhoz hozzájárult pártunknak és kormányunknak az az intézkedése, amely megengedte, hogy az idén a termelőszövetkezetekből kiléphetnek azok a tagok, akik azt bármely okból tenni szándékoznak, sőt azt is lehetővé tette, hogy feloszlhassanak azok a szövetkezetek, amelyeknél a tagság megfelelő többsége ezt követeli. Sok elvtársunk nem értette meg, hogy a termelőszövetkezet nem gyengül, hanem erősödik, ha belőle eltávoznak azok a tagok, akik ott nem érzik jól magukat, és akik inkább hátra, mint előre húzzák a szövetkezet ügyét. Viszont az egyénileg dolgozó parasztság megértette a rendelkezésből, hogy komolyan vesszük az önkéntesség elvét, és nincs meg annak a veszélye, hogy olyanokat, akik nincsenek meggyőződve a szövetkezeti termelés fölényéről, a jövőben

bekényszerítünk a termelőszövetkezetekbe. Semmi kétség, hogy miután a termelőszövetkezetekből kilépnek az elégedetlen, vagy oda nem való tagok, a szövetkezetek sokkal erőteljesebbek, összekovácsoltabbak lesznek.”

1954 januárjában a kormány félévi tevékenységéről a parlamentben tartott beszámolómban a következőket mondtam:

„Termelőszövetkezeteink gazdasági és szerkezeti megszilárdításáról, a tagság jólétének növeléséről, a kormány messzemenően gondoskodik. Szövetkezeteink a gyermekbetegségek és a kezdeti nehézségek ellenére bebizonyították, hogy a magyar falu szocialista átalakulásában kitéphetetlen gyökerei vannak. A múlt őszen jól kiállták a próbát. Nyilvánvalóvá lett, hogy termelőszövetkezeteink zöme egészséges, fejlődésképes, hogy szilárd és biztos alapja mezőgazdaságunk szocialista átszervezésének, a termelés fejlesztésének és az anyagi gyarapodásnak. A mezőgazdasági termelés fejlesztésében, a termékbőség biztosításában kimagasló szerepük van a termelőszövetkezeteknek, amelyeknek a nagyüzemi gazdálkodás nyújtotta előnyökre és a messzemenő állami segítségre támaszkodva, a hozamok növelésében – az egyéni gazdaságokat megelőzve – az élre kell kerülniük. Ennek a gazdasági és technikai feltételei megvannak. A vezetésen, a szervezésen, a munkafegyelman, a végzett munka minőségén múlik az eredmény.”

Rákosi Mátyás, mint a P. B. tagjai előtt ismeretes, 1953 óta számtalanszor megpróbálta a júniusi határozatot revízió alá venni, hol a nemzetközi feszültségre, hol az én állítólagos hibáimra és túlzásaimra, hol más okokra való hivatkozással. Hruscsov elvtárs ezzel kapcsolatban világosan leszögezte: *„1953 júniusában helyesen bíráltuk a magyar párt vezetését, és az a bírálat teljességében ma is helyes. Nem lehet Berijával takarózni, mint azt Rákosi próbálja. Mi is ott voltunk, amikor a hibákat megállapítottuk, mind valamennyien! Igazunk volt és amit határoztunk, ma is igaz. Már végre kellett volna hajtani!”*⁴

Rákosi Mátyás minderről tud, de elhallgatja a párt előtt, és megpróbálja a júniusi határozat igen fontos részeit hatálytalanítani vagy visszájára fordítani. Pedig, mintha csak az ilyen törekvések ellen szögezte volna le a SZKP XV. pártkonferenciája az alábbi elvet:

4. 1954 tavaszán, az M. D. P. III. kongresszusa előtt magyar pártküldöttség járt a Szovjetunióban Rákosi és Nagy Imre vezetésével. Akkor tette ezt a kijelentést Hruscsov, aki 1953. augusztus 26-án lett az SZ. K. P. első titkára és a szovjet hierarchia vezető alakja.

„A XV. pártkonferencia... a leghatározottabban elítéli az ellenzék arra irányuló kísérleteit, hogy az iparosítás érdekeinek védelmét hozva fel ürügyül, megváltoztassa ezt a parasztpolitikát, és ezzel jóvátehetetlen csapást mérjen a város és a falu közötti összefogásra.”

Ha valaki megpróbálja a parasztságot csupán adóalanynak tekinteni, hogy túlságosan nagy adókkal és az eladási árak emelésével több anyagi eszközt teremtsen elő a parasztgazdaságból, ennek szükségszerűen oda kell vezetnie, hogy megáll a falu termelőerőinek fejlődése, csökken a mezőgazdaság árutermelése, felmerül a munkásosztály és a parasztság közötti szövetség felbomlásának veszélye, s ezzel veszélybe kerül a szocialista építés. Az álradikális „baloldaliak” nálunk ugyanezt a helytelen politikát űzik, mint annak idején az ellenzék a Szovjetunióban.

Én változatlanul a júniusi határozat elvi alapján állok, és igazam tudatában fenntartom 1949-ben kifejtett és képviselt álláspontomat, amit az 1953. júniusi határozat, a gazdasági élet alakulása, most pedig a párt agrárpolitikájának a f. év júniusában hozott mezőgazdasági határozatával elindított új fejezete beigazolt.

Az ellenem emelt vádakkal – ellentétben azokkal, akik vádolnak, de nem bizonyítanak – a leghelyesebb, a legpártszerűbb, a legmeggyőzőbb, a pusztá tényeket szembehelyezni. A szektás „baloldali” elhajlók, köztük Gerő Ernő, mint cikkéből idéztem, azt hajtogatják, mi minden rossz következett volna be, ha győzött volna a jobboldali opportunizmus. A feltevésekkel szemben, amelyeket ellenem szegeznek, a „baloldali” elhajlók súlyos hibáiról tények beszélnek, amelyeket az 1953. júniusi K. V. határozat állapított meg. A „baloldali” elhajlók, elsősorban Rákosi és Gerő 1949-1953 években a mezőgazdaság szocialista átszervezését holtvágányra vitték, csődbe juttatták a mezőgazdasági termelést, felbomlasztották a munkás-paraszt szövetséget, aláásták a népi demokrácia hatalmát, lábbal tiporták a törvényességet, lerontották a lakosság életszínvonalát, a néptömegeket szembeállították a párttal és a kormányzattal, más szóval a katasztrófa lejtőjére sodorták az országot. Ezek nem feltételezések, arra vonatkozóan, hogy a Rákosi-Gerő-féle vezetés mi minden kárt okozhatott volna, ha... Nem! Ezek tények, amelyek 1953 júniusáig mind bekövetkeztek, amelyeket a

júniusi határozat részletesen elemezve számszerűségekkkel, tényekkel indokolva megállapított.

Most a „baloldali” túlzók úgy állítják be a dolgot, mintha a jobboldali elhajlás „leleplezésével”, ők akadályozták volna meg, hogy alá nem ástuk a népi demokráciát a szocializmus építésével együtt. Úgy beszélnek, mintha a jobboldali elhajlás ellen kellett volna ellenállást kifejtteni és ez az ő nagy érdemük. Így lesz alaptalan vád és hamisítás segítségével az ellenállásból – amelyet számos K. V. és egyéb párthatározat leleplezett és megbélyegzett, és amely a júniusi határozatok végrehajtását meggátolta és végső soron megbuktatta – kommunista erény, egyes vezetők dicsősége, amely súlyos következményektől mentette meg a pártot és az országot. Így értékelik át és dicsérik fel azt az ellenállást, amit számos párthatározat megbélyegzett, így – a júniusi határozat megvalósítását antimarxista jobboldali elhajlásnak kiáltva ki, indokolják az ellenállás jogosságát. Így lesznek egyik napról a másikra a párt- és népellenes „baloldali” elhajlókból, a marxizmus-leninizmus élharcosai. Részükről ilyesmi nem elsőízben fordul elő. Megdöbrentő csupán az, hogy az ilyen pártszerűtlen tevékenységükhöz félrevezetéssel biztosítani tudták a K. V. hozzájárulását.

A vádak és rágalmak cáfolására lássuk a tényeket: mi volt és mi ma az álláspontom, milyen nézeteket vallottam és vallok a mezőgazdaság szocialista átszervezése kérdésében. Jószándékú, tárgyilagos, pártszerű bírálóknak nem lenne szükséges nézeteim helyességét bizonyítanom. A K. V. tagjai közül, beleértve a P. B. tagjait is, senki nem foglalkozott annyit, olyan behatóan, elvi és gyakorlati szempontból a szocialista szövetkezeti nagyüzemi mezőgazdaság fejlődésének, szervezetének és működésének problémáival, mint éppen én, mégpedig mindenki mást megelőzve, már 1946-tól kezdve. Az Agráregyetemen és a Közgazdaságtudományi Egyetemen mindennapos oktató munkámban éveken át elméleti és gyakorlati szempontból foglalkoztam a kérdéssel. Előadásaim egy része „Agrárpolitikai tanulmányok” címmel könyvalakban is megjelent, és mint tankönyvet használták. Előadásaim ellen sem elméleti, sem politikai, sem gyakorlati szempontból semmiféle kifogás nem merült fel, pedig ezek az előadások az agrárkérdést, és ezen belül a mezőgazdaság szocialista átszervezésének minden fontos kér-

dését kimerítően tárgyalták. Ezekből az előadásokból nem kívánok idézni, azok említett könyvemben a K. V. rendelkezésére állnak, s aki az ellenem emelt vádak ellenőrizni akarja, azt előadásaim alapján elvégezheti. Nem kívánok kitérni azokra a brossúrákra sem, amelyeket a Szovjetunió szocialista mezőgazdaságáról írtam, különböző időkben, s amelyeknek tartalma ellen soha, semmiféle észrevétel nem hangzott el sem a párt, sem más szerv részéről.

Most nézzük meg, hogy az ellenem emelt fontosabb vádakkal kapcsolatban milyen nézeteket vallottam és vallok, annak bebizonyítására, hogy alaptalan vádakkal, hamisításokkal és rágalmakkal illetnek, és nem megalapozott pártszerű bírálattal.

A MKP III. Kongresszusán 1946. szeptember 30-án beszámolómban többek között a mezőgazdasági többtermelés, gépesítés és szövetkezés kérdésével is foglalkoztam.

„Az agrárátalakulás a népi demokratikus rendszer gazdasági megszilárdulása és tovább fejlődése szempontjából csak akkor mondható eredményesnek, ha a kisparaszti agrárszervezet pótolja és túlszárnyalja a megszüntetett nagybirtokrendszer termelését.” – mondtam. *„A kis- és középparaszt birtokok, amelyek főképpen a családi munka kooperációján épülnek fel, önerejükből külön-külön képtelenek a termelés ilyen irányú fejlesztésére. De képessé teszi őket erre a szövetkezés. Ilyen irányban hat a gépesítés is, ami szintén elősegíti a kisgazdaságok szövetkezeti tömörülését.”* (Nagy Imre: Egy évtized, Szikra. 1954. I. köt. 301. old.)

Azt hiszem ez világos marxista-leninista állásfoglalás a szövetkezeti kérdésben olyan időpontban, amikor nálunk még senki nem vázolta fel elméletileg az agrárfejlődés perspektíváját, a mezőgazdaság szocialista átszervezését.

A MKP 1947. június 29-én tartott első országos szövetkezeti konferenciáján már behatóan foglalkoztam a szövetkezeti mozgalom feladataival. A párt gazdaságpolitikájának fő feladatát éppen abban jelöltem meg, hogy *„ezen túl a szövetkezeti mozgalomnak az eddiginél sokkal nagyobb és fontosabb szerepet kell betöltenie pártunk gazdaságpolitikájának minden területén.”* (Nagy Imre „Egy évtized” 1954. 384. old.) A mezőgazdaság szocialista átalakításának fő útját a szövetkezetben jelöltem meg és összefüggésbe hoztam az államhatalom kérdésével:

„Nincs népi demokrácia szövetkezeti mozgalom nélkül, mint ahogyan a szövetkezeti mozgalom a maga teljességében kibontakozni, nagy céljait megvalósítani csak a népi demokráciában tudja.” (384-385. old.) Ugyanakkor elvettem azt a perspektívát, amelyet a kapitalista szövetkezés jelent a mezőgazdaság számára, amire Dánia példáját hoztam fel. Jellemző, hogy ugyanerről a kérdésről kb. egy év múlva 1948 tavaszán hogyan beszélt Rákosi Mátyás. Én a dániai példán azt bizonyítottam be, hogyan mentek tönkre a dán dolgozó parasztok a kapitalista szövetkezés útján, és elutasítottam ezt a „példát”. *„Nekünk nincs szükségünk olyan szövetkezeti mozgalomra – mondtam –, amely nem tudja biztosítani azokat az előnyöket a kisparasztok számára, amelyek felemelkedéséhez szükségesek.”* Ezzel szemben Rákosi Mátyás egy év múlva is így érveit: *„Ne engedjük, hogy a szövetkezés gondolatát, amely a magyar parasztságnak ugyanolyan fontos fegyvere lesz a felemelkedésben, mint más országok, pl. Dánia parasztjainak, rossz hírbe hozzák és elijesszék tőle a gazdákat.”* (Rákosi Mátyás. Építjük a nép országát. Szikra. 1949. 163-164. old.) Azt hiszem, nem nehéz eldönteni, melyik nézet a helyes marxista nézet és melyik felfogás képviselte a kapitalista szövetkezés „perspektíváját”.

A szövetkezet népgazdasági jelentőségéről ugyancsak 1947-ben a következőket írtam:

„A feladat most az, hogy a közgazdaság két fő termelési ága, az ipar és a mezőgazdaság egységesen, egy irányba, a kapitalizmusból a szocializmus irányába fejlődjön, és ennek a fejlődésnek az üteme és színvonala fokozatosan kiegyenlítődjön. Az átmeneti szakaszon, amit a népi demokrácia jelent, ez a fő feladat, amit a mezőgazdaság terén a szövetkezetek vannak hivatva megoldani.”

Az Agrárpolitikai Bizottság aktíva ülésén 1948. május 19-én tartott beszédemben a következőket mondtam többek között:

„....ez azt jelenti, hogy a mezőgazdaság fejlődése rendkívül egyenlőtlenül megy végbe. A termelőerők legnagyobb arányú fejlesztését a szövetkezeti forma teszi lehetővé. Ez teszi lehetővé, hogy a mezőgazdaság az ipar mellé fejlődjék, ez biztosítja közgazdaságunk egységét, így emelkedik az életszínvonal, így fejlődik a kultúra, és csakis így haladunk a szocializmus felé.”

Majd a következőket írom „az átmenet néhány közgazdasági problémájáról”:

„Ilyen módon a mezőgazdaság szocialista átszervezése, az egyéni kisüzemű, kisárutermelő paraszti gazdálkodásról fejlett szövetkezeti, nagyüzemű gazdálkodásra való áttérés azáltal, hogy megszünteti a mezőgazdaságban a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai közötti ellentétet, nemcsak a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének ad nagy lendületet, hanem az egész népgazdaságot egységes, szocialista alapra helyezve, meggyorsítja annak egyetemes fejlődését.”

A szövetkezet szerepéről az ipar és a mezőgazdaság párhuzamos fejlődése szempontjából, mint a szocialista építés feltételéről az alábbiakat írtam „Stabilizáció, újjáépítés, mezőgazdaság” c. cikkemben:

„A szövetkezet az az emeltyű, amellyel a mezőgazdasági termelést ki lehet mozdítani mai elmaradottságából, és nemcsak pótolni lehet a nagybirtok előnyeit, de messze túl is lehet haladni azt. A szövetkezetek révén lehet rávezetni a mezőgazdaságot a demokratikus gazdasági fejlődés útjára, amely egyengeti az ipar és a mezőgazdaság párhuzamos fejlődését és a két termelési ág közötti ellentétek megszüntetését. Ezért a mezőgazdaság újjáépítése terén az egyik fő feladat, ami eltér az ipari újjáépítéstől, a szövetkezeti hálózat minél szélesebb és nagyobb arányú kiépítése.”

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy ezt 1947-ben írtam.

Az iparosodás és a nagyüzemű szocialista termelésre való áttérés kapcsolatáról ugyanebben a cikkemben írtam:

„Ez a fejlődés nemcsak azt jelenti, hogy a belső piac növelésével tág teret nyit az ipari termelés fokozására, hanem azt is, hogy maga a mezőgazdasági termelés is az „iparosodás” irányában haladhat. Ez alatt azt értjük, hogy ugyanúgy, mint valamikor az iparban, most a feudális bilincsektől megszabadult mezőgazdaságban is megvan a lehetőség áttérni a primitív, egyoldalú, a kézimunka kooperációján nyugvó termelésről a gépi erővel végzett, belterjes, nagyüzemi termelésre. Ez azonban csak a szövetkezeti mozgalom kifejlesztésével, gépesítéssel, belterjesebb munkával, sokoldalú gazdálkodással, a termények feldolgozásával lehetséges.”

A szövetkezeti gazdálkodás belső szervezeti kérdéseivel is sokszor és behatóan foglalkoztam, nyilván nem azért, mintha alá akartam volna ásni a termelőség szövetkezeti gazdálkodást, mint ahogyan rágalmaznak, hanem azért, hogy elősegítsem a fejlődést. A IV. országos termelőség szövetkezeti tanácskozáson mondtam: „A szövetkezet az a

termelési forma, amelyben a gazdálkodás fejlesztésének korlátlan lehetőségei vannak. Gyáriparunk munkássága nagy erőfeszítéseivel, nagyszerű teljesítményeivel megteremti a technikai feltételét annak, hogy termelőlőszövetkezeink tagsága mind nagyobb mértékben éljen ezekkel a lehetőségekkel, hogy a termelőlőszövetkezetek bő termő, jól jővedelmező gazdaságok, a jólét forrásai legyenek.” Majd így folytattam:

„A termelőlőszövetkezet olyan termelési forma, amelyben a tagok a szövetkezetnek nemcsak dolgozói, de egyben teljes jogú gazdái is. A vezetőség és a tagság szoros együttműködése, az egész tagság részvétele úgy a termelőlőmunkában, mint a gazdálkodás irányításában, olyan erő, amelyre minden termelőlőszövetkezeti elnöknek támaszkodni kell. A szövetkezeti demokrácia széles kibontakozása a jó vezetés biztosítéka, és nélkülözhetetlen feltétele a mezőgazdasági határozat végrehajtásának a termelőlőszövetkezeti gazdálkodásban... A másik erőforrás az üzem nagyságában rejlik. Abban, hogy szakembereket, gépi technikát és az agronómiai tudomány vívmányait széles körben lehet alkalmazni, ami lehetővé teszi, hogy ugyanaz a segítség sokkal hatékonyabb és eredményesebb a termelőlőszövetkezetekben, mint az egyéni gazdaságban. Hatalmas erőforrást jelent a közös munka és a jó munkaszervezés. Nem kell bizonyítgatni, hogy pl. kétszáz ember együtt, közös erőfeszítéssel sokkal több munkára képes, mint ugyanennyi ember külön-külön. A közös munka sokkal termelékenyebb, gyümölcsözőbb, ami döntő tényező a szövetkezeti termelésben. Mindez adva van a mi termelőlőszövetkezeti gazdálkodásunkban. A jó vezetésen múlik, hogy ezeket a tényezőket messzemenően hasznosítsák a gazdálkodás fellendítésére.”

Már az 1953. július 4-i parlamenti beszédemben a kormányprogram keretében, amikor felvettem a szövetkezeti mozgalom számszerű lassításának a tervét és hangsúlyoztam az önkéntesség elvét, rámutattam arra, hogy „ugyanakkor a kormány továbbra is messzemenő támogatásban részesíti a termelőlőszövetkezeteket kölcsönökkel és beruházásokkal hozzájárni gazdálkodásuk fejlesztéséhez, tagjainak boldogulásához, mert meggyőződése, hogy a parasztság felemelkedésének ez a legjárhatóbb útja.” (i. m. 1. köt. 358. old.)

Nem mulasztottam el azoknak a szervezeteknek a figyelmét sem felhívni a termelőlőszövetkezetek támogatására, elsősorban a helyi tanácsoknak, amelyeknek nap mint nap a gyakorlatban foglalkozniuk kell a termelőlőszövetkezetek problémáival.

„A mezőgazdasági termelés általános fejlesztése mellett helyi tanácsainknak nagy figyelmet kell fordítaniuk a mezőgazdaság szocialista átszervezésére. Termelőszövetkezeteink gazdasági és szervezeti megszilárdítása és fejlesztése a tanácsmunkában igen fontos feladat.

Különösen a helyi tanácsokra hárul fontos szerep a termelőszövetkezetek megsegítése, jövedelmezőségük növelése és a termelőszövetkezetek megvédelmezése terén az ellenség bomlasztó törekvéseivel szemben. Tudatosítani kell a szövetkezeti vagyoni védelmének szükségességét és a munkafegyelem megszilárdítását. A termelőszövetkezetek önállóságának szem előtt tartása mellett a járási tanács végrehajtó bizottsága részéről fokozottabb és szakszerűbb segítséget kell adni a termelési, pénzügyi és költségvetési tervek előkészítésében és összehangolásában. A helyi tanács tagjainak állandó és eleven kapcsolatot kell tartaniuk a termelőszövetkezetekkel, érezzék felelősségüket azok munkájáért. Különösen a gyengébb termelőszövetkezetekről való minden irányú gondoskodás, a velük való fokozottabb törődés legyen járási tanácsaink fontos feladata.”

1953. szeptember 29-én tartott kecskeméti beszédemben világosan kifejtettem álláspontomat a termelőszövetkezetek megvédelmezése mellett:

„Joggal vetődik fel a kérdés, vajon ésszerű-e akkor otthagyni a termelőszövetkezetet, amikor a hibákat és bajokat, amelyek az elégedetlenség okai voltak, a kormány gyökeresen orvosolja. Akkor gondolnak kilépésre, amikor sok küszködés után végre túljutottunk a bajokon? Józan ésszel oktalanság ilyesmire gondolni. Újra kezdeni a régi keserves életet, amit már egyszer otthagytak, mert nehéz volt, mert semmi jót sem ígért? Nekimenni a bizonytalanságnak, az újrakezdés nehézségeinek? Nem okos és nem is hasznos dolog, elvtársak! Végő elhatározás előtt érdemes alaposan meggondolni és – elállni tőle.

Nincs igazuk elvtársak az ingadozóknak, és kilépni szándékozóknak akkor sem, amikor a hibákért és bajokért, az alacsony osztásért, a kevés jövedelemért a szövetkezeti termelést okolják. A hiba nem abban van, hanem a rossz gazdálkodásban. Ez kétségtelenül tönkreteszi a szövetkezetet. A rossz gazdálkodás azonban, s ezt ne felejtsek el a kilépni szándékozók, még hamarabb tönkreteszi a gazdaságilag sokkal gyengébb egyéni paraszti birtokot. A rossz gazdálkodásért tehát ne a szövetkezetet, hanem saját magukat okolják

a rossz szövetkezet tagjai. A kilépni szándékozók parcellájukon jóval több munkával sem találják meg úgy a számításukat, mint a termelőszövetkezetben, ahol ugyanaz a munka a nagyüzemi termelés előnyei következtében sokkal eredményesebb és jövedelmezőbb, mint az egyéni paraszti gazdaságokban. Mindezt érdemes alaposan átgondolni, mielőtt valaki a kilépésre szánná magát.

Azt is érdemes megfontolás tárgyává tenni, hogy az egyéni gazdálkodással minden kilépő magára vállalja az egyéni lét küzdelmeit. Számot kell vetni azzal is, hogy a kilépéssel megszűnnek a szövetkezeti tagsággal járó előnyök és kedvezmények, ugyanakkor kötelezettséget kell vállalnia a rá eső rész erejéig, ami feltétlenül jogos és igazságos, de egyben terhes is. Akik mindezek ellenére kilépnek a termelőszövetkezetekből, előre mondhatom, hamarosan meg fogják bánni. Látva a kormány intézkedései nyomán fel lendülő szövetkezeti gazdálkodást, a jobb és emberibb életet, vissza fogják kérni magukat a szövetkezetbe. Az ilyen egyének, elvtársak, úgy vannak a szövetkezettel, mint az egyszeri ember a vonattal. Eleinte semmi pénzért sem akart felülni rá, inkább gyalog kutyagolt. De hamarosan rájött, hogy ez nem jó dolog és nagyon bánta, hogy lemaradt róla. Ezek az emberek is bánkódni fognak majd azért, hogy lemaradtak a szövetkezetről.

A kilépést, mint ismeretes, a földművelésügyi miniszter rendelete szabályozza. Minden kilépni szándékozónak ehhez kell tartania magát, gondosan betartva a kilépés módozatát és feltételeit. Aki ezeket áthágja, elvtársak, szembekerül a törvénnyel, ami büntetést von maga után.

A kilépéssel kapcsolatban súlyosabb elbírálás alá esnek a szövetkezeti vagyon ellen elkövetett cselekmények. A szövetkezeti vagyon nem csáki szalmája. Ez a vagyon törvény védelme alatt áll. A kormány programja megteremtette és biztosítja a termelés és a tulajdon biztonságát a mezőgazdaságban. Nem kétséges, hogy ez elsősorban a közös szövetkezeti tulajdon biztonságát jelenti. Aki kezét emel rá, arra a törvény teljes szigorával sújtanak le a törvényességnek teljes mértékben érvényt szerezni hivatott igazságügyi és közrendészeti szerveink” – mondtam a Bács megyei termelőszövetkezeti tanácskozáson 1953 szeptemberében.

Hangsúlyoztam továbbá, hogy a kormány sokkal fokozottabb gondot fog fordítani a termelőszövetkezetekre, mert „a kormány is, a párt is változatlanul azon a nézeten van, hogy a mezőgazdasági termelés fel lendítésének és a parasztság felemelkedésének a szövetkezeti gazdálkodás

az egyetlen járható és eredményes útja.” (390-91. old.) Ezt a nézetemet aligha lehet a szövetkezeti mozgalom aláásására irányuló törekvésnek tekinteni, mint azt az ellenem irányuló vádak hangoztatják.

Az idézeteket, hivatkozásokat, utalásokat szinte vég nélkül folytathatnám, amelyek világosan és meggyőzően bizonyítják, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése kérdésében a marxizmus-leninizmus alapján állok, és álláspontom nem jobboldali elhajlás. De bizonyítják azt is, hogy az ellenem hangoztatott vádak alaptalanok, közönséges rágalmak. Mindez azonban azt is mutatja, hogy a marxizmus-leninizmusnak a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről szóló tanításai tekintetében éles ellentétek vannak az álradikális túlzó „baloldali” nézetek és az én nézeteim között.

Rákosi, Gerő, Hegedüs, Matolcsi vagy más, amikor vádat emel ellenem, legalább annyi fáradságot vehetne magának, hogy idézze a kifogásolt részt beszédemből vagy írásomból. Ehelyett általános kijelentéseket tesznek és meghamisítják az én álláspontomat. Én például sohasem vallottam olyan nézetet, hogy a kis- és középparasztságok automatikusan és a kisáru-termelés keretei között fejlődnek a szocializmus irányába, mint azt Hegedüs András állítja.

Én erről a kérdésről a következőket írtam: *„...az államosított nagyipar nagyobb mérvű és gyorsuló fejlődése mellett a mezőgazdaság egyre inkább lemarad. Az ösztönös fejlődésre, tudniillik arra, hogy az államosított ipar automatikusan vonja maga után a mezőgazdaságot, nem lehet számítani, mert a jellegében alapvető különbség van: az egyik szocialista gazdasági típus, vagy legalábbis biztos úton fejlődik afelé, a másik a kisáru-termelő gazdasági típus, amely nap nap után termeli ki magából a kapitalizmust. A népi demokrácia közgazdaságában a jelenlegi fejlődési szakaszon megnyilvánuló ellentmondást megszüntetni, a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének feltételeit megteremteni, a termelést a bővített újratermelés és felhalmozás alapjaira helyezni és létrehozva népgazdaságunk egységének legfontosabb feltételeit, ezáltal a mezőgazdaságot a szocializmus felé vivő útra vezetni – ez a szövetkezeti mozgalom feladata.”*

Azt hiszem világos, hogy ez lényegesen különbözik attól, amit Hegedüs András állított.

Hegedüs valótlanul állít akkor is, amikor azt írja, hogy a jobboldali nézetek elterjedésének volna a következménye, *„hogy bizonytalanság*

ütötte fel a fejét a szövetkezeti tagság között, ami 1953-ban és 1954-ben számos kilépéshez és sok termelőszövetkezet felbomlásához vezetett.” Tehát Hegedüs ezt is a jobboldaliak, értsd Nagy Imre nyakába akarja varrni. Hegedüs András egyszerűen úgy tesz, mintha nem tudná azt, amiről pedig ugyanolyan biztos tudomása van, mint nekem. A júniusi határozatban ugyanis indoklással együtt le van szögezve, hogy meg kell engedni a termelőszövetkezetek feloszlását is. Ez tehát nem jobboldali nézet, hanem része volt annak a júniusi határozatnak, amely alapját képezi a márciusi K. V. határozat irányelveinek. Azt is le kell szögezni, hogy a termelőszövetkezetekre vonatkozó fentebb említett rész nem véletlenül, hanem a szovjet elvtársak javaslatára került be a júniusi K. V. határozatba. Rákosi Mátyás több ízben megpróbálta a kezdeményezést és a felelősséget Berija nyakába varrni, hogy ilyen módon kompromittálja a júniusi határozatot is, annak végrehajtóit is. Dobi Istvánt több ízben rá akarta venni ennek megerősítésére. Hajlandó-e erre Dobi, vagy nem, nem tudom. A tény azonban az, hogy amikor a termelőszövetkezetek kérdésében bizonyos aggodalmunknak adtunk kifejezést az 1953 júniusi moszkvai megbeszélésen, Molotov elvtárs (és nem Berija) a következőképp nyugtatott meg bennünket: *„A termelőszövetkezeteket nem kell kötelezően feloszlítani, de ha önként fel akarnak oszlani, nem kell megakadályozni. Nem lesz ebből semmi baj.”* Így, és ezért került a júniusi határozatba a termelőszövetkezetek feloszlásának engedélyezése, amit most, mint jobboldali elhajlást igyekeznék a „baloldaliak” felmelegíteni és ellenem fordítani. A tény azonban tény marad, minden hamisítás ellenére is.

A júniusi K. V. határozatnak a termelőszövetkezetekre vonatkozó megállapításai, a szovjet elvtársak tanácsai helyeseknek bizonyultak és⁵... tömeges megsértésével, erőszak, megfélemlítés és anyagi nyomás (adó, begyűjtés, stb.) továbbá büntetések és más törvénytelenségek alkalmazásával folytatott túlzott ütemű kolhozosítással, amelynek során magasra csapott az elégedetlenség a faluban, és az életképtelen termelőszövetkezetek százai és százai jöttek létre, amelyekben a kényszerrel beléptetett tagság egyszerűen nem dolgozott.

5. Az első kiadásból itt kimaradt egy vagy több sor, amelyet a kézirat hiányában nem tudtunk pótolni.

De helyeseknek bizonyultak a K. V. 1953. júniusi határozatai és a szovjet elvtársak tanácsai azért is, mert az 1949-1953 júniusa közötti időszakban a túlzott iparosítás és azon belül a nehézipar túlzott fejlesztése miatt, amely az ország anyagi erőforrásait rendkívüli mértékben igénybe vette, nemcsak általában a mezőgazdaságot hanyagolták el, aminek következtében visszaesett a termelés, hanem elhanyagolták a fiatal, gyenge, kezdeti nehézségekkel súlyosan küszködő termelőszövetkezetek anyagi, szervezeti és politikai megszilárdítását is, ami az egész termelőszövetkezeti mozgalmat 1953 nyarára rendkívül súlyos helyzetbe sodorta, a felbomlás útjára taszította, azoknak a káros „baloldali” nézetei és politikája következtében, akik akkor is, ma is, szavakban a termelőszövetkezeti mozgalom előharcosainak szeretnék feltüntetni magukat.

Gerő Ernő túlzó „baloldali” agrár-nézetével is foglalkozni kell, mielőtt még nagyobb zűrzavart keltenének a párt soraiban és súlyos károkat okoznának népgazdaságunknak. A Gerő Ernő által képviselt és irányított gazdaságpolitika népgazdaságunkat 1953 nyarán már egyszer a katasztrófa szélére sodorta, és a K. V. 1953. júniusi ülésének megállapításai szerint kalandorpolitika volt. Akkor párt és népellenes nézetei a korlátot nem ismerő túlfeszített iparosításban, a nehézipar túlméretezett és szükséges feltételekkel nem rendelkező fejlesztésében nyilvánultak meg. Most – mint a Szabad Népben közölt 1955. június 12-i „A felemelkedés útján” című cikkében kifejtette – ugyanazt a koncepciót agrárfejlődésünkben akarja megvalósítani. Annak idején – mint ismeretes – Gerő Ernő a felemelt ötéves tervben a túlzott ütemű iparosítás célkitűzéseit egyebek között azzal indokolta, hogy enélkül a mezőgazdaság szocialista átszervezése nem valósítható meg, viszont a mezőgazdaság túlzott ütemű kollektivizálását többek között azzal indokolta, hogy enélkül a szocialista iparosítás nem valósítható meg. Mindkét célkitűzést az életszínvonal jelentős mértékű emelésével kapcsolta egybe. Az ötéves terv során nem vette figyelembe, hogy a túlzott ütemű iparosítás népgazdaságunk erőforrásait hosszú évekre vonja el a termeléstől és a fogyasztástól, viszont a növekvő munkásszáma és nyersanyag importszükséglet komoly mértékű élelmiszertermelés növekedést kíván meg az életszínvonal minimális növelése esetén is. Nyilvánvalóvá vált, hogy a mezőgazdasági termelést túlzott

ütemű kollektivizálás esetén nem lehetett kielégítő ütemben növelni. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének meggyorsítása feltételezi a mezőgazdaság termelőerőinek nagymértékű növelését, amit első sorban a nehéziparnak és az építőiparnak kell biztosítani. Minthogy a nehézipar az első öt éves tervben első sorban ön maga számára termel, a túlzott iparosítás helytelen iránya következtében a mezőgazdaságnak juttatott ipari termékek mennyiségének növekedése messze elmaradt a szükséglettől, sőt sok területen csökkent. Emellett a mezőgazdaság gyorsított ütemű kollektivizálására vonatkozó irányvétel jelentős élelmiszertartalékokat is követelt volna a munkásosztály és általában a városi lakosság zavartalan ellátásának biztosítása végett. Ilyen tartalékokkal azonban 1951 óta éppen a túlzott iparosítással járó súlyos anyagi áldozatok miatt nem rendelkezünk.

Az első öt éves terv egyik legfontosabb tanulsága, hogy népgazdasági erőforrásaink nem biztosítják olyan két hatalmas célkitűzésnek teljesen egyidejű megvalósítását, mint amilyen a túlzott ütemű szocialista iparosítás és a mezőgazdaság erőltetett ütemű kollektivizálása.

Úgy látszik, Gerő erről vagy megfeledkezett, vagy pedig ami ennél is rosszabb, a tapasztalat ellenére most megismétli a múlt hibáit, amelyek népgazdaságunkat annak idején súlyosan megkárosították.

Gerő odáig megy, hogy a felemelt öt éves terv túlzott iparfejlesztése után, ami a júniusi határozat és a nyomában megindult „új szakasz” nélkül a népi demokrácia létét kockáztatta volna, most a felemelt kollektivizálási tervet hirdette meg ismeretes cikkében. Az 1949-1952 években bebizonyosodott, hogy a mezőgazdasági termelés és az életszínvonal emelése üres frázis, a túlzott iparosítás és a nehézipar fejlesztésének fokozott üteme mellett. Párt és állami dokumentumok, valamint statisztikai adatok bizonyítják, hogy a mezőgazdasági termelés és a dolgozók életszínvonala is nagymértékben csökkent. Most Gerő Ernő a nehézipar újabb túlzott fejlesztésével egyidejűleg nemcsak a mezőgazdasági termelés jelentős növelését, hanem a felemelt kollektivizálási terv megvalósítását is feladatul tűzi a párt és a kormány elé. Az első öt éves terv során a kettős feladat megvalósítását – túlzott iparosítást és a mezőgazdasági termelés növelését – nem bírta el az ország, most a hármas feladatot – túlzott iparosítást, az erőltetett

kollektivizálást és a mezőgazdasági termelés fejlesztését egyidejűleg – még kevésbé tudjuk megvalósítani, a dolgozók életszínvonalának nagyarányú csökkenése nélkül.

Gerő Ernő a kollektivizálás kérdésében túlmegy a III. pártkongresszus határozatán, amikor szóbanforgó cikkében azt fejtegeti, hogy nálunk a kollektivizálás feltételei jobbak, mint annak idején a Szovjetunióban voltak, több és fejlettebb technika áll rendelkezésre. Ezzel lényegileg azt állítja, hogy ha a SZU-ban kedvezőtlenebb feltételek mellett meg tudták valósítani a tömeges kollektivizálást, miért ne lehetne jobb feltételek mellett nálunk is megvalósítani. Más szóval Gerő e cikkben, túlmenve a kongresszus és a márciusi K. V. határozatain, lényegében a tömeges kollektivizálást hirdette meg. Ez akkor is meggondolandó lenne, ha a technikai felkészültség az egyetlen feltétele lenne a kollektivizálásnak. A marxizmus-leninizmus tanításainak alapján azonban tudjuk, hogy ez csak az egyik feltétel a sok közül. A marxizmus klasszikusainak tanításai közismertek, különösen, ami az olyan országok parasztságának a kollektivizmus útjára való vezetését illeti, mint hazánk. Aki a kollektivizálás egyedüli feltételeként a technikai felkészültség fokát jelöli meg, az szembefordul a marx-lenini tanításokkal, az az erőszakos kollektivizálást hirdette meg.

Ebben az esetben még kevésbé lehetséges a két feladat, a fokozott kollektivizálásnak és a mezőgazdasági termelés növelésének egyidejű megvalósítása. Erre is vannak tapasztalatok, tények, amelyek előtt Gerő egyszerűen szemet huny, nem mer bátran szembenézni velük, mert akkor lelepleződnenek szektás, antimarxista nézetei. Ezért nem ír egy szót sem a mi sajátos viszonyainkról (ami egyébként nemcsak a mi sajátosságunk, hanem mindazoké az országoké, ahol a kapitalizmusnak és a magántulajdonnak a parasztság körében mélyebb gyökerei vannak), a SZU és a mi helyzetünk különbözőségéről, amelyek lassítják és megnehezítik a kollektivizálást, amiről Lenin olyan sokat és olyan részletesen írt. Gerő Ernő mindezzel nem törődve vonja le azt az antimarxista szektás következtetést, hogy az átmenet az egyéni gazdálkodásról a szocialista szövetkezeti gazdálkodásra rövidebb is lehet, mint a SZU-ban volt. Gerő és vele együtt Rákosi és mások beleestek abba a hibába, ami forradalmárok számára a legveszélyesebb – saját elképzelésüket

valóságnak vették. Másik, nem kisebb hibájuk az, hogy az átmenet legdöntőbb és bonyolultabb kérdését, a szocializmus sorsdöntő gazdasági problémáját fokozatos fejlődés s gazdasági téren megvalósított sorozatos reformok helyett – forradalmi rendszabályokkal próbálják megoldani, ami a szocializmus építésének viszonyai között a fejlődés objektív törvényszerűségeinek súlyos megsértését jelenti.

Nem tudom, hogy a párt vezetése mennyiben teszi magáévá azokat az irányelveket és gyakorlati célkitűzéseket, amelyek a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatban a pártsajtóban Gerő Ernő és mások cikkeiben kifejezésre jutottak. Nyilvánvaló ugyanis, hogy nemcsak az 1953 júniusi határozat és a márciusi, valamint a mezőgazdasági (1955. VI. 7.) párthatározat között van lényeges eltérés a mezőgazdaság kollektivizálása kérdésében, hanem e határozatok és azok között a cikkek között is, amelyek ezeknek a határozatoknak a mezőgazdaság szocialista átszervezésére vonatkozó részét konkretizálják és magyarázzák, mint Gerő cikke teszi. Ezek elméleti és gyakorlati téren egyaránt növelték az amúgy is nagy zűrzavart. A párt határozataiban tisztázatlan, mi is a helyes marxista-leninista álláspont a kollektivizálás kérdésében a mi sajátos viszonyaink között. Ez a bizonytalanság még nyilvánvalóbbá válik, ha a márciusi határozatnak, majd a f. évi júniusban hozott mezőgazdaság fejlesztési határozatnak az irányelveit és gyakorlati célkitűzéseit néhány fontos vonatkozásban összevetjük a Lengyel Egyesült Munkás Párt elvi és gyakorlati célkitűzéseivel. A lengyel párt lapja a Trybuna Ludu (1955. aug. 3. és aug. 4.) a párt K. V.-ének mezőgazdasági határozatát ismertetve többek között megállapítja, hogy fokozottabb méretekben kívánnak gondoskodni az egyéni gazdák termelésének növeléséről: az egyéni gazdaságokban is fokozni kívánják a gépek alkalmazását, s a korszerű technika segítségével növelni fogják az egyéni gazdaságok termelését, emelni a gazdaságok termelékenységét.

A Trybuna Ludu rámutat arra, hogy a K. V. irányt vett egyszerűbb típusú szövetkezetek létrehozására is, s hangoztatja, hogy fokozatosan el kell oszlatni az egyéni gazdák félelmét és kételyeit, előítéleteit. A lengyel párt K. V.-i irányelve szerint a következő ötéves terv időszakában a lengyel mezőgazdaságban az egyéni parasztgazdaságok a gazdaságok többségét teszik ki. A K. V. határozata szerint erőteljes

harcot folytatnak mindazok ellen, akik elferdítik a kulákság elszigetelésére és korlátozására irányuló politikát. Ezek a kilengések mindegyikénél is inkább abban nyerne kifejezést, hogy középparasztokat kulákként kezelnek, a kulákgazdaságok termelőképességét aláássák és a gazdaságok likvidálásra törekcszenek.

A törvényességről szólva az egyéni dolgozó parasztokat biztosítja, hogy személyi tulajdonuk felett örksdök a népi állam alkotmánya.

A dolgozó paraszt megkövetelheti, írja a Trybuna Ludu, hogy az állam igazságosan szabja ki beadási kötelezettségét, megkövánhhatja, hogy kérésével, panaszaival behatóan és emberségesen foglalkozzanak. Mindezeket az intézkedéseket a lengyel párt azért tartotta szükségesnek, mert meggyőződése, hogy az egyéni gazdák termelésének növelése nélkül nem lehet szó a mezőgazdasági termelés általános fellendítéséről.

A lengyel párt K. V.-nek határozata ezekkel az intézkedésekkel egyidejűleg új, életképes termelőszövetkezetek létesítésére vett irányt és ezen az alapon kapcsolta össze a mezőgazdasági termelés növelését a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésével. így a fokozatos fejlődés alapján összeegyeztethető a kollektivizálás a termelés növelésével. Ezt mi is meg tudnánk valósítani, ha gazdaságpolitikánkat a júniusi politika, az „új szakasz” politikájának elvi alapjaira helyeznénk. Most a lengyel párt K. V. mezőgazdasági határozata lényegében a mi júniusi politikánk elvi alapjaira helyezi a mezőgazdaság két döntő feladatának, a termelés fokozásának és a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésének megoldását.

Dehát miért marxista-leninista politika a lengyel népi demokráciában az, ami a magyar népi demokráciában opportunistá, antimarxista, káros jobboldali elhajlás? Vagy a lengyelek is erre a veszedelmes útra tévedtek volna?!

Mert nálunk a K. V. márciusi és áprilisi határozatai, majd a nyomukban megindult cikk-áradat káros, antimarxista, opportunistá jobboldali elhajlásnak, párt és népellenes nézetnek nyilvánította mindazt, amit a lengyel párt K. V. határozattá emelt. Próbálná meg nálunk valaki ugyanezeket a nézeteket vallani, mint ahogyan én tettem, azt hiszem rajta is beteljesülne az én sorsom, amit a K. V. márciusi és áprilisi határozatai is jeleznek.

A lengyel párt K. V. határozatából is nyilvánvaló, hogy nem anti-marxista, jobboldali elhajlás, vagy párt- és népellenes nézet az, ha valaki a második ötéves tervben nem tűzi ki célul a parasztgazdaságok többségének kollektivizálását; hogy nem jobboldali elhajlás az, ha valaki a termelőszövetkezetek fejlesztése terén a fokozatosságot, az alacsonyabb típusú szövetkezetek bevezetését és a lassúbb ütemet tartja lehetségesnek; hogy az nem jobboldali elhajlás, nem antimarxista álláspont, ha valaki az egyéni gazdaságok termelésének fokozása érdekében, a gépek alkalmazását is biztosítani kívánja számukra; aminthogy nem vétünk az újratermelés marxi-lenini elmélete ellen és az egyéni parasztgazdaságokban lehetséges bővített újratermelés marxista elvei ellen, amikor a parasztgazdaságok termelőerőinek és termelékenységének növelését célozzuk; hogy az egyéni parasztgazdaságok termelésének és termelékenységének fokozása nem mond ellent, de kiegészíti a kollektív nagyüzemre való fokozatos áttérést. Azt is le lehet rögzíteni, hogy nem opportunizmus, nem káros jobboldali elhajlás, nem párt és népellenes politika az, amely azok ellen intézi a fő tüzet, akik eltorzítják a kulákok korlátozására és elszigetelésére irányuló politikát, akik a kulákgazdaságok termelési képességét aláássák és e gazdaságok likvidálására törekszenek. A marxizmus-leninizmus szellemében jár el a lengyel párt K. V., amikor a begyűjtés után fennmaradó paraszti gabonafeleslegek kötelező állami felvásárlása helyett a gabonafelvásárlás szerződéses formáját kívánja szélesebb körben alkalmazni.

Nálunk mindennek az ellenkezője történik. Ami a lengyel pártban irányelv és gyakorlati célkitűzés a párt és a kormány tevékenysége számára, az nálunk pártellenes, sőt népellenes, üldözendő álláspont, amelyért a legszigorúbb pártbüntetés és megbélyegzés jár. Joggal merül fel a kérdés, melyik álláspont a helyes, a marxista-leninista?! Ennek párt-szerű, elvi tisztázása olyan feladat, amely elől nem lehet kitérni, és amit hatalmi szóval, a bírálat elfojtásával nem lehet és nem szabad „elintézni”.

IX. FEJEZET

Az egyéni parasztgazdaságok kérdése

A márciusi határozatban és az utána megjelent írásokban szokássá vált a vádak általánosítani, s ha nem is mondták ki, a vádak alatt mindig jobboldali elhajlást kell érteni, jobboldali elhajlás alatt viszont elsősorban engem. Ezért szükséges olyan kérdésekre is kitérnem, amelyekben nem név szerint irányul ellenem a vád, de engem értenek alatta. A márciusi határozat a következőket állapítja meg:

„Azok, akik azt hirdetik, hogy egyéni gazdálkodás mellett a szegény és középparasztok zöme magas jólétet érhet el és hogy a sokszázezer egyéni parasztgazdaságból álló mezőgazdaságunk a termelőszövetkezetek fejlesztése nélkül is virágzóvá és élenjáróvá lehet, becsapják a dolgozó parasztságot.”

Hogy ki, mikor állított ilyesmit, azt a határozat, ugyanúgy, mint más vádak kapcsán, ezúttal sem mondja meg. Én ilyen nézeteket nem képviseltem, nem hirdettem, velem kapcsolatban tehát az idézetnek mind a két állítása valótlan. Egyrészt ennek bizonyítására, másrészt álláspontom ismertetésére egynehány jellemző idézetre kívánok utalni, amelyekből az adott kérdésekben meg lehet ítélni nézeteimet. Sokkal behatóbban megismerkedhetnek álláspontommal azok, akik fáradságot véve maguknak, átolvassák azokat a beszédeimet és írásaimat, amelyek nyomtatásban rendelkezésre állnak, feltéve, hogy a forgalomból önkényesen kivont írásaim is hozzáférhetők számukra.

A néhány idézet tükrében nézzük tehát, hogyan is vélekedtem és vélekedem én a vádként hangoztatott két fő kérdésben:

a) milyen lehetőségei vannak a termelőerők fejlesztésének az egyéni paraszti gazdaságban, hogyan áll a bővített újratermelés kérdése;

b) a termelőszövetkezetek fejlesztésével vagy anélkül akarom-e felvirágoztatni a mezőgazdaságot és elvezetni a szocializmushoz.

Lássuk, mit is írtam én ezekről a kérdésekről:

„Milyen lehetőségei vannak a termelőerők fejlődésének a kisparcellákon és a szövetkezetben?”

A technika fejlődése a parasztgazdaságokban korlátozott. Bármennyi tőkét akar befektetni, bármilyen gépeket akar felhasználni a kistermelő, ez csak

egy bizonyos határig tudja a termelést fejleszteni. A technika nagyobb arányú felhasználása nem lehetséges, nem is gazdaságos, és nem jár vele együtt arányosan a termelés növekedése. Ez nem áll a szövetkezetekre. A technika és a tudomány felhasználása terén itt szinte korlátlan lehetőségek vannak. A munka termelékenysége, amely az egyéni parasztgazdaságokban kicsiny, a szövetkezetekben összehasonlíthatatlanul nagyobb.” (Beszéd az Agrárpolitikai Bizottság aktíva ülésén 1948. május 19-én, i. m. III. 36. old.)

Azt hiszem világos és helyes állásfoglalás, amelyben nem fedezhető fel a jobboldali elhajlás szándéka, a marxizmus-leninizmus eltorzítása.

De nézzük tovább, ugyanebben a beszédemben így folytatom:

„Rá kell vezetnünk mezőgazdaságunkat is arra az útra, amely biztosítja a tőke- és a munkakonzentrációt, az akkumulációt és kibővíti az újratermelést. Enélkül nem beszélhetünk mi a parasztságnak új életformáról, kultúráról és jólétről. Ha ezt nem teremtik meg, mindez üres frázis marad. A bővített újratermelés biztosítja az anyagi alapot a termelés, a kultúra és a jólét fejlődéséhez. Az út tehát, amelyre rá kell lépünk, a szövetkezeti fejlődés útja.”

A Bács megyei termelőszövetkezeti tanácskozáson 1953. szeptember 29-én az alábbiakban elég részletesen kifejtettem, hogy miért:

„Egy hold föld azonban ma is csak egy hold. Csodát mi sem tudunk tenni. Biztosítanunk kell a lakosság növekvő életszínvonalának még fokozottabb kielégítését. Ezt azonban kisparaszti termeléssel, parcellagazdálkodással nem lehet megvalósítani. Ezt nyíltan meg kell mondani. Ehhez szövetkezeti termelés kell, amely sok kisparaszti gazdaság önkéntes társulásával biztosítja tagjai számára a nagyüzemű termelés lehetőségét és minden előnyét. Szövetkezéssel meg lehet szaporítani a földet. Aki párholdas parcellán, mint egyéni termelő nem boldogul, mint szövetkezeti tag szinte korlátlan lehetőséget kap: egy nagy mezőgazdasági üzem társtulajdonosává lesz. A párholdas parcellán nehéz munkával is, az időjárás viszontagságaival is, az elemi csapásokkal is minden gazdának egymagában kell küszködnie. A szövetkezetben a sok család és a nagygazdaság erejével meg tudnak küzdeni minden nehézséggel. Az egyéni gazdálkodó maga veszi magára a termelés minden gondját-baját. Megdöglik egy tehene – hosszú ideig megérzi. Egy rossz termés úgy tönkreteszi, hogy csak nehezen tud talpra állni. Lényegében ez az oka annak, hogy az egyéni kisparaszti gazdaságok a kormány messzemenő segítsége, támogatása, nagyarányú kedvezményei ellenére a termelésben is,

a jövedelmezőségben is elkerülhetetlenül elmaradnak a szövetkezeti termelés mögött. A kisparaszti birtokokon szűk korlátai vannak a termelés fejlesztésének. A szövetkezet az a termelési forma, amelyben a gazdálkodás fejlesztésének korlátlan lehetőségei vannak. Egész népgazdaságunk, dolgozó népünk életszínvonalának emelése és a parasztság társadalmi, gazdasági és kulturális felemelkedése egyaránt a szövetkezeti termelés minden irányú és legmesszebb menő támogatását követeli.” (i. m. 389. old.)

Azt hiszem, hogy ez világos és nyílt beszéd, amelynek nem volt és nem is lehetett célja a dolgozó parasztság becsapása, amivel a határozat felelőtlenül rágalmaz.

De nemcsak népszerű módon ismertettem, mindenkínél részletesebben és behatóbban, de elméletileg is tisztán, marxista-leninista módon taglaltam a kérdést. A Magyar Tudományos Akadémián tartott székfoglaló előadásomban 1952. május 23-án a következőket mondtam:

„A szocialista ipar által létrehozott fejlett technikát az egyéni gazdaságokban csak korlátozottan lehet alkalmazni, a technika fejlődésével nem tudnak lépést tartani. Ez azt mutatja, hogy azok a termelőerők, amelyeket a szocialista ipar létrehozott, máris túlnőttek az egyéni termelési mód és tulajdonviszonyok keretein, s ezek a megnövekedett termelőerők új termelési viszonyokat, nagy üzemű termelést követelnek.”

A Mezőgazdasági Ipari Tudományos Egyesület konferenciáján 1951. július 7-én tartott megnyitó beszédemben a következőket mondtam:

„A kisárutermelő szektor kétségtelenül nehézséget jelent mezőgazdasági iparunk munkájában és kerékkötője további fejlődésünknek. Az akadályok elhárításának két feltétele van. Az egyik a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a nagy üzemű szövetkezeti gazdálkodásra való áttérés, amely tervszerű termelésével, magas átlaghozamával és minőségi termékeivel mezőgazdasági iparunk szilárd bázisa lesz.” (i. m. III. 234. old.)

Az egyéni parasztgazdaságok termelésének és a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésének szorosan egymásba kapcsolódó kettős feladatáról a következőket idézem:

„Egyénileg dolgozó parasztságunk felé ma egy hete a parlamentben kifejtettük, hogy milyen messzemenő intézkedésekkel kívánjuk elősegíteni a mezőgazdasági termelést, hogy milyen nagy mértékben kívánjuk növelni a beruházásokat és azt a segítséget, amit agrotechnikai eszközökben, műtrágyában,

vetőmagban, hitelekben kívánunk számára biztosítani. Ezt az ígéretünket változatlanul tartjuk és be is váltjuk. Erre egyénileg dolgozó parasztságunknak nem kell soká várnia. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a termelészövetkezeteket elhanyagoljuk. Ellenkezőleg. Az eddiginél sokkal fokozottabb gondot fordítunk rájuk. Az a célunk, és ezt el is fogjuk érni, hogy termelészövetkezeteink bőven termő, jól jövedelmező gazdaságok, a jólét forrásai legyenek, amelyek boldog és gondtalan életet teremtenek tagjaiknak. Az államnak minden eszköze megvan ahhoz, hogy ezt biztosítsa.” (Beszéd a budapesti pártaktíván 1953. július 11-én i. m. II. 377. old.)

Látjuk tehát, hogy szó sem volt, és ma sincs, ennek a két összefüggő feladatnak szétválasztásáról, a termelészövetkezetekről való lemondásról.

Ugyanakkor világosan leszögeztem, a júniusi határozatban lefektetett marxista-leninista elvekhez híven, hogy a mezőgazdasági termelés általános, a termelés egészét átfogó és gyors fellendítése érdekében messzemenő támogatást nyújtunk a kis- és középparaszti-gazdaságoknak, biztonságos termelésük növelése érdekében.

Leninnel szemben nálunk a „baloldali” túlzók pár esztendővel a földreform befejezése után már a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének korlátáiról beszéltek, és tagadták, hogy a kisparaszti gazdaság helyes gazdaságpolitika mellett még jelentékeny mértékben emelhetné termelése színvonalát. Ez a magyarázata annak, hogy nálunk a „baloldali” elhajlók mintegy 30%-os szocialista szektor mellett is a háború előtti színvonalon tartják a mezőgazdasági termelést, amelynek legalább 25-30%-kal meg kellene haladnia azt. Ilyen politika mellett nem javíthatjuk meg a munkások helyzetét, nem szilárdíthatjuk meg a munkás-paraszti szövetséget és a proletárdiktatúrát.

„Az a proletár vagy a proletariátusnak az a képviselője – mondotta Lenin – aki nem ezen az úton akarná elérni a munkások helyzetének javulását, valóságban a fehérgárdisták és kapitalisták segítőtársa lenne.” (Lenin 32. kötet, Szikra 1955. 364. old.)

A „baloldali” elhajlók helytelen politikája, amelyet a mezőgazdasági termelés terén folytatnak, lényegében akarva-akaratlanul nálunk is hasonló következményekkel járhat.

1954 januárjában a Kormány félévi tevékenységéről az országgyűlés előtt mondott beszédemből idézem az alábbiakat:

„A középparasztok gazdálkodási és birtokviszonyai, a kormányprogram, valamint a mezőgazdaság fejlesztéséről szóló határozat széles lehetőségeket nyújtanak a termelés fokozására. A középparasztok szeretik a munkát, tudnak gazdálkodni, s ha a faluban a jó gazda gondosságával és felelősségével kezükbe veszik a mezőgazdasági termelés fejlesztésének ügyét, ha példamutatóan dolgoznak és serkentik tanácsaikkal, vagy ha kell gazdasági erőforrásaikkal segítik a gyengébbeket, az elmaradókat, ha az állam messzemenő segítségét önnön hozzájárulásukkal egészítik ki és saját beruházásaikkal is fokozzák termelésüket, akkor nem kétséges, hogy a határozat céljait sikerrel megvalósítják.

A középparasztság jómódja, gazdasági gyarapodása, árutermelésének növekedése, a nagyüzemű termelőlövethetési gazdaságok fejlesztésével párhuzamosan, elengedhetetlen feltétele mezőgazdaságunk elmaradottsága gyors felszámolásának, a termelés fellendítésének. A kormánynak a mezőgazdaság megsegítésére, a termelés biztonságára tett sorozatos intézkedései felgerjesztették a középparasztság termelési kedvét. Így van ez jól. Gyarapításuk gazdaságukat, egészítsék ki és újítsák fel gépi és egyéb felszerelésüket, fejlesszék haszon- és igásállat-állományukat, amíg erre családjuk munkájából futja, amíg saját erejükből látják el a gazdálkodás feladatait. Ebben a törekvésükben senki sem korlátozza őket, ellenkezőleg, gazdasági gyarapodásukat maga az állam messzemenően elősegíti.”

Ma is helyesnek tartom és elmondanám ugyanezt. Csak a rosszakarát állíthatja azt, hogy ezek a nézetek antimarxista, opportunisták, jobboldali elhajlást jelentenek.

Az az agrárpolitika, amely lényegében tagadja a kisparaszti gazdaságok módosabb részében a bővített újratermelés – bár szűk korlátok között, de mégis – realizálható lehetőségét, ahelyett, hogy mindent elkövetne a lehetőség maximális kihasználására, a szocialista ipar és a szétaprózott egyéni parasztgazdaságok közti ellentéteket mesterségesen növeli. Ennek oka főképpen abban van, hogy e politika képviselői bármennyire hangoztatják is, nem hisznek a nagyüzemű termelés fölényében, félnek a kisüzemű termelés konkurenciájától. Ez azonban csak azért van, mert a termelőlövethetési számszerű fejlesztésre vettek irányt, elhanyagolják gazdasági és szervezeti megszilárdításukat, ami nem igen teszi lehetővé a nagyüzemi termelés fölényének meggyőző kibontakozását.

E hibás agrárpolitika képviselői nem veszik észre, hogy kimerült már az az erkölcsi tőke, amelyet a földreform jelentett a parasztság számára a munkásosztállyal való szövetség szempontjából. Az 1953-at megelőző években, de most az 1955. júniusi mezőgazdasági határozat következményeképpen újra oly mértékben megnehezítik a dolgozó parasztok normális gazdálkodását, hogy nemcsak bővített újratestermelésre, de még egyszerű újratestermelésre is alig van lehetőségük. Ez vontta maga után annak idején, hogy a dolgozó parasztok tömeges méretekben kezdtek megválni a földtől, és ez a politika most sem vezethet más eredményre.

Sztálin 1928 júniusában mondotta, hogy *„nincs igazuk azoknak az elvtársaknak, akik azt állítják, hogy a kisparaszti gazdaság kimerítette továbbfejlődésének lehetőségeit, és hogy ezért nem érdemes tovább is segíteni. Ez teljesen helytelen állítás. Az egyéni parasztgazdaságnak még jócskán van fejlődési lehetősége. Csak segítségére kell lennünk abban, hogy ezeket a lehetőségeket kihasználja.”* (Sztálin, 11. köt. 196-97. old.)

Sztálin ezt akkor mondta, amikor a mezőgazdaság termelése már elérte és meghaladta az 1913 előtti színvonalat.

A márciusi határozatban a következőket olvassuk:

„A lenini tanításokkal szemben új erőre kapott az a régi megcáfolt állítás, amely szerint nemcsak a termelőszövetkezet, hanem az egyéni parasztgazdaság is a szocializmus felé fejlődik: a „maga módján” ez utóbbi is a szocializmust építi.”

Ezt „fejti ki” és fordítja személy szerint ellenem Hegedüs András, akit a magyar mezőgazdaság nehéz helyzetéért, felemelkedésének elmaradásáért elsősorban terhel a felelősség, úgyis mint a párt mezőgazdasági osztályának volt vezetőjét, és úgyis, mint volt földművelésügyi, illetve államigazdaságok miniszterét, aki minden alap nélkül olyasmit állít, mintha én képviseltem volna azt a nézetet, hogy a kis- és középparaszttgazdaságok automatikusan fejlődnek a szocializmusba, továbbá azt, hogy a kis- és középparaszttgazdaságok tömegesen és évről-évre képesek rendszeresen bővített újratestermelésre.

Érdemes megnézni, hogy a Szovjetunióban, amelynek tapasztalatait messzemenően figyelembe vesszük, hogyan foglaltak állást a kérdésben. A vonatkozó határozatban a következőket olvashatjuk:

„Az ellenzék legdurvább hibája az, hogy a parasztgazdaság fejlődésének a kapitalizmus idején érvényesülő törvényszerűségeit gépiesen teljes mértékben átviszi a proletárdiktatúra időszakára, s ilyenformán a burzsoá ideológusok uszályában halad. Az ellenzék nem látja, hogy a falu fejlődésének útját a város fejlődése határozza meg, és hogy a falusi kapitalista elemekkel szemben a mi körülményeink között nemcsak a mezőgazdasági munkás, a szegényparaszt és a középparaszt áll szemben, hanem egyszersmind a proletárdiktatúra egész rendszere, a maga hatalmas kulcspozícióival (elsősorban a szocialista iparral), a szövetkezetekkel és a mezőgazdaság tervszerűsítésének más tényezőivel. Ezzel az ellenzék revideálja a marxizmusnak és leninizmusnak a nagyüzemi és kisüzemi termelés, a város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság egymáshoz való viszonyáról szóló igen fontos tételeit, és azokhoz a burzsoá-revizionista elméletekhez tér vissza, amelyek a proletár-állam „thermidorista” elfajulását hirdetik, s azt hangoztatják, hogy a kis-tőkés-kulák és a magántőke legyőzi a szocialista proletariátusnak az egész népgazdaságot magával ragadó nagyüzemi és sehol másutt nem tapasztalt mértékben centralizált, gépesített szocialista iparát.”

Majd így folytatta a határozat:

„A Szovjetuniónak a szocializmus irányában való fejlődése egyik fő előfeltételként megköveteli, hogy fejlesszük a falu termelőerőit és növeljük a nagy paraszttömegek jólétét. A szocialista város csakis ezen az úton ragadhatja magával a falut, ugyanakkor azonban minden módon elő kell mozdítanunk, hogy az egyéni gazdaságok, amelyek még jóideig az egész mezőgazdaság alapját fogják képezni, fokozatosan áttérjenek a mezőgazdaság kollektív formáira.” (SZ. K. P. Határozata, II. köt. 547. old.)

A fenti megállapítások teljesen ráillenek a „baloldali” túlzók módszereire és politikájára nálunk.

A kis- és középparasztgazdaságok bővített újratermelésének kérdésében régóta vallott helyes, marxista-leninista álláspontomat már a megelőző idézetek is világosan feltárják. Mivel Hegedüs András ebben a kérdésben is személy szerint engem vádol azzal, hogy anti-marxista nézeteket képviselek, a már közölt idézetek kiegészítéseképpen álljanak itt a következők:

„A népi demokrácia viszonyai között a mezőgazdaság termelőerői a legkevésbé a nem-szövetkezeti szektorban fejlődnek. Nem azért, mintha a demokratikus

kormányzat ezt nem akarná, hiszen a dolgozók életszínvonalának állandó emelése megköveteli a mezőgazdaság termelőerőinek legmesszebbmenő fejlesztését a nem-szövetkezeti szektorban is. Hanem azért, mert a szövetkezés előnyei nélkül a kisárutermelő gazdaságokat jellemző egyszerű újratermelés mellett fejlődésükben múlhatatlanul megrekednek.”

Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik az alábbi idézet is:

„Ez azt jelenti, hogy a parasztgazdaságok százezreinek és millióinak termelési és birtokviszonyaik miatt nincs lehetőségük bővített újratermelésre és akkumulációra, amiért is fejlődésükben visszamaradnak. A kapitalista mezőgazdasági nagyüzemben is alacsonyabb színvonalú az újratermelés és az akkumuláció, mint a gyáripárban, és mivel a termelés jelentősebb része a kisparaszi birtokokon egyszerű újratermelés alapján folyik, a mezőgazdaság általános fejlődése messze elmarad az ipari fejlődés mögött. A nagyobb arányú akkumuláció révén az ipar fejlődése gyorsul, tehát a mezőgazdaság lemaradása mind nagyobb és nagyobb lesz.” (A szövetkezetjelentősége a mezőgazdaság fejlődésében, i. m. 96. old.)

A következő pár sor talán a legjobban összegezi mindazt, amit a kérdésről idéztem:

„Felbomlik a népi demokrácia gazdasági alapja, ha a bővített újratermelés és tőkeakkumuláció alapján fejlődő nagyüzemű ipari termelés mellett a mezőgazdasági termelés megreked a mai primitív, extenzív kisparaszi gazdaságok színvonalán.” (Stabilizáció, újjáépítés, mezőgazdaság, i. m. I. 235. old.)

Azt hiszem, hogy az írásaimból és beszédeimből fentebb közölt szemelvények, amelyekből még bőven idézhetnék, meggyőzően bizonyítják, hogy az ellenem hangoztatott vádak opportunizmusról, antimarxista jobboldali elhajlásról alaptalanok, hogy a vádaskodók még csak annyi fáradságot sem vettek maguknak, hogy utánanézzenek nézeteimnek és vádjaik alaposságának. Nehéz eldönteni, hogy a marxista képzetlenség, vagy az ellenséges indulat játszik-e nagyobb szerepet az ellenem folyó rágalomhadjáratban.

Jellemző, hogy éntőlem számonkérlik a jelen fejezetben érintett kérdésekben a marxista-leninista nézeteket, miközben jobboldali elhajlónak bélyegeznek meg. Én a kérdésekkel bőven, behatóan, elméletileg is foglalkoztam a marxi-lenini tanítások szellemében. Mindig kész

voltam és ma is kész vagyok eszmecserét folytatni, vitázni mások nézeteivel. De a Politikai Bizottság tagjai közül kik foglalkoztak ezekkel a problémákkal, kik, mikor és hol írtak ezekről a kérdésekről? Most azok hangoskodnak legtöbbit a jobboldali elhajlásról, akik éveken át mélységes hallgatással mentek el a döntő kérdések mellett, és eddig vajmi keveset tettek az agrárkérdés marxista-leninista tisztázása és alkalmazása érdekében.

Pedig az első balsikerű kolhozosítási kísérlet után meggyőződhetek róla, hogy az átmenet időszakában az egyéni parasztgazdaságok fejlődésének és sorsának rendkívüli horderejű kérdését nem lehet és még kevésbé szabad sablonok, vagy dogmák alapján, de különösen nem demagógiával „elintézni”.

Az egyéni parasztgazdaságok kérdésében több alkalommal és részletesen kifejtettem álláspontomat, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt az elmúlt tíz esztendő folyamán. Közülük, mint fontosabbakat említem meg a M. K. P. első országos szövetkezeti konferenciáján tartott megnyitó beszédemet 1947. június 29-én (Nagy Imre: Egy évtized. Szikra, 1954. I. köt. 383. old.), az agrárpolitikai bizottság aktíva ülésén tartott beszédemet 1948. május 19-én (i. m. II. köt. 36-37 és 384. old.); a szövetkezet jelentősége a mezőgazdaság fejlődésében (i. m. II. köt. 96-97. old.); vita a középparasztsághoz való viszony kérdésében 1948-49-ben (i. m. II. köt. 119-120. old.). Ezekben a beszédekben és írásokban behatóan foglalkoztam a termelőszövetkezetek és az egyéni parasztgazdaságok fejlődésének és a mezőgazdaság szocialista átszervezésének összefüggő, bonyolult problémáival. Álláspontomat, nézeteimet az élet, a tapasztalatok és a tények teljes mértékben igazolták az elmúlt hat-hét esztendő folyamán. Én annak idején, mintegy hét esztendővel ezelőtt, előre tekintve vázoltam a fejlődés várható alakulását. Ma visszapillantván, már a tények bizonyítják hét év előtti álláspontom helyességét.

Manapság, amikor a tapasztalatok ellenére újra a régi hibák élednek fel, a múltnál súlyosabb formák között, szükségesnek tartom feleleveníteni a legfontosabb szempontokat az egyéni parasztgazdaságoknak a szocializmus felé való fejlődésének útjáról. Hangsúlyozni kívánom, hogy egész népi demokráciánknak, annak népgazdaságának, azon

belül mezőgazdaságának, annak keretében a kis- és középparaszt gazdaságoknak a szocializmus felé való fejlődése, amely a proletárdiktatúra (népi demokrácia) viszonyai között kétségtelen, nem azonos a parasztgazdaságoknak a szocializmusba való „belenövésével”. A kettő azonosítása, vagy összekeverése tudatlanság vagy demagógia. A kisárutermelő parasztgazdaságoknak a szocializmus felé való fejlődéséről Sztálin a következőket írta:

„A parasztgazdaság nem kapitalista gazdaság. A parasztgazdaság, ha túlnyomó többségét vesszük, kisárutermelő gazdaság. De mi a kisárutermelő gazdaság? Olyan gazdaság, amely válaszúton áll a kapitalizmus és a szocializmus között. Fejlődhetik a kapitalizmus felé, mint ahogy ez a kapitalista országokban történik, és a szocializmus felé, ahogy nálunk kell történnie, a mi országunkban a proletárdiktatúra alatt.” (Sztálin: A leninizmus kérdései 158-159. old.) (Idegennyelvű Kiadó Moszkva 1940.)

Nyilvánvaló, hogy nem a szocializmus építésének kétféle útjáról van szó a mezőgazdaságban, nem arról, mintha a kisárutermelő gazdaság önmagában szocialista típusú gazdaság lenne, hanem a különböző mezőgazdasági szektorok fejlődése útjáról és az egyéni szektornak a szövetkezeti szektorba való átfelődéséről. A mi viszonyaink között, helyes marxista-leninista gazdaságpolitika mellett, az egyéni kis- és középparasztgazdaságok nem fejlődhetnek másfelé, csak a szocializmus felé. Szocialista nagyüzemekké azonban, ami a mezőgazdaságban a szocializmus győzelmét jelenti, csak termelőszövetkezetekbe való tömörüléssel lesznek. Erről a következőket írtam:

„A mezőgazdaság fejlődésének fő útja – ez kétségtelen – a szövetkezeti út lesz. De addig is, amíg ez lesz az egyedüli út, a fejlődés más úton is menni fog. Alapjában két fejlődési út lesz egymás mellett: szövetkezeti út és nem szövetkezeti út. Sőt elég hosszú szakaszon maga a szövetkezeti fejlődés is lényegében két úton megy egymás mellett – az egyszerűbb és fejlettebb szövetkezés útján. Hiba volna azt gondolni, hogy a kettő között csupán szervezési-formai különbség van. A fejlettebb típusú, tehát a termelési szövetkezés létrehozza a termelőerők nagyobb arányú fejlesztésének előfeltételét – az anyagi eszköz és a munka koncentrációját, amely nélkül a termelést jelentősen előre lendítő és az ipar színvonalához közelítő fejlődés nem lehetséges. Az egyszerűbb

szövetkezési típus nem hoz létre nagyobb anyagi eszköz- és munkakonzentrációt, s bár az újratermelés és felhalmozás bizonyos kiszélesítésével előmozdítja a termelőerők növekedését, azt szűk keretek közé szorítja, amiért is az átmenetet a szocializmushoz lassúvá teszi, szemben a magasabb típusú szövetkezéssel, amely ezt az átmenetet és a termelés színvonalának emelkedését meggyorsítja. Előre kell látnunk tehát, hogy a mezőgazdaság fejlődése a népi demokrácia szakaszán is nagyon egyenlőtlen lesz. A szövetkezeti szektor mellett, amelyen belül, mint fentebb már láttuk, elvi jelentőségű különbségek lesznek, egy nem-szövetkezeti szektorral is számolni kell, amely nem korlátozódik a kulákságra, hanem a parasztság egyéb rétegeit is felöleli.

A szocializmus felé való fejlődés útját egyengető szövetkezeti szektorral szemben hiba lenne a demokratikus szövetkezeti mezőgazdasági szektort egyszerűen kapitalista szektornak tekinteni. Igaz ugyan, hogy ebben a szektorban vannak a kapitalista jellegű kulákgazdaságok, de túlsúlyban a kis- és középparasztok főképpen saját munkán alapuló kisárutermelő gazdaságai vannak, amelyek kettős jellegüknél fogva nem kapitalista gazdaságok. De a nem-szövetkezeti szektort a maga egészében azért sem lehet a kapitalista szektorhoz számítani, mert fejlődésének feltételeit döntően megváltoztatta a nagyipar és nagybankok államosításával közgazdaságunkban végbement demokratikus átalakulás, amennyiben a nagytőke helyére a szocializmus felé fejlődő államosított szektor lépett, és ennek gazdasági hatása érvényesülni fog a nem-szövetkezeti szektorban is.

Ennek következtében a kapitalista tendenciák, amelyek a kisárutermelő gazdaságokban is megvannak, a fejlődés folyamán egyre szűkebbre korlátozódnak. Az egyenlőtlen fejlődés, amely a fentiek alapján is világosan fennáll és ha egyre csökkenő mértékben is, de fennmarad a fejlődés jelentős szakaszán, nem azt jelenti, hogy a szövetkezeti szektor előre a szocializmus felé, a nem-szövetkezeti szektor pedig vissza a kapitalizmus felé fog fejlődni, hanem azt jelenti, hogy a kulák-kapitalista gazdaság kivételével a nem-szövetkezeti szektor is a demokratikus úton fejlődik a szocializmus felé, s így eljut a döntő lépéshez az egyéni gazdálkodásról a társas termelésre való áttéréshez. Ez a körülmény eleve eldöntötte azt a kérdést, hogy politikai szempontokon túl, gazdasági elgondolásokból a nem-szövetkezeti szektorban is a termelőerők minél nagyobb arányú fejlesztésére vegyük-e az irányt, és ha igen, nem a kapitalista tendenciákat erősítjük-e ezzel a mezőgazdaságban.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy nem. Bizonyos kapitalista veszélyek kétségtelenül fennforognak, főképpen abban az esetben, ha a népi demokrácia politikai, hatalmi és gazdasági fejlődése megtorpanna, vagy azt valami visszavetné.

Az egyenlőtlen fejlődés a mezőgazdaságon belül kétségtelenül csak átmeneti szakasz, a fejlődés a kiegyenlítődés felé visz, és ebben döntő szerepe a szövetkezeti mozgalomnak lesz. A kiegyenlítődés a szövetkezeti szektorban fog először megtörténni. A termelőerők fejlődése a legnagyobb arányú az anyagi eszköz- és munkakonzentráción felépülő fejlettebb típusú szövetkezetekben, amelyek lehetővé teszik a nagyüzemi termelés minden előnyének s a modern technika és tudomány minden eredményének felhasználását. Az ilyen szövetkezés egyelőre szűk térre korlátozódik ugyan, de jelentőségben és hatásában óriási, mert szembeeszkő módon éppen azoknak a gazdaságoknak a termelőerejét növeli és teremti meg felvirágzásuk feltételeit – a bővített újratermelést és felhalmozást, amelyek eddig egyéni gazdálkodással egyszerű újratermelésre is képtelenek voltak. Kétségtelen, hogy az ilyen szövetkezés és gazdálkodás színvonalát jelentékenyen és gyorsan emeli.

Az egyszerű szövetkezés, amely nem az anyagi eszköz- és munkakonzentráción épül fel (beszerző, értékesítő, hitel stb. szövetkezetek), kétségtelenül szintén serkentőleg hat a termelőerők fejlődésére, ami a fejlődés előrehaladottabb szakaszán alapját képezi majd a parasztság döntő tömegei számára az egyszerű szövetkezésről a magasabb típusú szövetkezésre való átmenetnek.” (i. m. II. köt. 11-12. old.)

Hogy a szocializmus felé való fejlődés útján hogyan megy végbe a szocialista átalakulás a mezőgazdaságban, erről a következőket írtam: „Tudnunk kell... hogy a nem-szövetkezeti szektor a mezőgazdaságban, bár elég hosszú szakaszon fog létezni, átmeneti jelenség. Nem vitás ugyanis, hogy a két fejlődési út közül az marad felül és az lesz a fejlődés egyedüli és fő útja, amely a magasabb rendű, a fejlettebb termelést jelenti, és amely ezáltal a mezőgazdaságot és a parasztságot mind a gazdálkodás, mind a mindennapi élet terén magasabb színvonalra emeli. Ez pedig kétségtelenül a szövetkezet. A nem-szövetkezeti szektor fokozatos átfejlődését a szövetkezeti szektorba, s ezzel a nem-szövetkezeti szektor felszámolása révén az egységes szövetkezeti mezőgazdaság létrejöttét elősegítik először azok a nagy materiális előnyök, amiket egyedül a szövetkezet tud biztosítani a parasztságnak,

másodszor a tervgazdálkodás és annak hatásai, amelyek a termelés fejlesztése érdekében a szövetkezeti útra való lépésre ösztönzik a kisárutermelőket, harmadszor pedig a kapitalizmus kiszorítása és felszámolása közgazdaságunk egyéb szektoraiban, ami az utolsó szálakat is elszakítja, amelyek a mezőgazdaságot a kapitalizmushoz fűzik. A fejlődés kétségtelenül ebben az irányban halad és annak világosan kirajzolódó perspektívája a szövetkezeti út győzelme. A jelenlegi szakaszon azonban ettől még messze vagyunk és nagy utat kell megtennünk, amire odáig elérünk.”

Figyelemmel kell lenni arra, hogy mindezt közel hét évvel ezelőtt 1948 decemberében mondtam, amikor a marxi terminológiát nem alkalmaztuk teljesen közgazdasági nyelvünkben. Az általam felvázolt út elméleti és gyakorlati, gazdasági és politikai szempontból egyaránt helyes és célravezető. Ezért ma is ezt képviselem és a párt számára követendőnek tartom. Annál inkább ezt merem javasolni, mert ilyen parasztpolitika elvi alapjait Lenin fektette le és dolgozta ki, ez jutott érvényre a bolsevik párt határozataiban. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XII. kongresszusán a parasztsághoz, annak gazdálkodásához és a kollektivizáláshoz való viszony kérdéseiről hozott határozatban többek között a következőket olvashatjuk:

„Pártunknak, bármely lépését mérlegeli is, egyetlen pillanatra sem szabad elfelejtenie, vagy akár csak szem elől tévesztenie a parasztgazdaság ténylegesen döntő jelentőségét. E körülménynek nemcsak semmibe vevése, hanem már nem eléggé figyelmes kezelése is számtalan veszéllyel járna mind gazdasági, mind tisztán politikai téren, mert elkerülhetetlenül aláásná vagy gyengítené a proletariátus és a parasztság szövetségét, a parasztságnak a proletariátus iránti bizalmát, azt a szövetséget és azt a bizalmat, amely az adott átmeneti történelmi időszakban a proletárdiktatúra egyik legfőbb támasza, s amelynek megőrzése és erősítése a szovjet hatalom szilárdságának alapfeltétele, következésképpen a pártnak is legfőbb feladata. Feltétlenül emlékeztünkbe kell idézni az előző pártkongresszusok határozatait, amelyek helyesen hangsúlyozzák, hogy a parasztság csak szemléltető bizonyítással győzhető meg a gazdálkodás szocialista módszereinek helyességéről, vagyis csak úgy, ha évek során át a gyakorlatban bizonyítjuk be a parasztságnak azt aényt, hogy a kollektív gazdálkodás gazdaságilag előnyösebb, egyszerűbb stb.” (Az SZ. K. P. kongresszusainak határozatai I. rész 803-804. old.)

A bolsevik párt XV. kongresszusának határozatai, amelyeket a túlzó „baloldali” trockista ellenzék elleni harcban kovácsoltak ki, többek között a következőket állapítják meg: *„Leninnek egy igen fontos tételét, amely egész gazdasági orientációnk alapjául szolgál, nevezetesen azt a tételt, hogy a proletár iparnak olcsóbb árut kell adnia a parasztnak, mint amilyent a kapitalista rend adott, az ellenzék nyilvánvalóan semmibe vette. Az ellenzék, Leninnel szöges ellentétben, azt a tételt állította fel, hogy a paraszttól többet kell elvenni, mint amennyit a régi rend vett el tőle, hogy az anélkül is nagyon magas árak felemelésének politikáját kell folytatni stb. stb. Az ellenzék csak a legélesebb kritika nyomására kényszerült elállni ettől a politikától, amely a parasztsággal való szakítás politikája, a munkásfogyasztók kifosztásának politikája... A trockista ellenzék – szöges ellentétben Leninnel, aki óvott az „ultra-indusztrialista” nézetektől, aki a parasztság zömével, döntő tömegeivel való együtt haladás szükségességét hangoztatta, és elvetette az olyan felületes frázisokat, mint a „paraszi korlátoltság” – azt javasolja, hogy a parasztság zöme, döntő tömege nélkül haladjunk, ami elkerülhetetlenül kudarcra kárhozná a pártpolitikáját.”* (Az SZ. K. P. kongresszusi határozatai II. rész 541-542. old.)

Ezt a kudarcot, amely bennünket újra fenyeget, mindenáron el kell kerülnünk. Ennek egyetlen útja – a parasztkérdésben visszatérni Lenin tanításaihoz.

X. FEJEZET

Termelés, életszínvonal, népgazdasági tervezés

A júniusi határozat szellemében a Központi Vezetőség 1953. októberi ülése a következőkben foglalta össze a gazdaságpolitika fő feladatait:

„Gazdaságpolitikánk alapvető célkitűzése a jövőben a lakosság, mindenképp előtt a munkásosztály életszínvonalának lényeges, állandó emelése, a dolgozók szociális és kulturális ellátottságának megjavítása, tovább folytatva lassúbb ütemben a szocialista iparosítás politikáját, mely változatlanul pártunk fő irányvonala. Ennek megfelelően csökkenteni kell az iparosítás ütemét, mindenképp a nehézipar fejlesztésének ütemét, felül kell vizsgálni a népgazdaság fejlesztési terveit és ennek kapcsán a beruházásokat. Viszont emelni kell a beruházásokat a mezőgazdaságban, növelni kell a mezőgazdaság termelését és hozamát, beleértve az egyénileg gazdálkodók gazdaságait, lassítani kell a termelőszövetkezetek számszerű fejlesztését.”

A márciusi Központi Vezetőségi határozat – ellenem szögezve a vádat – a következőket állapítja meg: *„Az életszínvonal emeléséről beszélni, de ugyanakkor annak gazdasági feltétele biztosításával nem törődni, valójában olcsó demagógia, a nép félrevezetése.”*

A Szabad Nép 1955. április 24-i számában „A dolgozó nép munka-programja” c. cikkben azt írja, hogy a *„Jobboldali elhajlók káros politikájukkal... valójában az életszínvonal aláásásának politikáját akarták ráerőszakolni a pártra.”*

Ahány állítás, annyi hazugság, amelynek egyik be nem vallott célja elfeledtetni azokat a népellenes intézkedéseket, amelyekkel éveken át tudatosan és tervszerűen csökkentették dolgozó népünk életszínvonalát. A „baloldali” túlzók az ilyen törekvéseiket nem adták fel az új szakasz idején sem. Egyrészt ellenállással igyekeztek meggátolni a dolgozók életszínvonalának emelésére tett intézkedéseket, másrészt aktív tevékenységet fejtettek ki az életszínvonal csökkentésére. A Gazdaságpolitikai Bizottság¹ a kormány

1. A pártnak az a bizottsága, mely minden lényeges, országos elméleti és gyakorlati kérdésben döntött. Elnöke: Gerő Ernő, titkára: Friss István volt.

háta mögött számos határozatot hozott és azok nyomán intézkedéseket is foganatosított – amihez különben joga sem volt –, s ezek az intézkedések a bérből és fizetésből élők, főképpen az ipari munkások gazdasági, szociális és kulturális helyzetének nagyfokú leromlását, életszínvonaluk csökkentését célozták és vonták maguk után. Ez a Gazdaságpolitikai Bizottság a gazdasági nehézségeket nem a termelés fokozásával, hanem kizárólag takarékossgal próbálta megoldani. A takarékossgot viszont a dolgozók bőrére, helyzetük rovására törekedett megvalósítani. Ehhez a káros, munkásellenes tevékenységhez az „ideológiai” alapot Rákosi Mátyásnak az a megállapítása adta, hogy állítólag dolgozó népünk „nagy lábón” él. Ennek szellemében javasolták az úgynevezett takarékosági rendszabályokat, amelyek értelmében többek között a társadalom-biztosítás terén 290 millió, a sport állami támogatása terén 74 millió, a napközi otthonok és bölcsődék terén 34 millió, az üzemélelmezés állami támogatásának csökkentésével 300 millió, a védőétel juttatás terén 40 millió, új nyugdíjrendszer bevezetésével 300 millió és az utazási kedvezmények csökkentésével 100 millió forintos megtakarítást kell 1955-ben elérni. Csak a vak nem látja, hogy a „baloldali” túlzók elsősorban a munkásosztály életszínvonala ellen irányították támadásaikat, „takarékoság” címen a dolgozók állítólagos „nagy lábón” élése miatt.

De a parasztságról sem feledkeztek meg. A Bizottság utasítására a Pénzügyminisztérium javaslatot készített a parasztság adóterheinek mintegy 600 millió és a helyi adók további 200 millió Ft-tal való felemeléséről. Én voltam az, és ezért vállalom a felelősséget, aki a „takarékoság” ürügyén a dolgozó nép életszínvonala ellen intézett durva támadás ellen felléptem, aminek eredményeképpen sikerült is a tervezett indokolatlan „takarékosági” rendszabályokat jórésztben megakadályozni és a dolgozók érdekeit megvédeni. Ezt a kérdést élesen felvetettem a K. V. 1954. októberi ülésén is, ismertettem a helyzetet, kifejtettem álláspontomat, amellyel a K. V. teljes mértékben egyetértett.

Jellemző, hogy a Gazdaságpolitikai Bizottság egyetlen javaslatot sem terjesztett elő a termelés fokozására és átcsoportosítására, bár erre utasítása volt, mint ahogy egyetlen esetben sem foglalkozott és semmiféle előkészítő munkát nem végzett a termelési hatékonyság emelése,

valamint az önköltség csökkentése kérdéseinek kidolgozása és a gyakorlatban való alkalmazása terén. Pedig Gerő Ernő és Friss István irányították abban az időben a Bizottság munkáját, tehát ugyanazok, akik a termelékenység és az önköltség-csökkentés kérdéseinek elhanyagolása miatt (holott bizonyított tény, hogy ezekkel a kérdésekkel náluk nem kevesebbet foglalkoztam) az opportunizmus, a jobboldali elhajlás vádját emelik ellenem. Gerő és Friss, akiknek kötelességük lett volna a termelékenység emelésére és az önköltség csökkentésére a kormány számára intézkedési javaslatokat kidolgoztatni, amire utasításuk is volt, ezeket a feladatokat nem oldották meg, még csak fel sem vetették.

Én már 1947-ben hangsúlyoztam a termelőerők fejlesztésének és a többtermelésnek a lakosság életszínvonalával való szoros kapcsolatát és gazdasági jelentőségét. Akkor többek között a következőket írtam erről:

„Az ország nehéz gazdasági helyzete, továbbá a lakosság életszínvonalának a demokratikus rendszerrel velejáró emelése és általában a társadalmi fejlődés elemi erővel hajt bennünket a többtermelésre, a termelőerők fejlesztésére... A gazdasági terveknek, ha a fejlődés útját akarják egyengetni, nem szabad csupán a mezőgazdaság termelőerőinek növelésére szorítkozniuk, hanem ezt a törekvést egybe kell kapcsolni a nagytőke elleni harccal, a demokratikus államnak, a közgazdaság minden szektorában való minél nagyobb irányító szerepével...” (Dunavölgyi agrárproblémák, 1947. március 30. Közgazdaság c. folyóirat.)

Az 1954. októberi ülésen, ahol a júniusi politika megvalósításával szembeni ellenállás ellen felléptem, a Központi Vezetőség egyöntetű helyeslése mellett hangsúlyoztam, hogy a szocializmus építésének útja nem a termelési bázis szűkítése, hanem a termelés fokozása és szélesítése, nem a termelők anyagi érdekeltségének elhanyagolása és korlátozása, hanem annak növelése, nem vásárlóerő elvonás, hanem az árualap növelése. Egyébként a Központi Vezetőség tagjai ismerik az októberi ülésen elhangzott beszédemet, amelyet az ellem elhangzott vádakkal kapcsolatban érdemes ismételtelen elolvasni, hogy maguk is meggyőződjenek az ellenem hangoztatott vádak alaptalanságáról.

A Gazdaságpolitikai Bizottság munkája, amely a termelés fokozása helyett a takarékoság terére futott át, mutatja, hogy a kisebb ellenállásra vett irányt, mert a „takarékosági” rendszabályokat egyszerű utasítások, adminisztratív intézkedések segítségével is meg lehet valósítani, míg a termelés fokozásához széleskörű intézkedések és a munkásság, valamint az egész gazdasági apparátus legnagyobb erőfeszítésére van szükség.

Az 1955-ös márciusi határozatban és a hozzá fűzött kommentárokból ellenem elhangzott vádakkal kapcsolatban nézzük a tényeket, amelyek nyomtatásban megjelent beszédeimben és írásaimban bizonyítják a vádak alaptalanságát. Már az 1953. július 4-i kormányprogramban hangsúlyoztam, hogy: *„Népünk jóléte, a munkásosztály és az egész lakosság életszínvonalának állandó emelése – ami a kormány tevékenységének központjában áll – népünk termelőmunkáján nyugszik. A növekvő jóléthez a termékek bőségét csakis a termelés fokozásával, a tervek túlteljesítésével, dolgozóink széles kibontakozó, lelkes, szocialista versenyével lehet biztosítani mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.”*

Ugyanebben a beszédben ezzel kapcsolatban még részletesebben foglalkoztam a termelés és életszínvonal szoros összefüggéseivel. *„Iparunk termelési terveinek teljesítése... nélkülözhetetlen feltétele mind azoknak a rendszabályoknak, amelyeket a kormány a gazdaságpolitikában és az életszínvonal emelése terén kíván megvalósítani. Az ipari termelési tervek hiánytalan teljesítése nélkül a mezőgazdasági termelés fejlesztése nem lehetséges. A kormány célkitűzései sikeres megvalósításának kulcsa tehát munkásosztályunk kezében van. Ez kétféle kötelezettséget jelent. Egyrészt arra kötelezi a kormányt, hogy a rendszabályok kidolgozásánál a lehető legnagyobb figyelmet fordítsa a munkásosztály életszínvonalának emelésére, továbbá anyagi, szociális és kulturális szükségletei maximális kielégítésére. A kormány ezt vállalja és végre is fogja hajtani. Másrészt arra kötelezi a munkásosztályt, hogy a munkafegyelem megszilárdításával határidőre biztosítsa a termelési tervek végrehajtását. Ezt ipari munkásságunknak kell vállalnia és betartania. Meg vagyok róla győződve, hogy meg is fogja tenni becsülettel, odaadással.”*

De nem feledkeztem meg a termelés és életszínvonal összefüggéséről, a termelékenység növelésének szükségességéről a júniusi kor-

mányprogram óta sem. A múlt őszön, tehát csak hónapokkal ezelőtt, mielőtt ellenem ezekben a kérdésekben súlyos vádakát emeltek, hangzott el a MÁVAG- ban tartott beszédem, amely szintén arról tanúskodik, hogy a termelést tartottam az életszínvonal emelése elsődleges és döntő feltételének. Ezt a beszédemet teljesen agyonhallgatják, hogy az alaptalan vádakát fenntarthassák. Ez a beszédem ugyanis éles cáfolata azoknak az állításoknak, amelyekkel engem rágalmaznak. A MÁVAG-ban tartott beszédemből egy-két idézet szemléltetően bizonyítja és mutatja álláspontom helyességét. Többek között a következőket mondtam: *„...tudjuk, hogy a mi viszonyaink között a fogyasztók maguk a termelők. Vajon kitől kérhetjük számon, ha valamely áruból kevesebb van, ha nem jó a minősége, vagy ha drága? Saját magunktól. Ebből le kell vonni a végső következtetést: többet, jobbat, olcsóbban kell termelni. Ez elsősorban magának a munkásosztálynak az érdeke, életszínvonala, reálbére alakulásának sorsa, amihez elengedhetetlen az ipari termelés átállítása.”*

Ugyanott a főfeladatot, amely 1955-ben előttünk áll, szintén a termelés fokozásában jelöltem meg: *„Jövőre még nagyobb feladatok megoldására készülünk, mert a termelés minden területén nagyobb eredményekre van szükségünk, hogy a júniusi úton további nagy lépést tegyünk előre, növeljük a lakosság élelmiszer és iparcikk ellátását, javítsuk életkörülményeit, jobban kielégítsük kulturális igényeit, röviden – jobbra, szebbé, vidámbbá tegyük életét. Ennek megfelelően a jövő évi népgazdasági tervben meg kell teremteni az életszínvonal biztosításának és további emelésének feltételeit, és ennek érdekében biztosítani kell, hogy „a mezőgazdasági és ipari termelés jóval nagyobb mértékben növekedjék, mint az idén.”*

Szinte vádként szögezik ellenem azt a tényt, hogy 1954-ben 15%-kal emelkedett az életszínvonal, jóllehet az ipari termelés és a munka termelékenysége nem növekedett, az önköltség nem csökkent. Ez az állítás csak összefüggéseiből kiragadva igaz. Miért nem beszélnek a „baloldali” túlzók arról is, hogy 1949-54 között hogyan alakult az ipari termelés, a munka termelékenysége, az önköltség és hogyan emelkedett az életszínvonal. Vajon 1949-53 között a termelés hatalmas növekedésével párhuzamosan, annak eredményeképpen nem kellett volna emelkednie az életszínvonalnak? Az 1954. évi életszínvonal emelkedése, amelyet a júniusi politikának az új szakaszban történt

megvalósítása eredményezett, nem valami előleg volt, ahogyan azt a „baloldali” túlzók igyekeznek feltüntetni, hanem annak az adósságnak a törlesztése, amelyet 1953 előtt a „baloldaliak” csináltak, akik lényegében nagyobb életszínvonal emelést ígérgettek 1950-51-ben, amikor 35-50%-os életszínvonal emelést emlegettek, bár menetközben rájöttek, hogy fantasztikus ipari terveik miatt ígéretüket nem tudják teljesíteni, ami valóban a nép becsapása, olcsó demagógia volt.

Mit bizonyít a fenti pár idézet, amit számtalan más beszédemből kiegészíthetnék – talán a márciusi határozat helyességét, amely azt állítja, hogy én csak beszéltem az életszínvonal emeléséről, és nem igyekeztem megteremteni annak feltételeit a termelés fokozásával? Ellenkezőleg, azt bizonyítják, hogy a márciusi határozat vádjai alaptalanok, nem helytállóak, hogy elhallgatva s ezzel meghamisítva az én álláspontomat, megtévesztik a pártot és a népet.

De nézzük tovább. Az életszínvonal emelésének igen fontos tényezője a mezőgazdasági termelés. Talán ezt is elhanyagoltam, lebecsültem, s a mezőgazdasági termelés növelése nélkül akartam az életszínvonalat emelni, amivel rágalmaznak? A MÁVAG-ban így beszéltem erről a kérdésről:

„A népgazdaság fejlesztésének kulcskérdése a mezőgazdasági termelés gyors fellendítése. A múlt évi párt és kormányhatározat alapján megindult munka máris hozott eredményeket. Az elmúlt esztendő tapasztalatai alapján most tovább kell fejleszteni ezt a programot, jobb feltételeket kell teremteni sikeres végrehajtásának meggyorsításához. A munka folyik, hamarosan elkészül, s ezzel a mezőgazdaság újabb hatalmas segítséget kap a termelés fellendítéséhez.”

Ugyanerről a kérdésről a Termelőszövetkezeti Tanács IV. Országos Értekezletén egyebek között a következőket mondtam: *„A mai országos tanácskozásnak az a feladata, hogy azt a nagy erőt, szervezettséget és tervszerűséget, amit a termelőszövetkezeti gazdálkodás képvisel, a mezőgazdaság fejlesztéséről szóló párt- és kormányhatározat minél sikeresebb végrehajtásának szolgálatába állítása... A még fennálló hiányosságok ellenére a termelőszövetkezetek gazdálkodásához nagy reményeket fűzünk... A párt és kormány messzemenő segítsége, az anyagi feltételek, a gép és technika minden termelőszövetkezet számára adva van, csak élni kell a lehetőségekkel.*

Tudjuk azonban, hogy a gép, a technika emberek nélkül holt anyag, de az emberek kezében csodákat művel. Végző soron tehát a szövetkezeti embereken, a termelőszövetkezet tagságán múlik, hogy valóban nagyszerű eredményeket érjenek el... bebizonyítsák a termelőszövetkezeti, társas nagyüzemi gazdálkodás fölényét."

Még a népgazdasági tervezés terén is fő szempontnak a szocializmus alaptörvényének legfontosabb alapkövetelményét, a termelés maximális növelését és ennek alapján az életszínvonal szakadatlan emelését állítottam fel. A kormány félévi tevékenységéről az Országgyűlésen 1954. január 23-án tartott beszédemben erre különös súllyal rámutattam:

"A kormány gazdaságpolitikai tevékenységét az 1954-es esztendőre népgazdasági tervezésnek kellett nagy összefüggéseiben, kereteiben és részleteiben meghatározni. Ki kellett küszöbölni a múlt hibáit, nagyobb körültekintéssel, biztosabb alapon és realisabban kellett tervezni, mert még egyszer nem szabad úgy hibáznunk, mint a múltban. Tudományos előrelátással úgy kell terveznünk, hogy elkerüljük az ország gazdasági életének megrázkódtatását, amivel a hibák kijavításához szükséges mélyreható változások elkerülhetetlenül velejárnak."

Ugyanebben a beszédemben főfeladatnak azt jelöltem meg, hogy összhangba hozzuk a termelőerők további fejlődését a lakosság életszínvonalának további emelésével, továbbá, hogy kialakítsuk a termelés, a fogyasztás és a felhalmozás helyes arányait. Erről a következőket mondtam:

"Az ország erőforrásainak, a lakosság teherbíró képességének, egyes ágazatai teljesítőképességének realis felmérése alapján a főfeladat a lakosság anyagi és kulturális szükségleteiről való fokozottabb gondoskodás. Az anyagi javak termelésére irányuló tevékenységünk középpontjában az ember áll, a maga sokoldalú szükségleteivel. Népgazdasági tervezésünkben tehát, minden mást megelőzően, a szocializmus alaptörvényének kell érvényesülnie. Az új itt abban van, hogy összhangba hozzuk a termelőerők további fejlődését a lakosság életszínvonalának további emelésével. Népgazdasági tervezésünk feladata a termelés, a fogyasztás és a felhalmozás arányainak és összefüggéseinek helyes kialakítása. Az 1954. évi tervünkben ezt a munkát is elvégezzük. A tervek kidolgozásánál fontos szempont volt az egyes népgazdasági ágak fejlesztési ütemének helyes meghatározása."

Így néz ki a maga valóságában az a vád, amit a márciusi határozat az életszínvonal és a termelés terén ellenem emelt. Ezek után fel kell tenni a kérdést, mi is tulajdonképpen az olcsó demagógia és a nép félrevezetése? Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy az én állásfoglalásom nem az.

A Központi Vezetőség 1955. novemberi ülésén és az elfogadott határozatban Rákosi Mátyás hol nyíltabb, hol burkoltabb formában engem tett felelőssé azért, mert az ország külföldi eladósodása, elsősorban a kapitalista országok felé 1953-ban és 1954-ben jelentékenyen növekedt és ez az eladósodás 1955-ben még tovább fokozódott.

A külföldi eladósodás döntő oka és forrása az első ötéves terv idején folytatott hibás gazdaságpolitika volt, amit számos párt- és állami határozat egyöntetűen megállapított. A túlzott ütemű és helytelen irányú iparosításnak, amely nem számolt az ország adottságaival, egyik súlyos következménye volt, hogy az ipart elsősorban a hazai nyersanyag adottságokkal nem rendelkező területeken fejlesztették, ugyanakkor elhanyagolták, sőt visszafejlesztették a magyar nyersanyagra és alapanyagra épülő ipart. Ez oda vezetett, hogy iparunk fejlődése állandóan növekvő alapanyag és nyersanyag importot tett szükségessé, amit egyre kedvezőtlenebb feltételek mellett, mind nagyobb arányú exporttal kellett volna biztosítani. De amíg a kapitalista világpiac nyersanyag árainak alakulása miatt importunk arany és devizakészleteinket gyorsan elnyelte, addig termelési költségünknek a világpiacénál magasabb szintje miatt exportunk nem tudott a fokozódó import által megkövetelt mértékben fejlődni, és azt csak más, a népgazdasági ágakban kitermelt nemzeti jövedelem jelentős részével dotálva – ami évenként mintegy 12 milliárd forintot tett ki – tudtuk részben lebonyolítani. Iparfejlesztésünknek az első ötéves terv folyamán kialakított iránya és üteme ilyen módon külföldi eladósodásunknak és ezen keresztül növekvő nehézségeinknek, végső soron az ország elszegényedésének lett az okozója.

Nézzük a problémákat sorjában és valamivel konkrétabban. Ismeretes, hogy az iparosításnak az első ötéves tervben megszabott üteme nemcsak a saját lehetőségeinkhez, hanem a többi népi demokráciákhoz viszonyítva is aránytalanul magas volt, annak ellenére, hogy

ipari nyersanyagokban a mi adottságaink a legkedvezőtlenebbek. Így pl. Lengyelországban az 1949-1955. években az iparfejlesztés üteme 158,0% volt, Csehszlovákiában ugyanezen idő alatt 98,0%, az NDK-ban 1950-1955-ben 92,3%, Romániában 1951-1955-ben 144,0%, Bulgáriában 1949-1955-ben 120,0% és Magyarországon 1949-1953-ban 210,0%.

A magyarországi iparfejlesztés ilyen üteme rendkívüli módon és egyre fokozódó mértékben elmélyítette a szakadékot az ipar tervezett fejlesztése, alapanyag és nyersanyag bázisa, valamint alapanyag- és nyersanyag szükséglete között. Ez lett a külföldi eladósodás főforrása. De ebben jelölhető meg az oka annak is, hogy népgazdaságunkban a külkereskedelem szerepe és jelentősége szinte ugrásszerűen és veszélyesen megnövekedett ezekben az esztendőben. Maga az élet leleplezte és összezúzta a szuperindusztrializálás káros antimarxista elméletét és bebizonyította, hogy a mezőgazdasági termelés egyidejű visszaesése mellett, amely az első ötéves terv folyamán bekövetkezett – népgazdaságunk összes problémáit, köztük az életszínvonal beígért, mintegy 50%-os emelését és a szükséges külkereskedelmi egyenleg biztosítását, külföldi eladósodás növekedése nélkül, egyedül az ipar gyorsütemű fejlesztésével lehetetlen megoldani. A népgazdaság másik főága, a mezőgazdaság, a termelés visszaesése miatt egyre képtelenebbé vált erre a feladatra, a csökkenő termelésből lehetetlen volt a belső szükségletet és a mind fokozottabban fellépő exportigény kielégítése. Az exporttervek tervteljesítése terén mutatkozó mind nagyobb mérvű lemaradásnak ez volt egyik oka, ami az ipar számára szükséges alapanyag és nyersanyagigény állandó növekedése és a külföldről importált ipari nyersanyag behozatali tervek túlteljesítése mellett csak a külföldi adósságok gyors emelkedését vonhatta maga után. A hazai termelésű és importált alap- és nyersanyagok mennyisége növekedésével egyidejűleg romlott azok kihasználásának foka is. Pl. a széntermelés mennyiségi növekedése mellett gyorsabban nőtt a törés és a selejt stb. Ilyen módon az alapanyaghiány a túlfeszített termeléssel egyidejűleg nemcsak hogy nem csökkent, hanem állandóan növekedett, amit mind fokozottabb mértékben import útján keleti fedezni.

Súlyosan esett a latba az is, hogy az iparosítás és főképpen a nehéz-ipar fejlesztése nem tudományos elemzés, nem megalapozott számítások és a gazdaságosság szempontjainak figyelembevétele alapján történt. A nagy létesítmények, sőt az iparfejlesztési terv számainak tekintetében általában a döntések idején teljes tájékozatlanság uralkodott afelől, hogy mibe kerül, milyen import biztosítása szükséges megvalósításukhoz. Mindez csak a nagy ipari létesítmények üzembehelyezése után derült ki, amikor nem volt mit tenni, mint az üzemeltetéshez szükséges alap- és nyersanyagokat import útján biztosítani, ha nem akartuk az üzemeket leállítani, így a gazdaságosság szempontjai teljesen elestek.

Az ipari termelés 1949-1952-ben kialakult belső arányaiban is súlyos hibák történtek. Egyrészt sok esetben rossz irányba fejlesztették az üzembelepő új kapacitásokat, másrészt a meglévőket is egyre inkább adottságainknak nem megfelelő gyártmányok termelésére használták fel. Ennek következtében a túlnyomórészt importált nyersanyagból exportgyártmányokat termelő nehéziparunk anyagszükséglete aránytalanul megnövekedett, amit csakis fokozódó import útján lehetett előteremteni és teremtettek is elő. Az ipari termelés belső és a többi ágazatokhoz viszonyított arányának alakulásában nem vették figyelembe és nem tették vizsgálat tárgyává, hogy az ipar fejlesztése egészében és ágazatonként mennyiben befolyásolja aktív vagy passzív irányban a külkereskedelmi egyenleg alakulását. 1949-1954 között, a statisztikai adatok szerint az ipari export- és importcikkek külkereskedelmi egyenlege állandóan passzív volt és évről évre kedvezőtlenebbül alakult.

Érdeemes azt is megvizsgálni, hogy egész ipari termelésünk „társadalmi szükségletek kielégítésére alkalmas volumene” hogyan alakult az első ötéves terv folyamán. Az adatok szerint az ipari bázis, annak termelő kapacitása az első ötéves terv végén 1949-hez viszonyítva több, mint kétszeresére, 1938-hoz viszonyítva pedig mintegy háromszorosára növekedett. Ugyanakkor az ipari termelés „társadalmi szükségletek kielégítésére alkalmas volumene” csupán 35-40%-kal volt magasabb az 1949 évinél. Ez azt bizonyítja, hogy az ipar, egyrészt a helytelen fejlesztési irány, másrészt a rossz gazdálkodás miatt, nagy-

részt saját maga felélte termékeinek jórészét, tehát az iparfejlesztés öncélú volt, a dolgozó népnek általában az ipar, de főként a nehézipar fejlesztése érdekében hozott áldozatai igen rossz hatásfokkal térültek vissza, más szóval nem fizetődtek ki. Ily módon az ipar saját gyártmányai exportjának viszonylag kis volumene következtében távolról sem tudta a maga importszükségletét fedezni, ami még fokozottabban vonatkozik a nehéziparra.

Az első ötéves terv alapvetően nem változtatta meg iparunk viszonylagos műszaki elmaradottságát, mert amíg a termelő kapacitások növelésére jelentékeny beruházásokat fordítottak, jóformán alig tettek valamit a termelés tökéletesítése, műszaki színvonalának növelése érdekében. Ez alól gyakran még az új létesítmények sem voltak kivételek. Pl. az új inotai erőmű kevésbé korszerű és kevésbé gazdaságos, mint a nálánál 20 évvel öregebb ajkai erőmű, vagy az 5 éves terv folyamán épült győri erőmű, amely 1 kw-hoz 7200 kalóriát használ fel az 5000 kalóriás iparági átlaggal szemben. A sztálinvárosi erőmű 40 atm. kazánnyomással épült, pedig ilyen kazánnyomással már nem építenek erőműveket. Sőt, a viszonylag korszerűbb erőműveinket is lignitre telepítettük, ami növelte a termelés önköltségét. Mindezek a tények azt mutatják, hogy az első ötéves terv folyamán az ipari bázis jelentékeny növelése mellett, fokozódott az iparilag fejlett országok ipara és a mi iparunk közötti műszaki színvonal különbsége. Magyarán: mindinkább lemaradtunk a fejlődő technika mögött. Köztudomású, hogy textiliparunk gépeinek életkora már meghaladta az 50 évet, a járműiparé a 40 évet, szerszámgépeink többsége 15-20 évnél öregebb. Hiányos az üzemek mérőberendezésekkel és műszerekkel való ellátottsága. Viszonylag fejlettebb termelőeszközökkel csak a gyógyszeriparban és a híradástechnikában rendelkezünk.

Az ipari termelés öncélúságának növekedése, a technikai színvonal elhanyagolása szükségszerűen azt eredményezte, hogy az iparban végzett munka termelékenység az első ötéves terv folyamán összességében alig emelkedett. Bár a helytelen értékmutatók alapján számított eredmények jelentős növekedést mutatnak, ezek azonban valótlanok, mert a tények, a helyes számítások és a fennálló nehézségek világosan megcáfolják az ilyen adatokat. A felemelt ötéves terv az iparban a ter-

melékenység 92%-os növekedését irányozta elő, ugyanakkor a termelés növekedésének 75%-át a munka termelékenysége emelésével kellett volna elérni. Az adatok szerint a megvalósulás messze elmaradt a célkitűzés mögött. Ha azonban az egész ipari termelés „társadalmi szükségletek kielégítésére alkalmas” mennyiségének növekedését vesszük alapul, amely 35-40%-ot tett ki az első ötéves terv folyamán, akkor megállapítható, hogy a munka termelékenysége 1949 óta az iparban alig emelkedett, mert a 35-40%-kal nagyobb termelést közel 40%-kal több munkaeő beállítása révén érték el. A termelékenység megrekedése elsősorban nem a munkások munkához való viszonyának romlásából, hanem a fenti hibás gazdaságpolitikából, a túlzott ütemű és helytelen irányú iparfejlesztés hibás célkitűzéseiből keletkezett.

Gátolta a munka termelékenysége növekedését az is, hogy az ipari termelésen belül megnőtt azoknak a népgazdasági ágaknak, iparágaknak, vagy termékeknek a termelése (kohászat, szénbányászat, anyagigényes gépípar, stb.), amelyekben a munka termelékenysége az átlagosnál alacsonyabb. Másrészt a fokozatosan csökkenő életszínvonal, amely az első ötéves terv folyamán bekövetkezett, szükségszerűen a termelékenység csökkenését eredményezte, a műszaki fejlesztés elhanyagolása pedig lehetetlenné is tette a munka termelékenysége általános növekedését. Ezekkel a körülményekkel magyarázható ipari termelésünknek a világpiacokénál – mind a kapitalista, mind a szocialista világpiacénál – magasabb önköltsége, ami rendkívül hátrányosan befolyásolta, sőt jórészt megszüntette ipari exporttermékeink versenyképességét. Az ár-differenciák és exporttermékeink minőségének romlása miatt a korábban megszerzett és exporttermelésünk szilárd alapját képező külföldi piacaink jelentős részét elveszítettük. Új piacok szerzését ugyanakkor rendkívül megnehezítette ipari termelésünk legfontosabb tényezőinek fentebb vázolt kedvezőtlen alakulása, másrészt külkereskedelmi szerveink merevsége és tehetetlensége. Exportterveink teljesítése terén az évről-évre fokozódó lemaradásban a termelés tényezőinek kedvezőtlen alakulása mellett nagyon súlyosan esett latba külső piacaink ugyancsak kedvezőtlen alakulása, ami elkerülhetetlenül külföldi adósságaink növekedését vonta maga után.

Rá kell mutatni arra is, hogy bár a szocialista tábor országainak gazdasági együttműködése és kölcsönös segítsége jelentős eredményeket mutatott fel, mégis az első ötéves terv idején a KGST működése az ipari termelés és fejlesztés szempontjából rendkívül korlátozott volt. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a baráti országok közötti munkamegosztásban is aránytalanságok keletkeztek. Bár egyes népi demokratikus országokkal megállapodások jöttek létre a gazdaságos termelést és a munkamegosztást elősegítő profilozásra, mégis a párhuzamos gyártás, különösen a gépipar terén, egyre hátrányosabban hatott vissza exportlehetőségeinkre és ezen keresztül külkereskedelmi mérlegünkre. A párhuzamos termelés nemcsak a baráti országok egymásközi forgalmát érintette, hanem egészségtelen versenyt eredményezett a baráti országok között a kapitalista piacokon is. A többi baráti országban is tapasztalt túlzott autarchiára való törekvés a gépgyártáson kívül különösen a finommechanika és a híradástechnika területén mutatkozott meg a legjobban, ami súlyosan érintette legfejlettebb és legelőnyösebben termelő export iparágainkat. A szocialista táboron belüli párhuzamos termelés és autarchiára való túlzott törekvés nemcsak export-lehetőségeinket csökkentette a szocialista táboron belül, hanem következképpen ipari alapanyag- és nyersanyag behozatalunk lehetőségét is szűkítette, aminek következtében külkereskedelmi forgalmunk mindinkább a kapitalista világpiac felé tolódott el és errefelé növelte adósságainkat.

A külkereskedelmi helyzet 1954 második felében tovább súlyosbodott azáltal, hogy a Szovjetunióval és a többi baráti országgal folyamatban volt kereskedelmi tárgyalások azt mutatták, hogy 1955-ben az 1954. évi forgalomhoz viszonyítva a szocialista tábor országaiból a számunkra szükséges áru- és nyersanyagbehozatalnak csak mintegy 50%-át kapjuk, míg 50%-át kapitalista országokból kell beszereznünk. Ez is azt jelentette, hogy a váratlanul felszökő kapitalista importszükséglet ellentéteképpen ugrásszerűen növelni kell a kapitalista országok felé irányuló exportunkat, amire sem iparunk, sem külkereskedelmünk nem volt felkészülve.

A minisztertanács a P. B. határozata alapján az 1955. évi külkereskedelmi terv kiviteli és behozatali volumenét úgy szabta meg, hogy

1 milliárd forintnál több aktívumot biztosítson a szocialista tábornak. Ezenkívül előírta, hogy a tőkés országokban adósságunk 1955. év folyamán nem növekedhet. Célul tűztük ki továbbá az anyagbehozatal szabályozását az 1954. évi (hitel nélkül számított) árucseréforgalmi megállapodáshoz mérten. Úgy terveztük, hogy a Szovjetunió több anyagot fog adni, mint amennyit az 1954. évben hitellel együtt biztosított, és ellentétül több gépet fog elfogadni. Az 1955. év januárjában lezárt tárgyalások eredményeképpen azonban a Szovjetunió az 1954. évi behozatal volumenének csak mintegy 50%-át, átadott kívánságlistánknak pedig csak 36%-át volt hajlandó biztosítani számunkra az 1955. évre. Megközelítően azonos módon alakultak kiviteli lehetőségeink arányai is. Egyidejűleg a népi demokratikus országok, elsősorban Románia és Lengyelország is csökkenteni kívánták felénk irányuló anyagkivitelüket 1954-hez viszonyítva, és a számukra fontos nyersanyagokat csak kifejezetten tőkés országokból beszerezhető áruk, vagy olyan mezőgazdasági cikkek ellenében voltak hajlandók biztosítani, amelyeket belső árualapok hiányában ugyancsak tőkés országokból kellett volna megvásárolnunk.

Az 1954. november-1955. január folyamán így kialakult helyzet rendkívül nagy nehézségeket rejtett magában egész népgazdaságunk számára. Érzékenyen érintette anyagellátásunkat, és a termelés újabb átcsoportosítását tette szükségessé. Külkereskedelmünkben a kihatás a kereskedelmi és külföldi fizetési mérleg további olyan nagyfokú romlását jelezte, amit csak a hitelállomány nagyarányú növelésével lehet megoldani, aminek azonban a világpiacon nem voltak meg a reális feltételei, ugyanakkor ilyen megoldás ellentétben állt az idevágó kormányhatározatokkal. Nyilvánvalóvá vált, hogy a termelési tervek jelentős csökkentése nélkül, az import anyagigényes iparágak termelésének átcsoportosítása nélkül az ipar anyag-ellátását csak úgy tudtuk volna biztosítani, ha a szocialista tábor országaiból kieső többmilliárd forint összegű import nyersanyag- és áruszükségletet tőkés országokból fedezzük, bár a kieső anyagimport egy részét, főleg kohászati alapanyagokat még deviza birtokában sem igen lehetett nyugaton beszerezni.

Általában külföldi adósságaink nagyarányú növekedése és különösen a tőkés országoknak való eladósodásunk fokozódása a fentebb

kifejtett okokra vezethetők vissza. Az új szakasz az első ötéves terv káros gazdaságpolitikájának eredményeképpen ezen a téren is igen súlyos örökséget kapott, aminek kihatásai 1954-ben rendkívüli mértékben jelentkeztek és távolról sem szűntek meg, nem is szűnhettek meg, hanem a vázlatosan ismertetett okoknál fogva még 1955-ben is tovább éreztették káros következményüket. Egy hosszú éveken át folytatott hibás és káros gazdaságpolitika súlyos következményeit egy-másfél esztendő alatt annál kevésbé lehet kiküszöbölni, mert a kormány erre irányuló gazdaságpolitikájával szembeni ellenállás ezt nagymértékben gátolta. Nemcsak belső, de sokkal hatalmasabb külső erők és tényezők részéről is ilyen irányú káros törekvések érvényesültek, nem utolsósorban a külkereskedelmi egyezmények terén, ami a nehézségek leküzdését szinte lehetetlenné tette. Államtitok lévén, számszerűségeket nélkül és csak röviden, de mégis rá kell mutatni arra, hogy külföldi adósságaink jelentős részben az ország védelme és biztonsága érdekében foganatosított kiadásokból és beruházásokból származnak, amelyek súlyos teherként nehezednek külkereskedelmi mérlegünkre. Az 1953. júniusi határozat utalt arra, hogy ezen a téren is indokolatlan túlzások történtek.

Súlyosbította külkereskedelmünk amúgy is nehéz helyzetét a legkülönbözőbb kapitalista országok viszonylatában évek során át felgyülemlett adósságaink rendezetlensége. A rövid lejáratú és drága külföldi hiteltartozások esedékes részletei devizabevételeinket állandóan felemésztették, elvonták az importszükségletek fedezésétől. Annak ellenére, hogy az adott nemzetközi helyzetben meg voltak a feltételei, hogy kapitalista adósságainkat konvertálva néhány helyre összpontosítsuk, fizetési mérlegünket ilyen módon tehermentesítsük, annak ellenére, hogy erre tőlem a külkereskedelmi minisztérium vezetői több ízben kifejezett utasítást kaptak, adósságaink rendezése nem valósult meg, elsősorban azért, mert a P. B. Rákosi Mátyás javaslatára arra az álláspontra helyezkedett, hogy ez a rendezés veszélyeket rejt magában, s ezért csak később, akkor is lassan és óvatosan kell hozzákezdeni. Ugyanakkor más népi demokratikus országok hasonló feladatokat sikeresen oldottak meg, és enyhítettek fizetési kötelezettségeiken.

Súlyosbította helyzetünket külkereskedelmi szerveink rendkívüli lassúsága és merevsége, mind a piacok felkutatása és biztosítása, mind saját exportunk finanszírozása, meghitelezése terén. Külkereskedelmünk nem tudta kiaknázni azokat a lehetőségeket, amiket a félgyarmati, a közel- és középkeleti, valamint a dél-amerikai országok lehetőségei kínáltak számunkra. Ebbe belejátszott az a helytelen külkereskedelmi szemlélet, amit csak részben lehet a kényszerhelyzetrel magyarázni, hogy csak azonnali devizafizetés mellett voltak hajlandók exportüzleteket perfektuálni. Ezt a káros merevséget is csak részben sikerült megváltoztatni, de megszüntetni még ma sem.

Nagy vonalaiban ezek az okai külföldi eladósodásunknak, amiért személy szerint engem ma már azért sem lehet felelőssé tenni, mert külföldi eladósodásunkat az első öt éves terv hibás gazdaságpolitikája okozta, amiért 1953. június előtt az egyszemélyi vezetés idején Rákosi Mátyás volt a felelős, aki egyszemélyben a Párt főtitkára és a minisztertanács elnöke volt, továbbá, mert gazdaságpolitikánk és azon belül külkereskedelmünk közvetlenül a pártközpont irányítása alatt állott, és minden újabb külföldi hitelakció párthatározatok alapján került megvalósításra, végül azért sem, mert a minisztertanácson belül a külkereskedelem közvetlenül nem az én, hanem Gerő Ernő, a miniszterelnök első helyettese felügyelete alatt és irányításával végezte munkáját. Ami a felelősség felvetését illeti, meg kell állapítani, hogy a szükséges állami határozatok a külkereskedelem minden fontosabb kérdésében – úgy a kereskedelmi és fizetési megállapodások hitelek, export-import tervek és egyenlegek, valamint a devizagazdálkodás, hosszúlejáratú szerződések és feltételeik kérdésében – minden esetben a P. B. döntése alapján és azzal teljesen összhangban jöttek létre, és ezeket a döntéseket az elhangzott vita alapján Rákosi Mátyás a Párt első titkára mondta ki, aki a P. B. ülésein elnökölt. Egyetlen esetben sem fordult elő, hogy a külkereskedelem, a külföldi hitelek, szerződések vagy kötelezettségek és azok feltételei kérdésében a P. B. Rákosi Mátyás véleményével ellentétben döntést hozott volna, vagy olyat, amellyel nem értett volna egyet. Ha mégis valakit személy szerint akarnak egyesek felelőssé tenni, úgy elsősorban Rákosi Mátyást lehet és kell, aki, mint a Párt első titkára, a Párt vezetésének élén, a

Párt vezetőszerépének gyakorlati megvalósítása folyamán, mint minden tevékenységnek, a gazdaságpolitikának is irányt szabott, a külkereskedelmet pedig, amelyet szakterületének tekintett, saját közvetlen irányítása alá vonta.

Én, mint a P. B. volt tagja és a minisztertanács volt elnöke, osztózom a kollektív felelőségben, amely a Párt és az állam vezetőszerveire hárul, s amely abban domborodik ki, hogy nem tudtuk leküzdeni azokat a súlyos következményeket, amiket az első ötéves terv folyamán az országra káros gazdaságpolitikával az akkori párt- és állami vezetés, amelynek élén, mint a Párt főtitkára és a minisztertanács elnöke, Rákosi Mátyás állott, felidézett. Az ország külföldi eladósodása, úgy szocialista, mint kapitalista viszonylatban tehát nem más, mint az első ötéves terv felgyülemlett és kiegyenlíttetlen számlája, ami kézzelfoghatóan bizonyítja annak a megállapításnak helyességét, hogy az új szakasz előtti gazdaságpolitika felelősei nem vetettek számot az ország teherbíró képességével és olyan feladatok elé állították, amelyek meghaladták gazdasági erejét.

XI. FEJEZET

A NEP szerepe és jelentősége¹

Az 1955. márciusi Központi Vezetőségi határozat nem foglalkozik a NÉP kérdésével, annak szerepével és jelentőségével, de azokkal a feladatokkal sem, amelyeket a pártnak és a kormánynak ezen a téren meg kell oldania. A márciusi K. V. határozat tehát nem kötötte le a pártot a NEP politika mellett, bár megállapította, hogy a júniusi Központi Vezetőségi határozatok, amelyek a NEP alkalmazása terén új szakaszt nyitottak, változatlanul érvényben vannak és a márciusi határozatok elvi alapját képezik. A valóságban nem így áll a dolog. A márciusi határozat óta éppen a NEP területén történt a legnagyobb arányú visszakanyarodás az 1953. június előtti, sőt az 1951. december 1-e előtti állapotokhoz.

A NEP kérdését nem is azért vetem fel, mintha e téren is éles támadásokat intéztek volna ellenem. Ilyen mindössze egy-két kisebb jelentőségű, és nem elvi kérdésben történt. Azért vetem fel a kérdést, mert nem értek egyet azzal a politikával, amelyet a párt vezetése a márciusi határozat óta a NEP kérdésében folytat.

A leninizmus tanításai szerint a NEP a hatalmon lévő proletariátusnak arra irányuló politikája, hogy a kapitalista elemek leküzdését és a szocializmus felépítését a munkásosztálynak és a kistermelő parasztságnak árucserére épülő gazdasági összefogása alapján valósítsa meg, s ez utóbbi érdekében még a gazdaság kapitalista elemeit is felhasználja úgy, hogy ne közvetlenül termékcserével, ne piac nélkül és a piac megkerülésével, hanem a piac kihasználásával, a piac útján küzdje le a kapitalista elemeket és építse fel a szocialista gazdaságot. (Lenin 11. köt. 157. Szikra 1950.)

A NEP tehát a szocializmus építésének meghatározott módja és formája, amely elkerülhetetlenül szükséges minden olyan országban, ahol a paraszti kistermelők száma jelentékeny. Ilyenképpen nálunk a

1. NEP (Novaja Ekonomicseskaja Polityika): Új Gazdasági Politika. Szovjetországi Kommunista Pártja hirdette meg 1921-ben, a hadikommunizmus rendszerének megszüntetése után, a gazdasági élet normalizálása és fellendítése érdekében, a szocializmusba való átmenet időszakára.

NEP az átmeneti időszak egész gazdaságpolitikájának az alapja, ami azt jelenti, hogy a NEP tényezői az átmenet egész időszakában nem egyforma erővel érvényesülnek, hanem olyan mértékben sorvadnak, amilyen mértékben előrehalad a szocializmus építése, a gazdaság szocialista szektorainak kifejlődése.

Fel kell tenni a kérdést, hogy vajon a NEP-et a mi viszonyaink között a marxizmus-leninizmus tanításainak szellemében alkalmaztuk-e?

A 3 éves terv időszakában a NEP főfeladatát – a szocialista nagyipar és a kistermelő parasztság gazdasági összefogását – a szabadpiaci értékesítés és forgalom terén elkövetett kisebb-nagyobb hibák ellenére, alapiában eredményesen valósítottuk meg.

A NEP második szakaszát, amely az 5 éves terv megindulásától 1953 júniusáig terjed, a magánkiskereskedelem felszámolása, a magánkisipar nagymértékű kiszorítása, a szocialista ipar és a kistermelő parasztság gazdasági összefogása terén pedig, főképpen 1951. december 1 óta, a NEP alapelveinek egyre súlyosabb megsértése jellemezte. A hibák forrása, a túlzott ütemű iparosítás és az a rendkívüli sietség volt, amely az egységes szocialista népgazdaság létrehozására irányult. Ez elsősorban a mezőgazdasági termelés és annak keretében főképpen az egyéni parasztgazdaságok megsegítésének elhanyagolásában, magyarul szólva paraszttellenes politikában mutatkozott meg. Kiderült, hogy a nehézipar túl gyors fejlesztése mellett az ország anyagi erőforrásai nem bizonyultak elegendőnek a mezőgazdasági termelés fellendítésére, amit néhány adat is elég világosan szemléltet. Az eredeti 5 éves terv szerint az összes beruházásoknak még 15,7%-át, de már a felemelt 5 éves terv szerint csupán 12,9%-át szándékoztak a mezőgazdaság fejlesztésére fordítani, ami azonban a végrehajtás során jelentős mértékben még tovább csökkent. Annak idején a nehézipar gyorsütemű fejlesztését főképpen a mezőgazdaság gépesítésével indokolták. Ténylegesen azonban gépgyártásunk nagyarányú fejlődésével nem tartott lépést a mezőgazdasági gépgyártás, melynek részaránya az egész gépgyártáson belül jelentékenyen csökkent. A traktorgyártás pl. olyan mértékben csökkent, hogy 1952-ben a termelés nem fedezte a felújítási szükségletet, aminek következtében a mezőgazdaságban a traktorállomány nemcsak nem emelkedett, hanem csökkent.

Az 1953. június előtti időszakban a NEP súlyos megsértését jelentette a túlhajtott kollektivizálás, amely megrendítette a paraszti termelés biztonságát, a parasztság számára mind kevesebb segítséget nyújtott, az egyre fokozódó állami beadással erősen csökkentette a dolgozó parasztság szabadpiacon értékesíthető árumennyiségét, amivel egyszersmind csökkentette a parasztság anyagi érdekeltségét a termelésben és termelési kedvét, ami (mint arról már szóltunk) nagyon meglazította a szocializmus építése fő erejének, a munkás-paraszt szövetségnek gazdasági alapját. Ehhez járultak a kiskereskedelem és a kisipar terén elkövetett hasonló hibák, amelyek ugyan csak a NEP korlátozását, sőt számos területen teljes felszámolását vonták maguk után.

Az 1950-53 júniusa közötti időszakban pártunk gazdaságpolitikája éles ellentétbe került az átmeneti időszak szocialista építésének alapjával, a NEP-el. Ez a politika sorozatosan olyan súlyosan sértette meg a NEP elveit, hogy ezen a szakaszon főképpen a júniusi határozatot megelőző 1952-es esztendőben, ellentétben a marxizmus-leninizmus tanításaival lényegében a NEP nélkül folyt nálunk a szocializmus építése. Annak idején Lenin mélyreható önkritikával számolta fel a NEP terén a Szovjetunióban elkövetett súlyos hibákat:

„Mi, akiket magasra emelt a lelkesedés hulláma, s akik felébresztettük a nép lelkesedését, előbb általános politikai, majd katonai téren arra számítottunk, hogy közvetlenül e lelkesedés alapján megvalósíthatjuk az ugyanolyan nagy gazdasági feladatokat is (mint amilyen nagyok az általános politikai és katonai feladatok voltak.). Arra számítottunk – vagy talán helyesebben: feltételeztük elégséges számítás nélkül –, hogy a proletárállam közvetlen parancsszavával meg tudjuk majd szervezni kisparaszti országunkban az állami termelést és az állami termékelosztást kommunista elvek alapján. Az élet megmutatta, hogy tévedtünk. Több átmeneti szakaszra: államkapitalizmusra és szocializmusra van szükség ahhoz, hogy előkészítsük – hosszú évek munkájával előkészítsük – a kommunizmusba való átmenetet... dolgozzunk azon, hogy mindenekeelőtt szilárd kis hidakat építsünk, amelyek kisparaszti országunkban az államkapitalizmuson át elvezetnek a szocializmusához: másképp nem érkezünk el a kommunizmushoz.” (Lenin Művei 33. köt. 40-41. old. Szikra 1953.)

Lenin tanításai szellemétől és önkritikái módszereitől merőben idegen az a magatartás és nézet, amely pártunk legfelsőbb vezetésében a NEP alkalmazása és az e téren elkövetett súlyos hibák kijavítása kérdésében megnyilvánult, és amely most a múlt tanulságainak levonása helyett a régi hibák felújításához vezet. Mindezeknek figyelembevételével joggal mondhatjuk tehát, hogy a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata új szakaszt nyitott a NEP alkalmazása terén is Magyarországon.

A NEP-nek ebben az új szakaszában a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata alapján és annak szellemében a foganatosított rendszabályok egész sorával az új gazdaságpolitika visszanyerte lényegét, szerepét és jelentőségét a szocializmus építésében Magyarországon. Persze ez nem ment könnyen. Az ellenállás ezen a téren is igen erős volt, de mégis, komoly eredményeket értünk el. Anélkül, hogy ezeket az eredményeket ismertetném, amelyeket az új gazdaságpolitika alkalmazása terén 1953 júniusa óta, másfélkét év alatt elértünk, megállapíthatjuk, hogy a NEP visszaállítása a júniusi gazdaságpolitika legnagyobb jelentőségű ténye volt elvi és gyakorlati szempontból egyaránt. Megértjük ezt, ha tudjuk, hogy a leninizmus tanítása értelmében a szocializmus építésének alapkérdése a munkásosztály és a dolgozó parasztság gazdasági szövetsége, főleg és elsősorban árucseré útján. Ez a NEP lényege. S mivel a NEP az átmeneti időszakban a gazdaságpolitika alapja, a munkásosztály és a dolgozó parasztság gazdasági összefogása szükségszerűen a NEP központi kérdése.

Lenin a NEP-pel kapcsolatban félreérthetetlenül leszögezte, hogy ahhoz, hogy győzzünk, biztosítanunk kell a munkásosztály és a parasztság, a szocialista ipar és a parasztság közötti kapcsolatot, a város és falu közötti áruforgalom minden módon való fejlesztése útján, mert, mint Lenin számtalanszor mondotta, a kisárutermelők nem fogadnak el más gazdasági kapcsolatot a szocialista iparral, mint árukapcsolatot, amely törvényszerűen magával hozza az áruforgalmat, ami abból fakad, hogy a parasztság termékeinek minél nagyobb részével teljesen szabadon akar rendelkezni. Ezt pedig nem közvetlen termékcserevel, hanem a piac útján kívánja megvalósítani.

A NEP Lenin tanításai szerint bizonyos kompromisszumot jelent, de olyan kompromisszumot, amely nélkül a szocializmus nem győzhet. Az effajta kompromisszum, mint Lenin mondotta, szükséges, mert a lassúbb, de egyben a biztosabb előrehaladás egyetlen biztosítéka. (Lenin Művei 27. köt. 35. old. Szikra. 1953.)

Lenin arra is számtalanszor rámutatott, hogy a NEP alkalmazása rendkívül változatos és a legkülönbözőbb módszereket követeli, amiket a tapasztalat alapján kell kialakítani: *„Minél változatosabbak lesznek a módszerek, annál jobbak, annál gazdagabbak lesznek tapasztalataink, annál biztosabb és gyorsabb lesz a szocializmus sikere.”* (Lenin Művei 26. köt. 430. old. Szikra. 1952.)

A Központi Vezetőség 1953 júniusi határozata alapján másfél-két éven át ezeket a lenini útmutatásokat sikeresen alkalmaztuk népgazdaságunk minden érintett területén: a munkásság és a parasztság gazdasági kapcsolatai, a szocialista ipar és a kisparaszti termelés, a magánkereskedelem és a kisipar, az árucsere és a piac terén egyaránt.

A Központi Vezetőség 1953. júniusi ülése óta megszületett határozatok alapján helyesen foglaltak állást a NEP gyakorlati alkalmazása kérdéseiben, és eredményre is vezettek. Lényegében kijavították a korábban elkövetett súlyos hibákat. Komoly mulasztás volt azonban, amely később megbosszulta magát, hogy a NEP elméleti kérdései nem a megkívánt alapossággal kerültek tisztázásra azok a sajátos viszonyok és formák sem, amelyek között az átmenet szakaszán megvalósításuk Magyarországon végbemegy. Széles körben, főképpen a párttagság soraiban, nagyfokú tájékozatlanság és zűrzavar volt és maradt ebben a kérdésben.

A márciusi K. V. határozat közvetlenül nem is érinti a szocializmus építésének alapvető kérdését az átmeneti szakaszon a NEP-et. Azt a bírálatot azonban, amely a NEP legfontosabb gazdasági és politikai tételeit érték és azokat opportunistá, jobboldali elhajlásnak minősítették, olyan antimarxista nézetek felülkerekedését segítették elő a párt vezetésében, s ezek burkoltan a párt határozataiban is kifejezésre jutottak – amelyek szerint a NEP alkalmazása opportunistá, jobboldali politika, a marxizmus-leninizmus „torzítása”. Ezzel magyarázható, hogy a népgazdaság különböző területein lekövetett állítólagos

„torzítások” és jobboldali elhajlások „kijavítása” lényegében és elsősorban a NEP alkalmazása ellen irányul. Pedig az alaptalan vádaskodás helyett, okulva a múlt tapasztalatain, helyesebb lenne a hibák gyökereit kutatni és Leninre hallgatni, aki, mint látjuk, bátran feltárta a gazdaságpolitika hibáit és rámutatott a NEP bátor alkalmazásának szükségességére. Lenin sokat foglalkozott a NEP kérdéseivel. *„A kisközművelőnek, amíg kisközművelő marad – írja Lenin –, olyan serkentésre, lökésre, bátorításra van szüksége, amely megfelel gazdasági alapjának, vagyis a kisüzemi különálló gazdaságnak.”* (Lenin Művei 32. köt. 227. old. Szikra. 1953.)

Másutt Lenin rámutat arra, hogy a NEP *„...döntő, minden egyebet maga alá rendelő főfeladata az, hogy megteremtsek az összefogást az új gazdaság között, amelyet elkezdtünk építeni... és a parasztgazdaság között, amely millió meg millió paraszt megélhetésének alapja.”* (Lenin 33. köt. 264. old. Szikra 1953.)

Lenin arra is nyomatékosan felhívta a figyelmünket, hogy a *„gazdasági átmenet minden néven nevezendő formáját fel szabad használnunk és fel kell tudnunk használni, ha egyszer szükség van rá a parasztság és a proletariátus közötti kapcsolat megerősítésére... az ipar fellendítésére, a további nagyarányú és jelentősebb lépések, mint pl. a villamosítás megkönnyítésére.”* (Lenin Művei 33. köt. 100. old. Szikra.)

A fentiekből láthatjuk, hogy pártunk vezetése nem a leninizmus szellemében alkalmazta és még kevésbé ebben a szellemben alkalmazza jelenleg a szocializmus építésének alapját képező NEP politikát.

Félelem a szabadpiactól, félelem a parasztgazdaságok fejlődésétől, félelem a NEP politika következtében a kapitalizmus bizonyos felélénkülésétől, másszóval a népi demokratikus állam hatalmának, erejének lebecsülése, burkolt hitetlenség a szövetkezeti eszmében – ez jellemző a túlzó „baloldali” agrárpolitika képviselőire, akik inkább hajlanak valamiféle „hadikommunizmus” mint egy helyesen kialakított és folytatott NEP politikára. Pedig Lenin szavaival szólva a „baloldaliak” legveszedelmesebb hibája, hogy *„saját óhajukat minősítik objektív valóságnak.”* (Lenin Művei 31. köt. 45. old.)

Sajnos, úgy látszik, hogy ugyanebben a veszedelmes hibában szenvednek nálunk is a „baloldali” túlzók. Érdemes felhívni a figyelmet

Leninnek a magyar munkásokhoz, de főképpen a magyar munkásosztály baloldaliságra hajlamos vezetőihez 1919. május 27-én intézett figyelmeztetésére. Lenin a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet meglehetősen hosszú időszakáról beszélt, amelyre azért van szükség, hogy leküzdjék a kispolgári gazdálkodás megszokottságának hatalmát. (Lenin, Az agrárkérdésről, 514. old.) Nem lenne szabad erről a lenini figyelmeztetésről megfeledkezni, mint az 1949-ben is történt, amikor 4-5 év leforgása alatt, tehát 1954-re a mezőgazdaságban túlnyomóvá akarták tenni a szocialista szektort.

Ezek a tények azt mutatják, hogy egyes túlzók nemcsak a Szovjetunió, de saját országuk fejlődésének konkrét sajátosságait sem veszik figyelembe, amikor a marxizmus-leninizmus egyik vagy másik elméleti tételét alkalmazzák. Pedig a marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés vezérfonala.

Már a Központi Vezetőség márciusi határozata előtt tapasztalhatók voltak olyan megnyilatkozások, amelyek a NEP korlátozására irányultak. A munkásság és a parasztság gazdasági kapcsolatai és e két osztály szövetsége tekintetében újra előtérbe került az a régebbi, helytelen, antimarxista tétel, hogy a mezőgazdasági termelés fejlesztésének, a munkás-paraszt szövetség gazdasági megszilárdításának fő eszköze az átmeneti időszakban nem a piaci kapcsolatok szélesítése, hanem a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Ez a hamis, antimarxista tétel nem más, mint a NEP felszámolásának „elvi” megfogalmazása. Azt jelenti, hogy a piaci kapcsolatok, tehát lényegében a NEP szűkítésével, majd megszüntetésével akarják a szocializmus alapjait lerakni. Azt is jelenti, hogy a dolgozó parasztsággal való politikai összefogás, szövetség nélkül, a parasztság tömegeivel való egyetértés nélkül lehet és kell építeni a szocializmust. De jelenti azt is, hogy a mezőgazdaság termelésének a szocializmus alaptörvénye, valamint a tervszerű, arányos fejlődés törvénye által megkövetelt fejlesztése terén elszakítják egymástól a szervesen összefüggő két fő feladatot a mezőgazdaságban: az egyéni parasztgazdaságok termelésének fejlesztését és a termelőszövetkezetek szervezésének és termelésének fejlesztését, és egyoldalúan csak a termelőszövetkezetek erőltetett, fokozott, túlzott számszerű fejlesztésére vesznek irányt. A márciusi K. V. határozat

óta a NEP-et ért különböző támadások, a pártsajtóban megjelent cikkekben, továbbá a kormány és más állami és gazdasági szervek által foganatosított gazdasági természetű intézkedések egész sora mutatja, hogy a párt vezetésében felülkerekedett NEP-ellenes anti-marxista-antileninista, túlzó „baloldali” irányvonal gyakorlati megvalósítása gyors ütemben folyik, ami komoly veszedelmet jelent egész szocialista építésünk jövőjére. A kisárutermelők forgalmi korlátozásai, a piaci megkötöttségek fokozása, a szabadon értékesíthető paraszti árufeleslegek nagymérvű csökkentése a kötelező állami kenyérgabona és kukoricafelvásárlás bevezetésével, számos növényfélése kötelező vetésének kiterjesztése, a szerződéses termeltetés terén mindjobban érvényesülő túlzások, a termelők anyagi érdekeltségének csökkentése és sok más, az egyéni kistermelők ellen foganatosított rendszabály világosan mutatja a NEP felszámolására irányuló törekvéseket.

Hasonló a helyzet a kisipar és a kiskereskedelem terén is. A kiadott rendelkezések olyan jellegűek és olyan mélyrehatóak, megvalósításuk olyan tág teret enged a túlkapásoknak, hogy azok a kisipari tevékenység igen erős korlátozására vezetnek, ami részben már be is következett.

Az vitathatatlan, azzal én is egyetértek, hogy a NEP alkalmazása terén az 1953 júniusi utáni új szakaszban is előfordultak hibák, történtek túlzások, amiket menetközben ki kell, ki kellett volna javítani. Ez azonban nem érintheti a NEP elméletének és gyakorlati alkalmazásának alapjait, nem jelentheti a NEP korlátozását a jelenlegi szakaszban, amikor a fő feladat ezen a téren a NEP szélesítése és kiterjesztése. Ami a NEP terén a márciusi K. V. határozata óta történt, messze túlment a hibák szükséges korrigálásán, és lényegében a NEP felszámolását készítette elő. A pártnak, a NEP-el kapcsolatos olyan politikájával nem értek egyet, azt a népgazdaságra károsnak, a szocializmus építésére gazdasági, politikai és társadalmi vonatkozásban egyaránt veszélyesnek tartom, ami közelebb hozza azt a súlyos helyzetet, amelyből 1953 tavaszán éppen a NEP bátor és széleskörű alkalmazásával nagymértékben sikerült kilábolni.

Érthetetlen lett volna, ha a NEP-el kapcsolatban – amit mint káros, jobboldali elhajlást, ha nyíltan nem is mondják, de valójában az én nyakamba varrják - elmulasztották volna személyemet közvetlenül

is kipellengérezni. Csatár György vállalkozott erre a szerepre, aki a Szabad Nép június 17-i számában „A munkafegyelem megszilárdításáért” c. cikkében azt írta, hogy *„személyesen Nagy Imre elvtárs utasítására, az illetékes állami szervek úgy rendelkeztek, hogy minden korlátozás nélkül, bárkinek, aki csak kéri – ha azelőtt nem is volt kisiparos – ki kell adni az iparigazolványt.”* Csatárnak ez az állítása is, mint annyi más, szemenszedett hazugság, amit abban a tudatban követ el, hogy felelőtlenül teheti, mert rajtam kívül senki sem vonja kérdőre, én is csak a nyilvánosság kizárásával és eleve eredménytelenül. A rágalmazók ugyanis bármikor igénybe vehetik a pártsajtót, amely viszont nekem a koholt vádak cáfolására egyáltalán nem áll rendelkezésre.

Mivel a Szabad Nép szerkesztősége még csak nem is kérte a bizonyítékokat Csatártól, én vagyok kénytelen felszólítani, hogy hozza nyilvánosságra azokat a „bizonyítékokat”, amelyekre alávaló hazugságait alapozta. Ez annál jogosabb követelésem, mert éppen Csatár és hasonszórú társai, a túlzó „baloldali” gazdaságpolitikának mindenre elszánt előharcosai voltak és maradtak, akik a júniusi gazdaságpolitikával szemben kifejtett ellenállás élenjárói voltak – éppen ők voltak azok, akik a kisipari engedélyek kiadását is minden lehető módon szabotálták. A Csatár-féle álradiálisok alattomos ellenállását kellett megtörni ahhoz, hogy a NEP politikájának a kisipar terén is érvényt szerezzünk, és kiadjuk az iparendélyt mindazoknak a kisiparosoknak, akiknek a kormány rendelete értelmében jár, és akiket annak idején káros, antimarxista politika eredményeképpen éppen Csatár és társai közreműködésével fosztottak meg iparuknak a köz számára hasznos és szükséges gyakorlásától.

XII. FEJEZET

A munkás-paraszt szövetség és a Népfront kérdései

A Központi Vezetőség márciusi határozata szerint „*pártunkban egyesek helytelenül értelmezik a munkás-paraszt szövetség kérdését, elfeledkeznek arról, hogy ez olyan osztályszövetség, amelynek célja a szocialista társadalom felépítése és a kizsákmányolás teljes megszüntetése. Olyan szövetség ez, amelyet a munkásosztály vezet.*”

A szövegből nem derül ki, hogy kik is azok az „egyesek”. Lehetséges, hogy én is köztük vagyok, hisz az egész márciusi határozat lényegében ellenem irányul. Mivel pedig nem akarom, hogy az a látszata legyen, mintha ki akarnék térni a kérdés alól, röviden foglalkoznom kell álláspontom ismertetésével. Az elmúlt 25 év alatt annyit foglalkoztam a munkás-paraszt szövetség elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a különböző társadalmi rendszerekben és a fejlődés különböző szakaszain, hogy tiszta és világos képet nyerni az én álláspontomról nem okozhat különösebb nehézséget azok számára, akik valóban pártszerű bírálat szemszögéből veszik vizsgálat alá megnyilvánulásaimat a munkás-paraszt szövetség kérdésében.

Annál kevésbé tartom szükségesnek ilyen irányú munkásságomat ismertetni, mert a munkás-paraszt szövetség és ezen belül a közép-parasztáshoz való viszonyunk kérdésében érdemi bírálat nem hangzott el ellenem, egészen a márciusi határozatot megelőző időkig. Az akkor kifejlődött vita során két kérdésben bírálták álláspontomat. Az egyik kérdés az volt, hogy nem helyes az a nézetem, hogy a munkás-paraszt szövetség gazdasági alapja – a szocializmus építésének átmeneti időszakában – a város és a falu, a szocialista ipar és a kistermelőparasztág közötti árucseré, a piaci forgalmon keresztül. Az előző fejezetben a marxizmus-leninizmus klasszikusainak tanításaiból vett idézetekkel azt hiszem sikerült bebizonyítani, hogy a kérdés elvi lényegét tekintve álláspontom helyes. A Politikai Bizottság határozatába, majd a moszkvai tanácskozás alapján kidolgozott

javaslatba, megfelelő elméleti elemzés nélkül került be az ismertetett formula.

A másik kérdés az volt, hogy én állítólag elhallgatom a munkásosztály vezető szerepét a munkás-paraszt szövetségben. Az idézetek halmazával tudnám bizonyítani ennek az ellenkezőjét, azt tudniillik, hogy nem mulasztottam el erről a kérdésről nyomatékosan beszélni és kiemelni a munkásosztály vezető szerepét. Csupán egyik legutóbbi nyilvános beszédemből ragadok ki egy rövid idézetet, amely megerősíti ezt az állításomat:

„Népi demokratikus államunk alapja a munkás-paraszt szövetség. Népköztársaságunkban a társadalmi rendszer a két osztály együttműködésén nyugszik. Ennek az államalkotó szövetségnek a fő ereje, a hatalom birtokosa a munkásosztály, amely a szocializmus építése során számban lényegesen megerősödött, a nagyipar fejlődésével erősen koncentrálódott, a párt és a szakszervezetek nevelő munkájának eredményeképpen öntudata megnőtt.”

Ez az egyetlen idézet a sok közül világosan bizonyítja, hogy helyesen határoztam meg a munkásosztály vezető szerepét a munkás-paraszt szövetségben.

Egyébként a munkás-paraszt szövetség kérdésével és jelentőségével, úgyszintén feladataival elég részletesen foglalkoztam a III. pártkongresszuson tartott beszámolómban „Az államigazgatás és a tanácsok feladatai”-ról, amit a kongresszus minden változtatás nélkül egyhangúlag határozattá emelt... Beszámolóm ellen, annak a munkás-paraszt szövetséggel foglalkozó része ellen azóta sem hangzott el semmi kifogás, vagy észrevétel, amely helytelenítette volna az ott kifejtett nézeteimet.

Az 1953. júniusi Központi Vezetőségi ülésen elhangzott beszámolók igen súlyos megállapításokat tettek a munkás-paraszt szövetség alakulásáról. Megállapították, hogy a kollektivizálás túlhajtott üteme, a parasztság gazdálkodási feltételeinek rendkívüli nehézségei, az erőltetett fejlesztéssel járó nagyméretű tagosítások, a tömeges túlkapások és visszaélések, a szocialista törvényesség tömeges megsértése a parasztsággal szemben – amelyek nagymérvű bizonytalanságot teremtettek úgy a föld birtoklásában, mint a gazdálkodásában – idézték elő a nagyarányú földfelajánlásokat és elhagyásokat, amelyek mint tudjuk kb. egymillió kataszteri holdra terjedtek. A parasztság

elvesztette termelőkedvét, és gazdálkodásának korlátozásával vagy teljes feladásával más területen keresett megélhetést. Mindez elidegenítette tőlünk, sőt szembe állította velünk a dolgozó parasztság széles tömegeit, főképpen a mezőgazdasági termelés központi tényezőjét, a középparasztságot, amellyel pedig tartós szövetséget kellett volna létesíteni. Alapjaiban megrendült a munkás-paraszt szövetség, amelyet a felbomlás veszélye fenyegetett. A Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata alapján a pártnak és a kormánynak olyan hatékony intézkedéseket kellett sürgősen foganatosítani, amelyek ezeket a bajokat kiküszöbölik és a további hibákat megelőzik. A megtett intézkedések ismeretesek, ugyanúgy az eredmények is. Párthatározatok állapították meg, hogy helyreállt a parasztság biztonságérzete, megjött a termelési kedve, az elhagyott, parlagon heverő és az ún. tartalékföldet művelés alá fogta, jobban művelte és gondozta földjét, felújította és kiegészítette felszerelését, növelte állatállományát és gazdálkodása minden ágában fokozta beruházásait. Ezek a tények, amelyeket a statisztika számadatokkal is bőven dokumentált az elmúlt két esztendőben. Ezek az eredmények képezték a dolgozó nép életszínvonala emelésének egyik legszilárdabb alapját. Ezek nem pusztán ígéretek voltak, hanem valóságos tények, amelyek a kormány programjában a parasztságnak tett ígéretek valóra váltásán alapultak. Ezeket a tényeket és eredményeket a nép becsapásának és demagógiának nevezni valóban nem más, mint olcsó demagógia és a nép félrevezetése.

A júniusi határozatok gyakorlati megvalósításával elért eredményeknek köszönhető, hogy a munkás-paraszt szövetség újra megszilárdult, sőt tovább erősödött, új virágkorát érte, hatalmas és erős lett, mint amilyen csak az 1945. évi földosztás időszakában volt. Ezt kétségtelenül az 1953. júniusa utáni időszak, az ún. „új szakasz” egyik legnagyobb politikai sikerének kell tekinteni. Ilyen eredmények, amiket a júniusi politika a munkásparaszt szövetség talpra állítása és kibontakozása terén elért, a gyakorlatban valósították meg a munkásosztály vezető szerepét. A vádakkal a „baloldali” túlzók a júniusi politika sikereiről igyekeznek a figyelmet elterelni, az elért eredményeket akarják lekicsinyelni vagy visszajára fordítani. A legegyszerűbb módja ennek az, hogy mindazokat, akik a párt határozatait követve

nagy erőfeszítésekkel, a munkás-paraszt szövetség megrekedt szeke-rét kihúzták a kátyúból, amibe az 1953. június előtti vezetés juttatta, jobboldali, pártellenes, opportunistá elhajlóknak bélyegezzék éppen azok, akiket a legnagyobb felelősség terhel a munkás-paraszt szövet-ség megrendüléséért.

A márciusi K. V. határozat szerint egyesek tagadták a párt vezető szerepét a Hazafias Népfrontban, amelyben a megerősödött jobboldali elhajlás mutatkozott meg. *„A Hazafias Népfront létrehozását, amelyet pártunk kezdeményezett, olyan jobboldali törekvések kísérték, amelyek a párt jelentőségének és vezető szerepének visszaszorítását célozták annak érdekében, hogy a Hazafias Népfront legyen az az erő, amely ellenőrzi az állami és tanácsszerveket is.”* A pontosság és történelmi hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a párton belül a Hazafias Népfront létrehozását én kezdeményeztem, én készítettem el a javaslatot a Politikai Bizottság elé, amely kongresszusi referátum-tervezetemnek egyik fontos részét képezte, amelyet azután a Politikai Bizottság vita után egyhangúlag elfogadott. A vita akörül folyt, hogy az új Népfront a Bolgár Hazafias Fronthoz hasonló elveken épüljön-e fel, vagy más alapra helyezzük, tömegszervezet legyen-e, vagy tömegmozgalom, és hogy legyen-e egyéni tagság vagy csak tömegszervezetek lehetnek a tagjai. A III. pártkongresszus előtt a Szovjetunió Kommunista Pártja Elnökségéhez intézett tájékoztató levelében a Politikai Bizottság a következőket írta: *„Az elmúlt évi párt- és kormányhatározatokkal kapcsolatban lényegesen megerősödött a munkás-paraszt szövetség, az értelmiség és a középrétegek viszonya a népi demokráciához, és ezzel kapcsolatban felmerült annak szükségessége, hogy a népfrontot aktivizáljuk, olyanképpen, hogy az eddiginél szélesebb legyen a tömegbázisa.*

Különösen a parasztság és az értelmiség aktívabb politikai közreműködését kívánjuk a Népfront újjászervezésével elérni... A Politikai Bizottság szükségesnek tartja a Népfront ilyen aktivizálását, amely az ősszel – megfelelő előkészítés után – egy országos népfront kongresszussal kezdődne, amely kongresszus egyben az idén decemberben esedékes helyi tanácsválasztások politikai bevezetése is volna. Vita csak arról volt, hogy a népfrontnak a szervezetek mellett egyéni tagsága is legyen-e, mint ahogyan az pl. Bulgáriában megvan. Végül egységesen az a vélemény alakult ki, hogy egyéni tagság nem kívánatos.”

A vitában a Politikai Bizottság néhány tagja, köztük én is, a bulgár típusú népfront mellett voltunk, ahol a hazafias frontban tömegszervezetek mellett egyéni tagság is volt. A vita eredményeképpen (mint azt a levél is megállapítja) az az egyöntetű vélemény alakult ki, hogy a mi új népfrontunk tömegmozgalom legyen, általában egyéni tagság nélkül, és a Politikai Bizottság egyhangú határozattal ezt mondta ki. Meg kell azonban jegyezni, hogy az egyéni tagságot, ha általában nem is fogadtuk el, elvben hozzájárultunk ahhoz, hogy tekintélyes, befolyásos egyének, akiknek együttműködése a népfrontban kívánatos, ha ezt óhajtják, vagy meghívás alapján, egyénileg is tagjai lehetnek a népfrontnak. Ez a tény, ez az igazság. Pártszerűtlen azonban az, hogy egyesek, elsősorban Rákosi, egy kérdés tisztázása érdekében a vezető pártszerven belül folyó vitában felmerülő véleményeket jobboldali elhajlásnak kezdenek minősíteni, és megtévesztő úgy beállítani a kérdést, mintha egy már meghozott párthatározattal szemben képviseltem volna attól eltérő álláspontot.

A III. pártkongresszuson a népfront kérdése széles körű megvitatásra került. A Központi Vezetőség beszámolójába, amelyet Rákosi Mátyás tartott, az én előterjesztésem alapján került egy rövidebb szöveg, viszont behatóbban, elméletileg is alátámasztva, én foglalkoztam a kérdéssel beszámolómban, amelynek irányelveit a kongresszust megelőző Központi Vezetőségi ülésen ismertettem. A Központi Vezetőség az irányelveket jóváhagyta. A kongresszus, amely megvitatta beszámolómat, azt teljes egészében, változatlanul, a népfontra vonatkozó részeivel együtt, egyhangúlag jóváhagyta és határozattá emelte.

Kongresszusi beszámolómban részletesen kifejtettem nézeteimet a népfrontról. Lenin számtalanszor és különös erővel hangsúlyozta, hogy az ellenséget legyőzni csak az erők legnagyobb megfeszítésével és feltétlen a legalaposabb, a leggondosabb felhasználásával lehet. Ki kell használnunk – mint mondotta – minden, akár szikrányi lehetőséget is arra, hogy olyan szövetségeshez jussunk, amely mögött tömegek állnak, és nyomatékosan kiemelte, hogy aki ezt nem érti meg az mákszemnyit sem ért meg a marxizmusból és napjaink tudományos szocializmusából. *„A párt népfront politikájával, a nemzeti egységet megtestesítő népfronttal Lenin tanításai nyomán, a marxizmusnak ezt az*

alaptételét kell valóra váltani.” – mondtam kongresszusi beszédemben. „A mi konkrét viszonyaink az osztályharc adott feltételei között és a munkás-paraszt szövetségnél is átfogóbb tömegbázis létrehozását nagyban elősegíti az, hogy forradalmunk fejlődésének sajátosságai következtében a diktatúra erőszak oldala kevésbé domborodik ki és ...jobban előtérbe kerültek a gazdaságfejlesztés, a szociális és kulturális tevékenység békés feladatai.” A továbbiakban részletesen kifejtettem, hogy az új népfrontnak nemcsak építő, de harcos mozgalomnak is kell lennie, valóban frontot kell alkotnia népi demokratikus vívmányaink, szabadságunk, függetlenségünk és nemzeti szuverenitásunk védelmére, a belső és külső reakciók, imperialista ellenséges törekvések és aknamunka ellen, a béke védelmére, a háború ellen. Az új Népfront akkor lesz eme nagy célokért folyó küzdelem hadserege, ha mélyebb gyökereket ereszt a magyar nép tömegeibe. Gazdagítani kell az új Népfront eszméi tartalmát. A függetlenség és szabadság eszméjét, sokszázados nemzeti hagyományainkat, amelyeknek hatalmas tömegmozgató erejük van, eggyé kell kovácsolni a demokrácia és a szocializmus eszméjével. (Szecsődi¹ hazugságaival szemben, aki azt a koholt vádat emelte ellenem, hogy nemzeti múltunk és hagyományaink értékelésében súlyos jobboldali nacionalista elhajlás tapasztalható, íme itt a válasz: nemzeti hagyományainkat össze kell kovácsolni a demokrácia és a szocializmus eszméjével.) A Népfront társadalmi és politikai tömegmunkájában a hazafiságnak és a népek barátságának eszméjét (ez nem nacionalizmus, hanem talán mégis proletár internacionalizmus) nagyobb súllyal kell kiemelni. Szélesebben és bátrabban mint eddig, fel kell eleveníteni az ellenállási mozgalom hősi cselekedeteit és a függetlenségi front antifasiszta hagyományait is. – mondtam kongresszusi beszámolómban.

Én ezeknek a párthatározattá emelt marxista-leninista nézeteknek az alapján álltam akkor is, állok ma is. A párthatározatban az általam kidolgozott elvek öltöttek testet. Mégis egyesek azt a rágalmat próbálják rám sütni, hogy én eltorzítottam a párt határozatát, amivel nem kevesebbet állítanak, mint azt, hogy saját elgondolásaimat

1. Szecsődi László, a Szabad Nép ideológiai rovatának munkatársa.

és nézeteimet saját magam torzítottam el. A Népfront politikát, a III. pártkongresszuson a népfront kérdésében hozott határozatot valóban eltorzították, sőt tovább mentek: a népfrontot elhallgatták. Ezt nem én tettem, hanem azok, akik már egynéhány népfrontot hasonló sorsra juttattak, s akik csak alkalomra lestek, hogy a zsenge, fiatal, de nagyígéretű és pártunk politikája, a szocializmus jövő sorsa szempontjából döntő jelentőségű népfrontot felszámolják, de úgy, hogy a felelősséget a „jobboldali elhajlókra” hárítsák, lényegében azokra, akik a Hazafias Népfront előharcosai voltak.

Más, ténylegesen fennálló vagy vélt hibák eltúlzásával is elsősorban ellenem igyekeztek vádat kovácsolni a népfront kérdésében. Az egyik ilyen vád az, hogy a népfrontot a párt és állami szervek fölé akartam helyezni és a népfrontnak irányító és ellenőrző szerepet akartam feleltük biztosítani. Ennek merőben ellentmondanak a kongresszusi beszámolómban kifejtett nézeteim a párt és az állam szerepéről és Népfronthoz való viszonyáról. Hangsúlyoztam, hogy a népfront-politika sikeres kibontakozásának előfeltétele pártunk új politikájának következetes megvalósítása. Ez azt jelenti, hogy a népfrontot kell a párt politikájának szolgálatába állítani és nem megfordítva, a pártot a népfront alá rendelni, amivel a márciusi határozatban vádolnak, ha nem is név szerint.

Többször elhangzott az a vád is, hogy egyesek, jobboldali elhajlók, akiknek úgy látszik minden nézeteért és tevékenységéért engem tesznek felelőssé, meg akarták szüntetni a DISZ-t és az ifjúsági szervezését a Népfontra akarták bízni. A Központi Vezetőség márciusi határozatát megelőzően én voltam az első és az egyetlen a Politikai Bizottság és a Központi Vezetőség tagjai közül, aki határozottan és nyíltan felléptem a DISZ mellett, annak önállósága és független szervezeti léte mellett és azok ellen, akik arra vettek irányt, hogy a DISZ feloldódjon és szétfolyó tömegmozgalommá váljon a Hazafias Népfront kereteiben. Az ifjú választóknak a DISZ Központ által rendezett tanácsválasztási nagygyűlésen a Parlamentben 1954. november 18-án tartott beszédemben hangsúlyoztam, hogy „a DISZ-re hárul a feladat és a felelősség, hogy azt a nagy lehetőséget és segítséget, amit a népfront mozgalom jelent az ifjúság számára, maradéktalanul hasznosítsa

a maga szervezetén és munkáján keresztül. Így erősödik meg a DISZ, így nyer erős támaszt a magyar ifjúság körében a Hazafias Népfront. A DISZ a Népfrontban tehát nem oldódik fel egy parttalan szervezetté, mert elvesztené jellegét és súlyát, nem tudná teljesíteni hivatását, az ifjúság sajátos feladatainak képviselése és megvalósítása terén.”

Azt hiszem az elmondottak meggyőzően, tényekkel bizonyítják, hogy én a DISZ mellett, annak védelmében a DISZ-t ért támadások ellen léptem fel, amit akkor a DISZ vezetői a gyűlés után nagy megelégedéssel és elismeréssel fogadtak. A márciusi határozatban és utána mindez az ellenkezőjére fordult. A DISZ egynehány vezetőjének, első sorban Szakalinak² a gerinctelensége semmiben sem mutatkozhatott meg jobban, mint abban, hogy a márciusi határozatok után nemcsak hogy elhallgatta mindazt, ami ezen az ifjúsági gyűlésen a DISZ érdekében részemről elhangzott, hanem hazugságaival maga is igyekezett az ellenem koholt vádakát alátámasztani és bizonyítani.

A Népfront mozgalomban az előkészítés szakaszában is, majd a hozott határozatok végrehajtása terén is kétségtelenül voltak hibák. Azt is tudtuk, mint ahogyan várható volt, hogy az ellenség is igyekszik a mozgalomba beférkőzni és azt lehetőleg a maga céljára felhasználni. Ezeket a kérdéseket a Politikai Bizottság több ízben megtárgyalta és egyhangú határozatokat hozott az ilyen ellenséges törekvések elhárítására, a kezdeti hibák kijavítására. A baj a hibák és veszélyek eltúlzásával kezdődött, a jobboldali elhajlás felnagyításával, amivel már nem értettem egyet, mert a helyzet és a tények teljesen ellentmondottak annak. Nem tudtam egyetérteni Rákosi Mátyással, aki a Hazafias Népfrontot szőröstül-bőröstül az ellenség felélénkülésének és tevékenységének minősítette. Ez ellen annak idején a Politikai Bizottságban nem egyszer fel is szólaltam. Az is kétségtelen, hogy a Népfront mozgalomban megnyilvánultak helyenként olyan törekvések, amelyek függetleníteni akarták azt a párttól, illetve a Népfrontot a párt és a tanácsi szervek fölé igyekeztek emelni. Az ilyen helytelen nézetek és törekvések ellen sikerrel folyt a munka és csak szórványosan fordultak elő, egynehány helyre korlátozódtak az ilyen esetek. Ezt túlozták el országos veszéllyé. Rá kell mutatnom azonban arra, hogy

2. Szakali József, a Demokratikus Ifjúsági Szövetség első titkára.

ezen a téren is én voltam az, aki a Politikai Bizottságban elsősorban felléptem a helytelen törekvések ellen és megfelelő javaslatokat tettem, amelyeket a P. B. el is fogadott. A P. B. jegyzőkönyvei alapján ellenőrizhető, hogy a párt vezetőszeretének biztosítása érdekében én javasoltam, hogy a Népfront munkájában és szervezésében tapasztalható lendületet csökkenteni kell, ugyanakkor fokozott aktivitással erősíteni kell vidéki, elsősorban falusi pártszervezeteinket, hogy képesek legyenek a kibontakozó népfront mozgalmat kézben tartani, pártvezetését és irányítását biztosítani. Többször rámutattam arra a P. B. ülések keretében, hogy a főfeladat átmenetileg nem a Népfront további szélesítése, hanem a már meglévő mozgalom és elért eredményeik megszilárdítása, biztos megalapozása, a tömegszervezetekkel való együttműködésnek kialakítása és ami a legfontosabb, a párt vezetésének politikai és szervezeti biztosítása.

Ugyanezeket a kérdéseket megtárgyaltam az Országos Tanács elnökségével is, hangsúlyozva, hogy azonnal és erőteljesen fel kell lépni minden olyan törekvés ellen, hogy bárhol, bárki, a Népfrontot akarná a párt ellen felhasználni, hogy a Népfront egész működésében érvényt kell szerezni annak a fő szempontnak, hogy a Népfront a párt politikájának elvi alapján áll.

Ez és sok más tény mutatja, hogy a népfront mozgalomban a párt politikájának helyes és teljes megvalósításáért én nem az utolsó sorban, hanem az élen küzdöttem. Ezért nem tudok egyetérteni azzal és pártszerűtlennak, igazságtalannak tartom, hogy a Népfront mozgalomban, mint általában minden tömegmozgalomban, a kezdetben elkerülhetetlen nehézségekért és hibákért személy szerint rám hárítják a teljes felelősséget. Ezért le kell szögezmem, hogy a Népfront kérdésében sem elvi álláspontom, sem gyakorlati tevékenységem nem opportunistá, nem antimarxista, nem jobboldali elhajlás, mert a párt határozatait helyesen és következetesen a marxizmus-leninizmus szellemében hajtottam végre.

XIII. FEJEZET

Állami fegyelem, törvényesség, begyűjtés

A Központi Vezetőség márciusi határozata megállapítja: „Pártunk Központi Vezetőségének az a véleménye, hogy tovább kell folytatni erőfeszítéseinket a mezőgazdasági termelés fejlesztésére, ugyanakkor azonban meg kell követelni az állampolgári kötelességek teljesítését, mert csak ilyen módon lehet megteremteni a népgazdaság – ezen belül a mezőgazdaság fejlesztésének is – anyagi alapjait.”

A határozat nyomán megindult sajtókommentárok ebben a kérdésben is elsősorban ellenem irányították a jobboldali elhajlás elleni vádak, hamisítások segítségével, elhallgatva mindazt, amit ezekről a kérdésekről írtam vagy mondtam, mindazt, amit megvalósításukért a gyakorlatban, mint a Minisztertanács elnöke tettem.

Az igazság, a tény megállapítása érdekében és az ellenem elhangzott rágalmak cáfolására felidézem az utóbbi egy-másfél esztendőben elhangzott beszédeim néhány részletét. Az országgyűlés 1954. január 23-i ülésén a kormány félévi tevékenységéről tartott beszámolómban a következőket mondtam:

„Népköztársaságunk, kormányunk szilárd alapja a törvényesség. A törvénytelen cselekedet népi hatalmunkat ássa alá, ezért minden esetben a törvény teljes szigorával kell lesújtani rá. A helyi tanácsok a törvényesség biztosítására irányuló munkájukban a dolgozók legmesszebbmenő támogatására számíthatnak. A feladat kettős. A tanácsoknak tudniuk kell, hogy nemcsak a törvények alkalmazása terén elkövetett túlkapás, hanem az állampolgári kötelezettségek teljesítésének elmulasztása is törvénysértés. A törvényesség biztosítása tehát azt is jelenti, hogy az állampolgári kötelezettségek teljesítését is meg kell követelni minden téren, adófizetésben, begyűjtésben és egyebütt. A kormány az adófizetés és a begyűjtés terén nagyarányú kedvezményeket biztosított mind az adóterhek, mind a beadási kötelezettségek csökkentésével. A kedvezményeket a kötelezettségek pontos teljesítéséhez kötöttük, amiket fokozottabb szigorúsággal követelünk meg. A helyi tanácsoknak nemcsak joguk, hanem állami kötelességük is a törvények ilyen irányú alkalmazása.”

Az állami fegyelem, az állampolgári kötelességteljesítés és a törvényesség összefüggő kérdéseivel behatóan és részletesen foglalkoztam, és az állami szervek számára a gyakorlati feladatokat is megjelöltem a III. pártkongresszuson „Az államigazgatás és a tanácsok feladatai”-ról tartott beszámolómban. Ennek keretében többek között a következőket mondtam:

„Államhatalmi és igazgatási szerveink működésének alapja a szocialista törvényesség, amely az állampolgári jogok biztosítása mellett az állami fegyelem és az állampolgári kötelességteljesítés szigorú megkövetelésén alapul. A törvényesség és a jog mindig az uralkodó osztály akarata és feladata a társadalmi rendszer védelme. A szocialista törvényesség a munkásosztály vezetése alatt a legszélesebb néptömegek akaratának kifejezése és a szocializmus építésének, a népi demokratikus rendszer védelmének igen hatékony eszköze. A szocialista törvényességnek abban kell kifejezésre jutnia, hogy minden állami és társadalmi szerv, hivatalos személy és állampolgár feltétlenül és pontosan megtartja és megtartatja a népi demokratikus állam törvényeit és egyéb jogszabályait. Népi demokráciánkban ennek meg is vannak a biztosítékai. Az egyik: a dolgozó tömegek széleskörű részvétele az állami munkában, a hatalom gyakorlása és a közigazgatás terén egyaránt.

A másik biztosítéka az, hogy nálunk és általában a népi demokratikus országokban a törvények és egyéb jogszabályok nem a lakosságra kívülről rákényszerített szabályok, hanem a lakosság túlnyomó többségének akaratát fejezik ki és megfelelnek a dolgozók érdekeinek, hiszen a törvényhozó hatalmat is közvetlenül a nép gyakorolja központi és helyi szervei útján. Minden állami alkalmazottnak, de főképpen a helyi tanácsok dolgozóinak ezt kell szem előtt tartaniuk. Ez az a szilárd elvi alap, amely elejét veszi minden ingadozásnak a törvényesség kérdésében, s nem áll elő olyan helyzet, amikor a helyi tanácsok vezetői – mint gyakran mondják – nem tudják, mikor túlkapók és mikor opportunisták. Mintha legalábbis csak lazaságot, vagy túlkapásokat lehetne a törvények végrehajtása során elkövetni. Arra nem is gondolnak, hogy a törvényeket pontosan és jól is végre lehet hajtani. Helyi tanácsaink munkájában ezt kell mindenekelőtt figyelembe venni, annál is inkább, mert a szocialista törvényességnek ez fontos feltétele. A törvények pontos végrehajtása azonban szigorú állami fegyelmet követel. Ezen a téren komoly lazaságok tapasztalhatók a helyi tanácsok vezetőinek és

alkalmazottainak munkájában. Laza állami fegyelem mellett nem érvényesülhet a szocialista törvényesség. Itt a bajok gyökere. Amíg a tanácsi vezetők és alkalmazottak személyükben nem teljesítik törvényes kötelezettségeiket, addig másokkal sem tudják a törvényeket betartatni.

Az eltévelyedéstől, lazaságoktól és túlkapásoktól a szigorú állami fegyelem óvja meg a helyi tanácsok vezetőit és dolgozóit egyaránt. Másvalamiféle csodaszer nincs. Ezért helyi tanácsaink és egyéb állami szerveink munkájában ez előttünk álló legfontosabb feladat az állami fegyelem megszilárdítása. Az egész állami munkában ez a döntő láncszem, amelyet megragadva tanácsaink munkájában is minden gyengeséget kiküszöbölhetünk, államhatalmunk tekintélyét növelhetjük.

A helyi tanácsok elsőrendű feladata teljes mértékben a jogok és kötelességek terén egyaránt érvényt szerezni a törvényeknek az állami, társadalmi és gazdasági élet minden területén. A tapasztalat azt mutatja, hogy helyi tanácsainknál a törvényesség tekintetében, a törvények alkalmazása és betartása terén komoly bizonytalanság uralkodik, főképpen az állampolgári kötelességteljesítés terén. A törvényességet egyoldalúan értelmezik, mégpedig úgy, hogy csak a törvényadta jogok biztosítására törekednek, míg a törvényes kötelezettségeket nem követelik meg, a törvények előírásait és mulasztásért járó büntetést nem alkalmazzák, amit főképpen az adófizetés és a begyűjtés terén mutatkozó lemaradás mutat világosan. Helyi tanácsok vezetőinek, felelős funkcionáriusainak és beosztottjainak egyaránt tudniuk kell, hogy nemcsak a törvények alkalmazása során elkövetett túlkapás törvénysértés, hanem az állampolgári kötelességek teljesítésének elmulasztása is törvénysértés, ami ellen nem kisebb szigorral kell fellépni, mint a túlkapások ellen. A bizonytalankodás után most már ideje helytállni a törvényesség védelmében, az államhatalom tekintélyének megszilárdításában. Tudni kell, hogy a törvények betartásának megkövetelése nem gyengíti és nem rontja a tanács és a dolgozó tömegek viszonyát és kapcsolatait, hanem erősíti a tanácsokat és javítja a tanács és a nép viszonyát, növeli az állam tekintélyét. Gyenge, laza és bizonytalankodó állami szerveknek nincs tekintélyük a dolgozó tömegek előtt, ez tanácsszervezetünk aláadásának egyengeti az útját. Dolgozó népünk, a falun pedig dolgozó parasztságunk zömét nem a lazaság, hanem a törvényesség igazságos, de szigorú alkalmazása állítja helyi tanácsaink mellé. A nép igazságérzete ezt követeli a tanács vezetőitől

és dolgozóitól. A tanácsba, annak igazságos és törvényes működésébe vetett bizalmat semmi sem rendítheti meg jobban, mint a tanács szerveinknek és dolgozóinknak a törvénytelenségek előtti meghátrálása, ha szemet hunynak a kötelesség teljesítésének elmulasztása fölött.”

Nagyon határozottan felvettem a törvényesség kérdését már a nagybudapesti pártaktíván, 1953. július 11-én, ahol a következőket mondtam:

„Ennek tudatában ismételten hangsúlyozni kell, hogy aki a párt és a kormány jóakarátára és messzemenő segítségére az állam, az ország érdekeinek semmibevevésével, a törvények megszegésével válaszol – magára vessen. Szembekerül Népköztársaságunk törvényeivel, amelyeket szigorúan alkalmazunk mindenkivel szemben, aki megszegi azokat. De arra sem számíthatnak, hogy a tervezett rendszabályokkal járó messzemenő jogokból és kedvezményekből részesüljenek. Rájuk nem fogjuk kiterjeszteni intézkedéseink hatályát. Nem érdemlik meg. Aki nem a pártra és a kormányra, hanem az ellenség szavára hallgat, aki nem a törvények útjára, hanem a törvénytelenségek útjára lép, az ne számítson a párt és a kormány segítségére. Ez minden intézkedésünkre és mindenkire vonatkozik. Azokra is, akik nem várva be októbert, a gazdasági év végét, a nyári munkák kellős közepén akarnak kilépni a termelőszövetkezetből, vagy most akarják a felosztást kimondani ahelyett, hogy a kormány által szabályozott módon és időpontban élnének ezzel a jogukkal. Azokra is vonatkozik, akik úgy magyarázzák a jogok és szabadságok, a segítség és kedvezmények kiterjesztését, hogy most már semmiféle – sem adófizetés, sem beadási – kötelezettségük nincs az állam iránt, ahelyett, hogy annak pontosan eleget tennének. Vonatkozik ez nem utolsósorban azokra a kulákokra, akik a párt-, kormány- és népi demokráciaellenes magatartásukkal, a törvények megsértésével, dolgozó népünk elleni erőszakoskodással válaszolnak a kormány intézkedéseire, amelyek véget vetnek a törvénytelenségeknek és erőszakosságoknak. Ezek se számítsanak kíméletre. Tapasztalni fogják, hogy velük szemben a törvények teljes szigorát alkalmazzuk.”

Álláspontom mind az állami fegyelem, állampolgári kötelességteljesítés, mind pedig általában a törvényesség kérdésében határozott és világos, a gyakorlati tevékenységem ebben a szellemben folyt. Én ezekben a kérdésekben elfoglalt álláspontomat és tevékenységemet helyesnek tartom és nem fogadom el az opportunizmus vádját.

Az érintett kérdésekben kétségtelenül megmutatkozott lazaságok elsősorban a múlt hibáinak visszahatásai, de szerepet játszott bennük az is, hogy párt és állami szerveink a fordulat következtében a másik végletbe estek és bizonytalankodtak. Ezért a párt és az állam vezetése egyaránt felelős, amiben velük én is osztozom. De a hibákat az én „jobboldali elhajlásom” következményeinek tüntetni fel egyrészt a felelősség alóli kibúvás, másrészt félrevezetés.

A Központi Vezetőség márciusi határozata a begyűjtés kérdésében a következőket írja:

„Pártunkban egyesek helytelenül foglaltak állást a begyűjtés kérdésében is. Ebben a jobboldali álláspontban és a kulákok aknamunkájában van az oka annak, hogy 1954-ben a párt és a kormány által helyesen csökkentett begyűjtési tervet sem teljesítették. Nem húzták alá a begyűjtési kötelezettség fontosságát és tétlenül szemlélték a begyűjtési fegyelem meglazulását.”

Mivel ez a vád is elsősorban a „jobboldali álláspont” ellen irányul, azt pedig a márciusi határozat szerint elsősorban én képviseltem, nézzük meg, mi volt a véleményem a begyűjtés kérdésében és mit tettem annak megvalósítása érdekében. Mint élelmezési és begyűjtési miniszter, majd miniszterelnökhelyettes, aki felelős irányítója voltam a begyűjtésnek, mintegy három éven át számtalan alkalommal írásban és szóban kifejtettem a begyűjtés jelentőségét és szerepét a szocializmus építésében. Gyakorlati munkámban a begyűjtés eredményei bizonyították, hogy a párt és a kormány határozatait sikeresen végrehajtottam, akkor is, amikor a határozatokkal sok tekintetben nem értettem egyet, amit annak idején az illetékes párt és állami szervek előtt ki is fejtettem. Tehát már a múltban a begyűjtés terén kifejtett tevékenységem azt mutatja, hogy elvi és gyakorlati szempontból egyaránt helyes álláspontot képviseltem.

A Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásomban, „A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány közgazdasági problémája a népi demokratikus országokban”, elméletileg összefoglalva a begyűjtés jelentőségét a népgazdaság számára, a következőket mondtam:

„Az átmenet jelenlegi szakaszán Magyarországon, de a többi népi demokratikus országban is, a fogyasztási javak termelésében még az egyéni paraszt-

gazdaságok részaránya a legjelentősebb. Mellette a szocialista szektor még elmarad. Ebből adódik az átmeneti szakasz egyik sajátossága a fogyasztási javak és nyersanyagok termelése és áruforgalma terén. A város számára szükséges fogyasztási javak és nyersanyagok egy részét a szocialista állami és szövetkezeti szektor termeli, túlnyomó nagy részét azonban az egyéni kisárutermelő szektor.

Ez azzal a következménnyel jár, hogy a városok fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való ellátása döntően a kisárutermelő egyéni szektoron nyugszik, és nem a mezőgazdaság szocialista szektorán. Márpedig az egyéni paraszti termelés esetlegessége, valamint árufeleslegének értékesítése bizonytalanná teszi a város fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való rendszeres és tervszerű ellátását. A kötelező állami begyűjtésnek az átmenet jelenlegi szakaszán Magyarországon és a népi demokratikus országokban azért is döntő a jelentősége, mert hivatva van áthidalni azt az ellentmondást, ami a szocialista ipar és a kisárutermelő egyéni mezőgazdaság között a város fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való ellátása terén fennáll.

Az állami begyűjtésnek kell előteremtenie azt a termékmennyiséget, amellyel az állam a városok élelemmel és nyersanyaggal való ellátása terén le tudja győzni a paraszti termelés esetlegességeiből származó bizonytalanságot és biztosítani tudja a tervszerű ellátást. Ilyen módon, mint látjuk, az állami begyűjtésnek igen fontos szerepe van a város és a falu gazdasági együttműködésének megszilárdításában és továbbfejlesztésében, a lakosság tervszerű ellátásában, a javak elosztása terén annak a szocialista elvnek a fokozottabb megvalósításában, hogy mindenkitől képességei szerint és mindenkinek munkája szerint.

Ezt nagy mértékben elősegíti az is, hogy a város megszűnt a falu kizsákmányolásának központja lenni, és ma már a falu megsegítésének, felemelésének és szocialista átszervezésének kiapadhatatlan forrása, ami fontos tényező a munkás-paraszt szövetség megerősítésében és a munkásosztály vezető szerepének biztosításában.”

Úgy vélem, hogy a begyűjtésről vallott nézeteimet semmiképp sem lehet antimarxista, jobboldali elhajlásnak minősíteni. Ki képviselte a P. B. és a K. V. tagjai közül a begyűjtés kérdésében a helyes marxista álláspontot, mikor és hol fejtették ki azt? Tudtommal sehol. De amikor a felelősségről van szó, akkor igyekeznek azt teljesen rám hárí-

tani, megfelelkezve még arról is, hogy a begyűjtésnek minisztere is van, akit talán elsősorban terhel a felelősség, ha ezen a területen bajok vannak. De meg kell nézni a P. B.-ülés jegyzőkönyveit, melyek megmutatják, hogy a begyűjtés terén megmutatkozó hibák, lazaságok vagy túlkapások kérdésében minden alkalommal sokkal aktívabban vettem részt a vitában és tettem javaslatokat, mint a P. B. sok más tagja, akik most semmire sem emlékezve segítenek a felelősséggel együtt a jobboldali elhajlás vádját kovácsolni ellenem.

Én voltam az is, aki 1955. január 25-én, néhány nappal megbetegedésem előtt, a megyei V. B. elnökök részére tartott értekezleten a begyűjtés soron levő legfontosabb és legsürgősebb feladataira mozgósítottam a tanácsi és begyűjtési szerveket, kijelölve a tennivalókat. Az egész napos értekezleten jelen volt Hegedüs András, aki akkor a begyűjtés felett, továbbá Apró Antal¹, aki a tanácsi V. B.-ok felett látta el a felügyeletet, és e területek problémái hozzájuk tartoztak. Az értekezleten, amely az élőállat begyűjtés, főképpen a lemaradt sertésbegyűjtés kérdéseit tárgyalta, sem Hegedüs, sem Apró nem volt hajlandó felszólalni. Én kértem szót, és mintegy félórás beszédben kijelöltem a tanácsi és begyűjtési szervek feladatait. Beszédem szövegét, ha szükséges, rendelkezésre tudom bocsájtani.

Ezek után felmerül a kérdés, mit tettek a begyűjtés érdekében, akik most többek között engem azzal vádolnak, hogy *„nem húzták alá a begyűjtés fontosságát és tétlenül szemlélték a begyűjtési fegyelem meglazulását.”* Meg kell vizsgálni és akkor ki fog derülni, hogy a begyűjtés teljesítésére sokan semmit, néhányan jóval kevesebbet tettek nálam a vezetők közül.

A törvényesség kérdéséről más vonatkozásban is kell beszélni. A Központi Vezetőség 1953. júniusi ülésén és a határozatban nagyon sok szó esett erről, és súlyos megállapítások történtek. Az igazságszolgáltatás és az államvédelem nem állt a néptömegek demokratikus ellenőrzése alatt, ami elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy ezek az intézmények bürokratikus szervekké váltak, ami, mint azt a határozat megállapítja, 1953 júniusára bekövetkezett. Ezek a szervek nem biztosították

1. Apró Antal miniszterelnökhelyettes, a Politikai Bizottság tagja.

a törvényességet, a jogrendet. A népi demokratikus államelmélet és kormányzás lényege és ereje a néppel való eleven kapcsolat fenntartásában és az általuk való ellenőrzésében van. Ezekről a lenini elvektől azonban eltértünk, és ebben vannak állami életünk legsúlyosabb rákfénéjének, a törvényesség és jogrend megrendülésének gyökerei, amelyek végső soron a néptömegektől való elszakadásból erednek.

Ezen a téren veszélyesen közeledünk az 1953. tavaszi állapotokhoz, amelyeknek megelőzése rendkívüli intézkedéseket követelt. A párt és állami vezetés hibájából ma ismét ott tartunk, hogy államapparátusunk, helyi tanácsaink, igazságügyi, rendőrségi és államvédelmi szerveink a lakossággal, különösképpen a falusi lakossággal szemben a törvénytelenések sorozatát követik el, törvényekkel meg nem alapozott, súlyos és tömeges ítéleteket hoznak, tíz- és tízezrekre megy azoknak a száma, akik ellen bírósági eljárást tettek folyamatba vagy ítélték el, nem is beszélve a begyűjtés, az adóbehajtás, a tagosítás és a termelőszövetkezeti szervezés terén elkövetett túlkapásokról és egyéb törvénytelenésekről. A lakosság elégedetlenségét növeli, hogy még az egyébként helyes, szükséges és törvényes intézkedéseket is ridegen, embertelenül, népellenes módon hajtják végre. Mindez a törvényesség és jogrend megrendülésén túl máris nagymértékben megbontotta államiségünk alapját, a munkásparaszt szövetséget. Mind gyakoribb jelei mutatkoznak a proletárdiktatúra elfajulásának. A legutóbbi hat hónap alatt veszélyes mértéket öltött a jobboldali veszély, de nem a marxizmustól való jobboldali elhajló nézetek formájában, hanem a legszélesebb néptömegek jobbratolódása, a párttal és a kormánnyal való mind élesebb szembefordulása, a reakciós, ellenforradalmi hangulatok terjedése és fokozódása formájában. Ebben a tekintetben ma súlyosabb a helyzet, mint az '53 júniusát megelőző időben volt. Ennek oka a túlzó „bal-oldaliság”, amely részben a márciusi határozatokban, de főképpen a végrehajtásukban nyilvánul meg, ami az ellenség karjaiba hajtja a tömegeket. A kommunistákra mérhetetlen felelősség hárul a fenyegető veszély felismerése és elhárítása terén, a kivezető út megjelölésében, ami nem lehet más, mint a júniusi és a kongresszusi határozatokban lefektetett elvek maradéktalan érvényesítése.

XIV. FEJEZET

Kultúra, irodalom, művészet

A Központi Vezetőség áprilisi határozata többek között megállapítja, hogy *„Nagy Imre elvtárs... antimarxista, pártellenes nézetei összefüggő rendszert képeznek és kiterjednek a kulturális élet legkülönbözőbb területeire is.”*

Ennek a megállapításnak az az értelme, hogy a K. V. határozat a kulturális életben mutatkozó jobboldali jelenségekért is engem tesz felelőssé.

A kultúra, irodalom, művészet kérdéseivel – sajnos – alig volt módomban foglalkozni. Ez is főképpen a Politikai Bizottságban felmerült ilyen irányú előterjesztések vagy jelentések vitájában történt, vagy a Minisztertanács elé döntésre került konkrét javaslatokkal kapcsolatban, és nem elvi, irodalom-, művészet-, vagy kulturális-politikai kérdésekben. Az 1955. márciusi K. V. határozatban még szó sem esett felelősségemről az ezen a területen jelentkező jobboldali hibákért. Ez azonban úgy látszik nem volt akadálya annak, hogy az áprilisi határozatban ezen a téren is engem marasztaljanak el a jobboldali hibákért.

Az irodalom kérdéseivel a márciusi K. V. üléséhez intézett beadványomban foglalkoztam, ahol a következőket írtam: *„...nem hagyhatom szó nélkül azt, ami az írók és az irodalom vonalán történik. Kétségtelen, hogy az irodalom vonalán egyes írók részéről komoly hibák történtek. Írtak rossz és helytelen verseket és munkákat, túlhajtották a bírálatot, mindenben elsősorban a hibát keresték és így tovább. Ezért bírálni kell őket, segíteni kell nekik megtalálni a helyes utat. Ez lenne rendjén. De nem tudok egyetérteni azzal, hogy egyes elvtársak, s itt elsősorban Farkas Mihályra gondolok, a párt nevében durván, néha hozzá nem értéssel, belenyúljanak az irodalom kérdéseibe, kompromittálva nemcsak magukat, hanem a pártot is. Ilyen módon nem egyszer szembe állították az írókat, vagy azok jelentős részét a párttal, megbántva őket önérzetükben, sőt megsértve őket írói és emberi becsületükben, kétségbe vonva egy-egy hiba miatt kommunista mivoltukat.*

Ez – szerintem – tisztelt elvtársak, nem lehet a mi pártunk politikája az irodalommal kapcsolatban, ezek nem lehetnek a mi pártunk módszerei az

írókkal szemben, akik a kisebb, sőt súlyosabb hibák ellenére is, a hibákat kijavítva, becsülettel szolgálják a népi demokráciát és a hibás írások mellett nagyszerű alkotásokkal gyarapították haladó, szocialista-realista irodalmunkat.”

Ezt a véleményemet helyesnek ítélem és ma is fenntartom. Sem a márciusi, sem az áprilisi határozatban nincs semmi konkrét utalás arra, hol, mikor és miben követtem el olyan hibákat, amelyek indokolttá tették az áprilisi határozat igen súlyos megállapításait a kultúra területére vonatkoztatva. Amit kulturális téren a kormányzat előtt álló feladatokról mondtam éppen ezért helyesnek kell tekintenem mindaddig, amíg az állítólagos hibákat konkrétan fel nem tárják. 1953. július 4-én, a kormány programjában többek között ezeket mondtam:

„Az értelmiségiek népi demokráciánk megbecsült tagjai kell hogy legyenek és el kell foglalniuk képességeiknek megfelelő megtisztelő helyüket tevékenységük területén – legyenek tanárok, mérnökök, jogászok, orvosok, agronómusok vagy mások. Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy a népi demokráciában a képzettségnek, a tudásnak nagyobb megbecsülés jár, mint bármikor a régi úri világban. Ennek a megbecsülésnek széles munkalehetőségben és anyagi elismerésben is kifejezésre kell jutnia...” Majd az oktatással kapcsolatban a következőket mondtam:

„Óriási áldozatokkal valósággal erőszakoltuk a főiskolai oktatást. Most ezen a téren is sokkal szerényebbnek kell lenni. Ne építsünk légvárakat. Ugyanakkor az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítani a népiskolákra, fokozni kell beruházásainkat, szaporítani kell az iskolák, tantermek és tanerők számát... Több figyelmet, több gondot és több anyagi eszközt a tanyák, falvak, a munkásnegyedek iskoláira. Ez sokkal demokratikusabb iskolapolitika lesz.

Nagyobb türelmességet kell tanúsítani vallási kérdésekben is. Megengedhetetlen e téren az adminisztratív eszközök alkalmazása... a kormány ebben a kérdésben a türelmesség alapján áll, aminek a felvilágosítás és a meggyőzés az eszköze.”

Az 1954. január 23-i parlamenti ülésen oktatásunkról a következőket mondtam:

„Oktatásunkban a legnagyobb erőfeszítéseket és anyagi áldozatokat az általános iskolák fejlesztésére kell fordítani... a pedagógusok, elsősorban a falusi és tanyai tanítók anyagi problémáival is foglalkozik a kormány.

Az általános iskoláknak azonban nemcsak új külsőt, hanem a tanításnak új tartalmat is kell adnunk... A felnövő új nemzedék magyarságát és műveltségét itt kell a szocialista hazafiság szellemében megalapoznunk. Arra kell törekednünk és el is kell érniünk, hogy az általános iskolai képzettséggel megalapozzuk ifjúságunk műveltségét."

Ugyanebben a beszédemben kulturális politikánk kérdéseiről a következőket mondtam:

„A legnagyobb feladat sokoldalú, tervszerű munka a kulturális élet minden területén, a tudomány, az irodalom és a művészet eszközeivel, nem utolsósorban fejlett filmművészetünkkel – a műveletlenség ellen... Biztosítani kell a kultúra demokratizálását, széleskörű népnevelő szerepét... nagy feladat a magyar klasszikus irodalom ápolása... Több ifjúsági regényt és mesekönyvet kell ifjúságunk és gyermekeink kezébe adni. Jobban ki kell domborítani a színjátás népi, nemzeti jellegét. Különös gonddal kell törődni a magyar dráma sorsával. A képzőművészet terén nagy lépéseket kell tennünk, hogy az a néptömegek nevelésének, életünk megszépítésének eszközévé váljék." Mi ebben a helytelen, a hibás, a jobboldali, pártellenes nézet?

Hogy világos legyen, mi is a véleményem a kulturális életben mutatkozó jelenségekről, ilyen vagy amolyan elhajlásokról, a következőket kívánom megállapítani: az új kormányprogram után a kulturális életben nagy viták kezdődtek a párt júniusi határozatainak alkalmazásáról. Ezek a viták általában termékenyek voltak, eredményre vezettek, helyesléssel fogadták a kultúra demokratizálásának programját, népünk kulturális igényeinek beható tanulmányozását, fokozottabb törődést a dolgozó nép kulturális szükségleteinek kielégítésével. Kulturális forradalmunk elmélyülését elősegítette a helyi kezdeményezésnek felkarolása, az öntevékenység fokozása a tömegkulturális munkában.

Pártunk politikájából következik az a helyes törekvés, hogy a kulturális és művészeti életben erősítsük a hazafias erők összefogását. A hozzánk tartozó és felénk közeledő írókat, művészeket segítenünk kell munkájukban, elvi vitákban közelebb kell hozzánk hozni, bátrabban kell haladó hagyományainkhoz és a világ kultúrájának gazdag örökségéhez nyúlnunk, íróink, művészeink törekvése a már elért eredmények túlszárnyalására, új kifejezési formák keresése, ugyancsak helyes törekvés, ami segít az előttünk álló feladatok megoldásában.

A júniusi politika eredményeképpen a kulturális munka szabadabb levegője, a centralizáció túlzott mértékének fokozatos megszüntetése, a bürokratikus módszerek visszaszorítása terén elért eredmények kedvezően hatottak a kulturális életre. Megnőtt művészeink, íróink aktivitása és új eredmények születtek.

A nagyobb alkotói szabadság, az öntevékenység erősödése a kulturális munkában, a nemzeti egység szélesítésére irányuló törekvéseink további eredmények elérését segítették elő. A nagyobb szabadság, a demokratizmus növelése nagyobb politikai és ideológiai harcosságot kíván, a hibák kijavítására való fokozottabb törekvést, a bürokratizmus, a sematizmus elleni harcot. Ügyelni keli azonban, hogy a sematizmus és dogmatizmus ellen folytatott harc ne váljék a bírálat szabadsága, kulturális és politikai vívmányaink tagadásává.

Irodalompolitikánk jövő útjainak és feladatainak tisztázásához komoly hozzájárulás az a vita, amely az Irodalmi Újság hasábjain Veres Péter cikke nyomán az öregek és fiatalok problémája körül bontakozott ki. Aczél Tamás, Déry Tibor, Erdei Sándor, Háy Gyula hozzászólásai komoly lépéssel viszik előre a magyar irodalom fontos kérdéseinek elvi tisztázását. Nézeteikkel, elvi álláspontjukkal egyetérttek. Ők a leghivatottabbak kijelölni az irodalom-politika útjait és feladatait. Háy Gyula elvtárs „Szabadság és felelősség” című cikkében (Irodalmi Újság 1955. szept. 10.) ezekről a problémákról többek között a következőket írja:

„Irodalmunk pillanatnyi helyzetére talán legjellemzőbb a magyar írók túlnyomó többségének bizonyos egységes törekvése, fellépése. Ez kétségtelenül öröndetes, egészséges jelenség és megfelel az egyik legrokonszenvesebb irodalompolitikai követelménynek: az irodalom nemzeti egységének. Ugyancsak rendkívül rokonszenves ennek az egységnek a közvetlen célja is: az irodalom szabadságára való törekvés. A szocialista társadalom az irodalom szabadságának olyan lehetőségeit biztosítja, aminőkről korábbi társadalmakban álmodni is alig lehetett. A lehetőség azonban nem jelent automatikus megvalósulást. Az író kötelessége a szabad irodalmat megteremteni, s ami már megvan belőle, azt megvédeni... A szocialista irodalom léte vagy nemléte fordul meg azon, hogy az az irodalom szabadságáért – pontosabban a szabad írói alkotást zavaró, elavult, párt és a népi demokrácia szelle-

mével ellenkező bürokratikus, adminisztratív akadályok megszüntetéséért – létrejött egységes törekvés eredményt érjen el. Mert a legfontosabb cél: az irodalom fejlődése, haladása a mind mélyebb, mind teljesebb igazság, alkotó, jövőt szolgáló feltárása felé – csak a fejlődésnek minduntalan gátat vető akadályok megszüntetése árán érhető el.

...Az irodalom szabadságáért folyó egységes harcon belül tehát kibontakozik, mint a jövő szempontjából legfontosabb részfeladat a marxista-leninista világnézetben alapuló irodalmi irányoknak megszabadítása néhány olyan akadálytól, amelyet a dolgok dialektikája folytán nem ellenséges szándékkal zsúfoltak elé, de annál makacsabban ragaszkodnak hozzá.” Ugyanebben a szellemben írtak Aczél, Déry, Erdei elvtársak, valamennyien az egységre és a szabadságra irányuló törekvésüket juttatják kifejezésre, ami a magyar irodalom jövő fejlődésének legbiztosabb záloga.

Ki kell térni a pártosság kérdésére is, amit íróink munkájával kapcsolatban napjainkban a legélesebben vetnek fel, a legtöbbször helytelenül és megfélemlítő módon. Legutóbb Szecsődi László foglalkozott a kérdéssel a Szabad Nép 1955. október 2-i számában „A burzsoá objektivizmus ellen – a proletár pártosságért” című cikkében. Szecsődi a proletár pártosságot – véleményem szerint alapjában helyesen – a következőkben határozza meg:

„A proletariátus osztályérdekeinek következetes képviselője tehát szükség-szerűen megköveteli a valóság őszinte és torzításmentes feltárását. A proletár pártosság legfontosabb követelménye: az igazság minél helyesebb megismerése és az igazság ismeretére támaszkodó helyes cselekvés a proletariátus és az egész dolgozó nép érdekében.”

Egyetértek Szecsődinek a pártosság követelményeivel kapcsolatban tett alábbi megállapításával is:

„Az igazi pártos kommunista állásfoglalás itt is a meglévő eredmények alapos megismerése, tanulmányozása – és alkalmazása népi demokráciánk társadalmi életének megfelelő területein. Azok, akik a pártosságban nagy szavakat, frázisokat látnak, súlyosan tévednek és szembe kerülnek a pártosság legalapvetőbb követelményeivel.”

Mindez helyes és igaz, s ha Szecsődi ezen az elvi alapon állva harcolna a pártos szocialista-realista irodalomért, akkor íróinkkal egy sorban nagy szolgálatot tenné az irodalmi vitákban mindjobban kikristályo-

sodó nagy célok – az irodalom nemzeti egysége, szabadsága és pártossága megvalósításának. Szecsődi azonban szembefordul a saját maga által megállapított elvekkel és azoknak hamis, a pártosság igazi lényegétől, marxi-lenini meghatározásától merőben eltérő értelmezést ad. Fejtegetéseiből az derül ki, hogy a pártosság a párt politikájának fenntartás nélküli helyeslése, igenlése. Sőt ennél is tovább megy Szecsődi, és ha nem is mondja ki, okfejtéséből az derül ki, hogy a pártosság az 1955. márciusi Központi Vezetőségi határozat igenlése és megvalósítása az irodalomban. Pártosság szerinte az 1953. június előtti politika helyeslése és méltatása is. De szemben áll a pártossággal az 1953 júniusában meghirdetett politika melletti kiállás, annak helyeslése. Azt nem mondja meg Szecsődi, hogy miért helyes pártosság a márciusi határozat melletti kiállás az irodalomban, és miért pártosságellenes a júniusi politika helyeslése és védelmezése. Azért, mert a pártosság lényegét nem azok a Szecsődi által fentebb kifejtett helyes elvi szempontok határozzák meg, nem az igazság és a valóság őszinte feltárása, annak megismerése és az erre támaszkodó helyes cselekvés, hanem azt jelenleg a párt vezetése állapítja meg, mit tart pártosnak az irodalomban és művészetben és mit nem. Ez eleve kizárja a valóság megállapítását, az igazság keresését, az eszmecserét és még inkább a bírálatot.

Az 1953. júniusát megelőző időszakban a magyar írók a pártosság ilyen hamis, eltorzított értelmezése alapján szemlélték a körülöttük zajló eseményeket, és kiderült, hogy súlyosan tévedtek. Az eltorzított pártossággal eltorzították a valóságot, az igazságot, görbe tükör lett az irodalom, zene és művészet, amelyben a nép nem ismerte fel a maga teljességében életének őszinte válaszra váró nagy problémáit. Erre 1953 júniusa után döbbsen rá a magyar irodalom munkásai, és ezt a nagy, nem túlzás mondani történelmi tapasztalatot a mai nemzedék öntudatának és érzésvilágának az új szocialista embertípus kialakításában messzemenően fel akarják használni. Hogy Szecsődi mennyire eltér a pártosság követelményeinek helyes meghatározásától, világosan megmutatja cikkének alábbi része:

„Emlékezetes például, hogy pártunk Központi Vezetőségének 1955. márciusi határozata előtt a jobboldali elhajlók azt állították, hogy népi demokrá-

ciánk tízéves fejlődésére elsősorban a hibák, a negatívumok, a tévedések a jellemzőek. Népi demokráciánk fejlődésének ilyen pesszimista szemlélete, a hibák felnagyítása és az eredmények elhallgatása a jobboldali elhajlás egyik legtipikusabb megnyilvánulása volt. Ebben az irányban torzította el a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozatát Nagy Imre elvtárs akkori parlamenti beszéde, és ez a szemlélet – elsősorban a beszéd alapján – szélesen elterjedt, különösen irodalmi, művészeti életünkben és gyorsan hangot adott ennek a sajtó is.”

Ezek szerint a júniusi határozat torzítása – amit parlamenti beszédemben állítólag én követtem el – az oka annak, hogy a júniusi politika melletti pártos állásfoglalás ellenkezik a pártossággal. Szecsődi megkockáztatja – nem először – a torzítás vádját, anélkül, hogy ismerné a júniusi határozatot. Nem ismerik azt a magyar írók sem. A pártosság kérdésének tisztázásához, helyes értelmezéséhez, a magyar írók pártos állásfoglalásához, újabb hibák elkerüléséhez elengedhetetlen a júniusi határozat közkinccsé tétele a magyar kommunista, de nemcsak a kommunista írók számára.

A júniusi határozat a pártos szocialista-realista magyar irodalom és művészet sarkköve. Ismerete nélkül íróink, művészeink sötétben botorálnak. Megismerve azt megszilárdulnak abban a meggyőződésükben, hogy a határozat elveihez való hűség a szocialista-realista irodalom és művészet pártosságának és jövő fejlődésének fontos tényezője. Szecsődi fejtegetései beleütköznek a pártnak a bírálatról vallott nézeteibe. Ezt maga is észreveszi, amikor azt írja, hogy „*tévedés ne essék, a hibák bírálata szükséges.*” Ezek a szavak. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy bírálni nemcsak hogy nem szükséges, de nem is szabad. Erre felesleges példákat felhozni. Elég az Irodalmi Újság 1955. szeptember 17-i számának elkobzása, egyes írók és egész szerkesztőség ellen fogantatott rendszabályokra utalni, hogy csak az irodalom területén maradjunk. És végül, ami a puffogó frázisokat és hazugságokat illeti, ami ellen Szecsődi nagyon helyesen szót emel, a párt- és közéletben, a sajtóban és propagandában veszélyes jelenség. Ez valóban nem egyeztethető össze a párttagsággal, amely ellen éppen a pártosság jegyében elszántan kell harcolni, ami irodalmunknak és íróink magatartásának ma kimagasló pozitívuma, aminek feladása nemcsak az irodalom, zene

és művészet, de az egész magyar közélet erkölcsi alapjainak megrendülését jelentené. A magyar irodalom és művészet képviselőinek helyzet-állása tehát társadalmi életünk erkölcsi alapjainak védelmét is jelenti.

Csak hallomásból ismerem, s mivel nem bocsájtották rendelkezésemre, idézni nem tudok belőle – Rákosi Mátyásnak a K. V. április 14-i ülésén tartott beszámolóját, amelyben kitért arra, hogy én Darvas Józsefet magamhoz hívtam és felelősségre vontam a „Túllicitálás”-ról írt cikkéért. A tények kedvéért meg kell állapítani, hogy ha Darvas József így tájékoztatta Rákosit, akkor nem mondott igazat. Nem én hívtam Darvast, hanem ő kért kihallgatást tőlem a minisztériumát érintő fontosabb kérdésekben. Ez jóval, legalább is hosszú hetekkel szóban forgó cikkének megjelenése után történt, amikor Rákosi állításával szemben, már nem lehetett szó, mint ahogyan nem is volt szó arról, hogy én le akartam volna beszélni Darvast cikke megírásáról. Ezzel szemben igaz az, hogy Darvasnak egyenesen, minden kertelés nélkül megmondtam, hogy cikkével nem értek egyet, azt helytelennek tartom, a kérdéseket eltúlozza, amivel komoly zavarokat keltett a párt soraiban, de széles körben messze azon túl is. Nem helyeseltem azt sem, hogyha erről a kérdésről írni kell, miért éppen Darvas József ír róla, annál is inkább, mert a cikken érezni lehetett, hogy nem a maga kezdeményezéséből és nem jószántából írta. Ezt meg is mondtam neki, Darvas azonban ez ellen akkor a leghatározottabban tiltakozott és kijelentette, hogy a cikket senkivel meg nem beszélte. Ilyen körülmények között, a párt által nem ismert cikkről lévén szó – nyugodtan bírálhattam annak vonalát. Csak az áprilisi határozat után, az ülésen elhangzott beszámolóból derült ki közvetett úton, hogy Darvas József valótlan-ságot állított nekem, amikor letagadta, hogy a cikket a pártban bárkivel is megbeszélte.¹ Rákosi Mátyás viszont megállapította, hogy az én fellépésem a cikkel szemben annál súlyosabb, mert a pártban illetékes elvtársakkal megbeszélte cikkről volt szó. Darvas József valótlan tájékoztatásának következményeiért azonban aligha engem terhel a felelősség.

1. Darvas József, aki akkor művelődésügyi miniszter volt, e cikket, mely elindította az új szakasz elleni kampányt, Farkas Mihály utasítására írta.

XV. FEJEZET

Nacionalizmus és proletár nemzetköziség

A márciusi K. V. határozatban a következők olvashatók a kérdéssel kapcsolatban:

„A jobboldali elhalás egyik legveszélyesebb megnyilatkozása a nacionalizmus és sovinizmus. A Központi Vezetőség elengedhetetlenül szükségesnek tartja a nacionalizmus, a sovinizmus minden megnyilatkozása elleni kíméletlen ideológiai harcot.”

A határozat megállapításaival teljes mértékben egyetértek, hisz a marxizmus-leninizmus közismert tételét ismétli akkor, amikor megállapítja, hogy a jobboldali elhajlás egyik legveszélyesebb megnyilatkozása a nacionalizmus és a sovinizmus, továbbá akkor is, amikor az ilyen megnyilatkozások ellen kíméletlen ideológiai harcot követel. A határozat azonban ezúttal sem konkretizálja, hogy nálunk miben nyilvánult meg ez, és ki képviselte a jobboldali elhajlásnak ezt a legveszélyesebb megnyilatkozását. Amit azonban nem mondott ki és nem állapított meg a határozat, pótolta azt Szecsődi László a Szabad Népből írt „Kíméletlenül leplezzük le a nacionalizmus és sovinizmus minden megnyilatkozását” c. cikkében. Szecsődi László ebben a hamisításoktól, antimarxista, tudománytalan nézetektől hemzsező cikkében továbbmegy a márciusi határozatnál és engem nevez meg a nacionalista-soviniszta megnyilvánulások fő képviselőjének. Ha ez így lenne, ha a hazugság igaz lenne, akkor a márciusi K. V. határozat állapította volna ezt meg. Helyette ezt Szecsődi vállalta magára. Arról nem tudok, hogy a K. V. Szecsődöt felhatalmazta volna, hogy helyette ezt a munkát elvégezze, és a K. V. helyett ő emeljen vádat ellenem a nacionalizmus, sovinizmus kérdésében. Egyébként is tényként kell megállapítani, hogy a K. V. határozatainál az újságok és folyóiratok cikkei sokkal messzebb mentek a K. V. határozataiban felvetett majd minden kérdésben. Tisztázni kellene tehát, hogy a K. V. határozataiban felvetett kérdések képezik-e a vádat ellenem, vagy azok az írások is, amelyek a határozatokon túl, messzebb menő következtetésekkel és számos újabb problémával a vádak egész sorát szögezték ellenem.

Szecsődi László szóban forgó cikkében, miután kinyilatkoztatta, hogy a jobboldali elhajlók tevékenysége következtében különösen felélénkültek hazánkban a nacionalizmus burkolt és nyílt megnyilvánulásai, fontoskodó fejtegetésbe bocsájtkozik a nemzeti egység marxista és nacionalista értelmezéséről – és természetesen ő a marxista én pedig a nacionalista. Szerinte ugyanis én a mindenáron való nemzeti egység hirdetője vagyok. A következőket írja:

„Nagy Imre elvtárs pl. 1954. október 24-én a Hazafias Népfront kongresszusán tartott beszédében minden fenntartás nélkül az egész nemzet egységről, kilenc és félmillió magyar szívének együtt dobbanásáról beszélt, a népi demokrácia célkitűzéseinek érdekében.”

Utána hosszas eszmefuttatás következik arról, hogy mi is húzódik meg tulajdonképpen emögött. Együgyű hamisításokkal azt próbálja bizonyítani, hogy a nemzeti egységről vallott nézetem az osztálybékén épül föl. Márpedig „az osztálybékére tett minden kísérletet, mint káros, reakciós, nacionalista elméletet kell leleplezni” – írja Szecsődi, aki az „osztálybékés” nemzeti egységet a 9,5 millió magyarból vezeti le, abból kiindulva, hogy ez az ország összlakosságát teszi ki, és nem marad pár tízezer, vagy több százezer lélek a kulákokra, reakciósokra, a régi rendszer hátra maradt híveire, íme a Szecsődi-féle „marxizmus” és a népszámláláson alapuló „osztályharc”, vagy „osztálybéke” és nemzeti egység. Persze még így is sántít az okoskodása, mert az ország lakossága mintegy 9,8 millió, ami kerekén 300 ezer emberrel több 9,5 millió magyarnál. Tehát még így sincs szó a Szecsődi-féle marxista osztályharc elmélet alapján osztálybékéről, mert a Szecsődi-féle „osztályharcra” még mindig maradt mintegy 300.000 osztályidegen, reakciós, kulák, stb.

De Lenin sokkal súlyosabb érvekkel zúzza szét Szecsődi zagyvaságát a nemzeti egység és az osztályharc összefüggéseiről. Lenin rámutatott arra, hogy a szocializmus építése folyamán a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség szociális természete megváltozik, megszűnik az, ami azelőtt elválasztotta őket és így ezek a szociális csoportok gazdasági, politikai és szellemi vonatkozásban közelebb kerülnek egymáshoz, ami már a munkás-paraszt szövetségénél szélesebb népi egység kialakulására mutat. A proletárdiktatúrát tehát nem lehet a munkás-paraszt szövetségre korlátozni. Lenin szerint:

„A proletárdiktatúra sajátos formájú osztályszövetség, a proletariátus, a dolgozók élcsapata és a dolgozók nagyszámú nemproletár rétege (kispolgárság, kistulajdonosok, parasztság, értelmiség, stb.) vagy ezek többsége között – szövetség a tőke ellen, szövetség a tőke teljes megdöntésére, a burzsoázia ellenállásának és restaurációs kísérleteinek teljes elnyomására, a szocializmus végleges megteremtésére és megszilárdítására.” (Lenin Művei, 29. köt. 387. old. Szikra 1953.)

A marxizmus rendkívül nagy súlyt helyez arra, hogy a munkásosztály a hatalom megszilárdítása után, amint annak reális lehetősége nyílik, megnyerje a maga számára a lakosság hatalmas, kispolgári rétegeit, köztük a parasztság zömét. Lenin számtalanszor és különös erővel hangsúlyozta, hogy az ellenséget legyőzni csak az erők legnagyobb megfeszítésével és feltétlen a legalaposabb, a leggondosabb, a legóvatosabb, leghozzáértőbb felhasználásával lehet. Mint Lenin mondta:

„Ki kell használnunk minden, akár szikrányi lehetőséget is arra, hogy olyan szövetségeshez jussunk, amely mögött tömegek állnak, még ha csak ideiglenes, ingadozó, bizonytalan, megbízhatatlan és feltételes is ez a szövetség. Aki ezt nem értette meg, az mákszemnyit sem értett meg a marxizmusból és általában napjaink tudományos szocializmusából.” (Lenin Művei, 31. köt. 59-60. old.)

Így vélekedett Lenin, ilyen szellemben írtam és beszéltem én a nemzeti összefogás szükségességéről, a nemzeti egységről, a Hazafias Népfrontról. Mindezt Szecsődi, ha meg akarta volna találni, megtalálhatta volna a III. pártkongresszuson tartott beszámolómban. Sőt ennél sokkal többet találhatott volna ott, persze akkor nem lehetett volna tücsköt-bogarat összehazudni. Az én nézeteim a nemzeti egység kérdésében helyesek, megfelelnek a marxizmus-leninizmus tanításainak és mentesek a Szecsődi-féle kiagyalt, reakciós, nacionalista „elméletektől”. Egyébként a III. pártkongresszus az egész beszámolómat, az elméleti részeket is beleértve, ahol a proletárdiktatúra, a munkás-paraszt szövetség, a nemzeti egység és a népfront kérdéseit tárgyalom, egyhangúlag, minden változtatás nélkül elfogadta, sőt párthatározattá is emelte. Szecsődi vádjai tehát a III. kongresszuson elfogadott párthatározatot támadják.

Az, amit Szecsődi a marxizmus nevében a népi demokrácia sajátos fejlődése, valamint nemzeti múltunk haladó hagyományai kérdésében elkövet, a marxizmus-leninizmus megcsúfolása. A népi demokrácia „sajátos” fejlődését nacionalizmusnak nevezi.

„A jobboldali, nacionalista nézetek leginkább leleplezett megnyilvánulása nemzeti múltunk értékelésének eltorzítása volt.” – írja Szecsődi, majd nem kevesebbel vádolja a „jobboldali” elhajlókat, akik alatt elsősorban természetesen engem ért, mint azzal, hogy „elmulasztották nemzeti múltunk ellentmondásainak feltárását, fátylat akartak borítani történelmünkben a kultúránk fejlődésében meglévő következetlenségekre.”

Én nem akarom védeni a jobboldali elhajlást, sem azokat, akik ilyen hibákba estek és akarva-akaratlanul szembekerülnek a marxizmus-leninizmussal és valóban a nacionalizmus talajára tévednek. Dőreség lenne azt is tagadni, hogy ilyesmi van és hogy ellene fel kell venni az ideológiai harcot. De azt a vádat emelni, hogy a jobboldali elhajlók elmulasztották nemzeti múltunk ellentmondásainak feltárását, azt jelenti, hogy amit évtizedeken át nem végeztek el a marxisták, azt másfél-két év alatt a jobboldali elhajlóknak kellett volna Szecsődi szerint elvégezni, ami más szóval annyit jelent, hogy a múlt súlyos mulasztásaiért a jobboldali elhajlókra kell a felelősséget hárítani. A kérdés ilyen felvetése nem más, mint a valóságos helyzet elferdítése, eltorzítása. Igenis fel kellett volna és fel kell vetni nemzeti kultúránk kérdéseinek, azok marxista feldolgozásának elhanyagolását. Ez igen súlyos mulasztás, de nem jobboldali elhajlás.

Ilyen mulasztás, sajnos, egész ideológiai munkánkra, annak minden területére jellemző, és ha ezért a jobboldali elhajlás megbélyegzése jár, akkor azokat illeti, akik nem gondoskodtak arról, hogy ezt a feladatot az elmúlt évtizedben elvégezzék.

Szecsődinek, ha már a nemzeti hagyományok és a nacionalizmus összefüggéseivel foglalkozik, rá kellett volna mutatnia arra, hogy 1953 júniusa előtt, amittől Szecsődi a jobboldali elhajlást keltezi, a kozmopolitizmus, a nemzeti kultúránk és hagyományaink értékeinek megbecsülésével szembeni nihilizmus, a velük való szembefordulás és azok lebecsülése, tehát antimarxista, túlzó „baloldali” nézetek voltak az uralkodók. A főfeladat 1953 júniusa után ezeknek a káros, hibás

nézeteknek a felszámolása volt, amelyek nap mint nap születtek azokat a nacionalista, sovinszta nézeteket, amelyek ellen ma, éppen a múlt hibái következtében küzdeni kell. Szecsődi lényegében még ma is, legalább is említett cikkében, ezeknek a „baloldali” antimarxista nézeteknek a szószólója, ezeket a „baloldali” nézeteket teszi meg marxizmusnak és minden más magyarázatot az érintett kérdésekben jobboldali elhajlásnak minősít.

Ilyen módon az a helyzet alakul ki, hogy azok emlegetik legsűrűbben és leghangosabban a nacionalizmus vádját, akiknek antimarxista, kozmopolita nézetei és politikája miatt ma a nacionalizmus veszélyével kell harcolni és jobboldali nézetek mutatkoztak a párt soraiban. Ez ellen – persze a marxizmus tudományos fegyverével, nagy tapintattal, és hozzáértéssel – úgy kell harcolni, hogy ne sértsük meg a nemzeti önérzet és büszkeség érzését, ami pedig még az utóbbi időben is több esetben igen súlyos formák között éppen nemzeti múltunk és kulturális hagyományaink megítélésével kapcsolatban megtörtént. Ostoba rosszindulat, amely a nacionalizmus malmára hajtotta a vizet – nem lehet egyébnek tekinteni azt, hogy Petőfi verssorait: *„Ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta”*, mint a nacionalizmus megnyilvánulását vádként emelték ellenem. Azt hiszem, Petőfi „nacionalizmusát” (idézett verssoraival együtt) pártunk vállalja.

A nacionalizmusnak az említetteknél sokkal súlyosabb és következményeiben sokkal károsabb megjelenési formáival is találkozunk, amiről hallgat a márciusi határozat és hallgatnak azok is, akik felelősek érte. Anélkül, hogy most behatóbban foglalkoznék velük, csak röviden érintem ezeket a kérdéseket, amiket nemcsak gazdasági vonatkozásokban, de a nacionalizmus marxista ideológiai bírálata szemszögéből is fel kell majd dolgozni. Melyek ezek a kérdések?

A gazdasági autarchiára irányuló gazdaságpolitika, amely 1953 júniusa előtt uralta a párt vezetését és népgazdaságunkat, és amely napjainkban feléledőben van. Ez már annak idején rendkívül megrontotta és a jövőben is megronthatja viszonyunkat a Szovjetunióhoz és a népi demokratikus országokhoz.

A Csehszlovákiával és Romániával kialakult viszonyunk a párt és állami vonalon. A gazdasági kapcsolatokban 1953 júniusa előtt beál-

lott rendkívüli feszültség, amely, mint arról a dokumentumok tanúskodnak, a magyar párt és gazdasági vezetők súlyos hibája miatt következett be, és aminek következményeit még ma sem tudtuk teljesen megszüntetni.

A Jugoszláviához való viszonyunk rendkívüli kiéleződése hét éven át, amely a nacionalizmus, a sovinizmus legdurvább formáiban nyilvánult meg, és legbőszesebb forrása volt, amit éppen azok fokoztak a végletekig, túlszárnyalva minden más pártot, akik ma a nacionalizmus vádját ellenem emlegetik. Ezek csak a legkirívóbb példák a múltból.

A júniusi politika végrehajtása során főképpen rám hárult a feladat állami vonalon felszámolni a nacionalizmus nyílt vagy burkolt megnyilvánulásait. Gazdaságpolitikánk megváltoztatása a júniusi határozatok szellemében fordulatot jelentett a szomszédos népi demokráciákhoz való baráti viszonyunk helyreállítása terén is. A Német Demokratikus Köztársasággal, a Csehszlovák Köztársasággal felszámolva a múlt hibáit, lényegesen megjavultak a kapcsolataink gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt. A Román Népköztársasághoz való korábbi baráti jóviszonyunk és mindkét fél számára eredményes kapcsolataink helyreállítására, amit a párizsi béketárgyalások körüli éles vita, majd a két ország közötti elzárkózás és annak eredményeképpen a nacionalizmus feléledése rendkívül megnehezített, személy szerint én tettem meg a kezdő lépéseket Gheorgiu Dej elvtárssal folytatott személyes megbeszélés, majd hozzá intézett levélem útján, amely ennek az áldatlan helyzetnek a felszámolására tett javaslatokat. A Jugoszláviához való viszonyunk rendezése, a súlyos hibák felszámolása, a régi baráti kapcsolatok felújítása terén is komoly kezdeti lépések történtek, amiben nekem is részem volt, és amiről illetékes jugoszláv körök elismeréssel nyilatkoztak.

A Duna-völgyi kis népek, népi demokratikus országok egymásra utaltságáról és testvéri összefogásának szükségességéről már 1947. március 30-án írtam a Közgazdaság c. folyóiratban. Nézzünk ebből néhány idézetet:

„A Duna-völgyi országokban nagyjában-egészében azonos gazdasági és politikai viszonyok uralkodnak, s ha a fejlődés elért színvonalában különb-

ségek is vannak köztük, a gazdasági és politikai fejlődés mindenütt népi demokratikus irányú. Mi ugyan iparosultabb ország vagyunk, mint Jugoszlávia vagy Románia, viszont Csehszlovákia e tekintetben fejlettebb nálunk. A mezőgazdasági termelés terén nincsenek nagy különbségek... Összehangolt együttműködés és gazdasági összefogás a kis gazdasági egységek kapacitását, súlyát és befolyását megnöveli. Az egymás ellen, vagy jobbik esetben egymástól elszakadva, csak a saját erejére támaszkodva folytatott gazdasági küzdelem helyett meg kell teremteni a Duna-völgyi országok szoros együttműködését a mezőgazdasági termelés és értékesítés terén, de a népgazdaság más területein is... A kis népi demokráciák gazdaságilag csak úgy állhatnak meg és őrizhetik meg önállóságukat, ha kölcsönösen egymás demokratikus gazdasági berendezkedésére támaszkodhatnak. A népi demokráciák győzelmei, a munkásosztály döntő szerepe a Duna menti országok gazdasági és politikai életének irányításában lehetővé teszik az első lépéseket, hogy e gondolat valósággá váljék. Megoldásuk terén előbbre jutni, csakis szomszédainkkal való szoros együttműködés, gazdasági terveink összeegyeztetése útján tudunk."

A nacionalizmus bizonyos burkolt megnyilvánulását kell látni abban a merev és egyre fokozódó elzárkózásban is, amely napjainkban tapasztalható a párt és a kormány részéről tett számos intézkedésben, ugyanakkor, amikor a proletár nemzetköziségről soha nem hangzott el annyi nyilatkozat, mint napjainkban. Sajátos népi demokratikus provincializmus, nagyfokú elzárkózás jut kifejezésre abban a törekvésben, hogy a magyar népi demokrácia és a demokratikus és a szocialista táborhoz tartozó többi ország közé – tehát már nem is csak a nyugati kapitalista országok és hazánk közé – valóságos kínai falat emeljenek. Ma már ott tartunk, hogy a testvérpártok sajtóját, népi demokratikus országok párt és állami vezetőinek megnyilatkozásait, Bierut vagy Siroky elvtársak beszédeit és cikkeit, a testvérpártok határozatait, párttagok, de még csak a K. V. tagjai sem kaphatják kézhez. Ugyanez vonatkozik a kultúra, a művészet és irodalom számos megnyilvánulására, a népi demokratikus országokban folyó vitákra, eszmecserékre, stb. Sőt ott tartunk, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja bizonyos kiadványai sem kerülhetnek még a K. V. tagjai kezébe sem. Ugyanígy tilos Magyarországon pl. a Lengyel Párt K. V.-ének a

mezőgazdasági határozata vagy a párt hivatalos lapjának a Trybuna Ludunak erről a határozatról írt ismertetése, avagy a lengyel és a nyugati irodalom és művészet kapcsolatáról írt tanulmány, stb.

A magyar gazdasági, politikai és kulturális életnek számos területén a baráti országok azonos területeinek problémáitól való szinte hermetikus elzárása a bírálattól való félelmet tükrözi, egyben azonban, és ez a súlyosabb, a nacionalizmus felélénkülését segíti elő, és szöges ellentétben áll a proletár nemzetköziségről szóló lenini tanításokkal.

Másik súlyos következménye ennek az, hogy a párt és a kormány vezetői, a Központi Vezetőség és a Minisztertanács tagjai nem tudnak tájékozódni, nem ismerik úgy a nemzetközi életet és a baráti országok életének eseményeit, mint azok az egyszerű polgárok, akik ráérő idejükben rádiót hallgatnak.

A tanulság az, hogy távolról sem elég beszélni a proletár nemzetköziség nagy és nemes eszméjéről, ugyanakkor elzárkózni minden olyan tevékenységtől, amely elengedhetetlen feltétele a proletár nemzetköziség gyakorlati érvényesülésének. Ezen a téren és nem az „isten kalapjának” emlegetésénél kell keresni a nacionalizmus gyökereit. Elsősorban nem a költő, még hozzá Petőfi verssorok, hanem a párt és a kormány politikája társadalmi, gazdasági és kulturális életünk és a nemzetközi élet hasonló területein, a kozmopolitizmus és az elzárkozás egymásba kapcsolódó végletei rejtik magukban a nacionalizmus és a sovinizmus veszélyét. A felelősséget ezért azoknak kell viselni, akik a múltban is, a jelenben is ilyen antimarxista nézetekhez és politikához tartották magukat.

Amióta a munkásmozgalomban részt veszek és még inkább azóta, hogy 1918-ban tagja lettem a Bolsevik Pártnak, majd a magyar pártnak, nem voltam nacionalista-soviniszta, ilyen felfogást nem képviseltem. Nézeteimben, cselekedeteimben a proletár nemzetköziség eszméje vezérelt. Ennek tetteikkel is tanújelét adtam az orosz polgárháború nagy megpróbáltatásaiban és véres harcaiban, ahol, mint internacionalista vettem részt, vagy a II. világháborúban, ahol a proletár nemzetköziség ápolására hivatott munkába állítottak vezető helyre. De a lenini nemzetköziség eszméjét képviseltem írásaimban is már az 1919-20-as években, az orosz polgárháború idején írt cikkeimben, ezt

képviseltem a Moszkvában megjelent magyar-nyelvű folyóirat, az Új Hang hasábjain az 1936-40-es években, amikor a magyar revizioniz-mussal szembeszállva a Csehszlovák Köztársaság védelmére keltem, a közös ellenség, a német fasizmus ellen. 1938 júniusában az említett Új Hang c. folyóiratban a „Duna-völgyi népek szabadságharca” c. cik-kemben többek között a következőket írtam:

„A Duna-völgye fölött vészterhes felhők tornyosulnak. Ausztria független-ségének letiprása után a német fasizmus a Duna-völgyi kis népek nemzeti léte fölött készül megkongatni a lélekharangot. Legközvetlenebb veszedelem Csehszlovákia népeit fenyegeti, amelyeket kívülről német katonai táma-dás, belülről fasiszta puccs készül összemorzsolni. A Duna menti kis népe-ket fenyegető közös veszedelemmel egymagában, magára utalva, egyik nép sem tud megbirkózni. A közös veszedelem, a közös sors, szinte parancsolólag írják elő, hogy a fenyegetett kis népeknek egymásra kell találniuk. Ezekben a vészterhes időkben a magyar népre rendkívül súlyos felelősség hárul. Arról van ugyanis szó, hogy a magyar nép magatartása döntő lehet a Duna-völgyi népek sorsára.”

Majd hosszabb elemzés után a következőket írom: „A Csehszlovák Köztársaság az európai demokrácia előretolt hadállása, erős támasza és védelmezője a békének, a demokráciának, és a Duna menti kis népek függet-lenségének. A Csehszlovák Köztársaság ellen irányított támadás éppen ezért rendkívül veszedelmeket rejt magában a demokráciát és békét vágyó összes kis népek, elsősorban a magyar nép számára. A magyar reakció, a magyar népet a háborús fronton, a német fasizmus mellett, a Csehszlovák Köztár-saság ellen igyekszik harcba állítani... A Csehszlovák Köztársaság népei, köz-tük a magyarság is, világosan felismerték ezt a veszélyt. A magyar kisebbség szembefordult a szlovákiai magyar reakciós pártnak, a köztársaság egysé-gét megbontó „autonomista” törekvéseivel, s ugyanakkor, amikor Herczeg Ferenc vezetésével a Magyar Revíziós Liga a Felvidék visszacsatolása mellett rendezett nagygyűléseket és tüntetéseket Budapesten, a szlovákiai magyar kisebbség széles rétegei a Csehszlovák Köztársaság függetlensége és egysége mellé álltak, s minden erejükkel a veszélyeztetett béke, szabadság és demok-rácia védelmére, a Csehszlovák Köztársaság védelmére siettek... Csehszlo-vákia sorsával eldől a magyar nemzet sorsa is. Ezért nem lehet közömbös a magyar nép számára, hogy a német fasizmus járszalagján, a magyar reakciót

követve Csehszlovákia ellen, vagy pedig saját jól felfogott érdekeiktől vezetve, a határon túli testvéreivel összefogva Csehszlovákia mellett foglal állást. A magyar nép számára csak egy választás lehet: minden erejével a szorongatott Csehszlovák Demokratikus Köztársaság védelmére sietni.”

Íme, így foglaltam állást a II. világháború kezdetekor, amikor a német fasizmus hadigépezete megindult, hogy legázolja az európai népeket. Vajon ezt az állásfoglalásomat nacionalizmusnak, vagy a lenini proletár nemzetköziségnek lehet-e értékelni? Vajon volt-e valaki a párt vezetői közül, aki annak idején ilyen módon adott volna kifejezést saját burzsoáziájával szemben proletár internacionalizmusának? Ilyen álláspontot képviseltem a felszabadulás után is, elvi téren éppúgy, mint a gyakorlati munkámban. A Kossuth Akadémia hadnagy avató ünnepségén 1948. augusztus 19-én a következőket mondtam:

„1848-49 forradalmi tanulságainak és Kossuth nagy politikai hagyatékának szellemében ápoljátok a legbensőségesebb barátságot a szabadságszerető népekkel, elsősorban a szocializmus országával, a Szovjetunióval, amelynek népei legjobb fiai tíz- és tízezreinek vérével áldoztak hazának felszabadításáért. A szabadságszerető népek testvériségének magasztos gondolata mellett legyenek zászlóvivői nemzeti felemelkedésünk nagy eszméjének, a nemzeti egységnek és előharcosai a dolgozó nép minden alkotó erejét egyesítő, munkás-paraszt szövetségen épülő nemzeti függetlenségi frontnak.”

Íme, így jutott nálam kifejezésre a nemzeti egység és a proletár nemzetköziség egymással összefüggő eszménye. A Szovjetunióval és a népi demokratikus országok népeivel való szoros testvéri viszonyunkról szóló megnyilatkozásaimnak minden beszédemben és írásomban nagy súlya van. Ezt ellenőrizni lehet, ki lehet vizsgálni, és én állok elébe annál is inkább, mert ellenem a nacionalizmus vádját a Központi Vezetőség márciusi határozata előtt senki fel nem vetette. Ezért is tiltakozom élesen az ellen, hogy a Népfront kongresszuson elmondott üdvözlő beszédből kiragadott idézettel „bizonyítsák” a nacionalizmus vádját.

Ugyanakkor minden félreértés elkerülésére hangsúlyozni kívánom, hogy mint a magyar nép fia és a magyar nemzet tagja, magyar voltomra büszke vagyok, magyarságomat meg nem tagadom, magyar hazámat és népemet forrón szeretem, igaz hazafisággal, amely más népek és nem-

zetek szeretetével és megbecsülésével együtt képezi proletár nemzetköziségem alapját és lényegét. Ez különböztet meg és ma is ez határol el a kozmopolitáktól, a „baloldali” túlzóktól, akik idegenek a magyar néptől, annak a szocializmus eszményével és nagyszerű ügyével összeforrott törekvéseitől és igaz hazafiságától, akik a múltban is, most is, a magyar nép nemzeti érzésével szembefordulva, a nacionalizmus-sovinizmus konkolyát hintik a lelkekbe, akarva-akaratlanul.

Befejezésül álljon itt a MÁVAG-ban 1954 novemberében tartott gyűlésen elmondott beszédemből az alábbi részlet, amely világos válasz mindazoknak, akik ellenem a nacionalizmus koholt vádját emelték:

„Épülő szocialista társadalmunkban megvalósulnak a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom halhatatlan gényusai, Marx, Engels, Lenin, Sztálin zseniális tanításai, Liebknecht, Rosa Luxemburg, Bebel és mások harcos életének nagyszerű célkitűzései. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg világtörténelmi jelentőségű győzelmének eredményeképpen a magyar munkásosztály tíz esztendőς áldozatos és lelkes munkája megváltoztatta a történelmi fejlődés menetét... Óriási eredmény elvtársak, hogy a magyar munkásosztály, amely alig egy évtizeddel ezelőtt még maga is a legvérszterhesebb időket élte át, ma a hatalom birtokában, követendő példa a kapitalista országokban harcoló forradalmi pártok és munkásosztály számára, amelyeknek harcát a proletár nemzetköziség szellemében messzemenően támogatja.”

XVI. FEJEZET

Honvédelem és pacifizmus

A Központi Vezetőség 1955. márciusi határozata nem veti fel velem szemben a pacifizmus vádját, mégis ki kell rá térnem, mert a P. B. póttagja, Bata István¹ név szerint ellenem szögezte ezt a súlyos vádat. Bata a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség I. Országos Konferenciáján tartott beszédében (1955. Szabad Nép) többek között a következőket mondta: *„Meg kell mondanom, hogy a kivívott eredmények, az elért sikerek láttán egyesek hajlamosak arra, hogy pacifista illúziókban ringasák magukat, olyan elképzelésekben, hogy teljesen elmúlt a háborús veszély. Az ilyen káros pacifista nézetek és megnyilvánulások terjedését szolgálták a jobboldali elhajlók – Nagy Imre és társai – antimarxista, a nehézipart, a szocializmus építését, a honvédelmet lebecsülő nézetei.”*

Bata tudva állít valótlan, tudatosan hamisít és rágalmaz. Hogy én nem vagyok pacifista, azt ő nagyon jól tudja. A Honvédelmi Tanácsban és a párt illetékes szervei előtt, a honvédelem kérdésében vallott állásfoglalásom pontosan ismeretes előtte. Anélkül, hogy részletekbe mennék, akár a hadsereg felszerelésének, létszámának, ellátásának vagy a hadiiparnak, akár a honvédség korszerűsítésének fontos kérdéseiről volt is szó, a politikai és gazdasági lehetőségeink által megengedett keretek között, a legmesszebbmenően támogattam a HM² javaslatait. Ezen a téren a tényleges helyzet alaposabb ismerete következtében továbbmentem és realisabb, helyesebb álláspontot képviseltem, mint Rákosi Mátyás, aki (mint mondani szokta) a túlzott ígények teljesítésével egyszer már megégette a kezét. Erről elég ennyit. A részletek már olyan kérdéseket érintenének, amelyeket a párt szűkebb nyilvánossága előtt sem tartok helyesnek felvetni.

Hogy nem vagyok pacifista, arról tanúskodik az a számtalan beszéd és cikk, amelyben a honvédelem jelentőségéről bőven kifejtettem álláspontomat, amely nem volt ugyan kardcsörtetés és fenyegető

1. Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter. Villamosvezetőből lett főtiszt, a szovjet felsőbb katonai akadémián tanult.

2. HM = Honvédelmi Minisztérium.

handabandázás, de mindenestre világos és határozott állásfoglalás volt a haza védelmének megszervezése és biztosítása terén. Egynéhány beszédemből és cikkemből az alábbiakban idézek. 1948. május 1-én Nyíregyházán tartott beszédemben a következőt mondtam:

„A mi nagy célunk a béke megóvása. Ebből a szempontból léptünk barátsági és kölcsönös segélynyújtási egyezményekre szomszédainkkal. De mi ne csak erre támaszkodjunk! Saját erőnk gyarapítása a mi biztonságunk legnagyobb záloga. A gyengék sorsa a rabság. Szabad és független csak az az ország lehet, amelynek népe erős és gyarapodó. Tehát nekünk gyarapítani és erősíteni kell hazánkat. Békét, szabadságot, függetlenséget csak erős népek tudnak megvédeni. A gyengék sorsa az, hogy verik őket. Tehát ne legyünk gyengék, legyünk erősek politikailag, gazdaságilag, ezért fejlesszük iparunkat, mezőgazdaságunkat, emeljük népünk gazdasági és kulturális színvonalát.”

Majd tovább folytatva a honvédelemmel kapcsolatban a következőket mondtam: *„Gondoskodnunk kell az ország védelmi erejének növeléséről. Gondoskodni kell arról, hogy a demokratikus honvédség a magyar nép, a magyar munkásság és parasztság szilárd és tántoríthatatlan védelmezője legyen. Munkások és parasztok, munkás és parasztifjak álljanak az élére, legyenek tisztjei, vezetői és katonái ennek a demokratikus magyar hadseregnek. Ez biztosítja azt, hogy nem mernek majd sehonnan kezét emelni ránk... Résen kell lennünk, mert a nemzetközi imperializmus uszít a háborúra... Ne felejtsek el az imperialisták, hogy egy III. világháború a bukásukat jelentené. A népi demokráciák, a szocializmus győzelmesen kerülnének ki ebből a harcból.”*

A Kossuth Akadémia első hadnagy avató ünnepségén, 1948. augusztus 19-én tartott beszédemből idézem a következőket: *„Honvédségünk az 1848-49-es népforradalom viharában az idegen elnyomók elleni szabadságharc vérzivatarában született. A népszabadság és a nemzeti függetlenség eszméje hevítette és lelkesítette azokra a csodálatraméltó hőstettekre, amelyek a haladó népek osztatlan bámulatát és elismerését váltották ki... Befejezve tanulmányaitokat, mint tisztiek foglaltok el őrhelyeiteket honvédségünk soraiban. Kezdjétek el a munkát a Magyar Népköztársaság erős és dicsőséges, a béke és biztonság, a szabadság és a függetlenség néphadseregének megteremtésére. Kívánom, hogy jövődő munkátokat minél több siker koronázza. Ha pedig igaz ügyünk, békés életünk és szabadságunk védelmében*

az imperialisták harcra kényszerítenének bennünket, zászlóitokat hazánk dicsőségére győzelmi babérok koszorúzzák! Bajtársak, fel a munkára, békében és harcban becsülettel élni, s ha kell, halni a hazáért!”

Ez akkor sem pacifizmus, ha a honvédelmi miniszter azt állítja.

Legutóbb, 1954. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Nemzeti Kormány megalakulásának 10. évfordulóján Debrecenben tartott ünnepi beszédemben foglalkoztam a honvédelem jelentőségével és az e téren ránk háruló feladatokkal:

„A német militarizmus feltámasztására, egy támadó német hadsereg létesítésére irányuló imperialista törekvések arra intenek bennünket, hogy fokozottabban gondoskodjunk hazánk szabadságának és függetlenségének, nemzeti szuverénitásunknak, népünk békés alkotómunkájának, a szocializmus építésének védelméről. Több áldozattal kell fejlesztenünk és tökéletesítenünk néphadseregünket, amelynek őse, dicső honvédségünk az 1848-49-es népforradalom viharában, az idegen elnyomók elleni szabadságharc vérivatarában született. Néphadseregünk korszerű kiépítésében döntő szerepe a munkásság és parasztság szövetségén, a nemzet szilárd egységén nyugvó néphatalomnak van.”

Alig volt olyan jelentősebb esemény vagy alkalom, amikor beszédemben vagy írásomban ne hangsúlyoztam volna a honvédelem jelentőségét. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 35. évfordulóján tartott ünnepi beszédemben így szóltam erről:

„Népünk a világbéke magyar frontszakaszán – egységesebben, mint valaha – a világ minden békére vágyó népével összeforrva, a hatalmas Szovjetunió vezetésével készen áll történelmi hivatásának teljesítésére, szabadságunk, függetlenségünk és békés építő munkánk védelmére. Szeretettel és megbecsüléssel, messzemenő gondoskodással övezzük néphadseregünket, dolgoz népünk békés munkájának tántoríthatatlan védelmezőjét, amelynek soraiba legjobb fiainkat adjuk, hogy méltó követője legyen a hős szovjet hadseregnek, a világbéke leghatalmasabb őrének.”

Mindezekről és számos más hasonló, a honvédelemmel kapcsolatos nem pacifista, hanem helyes marxista állásfoglalásomról és nézeteimről tudomása volt és van Batának. Ha mégis „Nagy Imre és társai” káros jobboldali pacifista nézeteiről beszélt, azt nyilvánvalóan a kézenfekvő és közismert tények meghamisításával tette.

XVII. FEJEZET

A párt és az állam viszonyának kérdése

A Központi Vezetőség áprilisi határozata többek között a következőket írja: „...Nagy Imre elvtárs... megkísérelte szembeállítani az állami szerveket... a párttal.”

A párt és az állam viszonyának kérdésében a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata egyrészt rámutatott az e téren korábban elkövetett hibákra, másrészt megállapította a teendőket a párt és állami vonalon előttünk álló feladatok terén. Sajnos a júniusi határozat nem áll rendelkezésemre, így az ülésen elhangzott beszámolókból idézem a vonatkozó részt, amely hűen tükrözi a júniusi határozatnak a párt és az állam viszonya kérdésében elfoglalt álláspontját. Lássuk a következőket:

„A párt elvtelen és pártszerűtlen vezetése hozta magával azt is, hogy megsértettük a népi demokrácia alapelveit, a párt és az állam, az állam és a néptömegek viszonya tekintetében... a hiba abban volt, hogy túlzottan a párt uralta az ország állami és gazdasági vezetését, a párt nemcsak megszabta, elhatározta, de jórészen végre is hajtotta a kijelölt intézkedéseket. A párt szervezeti felépülésénél, működésénél, összetételénél és társadalmi jellegénél fogva nem alkalmas állami funkciók ellátására és az nem is feladata. Mégis túlzottan beavatkozott az állami feladatok végrehajtásába, amivel megsértette az állami szervek önállóságát, megbénította működésüket, lejáratta tekintélyüket... hozzájárult ehhez az is, ami a vezérkedéssel együtt járt, hogy Rákosi elvtárs a maga személyében egyesítette az országban az egész hatalmat, ő volt a párt főtitkára, a Minisztertanács elnöke és közvetlen irányítása alá vonta az Államvédelmi Hatóságot.

Mind a párt, mind az állam vezetésében, valamint az ÁVH munkájában súlyos hibákat követett el, amelyek komoly veszélyeket rejtettek magukban...

Megállapíthatjuk, hogy a kormány valóban árnyék-kormány volt, amely a már meghozott párthatározatokat hagyta jóvá és a miniszteri hatáskör és felelősség erősen korlátozódott... Ilyen kormányzati szervek és módszerek nem alkalmasak arra, hogy feltétlenül biztosítsák a törvényességet az állami és gazdasági élet minden területén.

Itt vannak állami életünk legsúlyosabb rákfenéjének, a szocialista törvényesség megrendülésének gyökerei, amelyek végső fokon a tömegektől való elszakadásból erednek... Őszintén meg kell állapítani, hogy a párt vezetésének hibáiból, népi demokratikus állami életünkben eltértünk a lenini elvektől."

Az elmondottakból világosan áll előttünk az a feladat, amelyet a párt és az állam viszonyának rendezése terén a júniusi határozatot követő időszakban meg kellett oldanunk.

Tudni kell azt is, hogy az 1953. júniusi Központi Vezetőségi ülés előtt a szovjet elvtársakkal folytatott tanácskozáson is igen élesen merült fel a párt és állam viszonyának kérdése, a már fentebb idézettek szellemében. Ezen a tanácskozáson Malenkov¹ elvtárs rámutatott arra, hogy 1953 májusában a párt és az állami vezetés különválasztása végett személyi kérdéseket is tárgyaltak Rákosi Mátyással.

„Megkérdeztük, kit tud helyettesül ajánlani? Senkit sem tudott megnevezni. Akárki jött szóba, mindenki ellen kifogása volt, mindenki ellen felhozott valamit. Mindenki gyanús volt, csak ő egyedül nem. Ez nagyon megdöbbsentett bennünket” – mondotta Malenkov elvtárs.

Molotov² elvtárs kijelentette, válaszul Rákosi Mátyásnak, aki azt mondta, hogy nem akart miniszterelnök lenni:

„...de olyan miniszterelnököt akart, akinek nem lett volna szava a kérdések eldöntésében."

Hruscsov³ elvtárs megjegyezte: *„Arról volt szó, hogy a párt és az állam vezetése ne összpontosuljon egy, vagy egynéhány ember kezében, ami nem kívánatos."*

A moszkvai tanácskozáson kialakult és a Központi Vezetőség júniusi határozatában lefektetett elvek alapján rendeztük a párt és az állam viszonyát. Ez nem ment könnyen, több tekintetben egyáltalán nem ment, majd a már elért eredmények is összeomlottak a párt legfelső vezetésében Rákosi Mátyás részéről megnyilvánuló ellenállás miatt,

1. G. M. Malenkov – Sztálin halála után 1955-ig a Szovjetunió minisztertanácsának elnöki posztját töltötte be, a szovjet hierarchia vezetője volt.

2. V. M. Molotov – a miniszterelnök első helyettese és külügyminiszter, akkoriban a szovjet hierarchia harmadik helyén álló vezető.

3. N. Sz. Hruscsov – az SZ. K. P. elnökségének tagja, akit Sztálin halála után felmentettek a moszkvai pártbizottság első titkárának tisztségéből azzal, hogy ezentúl „kizárólag az SZ. K. P. Központi Bizottságában végezzen munkát”, majd rövidesen ez utóbbi testület első titkárává választottak meg.

aki a párt és az állam viszonyának a júniusi határozatok és a moszkvai megbeszélésen kapott tanácsok szellemében való rendezésében, a párt háttérbe szorítását, az állami szerveknek a párt fölé helyezését látta már kezdettől fogva.

Ide nyúlnak vissza a gyökerei annak az ellenem újra és újra ismétlődő, de alaptalan vádjának, hogy én állítólag lebecsülöm a párt vezető szerepét, az állami szerveket pedig a párt fölé emelem. Rákosi Mátyás tehát a párt és az állam viszonyának a júniusi Központi Vezetőségi határozat szellemében való rendezését a párt vezetőszerpe lebecsülésének tekintette, és a kérdés rendezését csak a június előtti módon tudta elképzelni. Az 1955. márciusi határozatban is ezt a felfogást éleszti fel, és ami ezen a téren azóta a gyakorlatban történt, azt bizonyítja, hogy a párt szerepének, valamint a párt és az állam viszonyának kérdésében ténylegesen az 1953 előtti állapotokhoz térnek vissza, amit pedig a júniusi határozat élesen elítélt és megváltoztatását tartotta szükségesnek.

Emlékeztetni kell arra is, hogy a párt és az állam viszonya kérdésében, a párt szerepéről Rákosi Mátyásnak nem volt mindig ez az álláspontja. Volt, amikor az állam előtérbe helyezését nem tekintette jobboldali elhajlásnak és a párt szerepe lebecsülésének. Ismeretes a párt vezető köreiből, hogy amikor Rákosi Mátyás miniszterelnök lett, Sztálinra hivatkozva azt az álláspontot hangoztatta a Politikai Bizottságban, hogy az állam szerepét a párttal szemben fokozni kell, a kormányt jobban előtérbe kell állítani a néptömegekkel való szélesebb és közvetlenebb kapcsolatok érdekében, ami szerinte az új helyzet követelménye. Tehát az államot és a kormányt sokkal jobban előtérbe helyezni és tekintélyét növelni, a párt fontos feladatának jelölte meg akkor, amikor ő lett a miniszterelnök. Azt hiszem, ehhez nem kell kommentár. Ez azonban nem elvi állásfoglalás fontos kérdésben.

A Központi Vezetőség áprilisi ülésén tartott előadói beszédében Rákosi Mátyás állítólag azt mondta, hogy súlyos felelősséget érez azért, hogy 1953. június 4-én én lettem a miniszterelnök, azt sejtetve ezzel, mintha legalább is ő „ajánlott” volna miniszterelnöknek. Az igazság kedvéért meg kell állapítani aényt, hogy nem Rákosi Mátyás, hanem a szovjet elvtársak, Malenkov, Molotov és Hruscsov elvtársak

javasoltak, amit Rákosi elvtárs és a magyar küldöttség valamennyi tagja helyesléssel fogadott. Rákosi tehát ártatlan ebben a kérdésben, lelkifurdalásainak semmi alapja nincs, mert semmiféle felelősség az én miniszterelnöki jelölésemért nem terheli.

A párt és az állam viszonyának kérdésével kapcsolatban ki kell térni néhány fontos, elvi jelentőségű problémára:

1953 júniusa előtt az államszervezet tevékenységében túlságosan az elnyomó funkciók kerültek előtérbe, holott a forradalom fejlődésének sajátosságai következtében jobban előtérbe kellett volna kerülni a gazdaságfejlesztés, a szociális és kulturális tevékenység békés feladatainak, amelyekre 1953 júniusa után a márciusi Központi Vezetőség határozatáig az állam fő tevékenysége irányult. Ez korántsem jelenthette és nem is jelentette, hogy az osztályellenség ellen szükséges éberséget és az elnyomó funkciókat egy pillanatra is elhanyagoltuk volna.

A párt az állami szervek felett irányító és ellenőrző tevékenységet gyakorol. A párt felelős mindenért. De az állami szervek funkcióinak kisajátítása helytelen és káros, mint azt a gyakorlat 1953 júniusa előtt világosan megmutatta. Abban az időszakban a párt tevékenysége és szerepe az állami funkciók terén elhajlást jelentett a proletárdiktatúra elfajulása felé. Ezt a veszélyt az elmúlt másfél-két esztendő folyamán sikerült némiképp visszaszorítani és az állam funkcióit a marxista-leninista államelmélet szilárd alapjaira helyezni. Az 1955. márciusi Központi Vezetőségi határozat óta az állam és a párt funkcióinak eltolódásából, a marxista államelmélet súlyos „baloldali” eltorzításából újjáéledtek a régi hibák, amelyek alapjaiban támadták meg népi demokratikus rendszerünket.

Az osztályharc elméletét a gyakorlatban eltorzítottuk. Szektás, túlzó „baloldali” elhajlás az osztályharc elméletéből az osztályharc felszításának szükségességére következtetni, mint azt a múltban tapasztaltuk és amint az most az 1955. márciusi határozatok után újra előtérbe került.

Az osztályharc elméleténél figyelmen kívül hagytuk, hogy az élelésnek különböző fokai lehetnek és hogy nem elkerülhetetlenül szükséges a mi jelenlegi belső és nemzetközi viszonyaink között, hogy az osztályharc nálunk ugyanolyan éles formákat öltjön, mint

annak idején az imperializmus által körülzárt és elszigetelt Szovjet-unió fejlődésének megfelelő szakaszaiban, más belső és nemzetközi adottságok között.

A párt és az állam viszonyának helyes marxista meghatározásában engem ezek a szempontok vezettek. Sem elméleti, sem gyakorlati munkában nem fejtettem ki a marxista-leninista tanításoktól eltérő tevékenységet.

A III. pártkongresszuson pártunk életében első ízben én foglalkoztam behatóan és részletesen a marxista államelmélettel és annak gyakorlati alkalmazásával a sajátos magyarországi viszonyok között, az átmeneti időszakban. Én fejtettem ki a párt és az állam viszonyát, a párt szerepét és funkcióit népi demokratikus rendszerünkben. Én foglalkoztam részletesen és behatóan az államapparátus működésével, alá és fölé rendelésével. Egész államgépezetünk és igazgatásunk tevékenységét első ízben az én beszámolómban helyeztük a marxizmus-leninizmus szilárd elvi alapjaira. Egyéb érvek mellett ez is komoly súllyal bír annak megállapításában, hogy az a vád, miszerint én megkíséreltem az állami szerveket a párttal szembeállítani, alaptalan.

XVIII. FEJEZET

A párt szerepének és elért eredményeinek értékelése

A Központi Vezetőség márciusi határozata a párt szerepének és elért eredményeinek lebecsüléséről, az alábbiakat állapította meg: „A meg erősödött jobboldali opportunistá elhajlás megmutatkozott a párt vezető szerepének lebecsülésében is. Egyesek tagadták a párt vezető szerepét a Hazafias Népfrontban. A Hazafias Népfront létrehozását, amelyet pártunk kezdeményezett, olyan jobboldali törekvések kísérték, amelyek a párt jelentőségének és vezető szerepének visszaszorítását célozták, annak érdekében, hogy a Hazafias Népfront legyen az az erő, amely ellenőrzi az állami és tanácsi szerveket is.”

„...Nagy Imre elvtárs jobboldali vonalának egyik alapvető vonása abban mutatkozott meg, hogy tagadta és lebecsülte a párt által elért nagyszerű győzelmeket és rendszeresen elhallgatta az eredményeket”.

Amint látjuk, az első részben, ahol a párt vezető szerepéről van szó, általában hangoztatják, hogy „egyesek tagadták” és „lebecsülték” a párt vezető szerepét. A párt által elért nagyszerű győzelmek és eredmények lebecsülését azonban már az én „jobboldali vonalam” megnyilvánulásának mondják. Nézzük sorjában a vádakat.

Amit a párt vezető szerepéről a Népfronttal kapcsolatban állapít meg a határozat, nem felel meg a tényeknek, amivel már a Népfronttal kapcsolatos fejezetben¹ részletesen foglalkoztam. Ami pedig a pártnak a tanácsokban való vezető szerepét, annak jelentőségét és megvalósítását illeti, a III. kongresszuson tartott beszámolómban, a párt életében először, én fejtettem ki, mégpedig helyesen a marxizmus leninizmus szellemében, a kongresszus egyhangú jóváhagyásával. Ezekben a kérdésekben tehát nincs mit korrigálnom, amiből világosan következik, hogy a márciusi határozatnak idevonatkozó része nem helytálló és azzal nem is értek egyet.

1. Lásd: XII. Fejezet

1947 augusztusában tartott beszédemben így jellemeztem pártunk szerepét és tevékenységét: „Majd a történelem fogja igazolni, hogy nemzeti újjászületésünk és jövődönk számára milyen felbecsülhetetlen szolgálatot tett a Magyar Kommunista Párt, amely ezekben a nehéz időkben szilárdan állta a régi világ sötét erőinek ostromát és erős kézzel, egy meszelató politika biztos iránytűjével vezette előre a népi demokrácia hajóját. Ilyen hatalmas feladatok megoldására csak az a párt képes, amely valóban az egész nemzet pártja, amely a pártérdekeket alá tudja rendelni az ország érdekeinek, ilyen párt az, amely legszebb hagyományainkat és a nép teremő erejét egyesíti magában. A Kommunista Párt ilyen párt volt és marad.” (Egy évtized I. köt. 397. old.)

Lenin tanítása szerint, mint azt Egy évtized c. könyvem I. kötete 166. oldalán idézem: pártunk ereje „...a párt és a pártonkíüliek milliós tömegei közötti eleven kapcsolat fenntartásában van... minél hathatósabb az a kapcsolat, annál tartósabbak eredményeink... a néptömeg tengerében mi mégiscsak egy csepp vagyunk, s csak akkor kormányozhatunk, ha helyesen fejezzük ki azt, amit a nép elismert. Enélkül a kommunista párt nem fogja vezetni a proletariátust, a proletariátus nem fogja magával vinni a tömeget.” (Lenin Művei 33. köt. 300. old.)

Az alapvető kérdés az, ki hogyan értelmezi, miben látja a párt vezető szerepének megvalósulását. Én Sztálint idézve, erről a következőket írtam: „...a párt a proletariátus harci vezérkara. A párt azonban nem lehet csak élenjáró csapat. Egyszersmind az osztály csapatának is kell lennie, az osztály részének, amelyet léte összes gyökerei szorosan az osztályhoz kapcsolnak... a párt nem vezetheti az osztályt, ha nem kapcsolódik a pártonkíüli tömegekkel, ha a párt és a pártonkíüli tömegek között nincs összefogás.” (Sztálin: A leninizmus kérdései. 85-86. old. Szikra 1953.)

„Éppen ezért – írom (Egy évtized I. köt. 177. old.) – valamennyi feladat fölött áll pártunk vezető szerepének biztosítása és megszilárdítása, ami csak a pártnak a legszelesebb pártonkíüli tömegekkel megteremtett szoros és tartós kapcsolata útján valósítható meg. A párt és a tömegek kapcsolatának meglazulása a legnagyobb veszély, ami a pártot fenyegeti.”

Így értelmeztem én Lenin és Sztálin tanításai alapján a párt vezető szerepét már 1949-ben, amikor a fentieket írtam, és ezen az állásponton voltam és vagyok azóta is. A párt vezető szerepének tehát

elengedhetetlen feltételei vannak, amelyeknek elhanyagolása vagy megsértése megfosztja a pártot vezető szerepének betöltésétől.

A párt vezető szerepe tehát nem önmagától adódik, azt nem valami felsőbb kinyilatkoztatás teremti meg, ezért ebben a kérdésben is a legnagyobb hiba, ha egyes vezetők óhajukat objektív valóságnak veszik. A párt vezető szerepét ezért elsősorban a párt tömegbefolyásán, a pártonkívüli tömegekhez való viszonyán keresztül lehet és kell értékelni. Én ilyen szempontból, a marxizmus-leninizmus tudományos megállapításai talajáról értékeltem, vagy ha kellett bíraltam azt, hogyan tölti be a párt elhivatottságát, vezető szerepét. Ebben a kérdésben alapvető különbség van köztem és azok között, akiknek a párt vezető szerepéről vallott felfogása a pártot olyan célok és módszerek megvalósítására kényszeríti, amelyek elszigetelik és a dolgozó tömegekkel szembeállítják, megfosztják a vezetéshez szükséges feltétlen bizalomtól, röviden szólva, aláássák a párt vezető szerepét.

Ez a veszély a fordulat éve után hamarosan fellepett és elterjedt a pártban. 1949-ben írtam, hogy pártunk tömegbefolyása biztosításának elengedhetetlen feltétele, hogy pártunk funkcionáriusai gyökereken megváltoztassák a széles pártonkívüli dolgozó tömegekkel szemben a magatartásukat, majd Sztálint idéztem:

„A kommunista tanuljon meg úgy bánni a pártonkívülivel, ahogyan egyenlő bánik az egyenlővel, hogy ne parancsolgasson, hanem éber figyelemmel meghallgassa a pártonkívüliek hangját... hogy ne csak tanítsa a pártonkívülieket, hanem tanuljon is tőlük... A párttagok és pártonkívüliek közötti kölcsönös viszony kérdése pártunk gyakorlatának döntően fontos kérdése. Lenin ezt a kölcsönös viszonyt két szóval határozza meg: kölcsönös bizalom. De a pártonkívüli paraszttól nem várhatunk bizalmat ott, ahol nem tudnak úgy bánni vele, ahogyan egyenlő bánik az egyenlővel. Ilyen esetekben bizalom helyett bizalmatlanság támad és a dolog sokszor azzal végződik, hogy... a párt elszakad a tömegektől.” (Sztálin 6. köt. 339-340. old.)

A fennhéjázással és parancsolgatással elkerülhetetlenül együtt jár a komoly, céltudatos és kitartó pártmunka elhanyagolása és fráziscsépléssel való helyettesítése. Ezek megölik a kezdeményezést, a bírálatot és önbírálatot, a pártfegyelmet és aláássák pártéletünk lenini demokratikus elvi alapjait – írtam.

Lenin ezt a módszert a párt vezető szerepéről való „forradalmi” szószátyárkodásnak nevezte. *„Kevesebb dagályos frázist, több egyszerű hétköznapi tettet... kevesebb politikai fecsegést, több figyelmet a kommunista építés legegyszerűbb, de eleven tényeire.”* (Lenin 29. köt. 436. old.)

A párt vezető szerepének értékelésénél engem ezek az elvi szempontok vezettek, amelyekkel a gyakorlati munkámban sem kerültem soha ellentétbe. Szemben az álradiális, „baloldali” elhajlókkal, akik a párt vezető szerepét eltorzították és felcserélték a pártidiktatúrával, amit Lenin is, Sztálin is élesen elítéltek. A marxizmus-leninizmus tanításait a „baloldali” túlzók figyelmen kívül hagyták, ami ellen én már 1949-ben szót emeltem, mert már akkor megmutatkoztak a veszélyei annak, hogy elszakítják a pártot a tömegektől és a munkásosztálytól, amivel súlyos károkat okoznak a pártnak is, a népi demokráciának is. Ennek számtalan bizonyítékát tapasztalhattuk az 1950-53-as években, a júniusi határozatok előtt, de nem kevésbé tapasztalhatjuk napjainkban is a márciusi határozatok végrehajtása következményeképpen.

Minden vád ellenére a párt vezető szerepét sem a múltban és a kormányprogramban sem sikkasztottam el. Az 1953. június 11-i budapesti pártaktíva ülésen pedig úgyszólván egész beszédemben a párt vezető szerepének jelentőségét méltattam. Itt többek között a következőket mondtam:

„Annak, hogy pártunk az új feladatokat is győzelemre viszi, legbiztosabb zálogai azok a nagyszerű eredmények, azok a ragyogó sikerek, amiket pártunk immár 35 esztendő fennállása alatt kivívott.

A Horthy reakció és a fasiszmus sötét esztendeiben áldozatos harcokban a munkásosztály élén, a mi dicső pártunk mutatta népünknek a felszabadulás útját. A mi pártunk volt az, amely összeforrv a néppel, hős munkásosztályunk élén megdöntötte a kizsákmányoló úri osztályok uralmát és minden hatalmat a dolgozó nép kezébe tett. Pártunk irányításával zúztuk szét a nagybirtok-rendszert és fordítottuk ki sarkaiból a régi feudális burzsoá Magyarországot...

Ki szabta meg a feladatot, ki irányította a harcot, ki vitte győzelemre dolgozó népünket a kapitalizmus ellen? A mi pártunk. – A bűnös fasiszta háborúban összeomlott ország romjain pártunk bontakoztatta ki munkásosztá-

lyunk, egész dolgozó népünk alkotó erőit, tűzte ki az ország újjáépítésének nagyszerű feladatát. A párt öntött erőt és önbizalmat dolgozó népünkbe... Átmeneti nehézségek, nagy hibák néha elhalványítják nagyszerű vívmányainkat, pedig mennyi munka, mennyi fáradság és verejték, mennyi érték van ezekben a nagyszerű alkotásokban, amelyek mind, mind a dolgozó népé. Jobban meg kell becsülnünk elért eredményeinket, annál is inkább, mert enélkül a hibák felismerése és helyrehozása nem haladhat jó úton."

Ki mondhatja, hogy ez a párt vezető szerepének és elért eredményeinek lebecsülése?

Nem tartom szükségesnek – mert nincs magyarázkodni valóm – idézni mindazokat a megnyilatkozásaimat, amelyekben a párt vezető szerepéről írtam, vagy beszéltem. A koholt vádak leleplezésére mégis szükségesnek tartom egy-két tényre felhívni a figyelmet, mert a „baloldali” túlzók mindent elkövetnek, hogy a feledés fátylát borítsák a párt vezető szerepéről tett megállapításaimra. Bár könyvemet és írásaimat betiltották, a III. pártkongresszus jegyzőkönyve azonban még közkézen forog, és ott el lehet olvasni megnyitó beszédemet, amelyben a párt jelentőségéről és vezető szerepéről nagyon nyomatékosan beszéltem. Ebből idézem a következőket:

„Az a párt ült össze dolgozó népünk, szabad hazánk sorsdöntő kérdéseit megtárgyalni, amely immár több mint 35 esztendő hős múltjából negyedszázadot a népelnyomó, kizsákmányoló, reakciós fasiszta rendszer elleni súlyos és áldozatos harcokban, embertelen üldözés közben töltött el, bízva küzdve a magyar munkásosztály és dolgozó népünk felszabadulásának magasztos ügyéért... Az a párt kezdi meg országos tanácskozását, amely közel tíz esztendőn át, nagyszerű munkásosztályunk élén, dolgozó népünk bizalmától övezve, a megbonthatatlan munkás-paraszt szövetségre támaszkodva megszilárdította a népi demokratikus rendszert és a hatalom birtokában eredményesen rakja le a szocializmus alapjait országunkban. Annak a pártnak a kongresszusára gyűltünk egybe, amely legszebb, legnagyobb nemzeti törekvéseink megtestesítője, amelynek vezetésével országunk egy évtized alatt fejlődésének olyan útját tette meg, amire hiába keresünk példát a múltban... Az a párt kezdi meg ma tanácskozásait, amelynél többet politikai párt még nem tett ebben az országban, a függetlenség, a nemzeti szuverenitás, a dolgozó nép jóléte, a haza felvirágzása érdekében. Magyar-

ország ennek a pártnak, a mi pártunknak, a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével indult el és haladt győzelmesen a biztos, a ragyogó jövő, a szocializmus felé. Felemelő érzés e párt tagjának lenni és büszkeség tölt el valamennyiünket, akiket a párttagság bizalma e nagy feladatokra hivatott kongresszusunk küldötteinek sorába emelt.”

Többek között ezeket mondtam a III. kongresszuson megnyitó beszédemben, amelyet el lehet hallgatni, de meg nem történté nem lehet tenni, még kevésbé lehet azt állítani, hogy a párt és elért eredményeink lebecsülését jelenti. A III. pártkongresszuson „Az államigazgatás és a tanácsok feladatai”-ról tartott beszámolómban is igen fontos helyet foglalt el a párt szerepéről szóló rész, amelyről többek között a következőket mondtam:

„Népi demokratikus rendszerünk, egész társadalmi és állami életünk vezető ereje a párt. A ráháruló hatalmas feladatot a párt azért tudja sikerrel elvégezni, mert a munkásosztály élcsapata és az osztályharc tüzeiben megéledve magában egyesíti mindazokat a nagy és értékes tapasztalatokat, amelyeket hosszú évtizedek folyamán a kapitalizmus megdöntéséért vívott áldozatos harcokban szerzett.”

Majd a továbbiakban rámutattam arra, hogy: „Az új népi hatalomért folyó kemény harcoknak kezdettől fogva a kommunista párt állt az élén... A párt vezetésével jöttek létre az új népi hatalom első csírái, a nemzeti bizottságok, amelyek a nép kezdeményezésére alakultak meg... a párt keltette újra életre és irányította a nemzeti egység széles tömegszervezetét, a fasizmus elleni elszánt harcok tüzeiben kialakult Magyar Front örökösét, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot... Pártunk hívta életre és vezette a demokratikus erők tömörülését, amely nehéz és eredményes harcok után lépésről lépésre kiszorította az országgyűlésből és a kormányból is a reakciós tőkés osztályok képviselőit... A demokratikus népi erők döntő győzelmének alapja az volt, hogy a legszélesebb néptömegek helyeselték a párt politikáját, magukénak tekintették és harcba mentek érte... Pártunk sikereit öregbítették azok a nagyszerű eredmények, amelyeket a fordulat éve óta a szocializmus gazdasági alapjainak lerakása, az ország iparosítása, a mezőgazdaság szocialista átszervezése és az állam szervezése terén elértünk.”

Vajon ezt a párt szerepe lebecsülésének és eredményeink lekicsinylésének lehet értékelni?

1954 novemberében a MÁVAG-bán tartott beszédemben is kiemeltem a párt vezető szerepét, a régi harcok méltatásától a szocializmus építésében betöltött nagyszerű szerepének hangsúlyozásáig.

„Az elmúlt 10 év alatt a súlyos illegálitásból kilépve, az országépítő munkában és az osztályellenség elleni szakadatlan politikai harcban megismersodott munkásosztály egységes, marxista-leninista pártja, a kommunisták, a Magyar Dolgozók Pártja, népi demokratikus rendszerünk vezető ereje, politikai gazdasági és kulturális életünk irányítója, győzelmeink szervezője.”

1954. december 21-én, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Nemzeti Kormány megalakulásának 10. évfordulóján Debrecenben tartott beszédemben is kiemeltem a párt szerepét:

„Nemzeti újjászületésünk, a Magyar Kommunista Párt kimagasló érdeme. Azé a párté, amely 36 esztendő hősi múltjából egynegyedszázadot a kizsákmányoló, reakciós rendszer ellen bátor és áldozatos harcokban küzdött végig, a magyar munkásosztály és dolgozó népünk felszabadításáért... Azé a párté, amelynek vezetésével hazánk egy évtized alatt fejlődésének olyan útját tette meg, amelyhez foghatót nem ismer történelmünk... A Magyar Kommunista Párt a 10 esztendő küzdelmeiben, az országépítés nagyszerű munkájában elért eredményei és érdemei jogán, népünk, hazánk tiszteletét, megbecsülését és elismerését vívta ki magának. A mai ünnepi évfordulón a Magyar Dolgozók Pártja népünk határtalan szeretetét és bizalmát élvezi. Eggyé forrva a néppel, benne látja és tudja a magyar dolgozó társadalom hazánk, jövőnk, sorsunk biztosítékát.”

A fenti egynéhány idézetben csupán utalni akartam arra, hogy az ellenem emelt vádakkal szemben mi is a valóság, a párt szerepéről vallott nézeteimet illetően. A már hivatkozott idézeteken túl érdemes azonban, mielőtt a rágalmaknak hitelt adnánk, megismerkedni beszédeimmel és írásaimmal, amelyekre én itt nem tudok helyszűke miatt sem hivatkozni.

Lenin a párt vezető szerepét úgy értelmezte, hogy a párt a dolgozó nép többségét meggyőzi politikája helyességéről és így valósítja meg célkitűzéseit.

A „baloldali” túlzók ügyet sem vetnek arra, hogy egyetért-e a nép többsége, sőt arra sem, hogy egyetért-e a párt tagságának többsége politikájukkal. Parancsolgatnak, utasítgatnak, aki nem ért velük egyet,

félreállítják, politikailag megrendszabályozzák, gazdaságilag nehéz helyzetbe hozzák, sőt nem egy esetben a pártból is kizárják. Sztálin szerint az ilyenfajta vezetés: „szindikalizmus, anarchizmus, bürokratizmus, akármilyen, csak nem bolsevizmus, csak nem leninizmus.” (Sztálin 8. köt. 58. old. Szikra, 1952.)

Ez a magyarázata annak, hogy nálunk a párt-funkcionáriusok közül sokan nem veszik figyelembe a tömegből jövő hangot és véleményt, hogy nemcsak a pártonkívüliek, de sokan a párt tagjai közül sem mernek beszélni, véleményt nyilvánítani, még kevésbé ellentmondani, mert tudják, hogy néhány „baloldali” túlzó, a párt szervezeti szabályzat és a párt belső élete lenini elvének megcsúfolásával mindent tehet ellenük. Innen van az, hogy a párt vezetése elszakadva a néptől, annak bűját-baját nem hallja és nem is érti, elbizakodott, önelégült lesz és nem tudja helyesen kifejezni, még kevésbé képviselni azt, „aminek az igazságát a nép elismeri”, mint Sztálin mondta. (I. m. 64. old.)

A párt vezető szerepét mindenekelőtt a párt tevékenysége domborítja ki, ha élen jár a feladatok kitűzésében, az irányításban és ellenőrzésben ugyanúgy, mint a végrehajtás megszervezésében.

A tények bizonyítják, hogy az 1953. júniusi határozat óta az 1955. márciusi határozatig a párt nem töltötte be úgy vezető, élenjáró szerepét, mint ahogyan azt a bonyolult gazdasági és politikai feladatok feltétlenül megkövetelték volna. Ez, különösen a gazdasági szervekben, ösztönzőleg hatott az ellenállásra, amit fokozott a szektás „baloldali” elhajlók vezetése alatt álló gazdasági apparátus, amely a június előtti szakaszon az országra oly súlyossá vált gazdaságpolitikát keresztülhajtotta. Ezzel a tevékenységükkel a „baloldali” elhajlók érzékeny csorbát ejtettek a pártvezetés tekintélyén, a pártot szándékosan háttérbe szorították, a párttagságot bizonytalanságban tartották, hogy aktivitását csökkentsék és kedvét szegjék. Így áll a dolog, ha a párt vezető szerepéről való szólamokat szembeállítjuk a ténnyel.

Az 1955. márciusi határozatban, mint a fejezet elején idéztem, elért eredményeink lebecsüléséért is vádat emeltek ellenem. Kétségtelenül súlyos hiba lenne, ha valóban lebecsültem volna elért eredményeinket. Éppen ezért érdemes ezt a vádat közelebbről szemügyre venni. Ki ne emlékezne rá, hogy egészen 1953 júniusáig éppen Rákosi

Mátyás, Gerő Ernő és más túlzó „baloldaliak” voltak azok, akik rendszeresen lebecsülték elért eredményeinket, sohasem voltak azokkal megelégedve, egyre tovább és tovább feszítették a húrt a termelés és begyűjtés terén egyaránt, mígnem zsákutcába vitték a szocializmus építésének ügyét hazánkban. 1953 júniusában azonban pálfordulás történt, amint megkezdődött elkövetett hibáink számbavétele, feltárása és bírálata. Minden törekvésük arra irányult, hogy hibáikra fátylat borítsanak, a bírálat minél előbb megszűnjön. Nem hiába mondta Hruscsov elvtárs 1953 júniusában, hogy *„Rákosi Mátyás azért gyakorolt önkritikát, hogy tovább ne bírálják.”* 1953 júniusa után éppen azok kezdték „becsülni” a múltban elért eredményeket, akik korábban azokkal a legkevésbé voltak megelégedve, mind erőteljesebben, mind hangosabban kezdték követelni, hogy eredményeinkről többet kell beszélni, mindenekelőtt azért, hogy ilyen módon feledtessék a múltban elkövetett hibákat, hogy a közfigyelmet róluk eltereljék. Ezen a téren mindenkit túllícitáltak, mintha legalábbis 1953 júniusában azért kellett volna a pártnak éles fordulatot végrehajtani, mert a megelőző időszak eredményeit nem eléggé értékeltük, és nem azért, hogy káros politikájuk következményeit felszámoljuk. 1953 júniusa után igenis a hibák minél alaposabb feltárása volt a párt főfeladata, ami nélkül nem lehetett az okozott károk helyrehozásához fogni, még kevésbé ezen a téren eredményeket elérni. Amikor tehát a „baloldali” túlzók a múltban elért eredményeinkről kezdtek mind hangosabban beszélni, amikor az eredmények lebecsülésének vádját kezdték a pártban hangoztatni, egy megtévesztő manőverrel a párt figyelmét a főfeladatról akarták elterelni. Lényegében ez húzódott meg az „eredmények lebecsüléséről” hangoztatott vád mögött. Az eredmények lebecsülése, mint már mondtam, súlyos hiba lett volna, de a „baloldali” elhajlók úgy fordították a dolgot, hogy a hibák feltárása egyet jelent az eredmények lebecsülésével, ami pártellenes, jobboldali elhajlás. Ilyen körülmények között az eredmények „lebecsüléséről” szóló vádaskodás lényegében a hibák elkenését, a bírálat elhallgattatását jelentette. Így alakítottak ki a pártban olyan nézetet és hangulatot, hogy nem is azok voltak a hibások, akik június előtt a hibákat ténylegesen elkövették, hanem azok, akik június után ezekről a hibákról és nem az eredményekről

beszéltek. Ezek közé, minden alap nélkül, elsősorban engem sorolt a márciusi határozat. Én ugyan bíráltam a régi súlyos hibákat, és azokat is akik elkövezték, mégpedig komolyan, elvi alapon és pártszerűen bíraltam, ugyanakkor azonban nem mulasztottam el, hogy beszéljek az eredményekről és nem is becsültem le az elért sikereket.

Alig van olyan cikkem és beszédem, amelyben valamilyen formában eredményeinket ne emeltem volna ki. A kormányprogramban is, majd utána a budapesti pártaktíván 1953. július 11-én, mint arra már utaltam, komoly hangsúllyal beszéltem erről. Azóta eltelt több mint másfél esztendő alatt sokat írtam és beszéltem sikereinkről. Megemlítem a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlésén 1954. május 23-án a tudomány 10 évének eredményeiről elmondott szavaimat:

„A felszabadulás óta eltelt 10 esztendő folyamán tudományos életünk és annak szíve, a Tudományos Akadémia valósággal megújihódott... Tíz esztendő történelmileg alig mérhető rövid idő, mégis elegendő ahhoz, hogy mérlegre tegyük népi demokratikus rendszerünk egy évtizedének tudományos eredményeit. Ezek az eredmények, amelyekre joggal büszkéek lehetünk, azt mutatják, hogy a magyar tudomány fejlődése merészen felfelé ívelő és feladatának mindkét területén elismerésre méltó teljesítményt nyújtott: egyrészt sok tekintetben hathatósan közreműködött az ország gazdasági és kulturális fejlődésében, másrészt számos területen világviszonylatban is hozzájárult a tudományos ismeretek kiszélesítéséhez.”

A MÁVAG-ban tartott beszédemből is érdemes néhány részt idézni: *„Egy évtized és mégis egy egész történelmi korszak. Történelmünkben nem találunk még egy olyan nemzedéket, mint a mienk, amelynek a legnagyobb nemzeti feladatok megoldása jutott osztályrészül. Nem volt még egy olyan nemzedék, amely a ráháruló történelmi feladatokat olyan sikeresen oldotta volna meg, amely olyan nagyszerű eredményeket mutatott volna fel a haza és a nép felemelésében, mint a mi nemzedékünk. Ezekben a nagyszerű győzelmekben és sikerekben a magyar munkásosztály hervadhatatlan érdemeket szerzett.”*

Ugyancsak a MÁVAG-ban tartott beszédemben mondtam az alábbiakat is:

„Az elmúlt tíz esztendő, elvtársak, a gazdasági, politikai és kulturális élet minden területén gyökeres változásokat hozott, egy új társadalom, a szocia-

lizmus alapjait vetette meg. S most, amikor visszapillantunk a megtett útra és számvetést csinálunk... örülünk harcaink sikerének, eredményeinknek, szocialista iparunknak és fejlődő mezőgazdaságunknak, épülő városainknak és falvainknak, kulturális és tudományos intézményeinknek, új irodalmi és művészeti alkotásainknak, egybe véve – a szocializmus megalapozása terén végzett munkánknak.”

Ugyancsak a MÁVAG-ban tartott beszédemben mondtam:

„A néphatalom a párt vezetésével sorozatosan megvalósította és a Magyar Népköztársaság Alkotmányában rögzítette azokat a szabadságjogokat, amelyekért a magyar szervezett munkásság hosszú évtizedeken át hiába küzdött, amelyekért a legjobb harcosaik üldöztetést és börtönt szenvedtek, amelyekért nem egyszer a pesti utcák kövezetét vérével festette... történelmi eredmények ezek, amelyeknek nem szabad elhomályosulniuk, még kevésbé feledésbe menniük. Becsüljük meg, örködjünk felettük. A régi harcok emlékein keresztül tudjuk igazán értékelni, milyen nagy kincsünk a szabadság, amelynek a tőke igája alól felszabadult munkásosztály birtokába jutott és élvezzi annak áldásait, immár tíz esztendeje.”

Nem becsültem le, sőt terjedelmesen kifejtettem tíz esztendő nagy-szerű eredményeit a debreceni beszédemben, 1954. december 21-én. Idézzünk néhány részletet ebből a beszédből: „Az elmúlt 10 év alatt nagyot fordult nálunk a világ... emelt fővel tekinthetünk tíz év alatt elvég-zett munkánkra, népgazdaságunk, társadalmi és kulturális életünk minden területén... Gazdasági erőforrásaink ma nagyobbak, mint bármikor. Ipa-runk az elmúlt tíz esztendő folyamán olyan hatalmas fejlődést tett meg, amely elképzelhetetlen kapitalista viszonyok között és csak olyan országban valósulhat meg, ahol a termelőeszközök a nép tulajdonában nem válhatnak a kizsákmányolás eszközeivé... S most, amikor számvetést csinálunk, meg-állapíthatjuk, hogy munkánk eredményeképpen van szocialista iparunk és fejlődő mezőgazdaságunk, megszilárdult és tovább erősödik termelőszövet-kezeti mozgalmunk, vannak új irodalmi és művészeti alkotásaink, amelyek a szocializmus megalapozása terén végzett munkánkat dicsérik. Az elmúlt esztendő küzdelmei és eredményei népi demokratikus rendszerünk megszi-lárdítása és szocialista építésünk kibontakozása terén fényes bizonyosságát nyújtották annak, hogy a munkásosztály a hatalom hivatott birtokosa. Fel-becsülhetetlen szerepe van ennek abban, hogy hazánk az elmúlt évtizedben

a debreceni elindulás óta, ma már a szocializmus építésén fáradozik, szocialista iparunk s kereskedelmünk fejlesztésén, a mezőgazdaság szocialista átszervezésén, a virágzó szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás fellendítésén, dolgozó parasztságunk termelésének messzemenő megsegítésén, kulturális forradalmunk elmélyítésén, nagyszerű eredményeink közkinccsé tételén.”

Íme, így néz ki az ellenem hangoztatott és a márciusi határozatban lerögzített vád, a tények tükrében. Látható már e néhány rövid idézetből is, hogy nem hallgattam el és nem becsültem le eredményeinket. Lehetett volna gyakrabban és többet beszélni róluk? Minden bizonnyal. De mérjük egyenlő mértékkel, nézzük meg, hogy a Politikai Bizottság tagjai közül vajon én vagyok-e az, aki a legkevesebbet beszéltem és írtam az eredményekről, én vagyok-e az, aki rendszeresen lebecsültem azokat, mert ilyen vádat csak én ellenem emeltek és más Politikai Bizottsági tag ellen nem. Pedig a tények világosan bizonyítják, hogy a Politikai Bizottság tagjainak többsége távolról sem foglalkozott annyit, sem a párt vezető szerepének kihangsúlyozásával, sem elért eredményeink jelentőségének értékelésével, mint én. Dehát akkor miért ellenem szegezik a jobboldali elhajlás vádját? Ez azonban nem pártszerű és nem egyeztethető össze a kommunista morállal.

Az elért eredmények valóban helyes értékelése elsősorban a párttagság és a közvélemény rendszeres és őszinte tájékoztatásától függ. Ezzel kapcsolatban elemi követelmény, hogy az ország a gazdasági kérdésekről világos képet kapjon. Ez hozzátartozik ahhoz a felelősséghez, amellyel a párt és az állam vezetése a párt tagjainak és az egész dolgozó népnek tartozik, akiknek joguk van tudni, mi a tényleges, a reális helyzet. Ez azonban nem mondható el ma. Az országban uralkodó jelenlegi helyzet és hangulat „értékelése”, annak módszere, kísértetiesen hasonlít az 1951-52-es évihez. Beszédekben, írásokban, a propagandában és agitációkban a párt és állam vezetői akkor is nap mint nap azt hangoztatták, hogy helyes úton járunk, hogy a párt politikája egyik sikert a másik után aratja és világosan mutatja a szocializmus építésének egyetlen járható útját.

Akkor is, mint most, a tények elhallgatásával és elferdítésével, a gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt sorozatos győzelmekről számoltak be. A hétköznapi élet valóságos tényei ellenére, ellentétben

az egész ország közhangulatával, amely mindennek az ellenkezőjét tükrözte, rózsás színekkel ecsetelték a gazdasági helyzetet is és a jövő kilátásait is. Ezért jött olyan váratlanul és meglepetésszerűen – mint derült égből a villámcsapás – a párt 1953. júniusi határozata és a kormányprogram, amelyek megállapították, hogy hibás volt a párt irányvonala, hogy nem a helyes úton haladtunk, hogy a súlyos hibák miatt nagy politikai és anyagi károk érték a népi demokráciát és a Katasztrófa szélére sodorták az országot.

A helyes utat és a párthatározatok helyességét bizonyító cikkek, az eredményeket, a helyzetet és a közhangulatot rózsás színekkel ecsetelő propaganda, amely az utóbbi időben újra lábra kapott, a múlt megisméltetésének sötét árnyékát veti előre. Félő, hogy saját propagandánk hatása alá kerülve, ugyanolyan váratlanul a szakadék szélén, ha nem a mélyén eszmélünk majd rá az újabb és az országra végzetessé válható hibákra.

Számtalanszor hangoztatják ellenem a „népellenesség” hazug vádját is, ami felveti a kérdést, hogy tulajdonképpen kik is a nép barátai és kik az ellenségei? A leghelyesebb meghallgatni magát a népet, az egész országban szeltében-hosszában ismert véleményét, amit nem rejt véka alá – és amit csak azok nem hallanak meg, akik süketek a nép bújával-bajával, hangulatával és véleményével szemben, akik saját hangjukat összetévesztik a nép hangjával. A dolgozó tömegek, amelyek a saját tapasztalatuk alapján, mindennapi életük alakulásán, helyzetük javulásán vagy rosszabbodásán keresztül ítélik meg, hogy ki a barátjuk és ki az ellenségük, engem nem az ellenségeik közé sorolnak. A népellenességről rám szórt hazug vádak, rágalmozó nyilatkozatok és írások nem tudják a magyar nép bizalmát megrendíteni. A nép a rágalmozókat szögezi ellenségeinek szégyenoszlopához. Kérdezzék csak meg a rágalmozók, hogy ki a nép ellensége? Meghallják rá a választ, de ez nem engem fog elmarasztalni.

XIX. FEJEZET

Az ellenállás, annak módszerei, formái és kihatásai

Az 1955. márciusi Központi Vezetőségi határozat egyetlen szóval sem tesz említést az ellenállásról, amelyet a III. pártkongresszus is és a Központi Vezetőség több határozata is élesen elítélt, felszámolására pedig sürgős rendszabályokat tartott szükségesnek. A márciusi Központi Vezetőségi ülésen az ellenállás agyonhallgatását nem lehet véletlennek tekinteni. A magyarázata egyszerű: a „baloldali” túlzók, akik hol nyíltan, hol burkoltan szervezték és irányították az ellenállást a júniusi határozatok végrehajtása ellen, legfontosabb feladatunknak tekintették, hogy az ellenállás helyett, amely csaknem két éven át fékezte, gátolta a párt-határozat és a kormányprogram végrehajtását, a jobboldali elhajlást nyilvánítsák a bajok és hibák forrásául. A márciusi Központi Vezetőségi ülés ennek megfelelően a főtűzet az ellenállásról, amely tényleges oka volt a bajoknak, az eltúlzott jobboldali elhajlásra irányította.

Hogyan fordulhatott szembe saját magával a Központi Vezetőség, amelynek októberi határozatai párt és állami életünkben, a szocializmus építésében megvalósításuk esetén hatalmas lépéssel vitték volna előre a júniusi politika sikeres valóra váltását? Mivel magyarázható, hogy a „baloldali” túlzók ellenállása helyett egyszeriben a jobboldali elhajlást tették meg nemcsak a szocializmus építését fenyegető főveszélynek, hanem az egész elmúlt időszakban történt bajok és hibák okozójának is, amelyekért a kongresszusi és a Központi Vezetőségi határozatok az ellenállást tették súlyosan felelőssé? A Központi Vezetőség a márciusi ülésen törölte a „baloldali” ellenállók számlájának terhelését, és egyszerűen a jobboldali elhajlás számlájára vetette át.

A tényeken, az ellenállás súlyos kártevésén és a felelősségen ez azonban cseppet sem változtat. Az 1949–1953 közötti időszak gazdaságpolitikájának káraiért és a károk helyrehozására irányuló júniusi politika elgáncsolásáért nem lehet semmiféle mesterkedéssel jobboldali elhajlás címén engem felelőssé tenni.

Előrelátható volt, hogy azok, akik hosszú éveken át hibát hibára halmoztak, nem adják fel túlzó „baloldali” politikai nézeteiket és ellen fognak szegülni valamilyen formában a júniusi határozatok és a kormányprogram megvalósításának. Én már az országgyűlés 1953. július 4-i ülésén a kormányprogram keretében szükségesnek tartottam felvetni a kérdést:

„Nyilvánvaló Tisztelt Országgyűlés, hogy a feladatok megvalósítása nem lesz könnyű, és még kevésbé megy önmagától. Látni kell, hogy a siker legfőbb biztosítéka a nagy néptömegek aktív részvételében van. De látni kell azt is, hogy lesznek olyanok, akik nem tudják vagy nem akarják az önkényeskedést, a túlkapások népellenes szellemét és módszereit felszámolni, akik nem akarnak lemondani az adminisztratív eszközök alkalmazásáról, és így vagy amúgy gátolni igyekeznek majd a néptömegek javát szolgáló intézkedések gyors és sikeres lebonyolítását.”

Tehát már az első napon felmerült az ellenállás elleni harc kérdése, ami az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülésig nem került le a napirendről, ellenkezőleg, az ellenállás fokozódásával mind élesebb formát öltött. Rákosi Mátyásnak a budapesti pártaktíván 1953. július 11-én tartott beszéde már jelezte, hogy számolni kell az ellenállással a pártapparátusban, valamint az állami és gazdasági szervek részéről egyaránt. Megkezdődött a harc a júniusi határozatok végrehajtásáért. Rákosi Mátyás számtalan megnyilatkozása a pártfunkcionáriusok előtt újból és újból megmutatta, hogy nem ért egyet a júniusi politikával. Magatartása felbátorította a régi hibás politika híveit, a „baloldali” túlzókat, akik büntetlenül léphettek fel a júniusi határozatok, főképpen a kormányprogram ellen. Rákosi Mátyás, mint a párt első titkára, mindenféle felelősségre vonásuk elől kitért. 1953 októberében a Központi Vezetőség már ráterelte a figyelmet az ellenállás veszélyeire és káros következményeire:

„Ez a magatartás, amely baloldali szektás elvtársaink részéről a K. V. határozataival szemben megnyilvánul, rendkívül veszélyes és mérhetetlenül káros. Ezek az elvtársak nem veszik észre, hogy magatartásukkal gátolják, hátráltatják azokat a helyes rendszabályokat, melyek dolgozó népünk és különösen az ipari munkásság életszínvonalának és jólétének emelését célozzák. Ebben a magatartásban az is megnyilvánul, hogy az ilyen elvtársak lebecsülik, nem

tartják fontosnak a dolgozó tömegekhez való egészséges viszonyt. Az ilyen magatartás, ha erélyesen szembe nem szállunk vele, felidéri annak veszélyét, hogy pártunk elszigetelődik a dolgozó néptől a falun, a városban, a munkás-ság, a parasztság és az értelmiség között egyaránt."

1953 végén és 1954 elején már a szovjet elvtársak előtt is világos volt, hogy ellenállás van a júniusi határozatokkal szemben, és főképpen Rákosi Mátyást hibáztatták. Malenkov elvtárs megállapította: *„A hibákat, amiket júniusban megállapítottunk, nagyon lassan javítják ki. Rákosi nem állt a hibák kijavításának élére.”* Hruscsov elvtárs is leszögezte: *„Gerőnél nincs semmi önkritika és felelősség a gazdaságpolitika súlyos hibáiért, csak ennyi: lehet, hogy Nagy elvtársnak igaza van abban, hogy engem húz vissza a régi gazdaságpolitika.”*

A figyelmeztetéseknek és itthon is az erőteljesebb fellépéseknek az lett az eredménye, hogy a kétkulacsosság lett az ellenállás fő módszere. Ezzel magyarázható, hogy bár a vezető pártszervek a III. pártkongresszus, Központi Vezetőségi ülések és a Politikai Bizottság számos határozatot hoztak az ellenállás felszámolására, ezek a határozatok eredményre nem vezettek. Így pl. a III. pártkongresszuson a Központi Vezetőség beszámolójában Rákosi Mátyás többek között a következőket mondotta:

„Azt tapasztaltuk, hogy a szükségessé vált fordulattal szemben ellenállás mutatkozik, s ez a mai napig sem szűnt meg teljesen. Ez az ellenállás nem mindig tudatos, nem egyszer azt a formát ölti, hogy azok, akiknek előrelátó, átgondolt, tervszerű munkával kellene idejében megtenni bizonyos intézkedéseket, ezekhez az intézkedésekhez Pató Pálók módjára 'hej, ráérünk arra még' alapon viszonyulnak. Mások eltúlozzák az átállással, az erők átcsoportosításával járó nehézségeket, s a nehézségekre való hivatkozással lekésik, nem tartják be a különféle intézkedésekre megállapított határidőket.”

„...Határozottan meg kell mondani, hogy az ilyen magatartás nem kommunista és nem felelős állami funkcionáriusokhoz méltó magatartás. Nem tölthet be felelős párt vagy állami funkciót az, aki Pató Pál módjára, vagy kelletlenül, hidegen viszonylik azoknak a határozatoknak a végrehajtásához, amelyeknek célja munkásosztályunk, dolgozó népünk élet- és színvonalának emelése. Akadnak olyanok is – szerencsére kis számban –, akik szavakban egyetértenek pártunk és kormányunk politikájával, a gyakorlatban azonban

ennek éppen az ellenkezőjét igyekeznek csinálni. Ezek a kétkulacsosok vagy maguk ellenséges elemek, vagy az ellenség befolyása alatt állnak, akiket kíméletlenül felelősségre kell vonni.”

Ezek voltak a szavak. A tettek, amelyeket Rákosi Mátyás meghirdetett, elmaradtak. Senkit nem vontak felelősségre. Ez kétkulacsosság volt.

A III. pártkongresszus határozata ellenére tehát nem szűnhetett meg és nem is szűnt meg, még csak nem is csökkent, ellenkezőleg tovább fokozódott és veszélyessé vált az ellenállás. Párt, állami és gazdasági vezető szerveink élén álló ellenállók hol az infláció, hol a munkanélküliség rémét festették a falra, mint az események bizonyították, teljesen megtévesztő módon, pánikkeltés céljából, hogy indokoltta tegyék és elfogadtassák a júniusi politika aláásására irányuló javaslatukat: a termelés általános csökkentését az iparban, a munkásság szociális ellátásának nagymérvű leépítését, a bérből és fizetésből élők életszínvonalának nagyarányú leszállítását, a parasztság terheinek növelését. Ehhez járult a racionalizálás anarchikus, embertelen, az értelmiség államapparátusban lévő széles rétegét elkeserítő végrehajtása. Mindezeket az intézkedéseket úgy ütemezték, hogy végrehajtásuk egybeesett volna a helyi tanácsok választásaival és a népfront-bizottságok létrehozásával. Így sikerült volna a „baloldali” ellenállóknak a lakosság minden rétegét a párt és a népi demokrácia, főképpen a kormány ellen fordítani. Erre készültek, amit azonban éppen az októberi Központi Vezetőség-i állásfoglalás és a hozott határozatok körül kibontakozott széleskörű politikai aktivitás nagyrészt meg tudott akadályozni.

A Központi Vezetőség 1954. októberi ülése és határozata azonban csak átmenetileg tudta meghiúsítani ezeket a terveket. A Központi Vezetőség októberi ülésén a Politikai Bizottság beszámolója az ellenállással kapcsolatban megállapította:

„Pártunk Központi Vezetősége már 1953 októberében rámutatott az átcsoportosítással szemben megnyilvánuló ellenállás veszélyes következményeire és ezekre a kongresszus is felhívta a figyelmet. Nem folytattunk azonban sem ideológiai téren elég erélyes harcot azok ellen a helytelen nézetek ellen, amelyek csak szűkén vett parasztpolitikát látnak mezőgazdaságunk erőteljes fejlesztésében, sem a gyakorlati munka terén nem foganatosítottunk

erélyes intézkedéseket azok ellen, akik csak ímmel-ámmal, akadékoskodva, vontatottan hajtják végre az ipar átcsoportosítására és a mezőgazdaság fejlesztésére vonatkozó párt- és kormányhatározatokat.”

A Központi Vezetőség egyhangúlag elfogadott határozata pedig leszögezte: „A párt következetes harcot indít az 1953 júniusában, valamint a III. kongresszuson hozott határozatok minden elferdítése, az ettől a vonaltól való eltérések és elhajlások ellen... A Politikai Bizottság hajtja végre az ebből a szempontból szükséges káder-átcsoportosítást a gazdasági szervezetben, és foganatosítson szervezeti intézkedéseket azokkal szemben, akik a III. kongresszus és a Központi Vezetőség határozatait nem teszik őszintén magukévá, akik képtelenek az új szakasz politikáját megvalósítani.”

A Központi Vezetőség októberi ülése előtti helyzet határozta meg a Központi Vezetőség fő feladatát az ellenállás felszámolásában. A Központi Vezetőség októberi állásfoglalásának egyöntetűsége és határozottsága, a júniusi politika melletti bátor kiállása és az ellenállás felszámolására irányuló elszántsága átmeneti vereséget mért a „baloldali” ellenállókra, akik meghátráltak. A Központi Vezetőség állásfoglalása és szilárd elvhűsége a „baloldali” elhajlók számára világosan mutatta, hogyha az októberi határozatokat a párt és a kormány sikeresen végrehajtja, a túlzó „baloldali” politika visszatérésének minden reménye elveszett. Az októberi Központi Vezetőségi határozat után a „baloldali” ellenállók soraiban zavar keletkezett és fokozódott a kétkulacsosság. Ezt tükrözi Gerő Ernő szolnoki beszéde, amelyben többek között a következőket mondta:

„Ha vannak olyanok, akik képtelenek megérteni a párt politikáját, az új szakasz követelményeit s még mindig a régihez ragaszkodnak, ha mégoly párthűek is, félre kell állítani őket az útból. És ha vannak olyanok, akik tudatosan állnak a párt politikájának útjába, ezeket félre kell seperni az útból.”

Majd a párt előtti legfőbb feladatról, a dolgozó nép életszínvonalának emeléséről szólva a következőket mondta: „Ez volt és ez marad változatlanul a Központi Vezetőség ülése után pártunknak a politikája, ez a politika munkásosztályunk politikája, egész népünk politikája. Az a lelkesedés, amellyel népünk támogatja ezt a politikát, amellyel részt vesz most a Haza-fias Népfront munkájában, mutatja azt, hogy az egyedül helyes úton járunk.”

Így beszélt Szolnokon Gerő Ernő, de egészen másként beszélt ugyanerről 1955 tavaszán, nem is szólva azokról a tényekről, amelyek szavai nyomán pártunk és kormányunk gazdaságpolitikájában szavával éles ellentétben a júniusi határozatok felszámolására irányultak.

Rákosi Mátyás az októberi Központi Vezetőségi ülés után odadobta a pártvezetés gyeplőjét. A Budapesti Pártbizottság hosszú ideig nem dolgozta fel az októberi K. V. határozatokat. A Párt- és Tömegszervezeti Osztály jelentése szerint a pártkáderek egy része nem értett egyet azzal, amit június óta csinálunk, az alapszervi vezetőségi választások tapasztalatai a pártpolitikai munka alacsony színvonalát mutatták, a pártszervezetek számos területen változatlanul a régi politikát folytatták. A tömegmunka gyengesége és a vezetés alacsony politikai színvonala is mutatta, hogy a pártszervezetek nem álltak át sem a júniusi párthatározatokra, sem az új munkastílusra. Ilyen és hasonló tények bizonyítják, hogy Rákosi Mátyás a párt első titkára nem akarta a júniusi határozatok végrehajtása és a vele szembeni ellenállás felszámolása szempontjából döntő időszakban a pártvezetés feladatát ellátni. A Központi Vezetőség októberi ülése határozatainak végrehajtása helyett elérkezettnek látta az időt fellépni az októberi Központi Vezetőségi határozatok ellen, hamis, megtevesztő indoklással. Helytelenül értékelte a nemzetközi helyzetet, amelyben a háborús feszültség fokozódásának perspektívájából indult ki; eltúlozta a belső politikai és gazdasági nehézségeket, amikor 1953 júniusa óta az új szakasz politikájában csak bajokat és hibákat látott; rosszabbnak ítélte a helyzetet, mint 1952-ben volt, gazdasági és politikai válságról beszélt, arról, hogy az ellenség elhatalmasodott az országban, a népfront az ellenség kezében van és jobboldali, ellenséges hullám öntötte el az országot közvetlenül az 1954. októberi K. V. ülés után, amely mindezzel homlokegyenest ellenkező álláspontot rögzített le. Akkor, amikor a párt erősödött, fejlődött, befolyása és tömegkapcsolata nőtt, a népi demokrácia társadalmi alapja szilárdabb lett, mint a megelőző öt évben bármikor volt, ahogyan azt a Központi Vezetőség októberi ülésén hozott határozatok le is rögzítették. Rákosi Mátyás fellépése a Központi Vezetőség határozatai ellen irányult, tagadta a helyi tanácsok választásai, továbbá a népfront-bizottságok megalakítása terén

elért sikerek jelentőségét, amelyek pedig világosan bebizonyították a Központi Vezetőség októberi határozatainak helyességét. A „baloldali” ellenállók Rákosi Mátyás fellépésével nyílt támadásba mentek át a párt októberi határozatai és az ott kidolgozott politikai irányelvek ellen, lényegében a júniusi politika következetes megvalósítása ellen. Ezzel a kocka el volt vetve.

Az ellenállás, mint ismeretes, a párt és állami, valamint a gazdasági élet területén a legkülönbözőbb formák között jelentkezett. A június előtti hibák feltárásának megakadályozásában éppúgy, mint a párt, állami és gazdasági szervek passzivitásba kényszerítésében, bizonytalanság és elvi zűrzavar keltésében a párt soraiban, intézkedések végrehajtásának megakadályozásában, nehézségek eltűzésében és pánikkeltésében, a gazdasági tervek gyakori változtatásaiban és a termelés csökkentésére irányuló törekvésben, az ellenállók szervezeti megrendszabályozásának elodázásában, népellenes rendszabályok keresztülhajsolásában, stb. Az ellenállás következménye volt, hogy az illetékes párt- és állami szervek nem dolgoztak ki konkrét programot az ipar átcsoportosítására és egyidejű továbbfejlesztésének irányára.

A „baloldali” túlzók a korábbi és az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülések óta rendkívül súlyos gazdasági, politikai és morális károkat okoztak. A legsúlyosabb volt a néptömegek elfordulása a párttól és a kormánytól. Az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülésen a K. V. elvi szilárdsága és határozottsága megreszkettette a „baloldali” ellenállókat. Márciusban a Központi Vezetőség rendült meg a „baloldali” túlzók fellépése előtt. A párt Központi Vezetőségének kell lennie annyi erejének, hatalmának és bátorságának, hogy érvényt szerezzen a párt akaratának, a marxizmus-leninizmus elveinek a párt politikájában, a jobb és „baloldali” elhajlókkal szemben egyaránt.

A párthatározatokból és a sajtóban egyrészt a párthatározatok kapcsán, másrészt a különböző problémák tárgyalása során írott cikkekből az derül ki, hogy az ellenállásért és annak következményeiért is személy szerint engem próbálnak felelőssé tenni. Ha én felelős vagyok ezzel kapcsolatban valamiért, akkor csak azért, hogy idejében, határozottan és erélyes rendszabályokkal nem törtük le az ellenállást. Ezt azonban pártszerű eszközökkel, amihez mindig ragaszkodtam, a

pártapparátus segítsége és támogatása nélkül végrehajtani nem lehetett. Ezért viszont nem én, hanem elsősorban Rákosi Mátyás felelős, aki az első perctől fogva két vasat tartott a tűzben az ellenállással kapcsolatban.

Az ellenállás mögött elsősorban antimarxista-antileninista, a klaszszikusok által oly sokszor leleplezett és megbélyegzett ideológiai nézetek húzódnak meg, túlzó „baloldaliság”, amelyek a kommunizmus alapelveinek és népi demokratikus fejlődésünk törvényszerűségeinek durva megsértését és elferdítését jelentik.

De megtaláljuk a hibák leleplezésétől és a felelősségre vonástól való félelmet is. Tudjuk, hogy egy párt komolyságát, elsősorban a párt vezetőinek komolyságát, hibáikhoz való viszonyuk alapján mérhetjük le. A „baloldali” elhajlók számára a júniusi határozatok óta nagyon kellemetlen tények kerültek napvilágra, bár távolról sem minden vált ismeretessé. Tisztában voltak és vannak vele, hogy ezek a tények leleplezik őket, mint a marxizmus-leninizmus meghamisítóit. Ez ellen csak úgy tudnak védekezni, ha megakadályozzák – ha csak átmenetileg is – hibáik leleplezését és csírájában elfojtják a bírálatnak minden lehetőségét. Vádakat koholnak, mert ez mindig könnyebb, mint kiállni és marxista-leninista érveléssel elvi vitát folytatni.

A vita, amelyhez legalább két fél szükséges, eddig teljesen egyoldalú volt. Ők hangosan vádaskodtak, én néma hallgatásra voltam kényszerítve. De egyoldalú volt azért is, mert súlyos hibákat róttak fel, de semmit sem bizonyítottak. Pedig elemi követelmény, hogy aki vádol, annak vádjait bizonyítani is kell. A helyzet viszont úgy alakult eddig, hogy engem minden alap nélkül vádoltak, és nekem kell bizonyítanom, hogy az ellenem elhangzott vádak hamisak.

XX. FEJEZET

A pártélet szabályainak betartása és a rehabilitáció kérdése

A június előtti pártvezetés, amelyet „klikk-vezetésnek” bélyegzett a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata, a párt belső életében is súlyos következményekkel járt. A hagyaték, amelyet fel kellett számolni és helyette a pártélet lenini elveit érvényre juttatni, nagyon súlyos volt és a legnagyobb feladatként nehezedett az új pártvezetés vállaira.

A Központi Vezetőség 1953. júniusi ülésén elhangzott bírálatok és a hozott határozatok feltárták a párt belső életét és mindenekelőtt a párt legfelső vezetését bomlasztó antimarxista nézeteket és pártellenes módszereket, de kijelölték a hibák kijavítása terén is a feladatokat.

A hibák, amelyekért Rákosi, mint a párt vezetője volt elsősorban felelős, abból fakadtak, hogy vezetésével a párt a maga belső életében, irányelveiben és gyakorlati tevékenységében letért a marxizmus-leninizmus alapjairól, megsértette azokat. Nem tartotta be a párt szervezeti elveit, a tényleges irányítás nem a párt választott szerveinek kezében volt, hanem Rákosi vezetésével Gerő, Farkas és Révai¹ ragadták magukhoz. Sőt, még ez is leszűkült és a párt, de az állami vezetés is lényegében Rákosi és Gerő kezében volt. Fontos kérdésekről nem tájékoztatták sem a Titkárság, még kevésbé a Politikai Bizottság tajait. Döntöttek és intézkedtek olyan ügyekben, amelyekhez nem volt joguk, a különböző kérdésekben a véleményt előre kialakították, amit azután határozattá emeltettek. A párt választott szerveinek többi tagjait nem tekintették magukkal egyenrangúnak, lenézték őket.

1. A munkamegosztás nagyjából úgy festett, hogy Rákosi irányítása alatt Gerő a gazdasági élet vezetését sajátította ki, Farkas Mihály a párt belső szervezeti kérdéseiről és a fegyveres erők (honvédség, határőrség, államvédelmi hatóság, rendőrség) működéséről volt felelős, Révai József pedig a kulturális területet irányította. Rákosi miniszterelnök és a párt főtitkára, Gerő a miniszterelnök első helyettese és a párt Gazdaságpolitikai Bizottságának vezetője volt. Farkas Mihály honvédelmi miniszter irányította a párt Szervező Bizottságát, Révai József művelődésügyi miniszter pedig a párt Agitációs és Propaganda Bizottságát.

Ilyen módon a választott pártszervek helyett lényegében egy klikk vezette a pártot, ami elkerülhetetlenül az elvtelenségbe és pártszerűtlenségbe torkollott és súlyos hibák forrásává lett.

A párt kollektív vezetésének felcserélése pártszerűtlen klikk-vezetéssel máshoz, mint hibák sorozatához nem vezethetett. Ez a hibák fő forrása. Ezen az alapon bontakozott ki a személyi kultusz és a „vezérkedés” is.

A vezérkedésben a személyiségek szerepének antimarxista, idealista felnagyítása jut kifejezésre, amely túlbecsüli a „kiválasztott”, az „elhivatott” személyiségek szerepét, mint akik a történelmet formálják. Ennek az idealista nézetnek rendkívül veszélyessége abban van, hogy nem törekszik megnyerni a nép támogatását és bizalmát, tagadja a néptömegek alkotó erejét. Ártalmas és veszélyes a vezérkérdés azért is, mert nem kezdeményezést és aktivitást vált ki a néptömegekben, hanem ölbe tett kézzel való várakozást, mert mindent a vezértől, egyes személyektől várnak. Úgy a személyi kultusz, mint a vezérkérdés idegen a nép számára és elkerülhetetlenül a néptömegektől való elszakadáshoz vezet, ami nálunk be is következett.

Rákosi és a pártot vezető Gerő, Révai és Farkas súlyosan megsértették a kritika és önkritika kommunista elvének érvényesülését a párton belül és az állami élet terén. Az alulról jövő bírálatot általában az ellenség hangjának tekintették és úgy is léptek fel ellene. Egymást nem bírálták, hanem a bírálatok ellen védtek, és a legenyhébb kritikát is személyes sértésnek vették. Szerintük hibát mindig csak „lent” követhettek el, ők csálhatatlanok voltak, sose hibáztak. Annál hevesebben dorongolták le a titkársági és politikai bizottsági üléseken a napirendekhez meghívott felelős elvtársakat.

Az önbírálattól és a pártonkívüliek bírálatától való félelem a legveszedelmesebb betegség a pártban, amiben igen nagy része van a kritikai szellem hiányának, a bírálat és önbírálat elnyomásának, amiért felelőség a pártot irányítókat, elsősorban Rákosit terheli. Egyrészt a vezérkérdés, másrészt a kritikai szellem hiánya felülről lefelé áthatotta pártunkat.

Joggal vetődik fel a kérdés, miért fordulhattak elő a párt vezetésében ezek a súlyos hibák? A lenini mondás ad rá pontos választ; a leghelyesebb politika az elvi politika. De elvi politikát folytatni elméleti-ideo-

lógiai munka nélkül nem lehet. Itt a hibák gyökere. Mert ott lehet marxista-leninista felkészültség nélkül, mellényzsebből is politizálni, ott lehet vezérkedni, ott lehet elnyomni és félreállítani a tehetséges kádereket, ahol nem folyik elméleti munka, ahol nincs eszmei vita és nem bontakozik ki a vélemények harca. Ahol gyenge az elméleti munka, ott eluralkodik az elvtelenség, amely a hibák és tévedések melegágya. Amíg ezen nem változtatunk, semmi biztosítékunk nincs és nem is lehet arra, hogy újabb, még súlyosabb hibákat el ne kövessünk.

A Központi Vezetőség határozata még ennél is súlyosabb megállapításokat tesz a pártvezetés pártellenes módszereiről és a felelősségről.

A régi vezetés egyik legnagyobb hibájának – nagyon helyesen – azt rótták fel a szovjet elvtársak, hogy *„Magyarországon nem alakult ki igazi vezető kollektíva, mert Rákosi nem tud kollektíven dolgozni, elvesztette önbizalmát a hibák kijavításához, és megtörténhet, hogy Rákosi feje fölött valósul meg a helyes vezetés, ami katasztrófa egy vezetőre”* – mondta Hruscsov elvtárs az 1954 májusi moszkvai tanácskozáson.

Malenkov elvtárs is megállapította, hogy a pártvezetésben elkövetett hibákat lassan javítjuk ki, Rákosi, mint első titkár rosszul látja el a feladatát. Rákosi nem tudott a hibák kijavításának élére állni. A szovjet elvtársak minden kintlétünk alkalmával megállapították, hogy Rákosi Mátyás beszámolóí, amelyekben a tanácskozásokon problémáinkat ismertette, a fő kérdéseket és a pártélet legégetőbb problémáit megkerülte. A szovjet elvtársaknak kellett a párt kollektív vezetésének és egységének kérdését felvetni. Megállapították, hogy bírálatuk, tanácsaik szavak maradtak.

A III. pártkongresszust megelőző kintlétünk alkalmával a szovjet elvtársak hangsúlyozták, hogy *„Rákosi elvtársnak kell a régi hibák ellen, a Központi Vezetőség határozatai végrehajtásáért folyó harc élére állni. Bolsevik módon, bátran és férfiasan számoljon le egyszer s mindenkorra a múlt hibáival. Nem kell se Berijára, se a nemzetközi helyzetre, se másra hárítani a felelősséget. Rákosinak a hibák elleni következetes harccal kell a vezetés egységének ügyét szolgálni.”* A szovjet elvtársak rámutattak arra, hogy a hibákat maradéktalanul fel kell tárni, személyre való tekintet nélkül. *„Biztosítani kell az őszintébb és elvibb vitákat, a pártszerű bírálatot és a párton belüli demokráciát. Nem szabad lebecsülni a kisebb felkészültséget, vagy tapasztalatlanságot. Nem szabad ez eltérő véleményt, esetleges hibás*

álláspontot felhasználni arra, hogy bárki más ellen politikai tőkét kovácsoljon. A Politikai Bizottságban nincs első és utolsó. Sokkal több gondot kell fordítani a kérdések teljes elvi tisztázására. Csak így tudjuk a vezetésen belül különböző kérdésekben fennálló kettősséget gyorsan felszámolni.”

A továbbiakban hangsúlyozták, hogy „véget kell vetni a sérelmi politikának, ki kell küszöbölni a lenézést, a vezérkedés maradványát, a bántó, sértő magatartást. Rákosi elvtársra szüksége van a párt vezetésének. De neki is tudnia kell és el kell ismernie, hogy be kell illeszkednie a kollektív vezetésbe, hogy csak így tudja feladatát jól ellátni.”

Az ismeretes Kovács-levéllé² kapcsolatban, amely a Politikai Bizottságban a kollektív vezetés, a pártdemokrácia, a bírálat-önbírálat és az elvi állásfoglalás terén megmutatkozó kettősség kérdését vetette fel és ráirányította a pártvezetés figyelmét, a szovjet elvtársak szükségesnek tartották hangsúlyozni, hogy Rákosi Mátyás beszámolója „megkezdte a vezetés egységének kérdését, nem tisztázta azt, holott a Kovács-levél vitája módot adott erre. A vita nem volt elvi, hiányzott a bolsevik nyíltság és helytelen irányba terelődött, az elvtelen megalkuvás útjára tévedt. A Politikai Bizottság nem mert szembenézni a vezetésben mutatkozó kettősséggel és annak igazi okaival. Súlyosbítja a hibát, hogy a vezetés egységét a Politikai Bizottság úgy értékelte, hogy javulás van, nincs kettősség a vezetésben.”

Hibáztatták a szovjet elvtársak azt is, hogy a Kovács-levél tárgyalása a Politikai Bizottságban nélkülüm történt, holott én kértem annak rövid elhalasztását. A Kovács-levél tárgyalása és a Politikai Bizottság határozata – amelyet távollétemben bonyolítottak le – volt az első kísérlet arra, hogy a régi hibák felszámolása terén az ellenállás miatt jelentkező hibákért és bajokért durva módon az új szakaszt és személy szerint engem tegyen felelőssé Rákosi Mátyás. A Kovács-levél ügyében hozott Politikai Bizottsági határozat, amelyből a szovjet elvtársak szerint „hiányzott a bolsevik nyíltság és elvtelen megalkuvás útjára tévedt” és amelyet a Politikai Bizottság a leleplezés után kénytelen-

2. Közvetlenül az 1954 májusában megrendezett III. kongresszus előtt Kovács István, a Központi Vezetőség tagja bíráló hangú levéllel fordult a Politikai Bizottsághoz. Kovács akkor a Borsod Megyei Pártbizottság első titkára volt, ahová 1953 tavaszán került, az anticionista kampány idején, miután leváltották a Budapesti Pártbizottság éléről és kihagyták a P. B. tagjainak sorából. Egyébként szektás, korlátolt ember volt, akit a III. kongresszus után, 1954 júniusában ismét a Budapesti Pártbizottság élére helyeztek és helyreállították P. B. tagságát is. Ettől fogva nagy buzgalommal szolgálta újra Rákosit.

kelletlen megváltoztatott, feltárta Rákosi igazi törekvését, aki már a III. pártkongresszus előtt megpróbálta megvalósítani azt, amit 1955 tavaszán elért. Azt, hogy alaptalan állítások segítségével, betegségem miatti távollétemet kihasználva, olyan határozatot fogadtasson el a Politikai Bizottsággal, amely elítéli az új szakasz politikáját és a felelősségét én rám hárítja. Rákosi nemcsak a Politikai Bizottságban tárgyalta a kérdést távollétemben, hanem Moszkvába is nélkülüm akart kiutazni, amit a szovjet elvtársak helytelenítették és nem is járultak hozzá. Rákosi kísérlete 1954 májusában így kudarcot vallott. Be kellett ismernie Moszkvában is, a Politikai Bizottság ülésén is, hogy a kollektív vezetés, az elvi egység és a pártdemokrácia kérdéseiben megtevesztő és alaptalan határozatot fogadtatott el a Politikai Bizottsággal és így tájékoztatta a szovjet elvtársakat is.

A kérdés feltárása rávilágított arra a politikai hajszára, amely a legpártszerűtlenebb eszközökkel ellenem már annak idején megindult.

Rákosi Mátyás kezdettől ellene volt a párt belső életét szabályozó demokratikus elveknek. A kollektív vezetésbe nem tudott beleilleszkedni, a Politikai Bizottsági tagok egyenlőségének elvét nem tudta magáévá tenni. A pártvezetésről a júniusi határozatban gyakorolt bírálattal kapcsolatban kijelentette, hogy a „négyesfogat” is egy kis kollektíva volt, tehát nem lehet egyéni vezetésről beszélni. Egyébként a Szovjetunióban Sztálin egymaga vezetett, amivel szemben nálunk a „négyes” mégis kis kollektív vezetést jelentett. Aki így értékeli a régi hibás vezetést, aki így látja a kollektív vezetés lényegét, az nem képes sem a régi hibákat kijavítani, sem a kollektív vezetésbe az egyenlőség elve alapján beilleszkedni – amint azt az események be is igazolták.

A pártélet elfajulása terén mutatkozott hibák kijavításáért folyó harcot a Politikai Bizottság nagyon erős politikai ingadozásokkal kezdte meg és folytatta, elsősorban Rákosi Mátyás fékező magatartása miatt. Az egyik megnyilvánulása – amint arra már utaltam – a június 11-i budapesti pártaktíván tartott beszéde volt, amely után olyan hangulat erősödött meg a pártban, hogy a pártéletben, a vezetésben és a párt politikájában nincs is szükség alapvető változásokra, hogy lényegében a régi politikát lehet folytatni. Rákosi Mátyást ebben a törekvésében a Politikai Bizottság sem tudta megakadályozni.

A másik megnyilvánulása a Központi Vezetőség júniusi határozatainak végrehajtására a Politikai Bizottság által 1953 augusztus végén kiadott „irányelvek” voltak. Lényegében ezek hallgattak a politikai és elvi hibákról éppúgy, mint a pártvezetés antimarxista-antileninista módszereiről.

Ez megzavarta a Központi Vezetőség tagjait is, a vezető pártfunkcionáriusokat, főképp a megyei titkárokat, akik ezekből az irányelvekből csak azt olvashatták ki, amiről Rákosi Mátyás 1953. július 11-i beszéde is meggyőzte őket, hogy a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozatait alapján véve módosította a Politikai Bizottság. Pedig a Politikai Bizottság fellépett az ilyen törekvések ellen, de az irányelveket a Központi Vezetőség apparátusa kiadta, azon változtatni már nem lehetett. Mindez mutatja, hogy a júniusi határozatok végrehajtásában a párt belső életében a diktatórikus módszereknek a szervezeti szabályzatnak megfelelő demokratikus módszerekkel való felcserélése kérdésében a Politikai Bizottság Rákosi Mátyás befolyása alatt nagyon ingadozott, sem a régi pártellenes módszereket nem számolta fel gyökeresen, sem az újakat nem valósította meg következetesen, ami csak azok malmára hajtotta a vizet, akik amúgy sem lelkesedtek a párt új politikájáért: a „baloldali” túlzóknak, az ellenállóknak. Ez indította a Központi Vezetőséget arra, hogy már 1953 októberében a június 28-i határozat végrehajtásáról szóló beszámolójában megállapítsa, hogy ha az elvtársak egyrésze továbbra is fanyalogva, vontatottan dolgozik, ha nem teszi magáévá gyorsan és fenntartás nélkül a Központi Vezetőség határozatait, ha nem dolgozik teljes lendülettel azok végrehajtásán, úgy károkat okoz pártunknak és dolgozó népünknek egyaránt. Ez a helyzet Rákosi Mátyás magatartása következtében állott elő pártunkban. De alig egy esztendő múlva Rákosi ugyanazokat a vádakat – a korábbi és ismétlődő párthatározatok, valamint a való tények ellenére – ellenem próbálta fordítani és a Központi Vezetőség határozatában lerögzíteni.

1953 júniusában, majd utána nem egy K. V. ülés megállapította, hogy a bírálat és önbírálat terén sem a lenini szellemben valósítjuk meg a párthatározatokat. Lenin azt mondta, hogy „a politikai pártnak saját hibáihoz való viszonya egyik legfontosabb és leg-

biztosabb ismérve a párt komolyságának és annak, hogy miként teljesíti a valóságban kötelességeit osztálya és a dolgozó tömegek irányában. A hibát nyíltan beismerni, okait feltárni, kielemezni a helyzetet, mely a hibát szülte, pontosan megvitatni, hogy milyen eszközökkel lehet a hibát kijavítani, ez jellemzi a komoly pártot, így teljesíti a párt kötelességét, így neveli és tanítja az osztályt és azután a tömegeket is.”

A Központi Vezetőség rámutatott arra, hogy elvtársaink egy része az 1953. előtti esztendőben nem igen gyakorolta az önkritika erejét és elszokott attól is, hogy őt bírálják, különösen, hogy alulról, az egyszerű párttagok bírálják. Elszoktak a pártdemokrácia éles éltető levegőjétől, a kollektív vezetés módszerétől. Most, amikor 1953 júniusa után bírálat éri őket, amikor hibáikat feltárják és azok kijavítását követelik, nem egy közülük fanyalogva, bizonytalanul, belső gátlással, igazi lendület nélkül végzi munkáját. Ez is a régi vezetés súlyos hibája volt. Felszámolására és a bírálat-önbírálat lenini szellemben való megvalósítására az elmúlt két esztendő folyamán velem együtt nagy erőfeszítéseket tett a Politikai Bizottság és eredményeket is ért el. Eközben hibák és túlzások is történtek, amint arra már rámutattam, de mégis komoly lépést tettünk előre belső pártéletünk e döntő kérdésében. A júniusi határozatok a párton belüli demokrácia kifejlesztésével és biztosításával megteremtették a bírálat lehetőségét és feltételeit.

Meg kell azonban állapítani, hogy a Központi Vezetőség márciusi és áprilisi határozatai nyomán, a jobboldali elhajlás elleni elvi harc ürügyén a pártban újra felülkerekedtek a június előtti pártellenes módszerek, a bírálat elfojtása, a megfélemlítés, a retorzió, amelyek a pártdemokrácia durva megsértését jelentik, szemben állnak a lenini elvekkel és lényegében visszatérést jelentenek a pártvezetés korábbi hibás módszereihez. A bírálatot újra az „ellenség hangjának”, enyhébben a párt vagy a vezetők megrágalmazásának minősítik. Aki ebben a légkörben kommunista módon mégis bírál, hibákat feltár, személyre és funkcióra való tekintet nélkül, aki a pártszervezeti szabályzat alapján állva a bírálatot nemcsak jogának, de kötelességének is tekinti – azt a legtöbbször ledorongolják,

és gyakori eset, hogy anyagi, erkölcsi és politikai hátránya származik belőle, munkából való elbocsájtás, pártbüntetés, vagy kizárás az árá³.

A megfélemlítéssel, a retorziókkal kiölik a párttagságból az őszinteséget, véleményük elhallgatására kényszerítik őket. Magatartásukban, megnyilatkozásaikban mind nagyobb mérvű kettősség mutatkozik. Pártszervezetünkben, gyűléseken értekezleteken hallgatnak, vagy közömbösen nyilatkoznak, véleményüket a párton kívül mondják meg, ott politizálnak.

A pártélet, a pártmorál, a fegyelem bomlásának veszélyes jelenségei ezek, amelyek a megfélemlítés, a terror, a bírálat elfojtása pártellenes módszereihez való visszatérés következményei, amiért a párt vezetését súlyos felelősség terheli, annál is inkább, mert ezek a pártban, a vezetés és a tagság körében a legszélesebben ismert tények.

A Központi Vezetőség 1955. márciusi határozatát megelőző közel két esztendőben a párt belső életének szabályait a „baloldali” túlzó pártellenes, parancsuralmi módszerek veszélyeztették. Ma ez a veszély újra valósággá lett, és pártunk belső életében a felszabadulás óta példátlanul álló súlyos helyzetet teremtett, nemcsak a párt és a tömegek kapcsolatát és kölcsönös bizalmát rombolta széjjel, amelyet június után sikerült helyreállítani, hanem a párt vezetése és tagsága kapcsolatát és bizalmát is s a párt szervezeti politikai életét.

Ezek a tények, amelyeket sem ferdítés, sem hamisítás nem tud megmásítani, amint most egyes pártbürokraták megpróbálják. Matusek Tivadar⁴, a Szabad Nép 1955. május 22-i számában „Szilárdítsuk meg pártunkban a demokratikus centralizmust” címmel írt cikkében a pártdemokrácia lábbal tiprását így próbálja visszajára fordítani: *„Az elmúlt hónapokban jobboldali támadás érte a pártdemokráciát is. Különö-*

3. 1955 tavaszán és nyarán kizárták a pártból és elbocsátották állásából Fazekas Györgyöt és Gimes Miklóst, a Magyar Nemzet munkatársait. Elbocsátották Boldizsár Iván főszerkesztőt és tizenkét munkatársát, közöttük Duttka Máriát és Gáti Károlyt. Pártbüntetésben részesítették és ugyancsak elbocsátották állásából Aczél Tamást. Hasonló elbánásban részesültek Kende Péter, Kornai János, Laki Teréz, Lénárt Gábor, Lőcsei Pál, Fehér Lajos és Méray Tibor, a Szabad Nép munkatársai és Haraszti Sándor, Molnár Miklós, Vásárhelyi Miklós szerkesztők. A Rádió és a Magyar Távirati Iroda több munkatársát is elbocsátották.

4. Matusek Tivadar pártfunkcionárius 1955-ben, az áprilisi határozat után lett a Szabad Nép szerkesztőbizottságának tagja. Jelenleg (1984.) Magyarország nagykövete Stockholmban.

sen durván torzította el a pártdemokrácia lenini-sztálini értelmezését Nagy Imre elvtárs. Egyik legsúlyosabb hibája, hogy a kritika szabadságát, a kritika szabadosságával cserélte fel. Kiforgatta pártunk őszinte és mély önkritikáját, megrágalmazta pártunkat és pártunk vezetését.”

Ennek bizonyítására 1954. október 20-i cikkemből az alábbiakat idézi: „A régi gazdaságpolitika a szocializmusnak egészen helytelen értelmezést adott, számításon kívül hagyta az embert, a társadalmat, a szocializmus fogalmát pedig leszűkítette a vas- és acéltermelés maximális növelésére, a túliparosításra.”

Az idézet a régi gazdaságpolitikának enyhe bírálata, amellel feltétlenül helyes bírálata, amit ma is fenntartok, sőt erőteljesebben, nyíltabban szükséges kifejezésre juttatni. De úgy látszik, a pártbürokraták annyira elszoktak a bírálattól, hogy taglót ragadva a központi pártlap hasábjain rontsanak neki rajtam keresztül mindazoknak, akiknek eszébe jutna valamit is bírálat tárgyává tenni. És ezek a „baloldali” túlzók merészelnek a pártdemokrácia lenini-sztálini értelmezéséről beszélni, akik handabandázásukkal, fenyegetésekkel vagy rendszabályokkal a párttagságba akarják fojtani a szót, a kritika szabadságának túlzó „baloldali” értelmezése szerint.

De nemcsak a pártdemokráciát, hanem a kollektív vezetést is én torzítottam el, nem a „klikk” és nem a „négyes” tagjai, akiknek a kollektív vezetéshez való viszonyuk közismert. Matusek ugyanebben a cikkben erről a következőket írja: „Nagy Imre elvtárs súlyosan megsértette a kollektív vezetés elvét is. A Központi Vezetőség 1953 júniusi határozatát helytelenül elferdítve ismertette, és az Országgyűlésben a párt határozatától független „saját kormányprogramját” adta elő.” Majd a Népfront kongresszuson elhangzott beszédemet és október 20-i cikkemet említi, mint olyanokat, amelyekben állítólag túlmentem a Központi Vezetőségi határozatokon és saját platformmal léptem fel. E néhány sorban összesűrített rágalom láttán fel kell tenni a kérdést, kinek van igaza: Matuseknek-e, vagy annak a számtalan párthatározatnak, amelyek az ellenkezőjét állítják Matusek rágalmainak. Vegyük sorjában. Először is miért nem ismerteti Matusek a júniusi párthatározatot, amelyet én állítólag elferdítve ismertettem és miben volt „független” a kormányprogram a párt-határozattól? Azért, mert arra spekulál, hogy nyugodtan hamisíthat,

mert a júniusi határozatot csak a beavatottak ismerik, akik nem fogják őt felelősségre vonni, még kevésbé leleplezni. 1953 június óta egészen 1955 márciusig a Központi Vezetőség számos ülést tartott, sőt pártunk kongresszusa is ülésezett, nagy határozatok születtek, komoly bírálatok hangzottak el, azonkívül számtalan cikk látott napvilágot és nem kevesebb beszéd hangzott el, de sehol egyetlen szó nem esett, még csak célzás sem történt arra, hogy eltorzítottam volna a júniusi határozatot, sem arra, hogy külön „saját” kormányprogrammal léptem volna fel. Ez ismételten azt bizonyítja, hogy Matusek szemérmetlenül hazudik.

Minden párthatározat, számtalan cikk és beszéd nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a párthatározat és kormányprogram egy. Rákosi Mátyás is ezt állította egészen 1955 márciusáig. Döntsék el egymás közt, ki mondott igazat, ki nem. De ha igaz lenne is az, amit Matusek hazudik, vállalom a kormányprogramot, mert a nép, az ország, a párt érdekei követelték és ezeknek a nagy érdekeknek messzemenően megfelelt. Ha sor kerülne rá, hasonló helyzetben, újra elmondanám. A hiba nem a kormányprogramban volt, hanem abban, hogy a júniusi párthatározatot, amelyen a kormányprogram alapult, előzően nyilvánosságra kellett volna hozni. De ezért nem engem terhel a felelősség. Én a Központi Vezetőség határozatának nyilvánosságra hozatala mellett voltam. Viszont Rákosi Mátyás és a régi hibákért felelős más egyének ellene voltak, érthető okokból. Olyannyira ellene voltak, hogy sem a párt tagsága, sem az ország népe soha nem is ismerhette meg az 1953. júniusi Központi Vezetőségi határozatot. Matusek ebből az ismeretlenség homályába burkolt júniusi határozatból akar vádakot kovácsolni ellenem, a pártdemokrácia és a kollektív vezetés megsértése miatt. Nem nehéz leleplezni ezeket a mesterkedéseket. Csupán az kell hozzá, hogy az 1953. júniusi K. V. határozatot bocsássák a párttagság rendelkezésére, hogy ítéletet mondhasson az elhangzott vádak fölött: ki torzította el a júniusi határozatot, ellentétben áll-e vele a kormányprogram, továbbá hogy a párt jelenlegi politikája a júniusi határozatokon alapul-e?

A Központi Vezetőség márciusi üléséhez intézett beadványomban szükségesnek tartottam a pártbürokrácia, a pártapparátus és a választott szervek viszonyával is foglalkozni. Azóta a helyzet csak rosszabbodott, az apparátus még inkább elhatalmasodott, ami egyrészt

igazolja meglátásom helyességét, másrészt szükségessé teszi a kérdés felelevenítését. Akkor többek között a következőket írtam:

„A pártvezetésben a központi pártapparátus munkájában és a belső pártéletben is számos jele van a régi, helytelen, pártszerűtlen módszerekhez való fokozatos visszatérésnek. Én a Politikai Bizottság ülésén nem egyszer szóvá tettem, hogy a vezetés lassan átcsúszik a Politikai Bizottságból a Titkárságba, és ilyen módon nem a választott testület, hanem az apparátus vezeti a pártot. Ilyen módon a kollektív vezetés csupán elv marad, konkrét tartalom nélkül. Egyebek mellett ez is hozzájárult a P. B. tekintélyének lejáratásához. Az apparátus elhatalmasodásának következménye, hogy az apparátusbeli funkcionáriusok jelentik a pártot, ők beszélnek, nyilatkoznak a párt nevében, az ő véleményük a párt véleménye. Kétféle P. B.-tag kezd kialakulni; aki pártfunkciót tölt be és aki nem. Ezzel mérik a K. V.-tagok tekintélyét is.

Az apparátus elhatalmasodása, a választott szervek háttérbe szorítása és ami ezzel jár, az adminisztratív módszerek elterjedése a párt vezetésében nem új jelenség pártunk életében. Lényegében ez jellemezte a június előtti pártvezetés módszereit. Ezen nem tudtunk változtatni, ami annál súlyosabb hiba, mert a szovjet elvtársak, Hruscsov elvtárs, számtalan esetben felhívta figyelmünket arra a veszélyre, hogy az apparátus vezet bennünket, az uralkodik el a párton. Az apparátus felülkerekedésével és az adminisztratív eszközöknek a párt belső életében való fokozottabb alkalmazásával függ össze a párton belüli demokrácia, a bírálat és önbírálat terén egyre inkább tapasztalható nyomás, megfélemlítés, ledorongolás. A bírálattal és a párton belüli demokráciával kétségtelenül sokhelyütt visszaéltek és a párt ellen használták fel. Az ellen határozottan és feltétlenül fel kell lépni, de nem úgy, hogy a bírálathoz való régi, helytelen viszony, a ledorongolás és megfélemlítés lépjen a helyébe. Pedig sajnos ez kezd veszélyesen elterjedni, aminek a pártéletben és a párttagok magatartásában komoly következményei máris mutatkoznak.”

A kérdés felvetése mai szemmel nézve is helyes volt. Az apparátus, a pártbürokrácia elhatalmasodásának, ugyanakkor a választott szervek háttérbe szorításának – párosulva a pártvezetés és az apparátus tagjai jelentős részének anyagi függőségével – igen komoly szerepe van a kollektív vezetés, a pártdemokrácia, a bírálat-önbírálat lenini szellemének és módszereinek eltorzításában, sőt elfojtásában. Ezeknek a tényezőknek döntő szerepük volt abban a fordulatban, amellyel a pár-

tot a júniust megelőző időszak politikájának alapjára fordították vissza, miután az új szakasz politikájával szembeni ellenállással ennek előfeltételeit márciusra már megteremtették.

A Központi Vezetőség április határozata minden indoklás vagy magyarázat nélkül, a tények konkrét megjelölése nélkül „frakciós módszerek” alkalmazásával vádol meg, amit én közönséges rágalomnak minősítek. A párt belső életének szabályairól vallott elferdült nézetekből fakad a frakciózás vádja. Akik tagadják a párttagok elemi jogát a pártkérdések megtárgyalására, vitára és az egymás közötti eszmecserére, akik szerint párttagok a pártélet és az ország politikai, gazdasági vagy kulturális avagy a nemzetközi helyzet kérdéseiről csak a párttitkár vagy az apparátus tagjainak jelenlétében, ellenőrzés mellett, a megszabott előírások vagy a megadott szempontok és a megengedett keretek között beszélhetnek – amint azt a „baloldali” túlzók és az általuk táplált pártbürokrácia egyedül megtűrni hajlandó –, azoknak szemében a párttagok minden politikai megnyilvánulása frakciózás.

Pedig tudni kell, hogy a párt szervezeti szabályzata minden párttag számára biztosítja a jogot, hogy állást foglaljon a párt politikájának kérdéseiben, hogy azt megvitassa, azokról más párttagokkal eszmecserét folytasson. Sőt a párttagoknak jogukban áll kezdeményezni vezetőségi választmányi, sőt K. V. ülések összehívását, sőt, ha szükséges, még rendkívüli pártkongresszus összehívását is, ha az előírt számú párttag azt javasolja. Mindehhez joguk van, mindezt megtehetik, anélkül, hogy bárki, aki a pártélet lenini értelmezésének alapján, a párt szervezeti szabályzat alapján áll, aki tiszteletben tartja a párttagok jogait és nem diktatori törekvésektől vezeteti magát, ezt kétségbe vonhatná, vagy frakciózásnak minősíthetné.

Úgy látszik, egyesek azt tekintik frakciós módszernek, hogy a Politikai Bizottság pártszerűtlen és jogtalan határozatát, amely az általa megfogalmazott orvosi jelentés alapján⁵ teljesen el akart szigetelni és belém akarta fojtani a szót, nem tűrtem el. Annak idején több ízben

5. A nyilvánvaló politikai manővert szolgáló orvosi jelentést, amely ürügyül szolgált Nagy Imre teljes elszigetelésére és kikapcsolására, dr. Rusznyák István belgyógyász professzor, akadémikus, a Központi Vezetőség tagja hitelesítette aláírásával. Az ő nevéhez fűződnek azok az „orvosi előírások” is, amelyek Nagy Imrét teljesen elzárták a külvilágtól. Nagy Imre hasztalanul követelte, hogy betegsége ügyében konzultáljanak a nagytekintélyű Haynal Imre belgyógyász professzorral is, aki állandó kezelőorvosa volt.

kénytelen voltam levéllel fordulni a Központi Vezetőséghez, a Politikai Bizottság pártyszerűtlen eljárása miatt. 1955 február 25-i levelemben a következőket írtam:

„Ma egy hete Rákosi Mátvás elvtárshoz fordultam egy levéllel, közölje velem a Politikai Bizottságnak a Központi Vezetőségi ülésre vonatkozó javaslatait, határozatait, napirendjét, stb. Erre a kérésemre egyetlen szó választ sem kaptam. Hasonló volt a helyzet a szombati „tájékoztató” jellegű értekezlettel kapcsolatban, amelyről semmiféle értesítést nem kaptam. Egyáltalán nem ismerem a P. B. beszámolóját az ott felvetett kérdésben... Az ilyen eljárást megengedhetetlennek, pártyszerűtlennek tartom és tiltakozom ellene. Nyilvánvaló, hogy nélkülem, anélkül akarják a K. V. ülést lebonyolítani, hogy módot nyújtanának a vitás kérdésekben véleményem kifejtésére, állásponthoz megindoklására. Számomra nyilvánvaló, hogy a Politikai Bizottság, amely számos ténykedésével Politikai Bizottság-i tagságomat ténylegesen megszüntette, a politikai nézeteltéréseket nem elvi alapon, nem pártszerű vita keretében, a Központi Vezetőség segítségével akarja megoldani, hanem különböző pártyszerűtlen módszerek alkalmazásával. El akarnak hallgattatni, egyoldalú tájékoztatással igyekeznek a Központi Vezetőség tagjainak állásfoglalását befolyásolni. Ezt én önkényeskedésnek, pártyszerűtlennek és pártunkban megengedhetetlennek tartom.”

Feltétlenül igazam volt, amikor levelemben ezt írtam.

Ezt megelőzően 1955. február 23-án írt levelemben is szót emeltem a pártyszerűtlen eljárás ellen. Ebben egyebek között ezt írtam:

„Nyilvánvaló, hogy betegségem miatt, úgy a párt, mint az állami munkából bizonyos időre ki kell kapcsolódnom. Ezzel én számolok, de nem tudok egyetérteni betegségem ürügyén olyan túlzott rendszabályokkal, amelyek velem szemben pártyszerűtlen intézkedéseket vonnak maguk után. A helyzet jelenleg az, ...hogy P. B. tagságom névleges, formális, hogy ezt a fentebb felsorolt és ehhez hasonló pártyszerűtlen intézkedések lényegében megszüntették, pedig engem a III. pártkongresszuson megválasztott Központi Vezetőség teljes jogú tagként küldött be a Politikai Bizottságba. De miután úgy látom, hogy engem most nem tekintenek a P. B. tényleges és egyenjogú tagjának, úgy ezekkel a kérdésekkel, mint minden egyéb kérdéssel a Központi Vezetőséghez fordulok.”

Ez a tiltakozásom is helyénvaló volt a Politikai Bizottság pártyszerűtlen eljárása ellen.

Majd a Központi Vezetőség márciusi üléséhez intézett beadványomban álláspontomat a sorozatos túlkapásokkal szemben az alábbiakban összegeztem:

„Az elmúlt napokban levéllel fordultam a Központi Vezetőséghez, amelyet megküldtem a K. V. első titkáranak és a K. V. több tagjának azzal, hogy a K. V. ülésen ismertessék. Ehhez az eszközhöz, mint azt Rákosi elvtárshoz írt kísérő levelemben megírtam, azért voltam kénytelen nyúlni, mert hetek óta, sem a Politikai Bizottság, mint testület, sem annak egyes tagjai, sem a K. V. első titkára, betegségem ürügyén, semmi néven nevezendő kapcsolatot nem tart fenn velem, leveleimre, beadványaimra, kérésemre vagy panaszmra sem szóban, sem írásban semmiféle választ nem ad, pedig súlyos pártszerűtlen eljárások ellen emeltem szót. Ezt betetőzték azzal, hogy a K. V. megelőző ülésén anélkül, hogy velem közölték volna, személyemre és politikai állásfoglalásomra vonatkozó fontos anyagokat ismertettek, teljesen egyoldalúan, anélkül, hogy ugyanezekben a kérdésekben a felszólalásaimat, állásfoglalásaimat szintén ismertették volna, hogy ilyen módon a K. V. tagjainak módjukban legyen az anyag teljes ismeretében politikailag helyesen állást foglalni... A velem szemben sorozatosan megnyilvánuló pártszerűtlen eljárásra való tekintettel, kérem a Központi Vezetőséget, hasson oda, hogy a vita és a kérdések tisztázása elvi és pártszerű keretek között folyjon.”

A frakciós módszerek vádját tehát teljes joggal a leghatározottabban visszautasítom. Frakciós módszereket nem én alkalmaztam, hanem velem szemben alkalmaztak.

Ezek a módszerek, továbbá a pártban uralkodó nagy bizonytalanság és elvi zavarosság, valamint a párttagság úgyszólván teljes politikai tájékozatlansága, amely a vezetés és a tagság kapcsolatának nagymérvű meglazulására vezetett, okozták – és nem az én tevékenységem – a pártvezetés tekintélyének szertefoszlását. A Központi Vezetőség 1954. októberi ülése után a Szabad Népből október 20-án írt cikkemben („A Központi Vezetőség ülése után”) ezekről a kérdésekről a következőket írtam, amit most is helyesnek és hangsúlyozandónak tartok:

„A mindennapi pártmunkában is messzemenő következtetéseket kell levonni a Központi Vezetőség tanácskozásából és határozataiból. A Központi Vezetőség ülése a pártvezetés elvi egységének nagyszerű megnyilatkozása volt. Nekünk ezt most tovább kell vinni és el kell érni, hogy a párt egész

tagsága egy nyelven beszéljen. Ehhez azonban meg kell változtatni a vezetés módszereit és fel kell számolni a párttagok szerepéről kialakult bizonyos helytelen nézeteket. Érvényesíteni kell azt, hogy a párttagoknak nemcsak a vezetés által kitűzött feladatok végrehajtása terén van igen fontos szerepük, hanem a párt politikájának kialakításában is. Enélkül nem lehet egészséges, pártszerű élet a pártban, a vezetés pedig a levegőben lebegve, elszakadva a párttagság széles tömegeitől elvesztené azt az erőt és lendületet, amit a párttagság a vezetés számára jelent. A Központi Vezetőség ülésének egyik fő tanulsága, hogy ezen változtatni kell.

Mi, nagyon helyesen, sokat foglalkozunk a párt és a dolgozó tömegek kapcsolatával. De kevés szó esik a pártvezetés és a párttagság kapcsolatáról, elvi-politikai egységéről. Pedig ez a forradalmi munkáspártban elengedhetetlen feltétele a pártvezetésnek. Enélkül a párt és a tömegek szoros kapcsolata nem valósulhat meg. Változtatni kell azon is, hogy a párttagság előtt nem vetjük fel a párt elvi és politikai kérdéseit, mintha az ezekkel való foglalkozás csak a vezetés feladata lenne, a párttagságra csak a végrehajtás tartozna.

Nem támaszkodtunk eléggé a párttagságra, nem vittük eléjük a párt politikai kérdéseit, legtöbbször csak termelési kérdésekkel, a napi gazdasági feladatokkal foglalkoztattuk, lényegében kiskorúságra kárhoztattuk. Pedig a mi erőnk párttagságunk széles tömegeiben, egységes cselekvésében, öntudatában van. Ugyanakkor viszont a párttagsággal járó kötelesség kiállni a párt politikája mellett, magyarázni és ha kell, megvédeni azt, kíméletlenül ostromozni kell az ernyedt, közömbös magatartást. Kemény harcot kell folytatni az ellenséges propaganda ellen, amely néha párttagok körében is hitelre talál.”

Az elmúlt félévnek a pártéletben mutatkozó káros kihatásai következtében ma fokozottabban érvényesülni kell a fenti szempontoknak. A pártvezetés tekintélyét helyre kell állítani és óvni kell, de elsősorban ezeknek a szerveknek példás és pártszerű politikai és morális szempontból kifogástalan magatartása és működése révén. A pártvezetés tekintélyének helyreállítása megköveteli, hogy a párt vezetéséből és a közéletből eltávolítsák mindazokat, akik az elmúlt esztendőök folyamán bűnös tevékenységükkel, vezető beosztásukkal visszaélve súlyosan megsértették a kommunista erkölcs és a közéleti tisztaság követelményeit, a párttagok és állampolgárok Alkotmányban biztosított jogait. Véget kell vetni a párt vezetésében, az apparátusban

és a sajtóban egyre jobban elharapódzó hazudozásnak, amit párttagok követnek el és ami éles ellentétben áll a kommunista erkölccsel. Lenin nagyon élesen kikelt az úgynevezett „kommunista hazudozás” ellen. A párt vezetői közül nem egyet kaptak már rajta a párttagok, de a széles tömegek is ilyenfajta hazudozáson, bel- és külpolitikai téren egyaránt, nem utolsósorban az én pártügyemmel kapcsolatban. Ezt azonban nem lehet sokáig folytatni anélkül, hogy súlyosan meg ne bosszulná magát. A párttagok, a dolgozók lebecsülése, ha egyesek úgy vélik, hogy azok otromba hazugságokkal megtéveszthetők. Van saját fejük, s azzal gondolkodni is szeretnek.

Talán legsúlyosabban ártott és mind fokozottabban árt ma is a pártvezetés tekintélyének a párt soraiban uralkodó ideológiai zűrzavar, bizonytalanság, amit a márciusi és áprilisi K. V. határozatok és a nyomukba megindult cikk és szóáradat okozott, ami a szavak és tettek, a határozatok és azok végrehajtása, a júniusi politika hangoztatása, de ugyanakkor a régi politikához való visszakanyarodása kérdéseiben nyilvánul meg. Ezért döntő hiba a párt politikájában, elsősorban a párt vezetésében a politikai tevékenység nyugodt folyamatosságának, szilárdságának, megfontoltságának, egyszóval stabilitásának hiánya, a párt politikájában szinte rendszeressé váló kapkodás, a párttagság és az ország közvéleményének nyugtalanítása, a tömegek ide-oda rángatása, ami a jobboldali elhajlás elleni harc ürügyén fenekestül felforgatta a pártot és az országot, és a legjobban aláásta a pártvezetés tekintélyét és a beléje vetett bizalmat.

Ideológiai-politikailag fel kellett és kell fegyverezni a pártot a jobboldali hibák és nézetek, azok veszélyei elleni harcra. De helytelen volt és helytelen ma is ugyanakkor lefegyverezni a pártot a „baloldali” hibák és veszélyek előtt, amelyeknek mély gyökerei vannak a pártban. De a „baloldali” túlzóktól, akik ma a párt ideológiai és politikai irányításában döntő súllyal bírnak, nem lehet elvárni a „baloldali” elhajlás elleni harcot. Pedig a pártnak nem lehet csak egy fronton folytatni a harcot. A hiba ezen a téren az volt, hogy a júniusi K. V. határozat után a „baloldali” hibák és veszélyek elleni harcot úgy folytattuk, hogy elhanyagoltuk a jobboldali hibák és veszélyek elleni harcot. A feladat az lett volna és szerintem ma is az, hogy mindkét fronton har-

colni kell a hibák és veszélyek ellen. Ehelyett a másik végletbe vitték a pártot, amit a párttagság nem értett és ma sem ért meg, és aminek köztudott tények meghamisításával történt erőltetése, a párttagságban és a közvéleményben a növekvő bizalmatlanság mellett megütközést váltott ki. A júniusi politika gyökeres felszámolása, a régi hibás, antimarxista-antileninista túlzó „baloldali” politikához való visszakanyarodás nyomán rendkívüli erővel és gyorsasággal éledtek újjá a „baloldali” hibák és veszélyek, sokkal fenyegetőbbek, károsabb következményekkel és súlyosabb formában, mint bármikor a múltban. Bekövetkezett az, amitől a pártot és az országot megóvni a Központi Vezetőség legnagyobb feladata lett volna.

A Központi Vezetőség áprilisi határozata Farkas Mihály ellen is fogantatosított az enyémnél sokkal enyhébb szervezeti rendszabályt, azért, mert állítólag hosszú ideig támogatta az „én” politikámat. Farkas cselekményének minősítése nem helytálló, nem őszinte, megtévesztő. Farkas Mihályra sokkal súlyosabb büntetést kell kiszabni, de nem a határozatban megjelölt indoklás alapján, hanem a kirakat perek, az államvédelmi és rehabilitációs ügyekben betöltött szerepe és tevékenysége miatt.⁶ Ha valakit felelősség terhel azért, mert támogatott a párt júniusi politikájának megvalósítására irányuló erőfeszítésekben, az elsősorban nem Farkas Mihály volt. Legalább olyan mértékben felelős a P. B. valamennyi tagja és nem kisebb felelősség terheli a Párt Központi Vezetőségét, amely 1955 márciusáig minden határozatban amellet a politika mellett foglalt állást, amelyért velük együtt az ellenállók és „baloldali” túlzók ellen én is küzdöttem. A párt tagságának túlnyomó nagy többsége azóta is szilárdan ennek a politikának az alapján áll, annak elvi és gyakorlati célkitűzéseit helyesli, abban látja kifejezésre jutni a marxizmus-leninizmus tanításait a magyarországi sajátos viszonyok között.

A magyar dolgozók tömegei és a párt között egyre mélyülő szakadás azért következett be, mert a tömegek nem hajlandók követni a pártot a régi hibás, népellenes és egyszer már kudarcot vallott politika útján, amelyért az ország népe súlyos árat fizetett.

6. Farkas Mihályt a rendőrség 1956. október 13-án őrizetbe vette. A bíróság 1957-ben elítélte az elkövetett törvénytelenések és a hatalommal való visszaélés miatt 1960-ban amnesztiában részesítették.

A rehabilitáció kérdésében azt a vádat emelték ellenem, hogy a kérdést úgy vetettem fel a nyilvánosság előtt a Szabad Nép 1954. október 20-i számában megjelent cikkemben, hogy az ártott a vezetés tekintélyének és egységének. Akkor is az volt, ma is az a véleményem, hogy nem a kérdés ilyen vagy amolyan felvetése, hanem a bűncselekmények elkövetése ártott és árt a pártnak és a vezetés tekintélyének. A tapasztalat azt is mutatja, hogy sokkal helyesebb lett volna a kérdéseket a múlt év őszén elintézni, az állandó halogatás helyett, amely komoly nyugtalanságot és feszültséget okozott a párttagság és a dolgozók széles tömegeiben. Ma már régen túl lennénk ezeken a párt számára kényes kérdéseken. A kérdés felszámolását a párt érdekeinek messze-menő figyelembevételével számos körülmény akadályozta, amelyre a szovjet elvtársak nem egyszer rámutattak. Hruscsov elvtárs a múlt év elején már sürgette a rehabilitációkat. *„A letartóztatottakat lassan engedik ki – mondotta Hruscsov elvtárs –, ez Rákosi hibája, mert nem vette kezébe a dolgot. Rákosi arra hivatkozik, hogy rosszak az idegei. Az idegek nem számítanak. Elvesztette az önbizalmát a hibák kijavításához.”*

A III. kongresszust megelőző moszkvai megbeszélésünk alkalmával ugyancsak Hruscsov elvtárs a következőket mondotta: *„Rákosi felelős a letartóztatásokért. Azért nem akarja kiengedni őket, mert tudja, hogy ő a bűnös, és kompromittálja magát. Nem szabad az embereket megbélyegezni és gyanúsítani.”*

Hruscsov elvtárs azt tanácsolta, hogy a *„rehabilitációkat úgy kell végrehajtani, hogy ne tegyük tönkre Rákosi tekintélyét.”* Hozzáfűzte azonban, hogy szavait ne értsük félre: *„Addig védjük Rákosi tekintélyét, amíg nem megy a párt tekintélyének rovására.”* *„Megtörténhet ugyanis, hogy Rákosi tekintélyének megóvása ürügyén, visszatérhet a régi politika, és nem halad az elítéltek kiszabadítása. Persze Rákosinak nehéz – mondotta Hruscsov elvtárs –, mert ő adta az utasítást a letartóztatásokra. Ennek ellenére meg kell mondani, mi történt. Nem a hallgatás, nem az elkenés emeli a párt tekintélyét, hanem az őszinte beszéd.”*

Ezt az álláspontot képviseltem kezdettől fogva, ez az álláspontom ma is a rehabilitáció kérdésében. Ennek az érvényesítéséért harcoltam a Politikai Bizottságban éppúgy, mint a Rehabilitációs Bizottságban, amelynek tagságáról a felmerült ellentétek miatt még annak idején lemondtam.

A Központi Vezetőség márciusi üléséhez intézett beadványomban a fenti szempontok alapján fejtettem ki véleményemet a rehabilitációk és az államvédelem ezzel kapcsolatos kérdéseiben. A márciusi határozat óta eltelt fél esztendő megnyilatkozásai – legutóbb Rákosi Mátyás csepei beszéde – azt mutatják, hogy nem őszintén és alaposan, hanem a régi hibák elkenésével, a bűnök és bűnösök leplezésével akarja ezeket az ügyeket, a nagy pereket, elsősorban a Rajk-pert elintézni. Erre vall Rákosi Mátyás próbálkozása egyes elvtársakat arra bírni, hogy az igazság és a tények ellenében segítséget nyújtsanak az ügyek eltussolásában.

Az emberi becsület, a kommunista erkölcs és a szocialista törvényesség követelményeinek megtagadása azonban kegyetlenül megbosszulja magát. Aki ennek ellenére cselekszik, magára vessen és ne engem vádoljon azzal, hogy a pártvezetés tekintélyét csorbítom.

XXI. FEJEZET

A marxizmus-leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése¹

A mi időnkben, amelyet a természettudományok, főképpen az atomhasadás terén elért forradalmi felfedezések nyomán, annak óriási jelentőségét méltatva „atom-korszak”-nak is neveznek, amikor a technikával együtt a gazdasági viszonyok is hatalmas arányokban és ütemben változnak, ezek a változások az egyes országok és népek, valamint a két rendszer között fennálló viszonyokban is megnyilvánulnak.

Ezzel a fejlődéssel és ezekkel a változásokkal számolnia kell és lépést kell tartania a marxizmus-leninizmusnak, amely nem merevedhet meg eddigi tudományos tételei és eredményei, nagy mesterei által kidolgozott zseniális tanításai keretei között és nem korlátozódhat régi tételek felújítására, mert nincsenek örökérvényű, megváltoztathatatlan, tértől és időtől, a konkrét viszonyoktól függetlenül alkalmazható tanítások. A marxizmus-leninizmus tanító mesterei nem kötötték meg tételeikkel a jövő generáció kezét. A bibliamagyarázók és talmudisták, azok, akik a marxizmust, a marxizmus egyes következtetéseit és tételeit olyan dogmák gyűjteményének tekintik, amelyek függetlenek a társadalmi fejlődés körülményeinek megváltozásától és „soha” nem változnak; azt gondolják, ha megtanulják kívülről ezeket a következtetéseket és tételeket, s derűre-borúra idézgetik azokat, a betanult következtetéseket és tételeket alkalmazhatják majd minden időre és országra, az élet minden esetére. Így azonban csak olyan emberek gondolkozhatnak, akik látják a marxizmus következtetéseinek és tételeinek szövegeit, de nem értik azok tartalmát.

A marxizmus – mert tudomány – nem állhat egyhelyben, a marxizmus fejlődik és tökéletesedik. Lehetetlen, hogy a marxizmus a maga

1. Nagy Imre ezt a tanulmányát 1955 nyarának végén írta. Eredetileg azért nem iktatta be az ezidőben fogalmazott írásai közé, mivel általános, elvi jellege folytán nem illett bele az 1955. márciusi és áprilisi határozatok elleni aktuális politikai tartalmú, polemikus hangvételű cikksorozatba. Ez volt az első kísérlete arra, hogy az eltelt hónapok politikai eseményeiből általános érvényű és elvi jelentőségű, nemzetközi vonatkozású következtetéseket vonjon le.

fejlődésében ne gazdagodjék újabb tapasztalatokkal, újabb ismeretekkel – egyes tételeinek és következtetéseinek tehát az idők folyamán feltétlenül meg kell változniuk, azokat feltétlenül fel kell cserélni újabb tételekkel és következtetésekkel, amelyek megfelelnek az új történelmi feladatoknak. *„A marxizmus nem ismer megváltoztathatatlan következtetéseket és tételeket, amelyek minden korra és időszakra kötelezőek”* – írta Sztálin a Marr-vitában.

A rohamosan változó és fejlődő gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális viszonyokkal feltétlenül lépést kell tartani, sőt, azt megelőzve előre kell mutatni a marxizmus-leninizmusnak, amelynek továbbfejlesztése a nemzetközi viszonyok, a forradalmi átalakulások és a szocializmus jövő sorsa szempontjából döntő, alapvető jelentőségű.

A marxizmus-leninizmus tehát nem zárult le a már eddig kidolgozott tudományos tételeivel és elért elméleti eredményeivel. A marxizmus-leninizmus továbbfejlesztése és tételekkel való gazdagítása nem szűnt meg Marx, Engels és Lenin halálával.

A marxizmus-leninizmus tudományos tételeinek, elméleti megállapításainak, a változó társadalmi-gazdasági viszonyok megfelelő továbbfejlesztése, alkalmazásuknak kidolgozása, a mesterek általános érvényű tanításai alapján – minden kommunista és munkáspártnak sorsdöntő, történelmi feladata, legfontosabb kollektív célkitűzése. Az átalakulás formáit, módszereit és eszközeit illetően Marx nem kötötte meg sem a maga, sem a szocialista forradalom vezetőinek kezét. Előre látta, hogy az átalakulás folyamán a helyzet gyakori és erős változásával az új problémák tömege merül fel. Ebből fakadt az a lenini útmutatás, hogy azt a tudományt, melynek sarkköveit a proletárdiktatúráról szóló tanítással Marx lerakta, minden irányban tovább kell fejleszteni, nehogy az élet túlhaladjon rajta. Marx elmélete – amint Lenin mondta – általános irányelveket ad, amelyeket Angliában másként kell alkalmazni, mint Franciaországban, Franciaországban másként, mint Németországban, Németországban másként, mint Oroszországban.

A marxizmus-leninizmus továbbfejlesztésének két, mind súlyosabbá váló akadály van:

a) a dogmatizmus, a „bibliamagyarázó talmudizmus”, tehát a már elavult, régi tételekhez való merev ragaszkodás és azok mechanikus alkalmazása;

b) a marxizmus-leninizmus magyarázásának a személyi kultusz alapján Sztálin által történt kisajátítása, amely elkerülhetetlenül maga után vonta a dogmatizmust, a bátor, úttörő, elméleti munka megbénítását, a különböző országok sajátosságainak figyelmen kívül hagyását és a régi, néha elavult tételek skolasztikus alkalmazását, holott a marxizmus-leninizmus elméleti-tudományos továbbfejlesztésének alapját elsősorban ezek a sokoldalú, sajátos viszonyok képezik.

Kétségtelenül hiba lenne a marxizmus-leninizmust, mint holt betűt, sablont vagy dogmát felfogni és alkalmazni. Kétségtelen az is, hogy minden országnak megvannak az osztályharc, a közgazdaság, a kultúra stb. területén a többi országtól elütő sajátosságai, amelyek a társadalmi fejlődés folyamán létrejöttek. Kétségtelen továbbá, hogy helyesen alkalmazni a marxizmus-leninizmust csakis ezeknek a sajátosságoknak, a történelmi, társadalmi, fejlődés fokának figyelembevételével – nem pedig tértől és időtől függetlenül – lehet és kell. Ugyanakkor világos az is, hogy a marxizmus-leninizmus, mint a társadalom fejlődésének törvényszerűségeiről szóló tanítás, változatlanul érvényesek a társadalom minden kérdésének területén. Az egyes kérdések felvetődésének módja, megjelenésének formája lehet más, sajátos, a többi országtól elütő, de a törvényszerűség változatlanul ugyanaz.

Lenin halála óta a marxizmus-leninizmus alkalmazása és továbbfejlesztése terén – a tudományos szocializmus elméletének kisajátítása alapján – merev dogmatizmus és voluntarizmus uralkodott el, amely komoly elméleti tévedéseknek volt az oka, és ezek világméretekben kihatottak a társadalmi fejlődésre, a két rendszer harcára, végső következményképpen a szocializmus sorsára.

A marxizmus-leninizmus sztálini monopóliuma révén olyan nézetek váltak uralkodóvá a marxi-lenini tanítások magyarázatában és a kommunista-, valamint a munkáspártok politikájában, hogy a szocializmus építésének kizárólag azok az útjai, formái és módszerei jelentik a tudományos szocializmus elvi tételeinek egyedül helyes alkalmazását, amelyek a Szovjetunióban valósulnak meg. Háttérbe szorultak és elhomályosultak azok a lenini tanítások, hogy a szocializmus a Szovjetunióban a marxizmus-leninizmusnak a sajátos szovjet viszonyokra való alkalmazása. A Szovjetunió fennállása, fejlődése és erősödése

döntő történelmi jelentőségű a szocializmus sorsára az egész világon. Ez alapvető, érinthetetlen tétele a tudományos szocializmusnak. Az sem képezheti vita tárgyát, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja a marxizmus-leninizmus alkalmazása terén úttörő és a legnagyobb tapasztalatokkal rendelkezik, ami azt jelenti, hogy a marxi-lenini tanítások továbbfejlesztése terén is a Szovjetunió Pártjára hárulnak a legnagyobb feladatok. Ebből azonban nem következhet olyan helytelen nézet, amely a marxizmus-leninizmusnak a szovjet viszonyokra való alkalmazásából általános érvényű törvényt alkot, elvonatkoztatja azt a szovjet viszonyok sajátosságaitól, és mindenütt egyaránt érvényes, egyedül helyes és kötelező elvnek nyilvánítja, amivel rendkívül súlyos nehézségeket okoz a szocializmus fejlődésének világszerte.

„Minden nemzet eljut a szocializmushoz, ez elkerülhetetlen, de nem teljesen egyformán fognak eljutni, mindegyik sajátos vonást kölcsönöz majd a demokrácia ilyen vagy olyan formájának, a proletárdiktatúra ilyen, vagy olyan válfajának, a társadalmi élet különféle területein végrehajtott szocialista átalakulások ilyen vagy olyan ütemének.” – mondotta Lenin.

E sajátosságok nagy fontosságát különösen kiemelik Lenin következő szavai: *„Mindaddig, amíg a népek és országok között nemzeti és állami különbségek vannak – márpedig ezek a különbségek még a proletariátus diktatúrájának világméreteken történő megvalósulása után is sokáig, nagyon sokáig meg fognak maradni –, a világ kommunista munkás mozgalmának nemzetközi taktikai egysége nem a különféleség kiküszöbölését, nem a nemzeti különbségek megszüntetését (ez a mai helyzetben dőre álom), hanem a kommunizmus alapelveinek (a szovjethatalomnak és a proletárdiktatúrának) olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a részletekben helyesen módosítja, azokat a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez hozzáalakítja, hozzáalkalmazza. Felkutatni, tanulmányozni, megkeresni, kitalálni, felismerni minden egyes országban a nemzeti sajátosságokat, a nemzeti szempontból jellegzetes mozzanatot, amely az egységes nemzetközi feladat konkrét megoldására, a munkásmozgalmon belül az opportunizmus és a baloldali doktrinerség feletti győzelemre, a burzsoázia uralmának megdöntésére, a szovjetköztársaság és a proletár-diktatúra megteremtésére vezet, ez a jelen pillanatban a főfeladat a vezető (és nemcsak a vezető) országokban.”* (Lenin Művei 31. köt. 83. old.)

Ugyanerről beszél Lenin akkor is, amikor megállapítja, hogy a szocialista gazdaságra való áttérés útja általánosságban ismeretes, és e megállapítását a következőkkel egészíti ki: *„De ennek az áttérésnek konkrét feltételei és formái elkerülhetetlenül változatosak, és ilyennek is kell lenniük azoktól a feltételektől függően, amelyek között a szocializmus megteremtése felé irányuló haladás megkezdődik. Mind a helyi különbségeknek, mind a gazdasági formák sajátosságainak, mind a lakosság életformáinak és felkészültsége fokának, mind az egyes tervek megvalósítására irányuló kísérleteknek tükröződniük kell a szocializmushoz vezető út sajátosságán...”* (Lenin Művei 27. köt. 202. old.)

E sajátosságok figyelembevételét Lenin nekünk, magyaroknak külön és közvetlenül is figyelmünkbe idézte a Tanácsköztársaság első napjaiban hozzánk küldött szikratáviratban: *„Teljesen kétségtelen – mondja Lenin – hogy a magyar forradalom sajátos feltételei között hibás lenne a mi orosz taktikánk minden részletében való puszta utánzása.”* (Lenin Művei 29. köt. 225. old.)

Súlyos károkat okoztak a kommunista és munkáspártok ideológiai felkészülésének és a marxista-leninista elmélet továbbfejlesztésének azok a módszerek, amelyek Lenin halála óta a tudományos viták és eszmecserék helyett drasztikus rendszabályokkal, megbélyegzéssel, hatalmi eszközökkel igyekeznek a felmerült ellentéteket, a különböző nézeteket „megoldani” és mindenütt érvényt szerezni a marxizmus-leninizmus kisajátításából fakadó dogmatikus-voluntarisztikus nézetek egyeduralmának, amiről a magyar párton belül felmerült éles elvi-politikai ellentétek és azok „elintézésének” módja világosan tanúskodnak.

A marxizmus-leninizmus merev, skolasztikus magyarázata a világot egymással élesen szembenálló két ellenséges részre osztotta – kapitalizmusra és szocializmusra –, melyek között a világ két felének ellentétes irányú fejlődése következtében az ellentétek mind nagyobbak és élesebbek lesznek.

A társadalmi fejlődésnek és a két rendszer harcának ilyen helytelen, antimarxista nézetei tagadják a két rendszer közötti átmeneti korszak szükségességét és fennállását, amely pedig a szocialista társadalom építésének egyik alaptétele, tagadják az átmenet rendkívül változatos

formáit, amelynek már eddig is széles skáláját ismerjük. Tagadják az egyenlőtlen fejlődés lenini elméletét és ezen keresztül a különböző társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális fejlettségű országok és népeik sajátosságait. Alapjában véve tagadják azt, hogy a szocializmus feltételei már a kapitalizmusban érlelődnek és bizonyos mértékig létrejönnek, tehát a kapitalista világban már bizonyos elemei vannak a szocializmusnak, mint ahogyan a kapitalizmus különböző maradványai is sokáig még megtalálhatók a szocializmusban.

Bulganyin² elvtárs a Nehru miniszterelnök moszkvai látogatása alkalmával rendezett nagygyűlésen 1955. június 22-én mondott beszédében arról szólt, hogy India népe nagy erőfeszítéseket tesz, hogy országában szocialista mintájú társadalmat teremtsen. Ugyanerről nyilatkozott Nehru is. Molotov elvtárs az ENSZ közgyűlésén, 1955. szeptember 23-án utalt arra, hogy „a második világháború és a vele kapcsolatos fontos szociális és politikai előrehaladás eredményeként Európában és Ázsiában számos szocialista típusú állam keletkezett”.

A volt gyarmati és függő országokban folyamatban lévő gazdasági, politikai és társadalmi változások is a kapitalizmustól eltérő sajátos módon és formák között mennek végbe, ami a kapitalizmus és szocializmus közötti átmeneti formák nagy változatosságát mutatja.

Helytelenek az olyan nézetek is, amelyek figyelmen kívül hagyják a két rendszer egymás mellett való békés fejlődéséről szóló lenini tanítást, a két rendszer közötti harcban egyedül az erőszak alkalmazására vesznek irányt és a békés egymás mellett élést két háború közötti átmenetnek tekintik. Az ilyenfajta nézetek a szocializmus győzelmének két lehetséges útja közül az egyiket, a békés egymás mellett élést eleve kizárják, vagy rövid átmenetnek tekintik és alapjában a szocializmus győzelméhez a kapitalizmus felett világméretben csak erőszak útján vélnek eljutni. Még hibásabbak és veszélyesebbek az olyan nézetek, amelyek az erőszak alkalmazását nem a népek felszabadító forradalmi mozgalmaiban látják, hanem a két rendszer katonai összecsapásában. A különböző rendszerű országoknak olyan békés egymás mellett éléséről van szó, amelynek útján eljutnak a szocializmushoz a

2. 1955. február 8-án Malenkovot leváltották miniszterelnöki tisztségéből, Hruscsov javaslatára miniszterelnökkhelyettesé fokozták le, és helyét Bulganyin marsallal töltötték be.

proletárdiktatúrán vagy annak valamilyen válfaján keresztül forradalommal vagy anélkül, esetleg parlamentáris úton.

A két rendszer világméretekben folyó harcában a szocializmus győzelmének két lehetséges útja közül marxistáknak nem szabad csak az egyik mellett leszögezni magukat. Számolni kell mind a kettővel, figyelembe véve azt, hogy a két lehetséges út közötti választás nemcsak a szocializmus erőin múlik, de számolva azzal is, hogy a legelőnyösebb, a legcélravezetőbb, a legkisebb áldozattal járó, a legfájdalommentesebb, a leghumánusabb, a jövő szocialista társadalmának az egész emberiséget magában foglaló győzelmes megvalósulása érdekében a legkívánatosabb – a két rendszer harcának békés útja. Ennek biztosítására fokozottabb erőfeszítéseket kell tenni, el kell távolítani az útjában álló minden akadályt és nem utolsósorban ki kell dolgozni, tovább kell fejleszteni a két rendszer békés egymás mellett élésének, a szocializmus békés úton való győzelmének elméletét, amely évtizedekkel ezelőtt megrekedt és elmaradt a társadalmi viszonyok fejlődésétől.

A népi demokrácia az egyetlen sajátos forma, amelyet a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszán a szocializmus sajátos útjaként a marxizmus-leninizmus dogmatikus magyarázata eddig elismert. A népi demokráciákat azonban már sablonosan kezeli, azonos módszereket alkalmaz, fejlődésüknek azonos formát és ütemet ír elő, nem ismeri el egymástól lényegesen különböző sajátos feltételeiket, holott nyilvánvaló, hogy a szocializmus a fejlődés folyamán más és más a Szovjetunióban, Kínában, Jugoszláviában vagy Magyarországon.

A marxizmus-leninizmus ilyen dogmatikus, merev értelmezése és alkalmazása akadályozza a szocializmus sajátos formáinak elméleti kidolgozását.

A jelenlegi elfogadott meghatározás szerint a népi demokrácia a proletárdiktatúra válfaja. A kérdés elméleti tisztázatlansága, az eddigi tapasztalatok tudományos feldolgozásának hiánya, azzal a káros következménnyel járt, hogy a népi demokrácia, mint a proletárdiktatúra válfaja, a marxizmus-leninizmus mechanikus értelmezése és az egészen más belső és nemzetközi viszonyok között végbement szovjet fejlődés sablonos másolása következtében valamennyi népi

demokratikus országban lényegében elveszti népi demokratikus jellegét és súlyos ellentmondás keletkezik a népi demokrácia formája és tartalma között.

A Szovjetunió születésének történelmi körülményei, az októberi forradalom, a polgárháború és az imperialista intervenció, majd a szocializmusnak egy országban, a maga erejére utalva ellenséges környezetben való építése, a proletárdiktatúrának a Szovjetunióban a második világháborút követő időig elkerülhetetlenül más tartalmat és formát kölcsönzött, annak más módszerét követelte meg, mint a népi demokráciákban, amelyek a Szovjetunió és egymás segítségére és erejére támaszkodhatnak.

A népi demokrácia a proletárdiktatúra demokratikus válfaja. Ha a népi demokráciában a merőben más feltételek között alkalmazott szovjet módszereket utánozzák és egyszerűen lemásolják – amit kisebb-nagyobb mértékben minden népi demokratikus országban, de talán legnagyobb mértékben Magyarországon tapasztalhatunk –, a népi demokrácia megszűnik a proletárdiktatúra válfaja lenni és elveszti az ország viszonyai által megkövetelt sajátosságot. A népi demokratikus országokban ez nagy mértékben tapasztalható, s a rendszer megszilárdulásának, a szocializmus építésének komoly akadályát képezi.

Helytelen, antimarxista-antileninista az a nézet is, amely a népi demokráciát a proletárdiktatúra olyan válfajának tekinti, amely csupán átmenetet jelent a proletárdiktatúra módszereiről és formáiról az erőszak módszereire és formáira. A fejlődés a szocialista társadalom építése terén nem ilyen irányú, nem az erőszak, a proletárdiktatúra, a kényszereszközök mind nagyobb mérvű alkalmazása és élesítése útján megy végbe, sem a társadalmi, sem a gazdasági élet terén, hanem az antagonisztikus érdekek és ellentétek kiküszöbölése, az erőszak alkalmazásának mind fokozottabb csökkentése alapján a demokratikus módszerek és formák mind erőteljesebb megvalósításával, a legszélesebb néptömegekkel való szoros együttműködés érdekében. Ennek az általános elvnek a keretében a népi demokratikus rendszer megszilárdításának és fejlesztésének, a szocializmus győzelme biztosításának érdekében a kizsákmányoló osztályok restaurációs, reakciós, ellenforradalmi törekvései és kísérletei ellen ugyan-

akkor szükséges és helyénvaló a diktatúra élesebb formáinak és módszereinek alkalmazása.

Ez a kérdés nincs elméletileg tisztázva a népi demokratikus országokban, s ez az oka a bizonytalanságnak, a gyakori éles fordulatoknak és annak, hogy egyes kommunista- és munkáspártokban, mint nálunk is, általában a népi demokrácia sajátosságait, de különösen annak demokratikus módszereit és formáit a marxizmus-leninizmustól elhajló, káros, jobboldali párt- és népellenes nézetnek tekintik.

A szocialista építés szovjet formáinak és módszerének mechanikus átvétele és alkalmazása, az egyes országok sajátos viszonyainak figyelmen kívül hagyása súlyos akadályokat emel a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom – elsősorban és különösen a nyugati kapitalista országok kommunista és munkáspártjai – elé a szocializmusért folytatott harcukban. A közép- és délkeleteurópai országoknak, nem utolsósorban nekünk, a szocializmus építése terén, a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális élet minden vonatkozásában – olyan formákat és módszereket kell találnunk és alkalmaznunk, olyan ütemű előrehaladást kell megvalósítanunk, amely a szocializmust elfogadhatóvá és kívánatossá teszi a kapitalista országok legszélesebb néptömegei, valamennyi dolgozó osztálya és rétege számára.

A mi társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyaink, amelyekből kiindulva hozzákezdünk a szocializmus építéséhez, sok tekintetben nagyon közel álltak a nyugati kapitalista országok viszonyaihoz. Ezért a nyugati kapitalista országok és a közép-és délkeleteurópai ma már népi demokratikus országok viszonyai között a fordulat előtt fennállott azonosságok vagy hasonlóságok lehetővé teszik, hogy a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazásával, az átmeneti korszak és az egyes országok sajátosságainak messzemenő figyelembevételével, valamint a szocializmus új útjai és formái feltárásával felbecsülhetetlen segítséget nyújtsunk a kommunista és munkáspártoknak Nyugat-Európában a szocializmusért folyó harcukban, a dolgozó tömegek megnyerésében. A mi helyes vagy helytelen elvi állásfoglalásunk, jó vagy rossz munkánk, sikerünk vagy kudarcunk elősegítheti vagy hátráltathatja a szocializmus ügyét Nyugat-Európában.

A szocializmus felé teendő első lépéseknél a nyugati kommunista pártok és néptömegek számára a sajátos formák és módszerek, valamint az átmeneti korszak fejlődése képezik a döntő kérdéseket. Ezért figyelmüket fokozottabban a mi problémáinkra és azok megoldására összpontosítják. Mi ezekkel a szempontokkal eddig vajmi keveset törődtünk. A marxizmus-leninizmus alkalmazása, a szocializmus építése irányelveinek kidolgozásánál elhanyagoltuk sajátos történelmi feladatunkat: módszereinkkel és eredményeinkkel elősegíteni a szocializmus térhódítását Nyugat-Európában.

A szocializmus építése terén elkövetett hibák, a nagy áldozatok, amelyeket a társadalom, elsősorban a munkásosztály kénytelen hozni, a bajok és nehézségek, amelyek újra és újra felmerülnek, a bizonytalanság, valamint a gyakori és éles fordulatok mutatják, hogy nem mindig helyesen alkalmazzuk a marxizmus-leninizmust, hogy az elméletek tértől és időtől függetlenül azonos módon való alkalmazása gyakran helytelen útra tereli a szocializmus építését. A már elmondottakon kívül ez abban leli magyarázatát, hogy a Szovjetunió létezésének világtörténelmi jelentőségű tényéből nem helyes következtetéseket vontunk le a szocializmus magyarországi építésére. Nem vettük figyelembe azokat a gyökeres különbségeket, amelyek 1917-1927 és 1945-1955 között a nemzetközi viszonyok, a két rendszer erőviszonyai és a szocializmus helyzete terén fennállnak. Az első periódusban (1917-27) a Szovjetunió el volt szigetelve, egyetlen országban egyedül, a saját erejére utalva, ellenséges környezetben fogott hozzá a szocialista társadalom felépítéséhez. Ez szabta meg feladatait, azok sorrendiségét, megvalósításuk ütemét, annak figyelembevételével, hogy minden percben készen álljon a szocializmus megvédelmezésére az imperialista agresszorok egyesült támadásával szemben. A második periódusban (1945-55) a helyzet és az erőviszonyok gyökeresen megváltoztak. A második világháborúban aratott győzelem eredményeképpen a Szovjetunió a létrejött népi demokratikus országokkal megerősödve, szilárd politikai és gazdasági támaszává vált a népi demokratikus államoknak, amelyek nem magukra utalva, csupán saját erőforrásaikra támaszkodva, hanem a Szovjetunió nagy hatalmát, gazdasági erőforrásait maguk mögött

tudva foghattak hozzá a szocializmus építéséhez és folytathatták annak építését. A két helyzet közötti gyökeres különbségből helytelen, antimarxista, a szocializmus ügyére káros, az országra és a népre rendkívül terhet jelentő következtetést vont le a pártvezetés. A megfontoltabb, lassúbb, a kevésbé fájdalmas és terhes előrehaladás helyett – amire a Szovjetunió fennállása és a népi demokráciák kölcsönös együttműködése és gazdasági segítsége lehetőséget teremtett – a gyorsabb előrehaladást erőltettük, a szocializmus építésének olyan útjára léptünk amelyen túl akartunk haladni a Szovjetunió fejlődésének ütemén is, amit feszült nemzetközi viszonyok között, a maga erejére utalva, imperialista háború veszélyétől fenyegetve kénytelen volt megvalósítani, nem utolsósorban azért, hogy a szocializmus építésére kedvezőbb, nyugodtabb, békésebb feltételeket teremtsen más országok és népek számára. Nem túlzás azt mondani, hogy ez a szocializmus sorsára kiható történelmi tévedés volt. Ennek ellenére a kérdést elméletileg még mindig nem tisztáztuk, a hiba felismerése nehezen ver gyökeret, minden a régi úton halad tovább, rendkívüli feszültségeket idézve elő mind a nemzetközi helyzetben, mind a szocialista tábor belső helyzetében, amelyeknek felszámolására igen jelentékeny erőfeszítéseket kell tenni éppen napjainkban.

A szocializmus alapvető kérdéseiben elkövetett súlyos hibák legmélyebben fekvő oka gyanánt meg lehet találni a marxista felkészületlenséget. Ez magyarázza meg az elméleti munka elposványosodását, a vulgarizmust és voluntarizmust, a tudománytalan, előre nem látó, kapkodó és bizonytalan politikát. Ebből fakad a marxizmus-leninizmus tértől és időtől független alkalmazása, amely egyszerűbb és könnyebb, mint a sajátos viszonyokra való alkotó alkalmazása, a szocializmus új útjainak és formáinak feltárása.

A hiányos felkészültséggel magyarázható az is, hogy minden olyan nézetet vagy tételt, amely csak valamelyest is eltér a sablontól, ha valamit nem tértől és időtől függetlenül nem pontosan másolunk le, azt antimarxista-antileninista pártellenes elhajlásnak minősítik. Ennek a marxizmus-leninizmustól idegen, tudománytalan és korlátolt nézetnek döntő szerepe van a jobboldali elhajlás elvi megindoklásában is.

Ilyen módon a júniusi politika tényleges felszámolása, az új szakasz megszüntetése és jobboldali elhajlássá való minősítése, a régi hibás politikai irányvonalhoz és gyakorlati célkitűzéseikhez való visszatérés, egyben a tudománytalan talmudizmus, a vulgarizáláshoz, a frázisok szajkózásához való visszatérést is jelentette. Ezzel háttérbe került a marxizmus- leninizmus alkotó alkalmazása a sajátos magyar viszonyokra, amelynek első lépése a júniusi határozat volt, és további kifejlődésének komoly jeleit ismerhetjük fel a III. pártkongresszus, valamint az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülés határozataiban.

XXII. FEJEZET

A két rendszer békés egymás mellett élése

Az ideológiai merevség, a marxizmus dogmatikus, mechanikus, ugyanakkor kötelező értelmezése és az elvi nézeteltérések eszmecserek útján való tisztázása módszerének súlyos megsértése, valamint a kommunista pártok közötti ideológiai és politikai kapcsolatok pártszerűtlen módszerei – amelyek Sztálin idejében jellegzetessé váltak – döntő szerepet játszottak a Kominform-nak¹ a jugoszláv kommunisták elleni fellépésében és abban a példátlanul súlyos konfliktusban, amely hosszú évekre megbénította a szocialista és népi demokratikus országoknak és kommunista pártjaiknak a Jugoszláv Kommunista Szövetségével való együttműködését, durván megsértette a proletár nemzetköziség lenini elvét.

Hruscsov elvtársnak a belgrádi repülőtéren tartott beszéde², majd Szófiában tett nyilatkozata³ és a Pravda 1955. július 4-i és 17-i cikkei félreérthetetlenül feltárták a Kominform-konfliktus és a jugoszláv kommunisták elleni éles támadás mozgó erőit. Megállapították, hogy a konfliktus kirobbantása a béke és a nemzetközi munkásosztály ellenségeinek műve volt. Leszögezték, hogy a Jugoszláviához fűződő baráti kapcsolatok megbontása csak az imperialista reakció és agresszív erőinek volt előnyös és a jugoszláv kommunisták elleni hadjárat nagyszabású nemzetközi provokáció.

A fenti szovjet források és egyéb megnyilatkozások megállapították, hogy:

Jugoszlávia, azoknak a nehézségeknek ellenére, amelyeket a Kominform-országok közötti kapcsolatok megbomlása miatt át kellett élnie,

1. Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája. 1947. szeptemberében alakult meg. Tagjai a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok kommunista pártjai, valamint az olasz és a francia kommunista párt.

2. 1955. május 26.

3. 1955. június 4.

nem mondott le szuverenitásáról, teljesen megőrizte nemzeti függetlenségét az imperialista táborral szemben;

Jugoszlávia szocializmust építő ország, mert Jugoszláviában az alapvető termelési eszközök társadalmi tulajdona uralkodik a nagy és középipar, a közlekedés, a bankrendszer, a nagykereskedelem területén és a kiskereskedelem túlnyomó részében. Az ország alapvető osztályai a munkásosztály és a parasztság;

Jugoszlávia államrendszerében a munkásosztály és a parasztság van hatalmon;

Jugoszlávia a szocialista építés útján fejlődik. További előrehaladása szempontjából nagy jelentőséggel bír a szocialista tábor országaival való együttműködésének fejlesztése, a baráti kapcsolatok erősítése;

Történelmi tapasztalatok alapján megállapítást nyert az az elv, hogy a szocializmus győzelme biztosításának legfőbb és alapvető kérdésében megnyilatkozó egység mellett a történelmi és nemzeti sajátosságtól függően alkalmazhatók különböző formák és módszerek a szocialista építés konkrét problémáinak megoldására.

„Mindaddig, míg a népek és országok között nemzeti és állami különbségek vannak... a világ kommunista munkásmozgalmának nemzetközi taktikai egysége... a kommunizmus alapelveinek (a szovjethatalomnak és a proletariátus diktatúrájának) olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a részletekben helyesen módosítja, azokat a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez hozzáalakítja, hozzáalkalmazza... az egységes nemzetközi feladat konkrét megoldására...” írja Lenin.

A Szovjetunió Kommunista Pártja kívánatosnak tartja a marxizmus-leninizmus elvi alapján az érintkezés felvételét és a közeledést a Szovjetunió Kommunista Pártja és a Jugoszláv Kommunista Szövetsége között. Ezt mindennél jobban elő fogja segíteni a belgrádi közös nyilatkozatban⁴ lerögzített ama tétel, hogy a belső berendezkedéseknek, a társadalmi rendszerek különbözőségének és a szocializmus konkrét fejlődési formái különbözőségének kérdései kizárólag az illető ország népeire tartoznak.

A belgrádi nyilatkozatnak történelmi jelentősége van. A nemzetközi forradalmi mozgalmat visszavezeti a Marx-Engels-Lenin által kijelölt

útra, lehetővé teszi a marxizmus-leninizmus hatalmas, mindent átfogó tudományos tételeinek és tanításainak kibontakozását és hajlékony, az egyes országok sajátos viszonyainak megfelelő alkalmazását, a békés egymás mellett élés elvének érvényesülését a nemzetközi viszonyok terén, a marxizmus monopóliumának felszámolását, a dogmatizmus visszaszorítását a szocializmus győzelmes fejlődése érdekében az egész világon.

A belgrádi nyilatkozatban és annak kommentárjaiban lefektetett elvek alapján a „titoizmus” (aminek a jugoszláv kommunisták elvi és politikai irányelveit a szocializmus építése terén megbélyegző céllal elnevezték) nem tekinthető a marxizmus-leninizmustól való elhajlásnak, sem burzsoá ideológiának vagy imperialista ügynökök káros nézeteinek, hanem a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazásának a szocializmus építése terén Jugoszlávia adott társadalmi gazdasági viszonyai között. A „titoizmus” és a „jugoszláv szocializmus” (ellenem az „új Tito” és a „magyar szocializmus”) vádja abból a ma már leleplezett antimarxista-antileninista nézetből fakadt, amely szerint egyedül és kizárólag a szocializmus építésének szovjet formája és útja egyeztethető össze a tudományos szocializmus elveivel.

Az az elvi-politikai platform, amely elhajlásnak minősíti és üldözendőnek tartja a merev dogmáktól való minden eltérést, amely a marxizmus alkalmazásának fontos elvi kérdéseiben még csak párton belüli eszmecserét sem enged, amely a legdurvább hadjáratot folytatja minden olyan pártszerű törekvés ellen, amely a hazai sajátos viszonyok ismeretében a szocialista építés új útjait és formáit keresi vagy amely a szocialista építés szovjet formáinak mechanikus alkalmazása helyett azok kritikai értékelésére és alkalmazására irányul – lényegében a „titoizmus” elleni harc burkolt formában való folytatása.

A belgrádi nyilatkozatból nagy horderejű történelmi tanulságokat kell levonni, ami csak hatalmas elméleti munka, széles tapasztalatcsere eredménye lehet.

a) A marxizmus-leninizmus tanításainak alkalmazása során el kell vetni mindazt, ami túlhaladott, idejétmúlt, elavult, és helyettük újakat kell alkotni, az új viszonyoknak megfelelő új tudományos tételt, továbbfejlesztve ilyen módon a tudományos szocializmust.

b) A marxizmus-leninizmusnak más országokban való alkalmazását, az alapelvek változatlan fenntartása mellett nem lehet egyszerűen lemásolni, a marxizmus elposványosítása és eltorzítása nélkül. Ezért helytelen, tudománytalan, antimarxista módszernek kell tekinteni a tudományos szocializmus alkalmazásának mechanikus másolását vagy utánzását. Ugyanakkor a marxizmus-leninizmus új tételekkel való gazdagítása és azok gyakorlati alkalmazása terén a különböző országokban szerzett tapasztalatokat behatóan és részletesen tanulmányozni kell, és a leszűrt elvi, vagy gyakorlati következtetéseket a saját viszonyok gondos vizsgálata alapján bátran fel kell használni.

c) Ilyen értelemben a „magyar szocializmus” – amely elnevezést a tudományos szocializmus önálló alkalmazása megkérdőjelezésének szánták – nem más, mint a szocializmus magyarországi válfaja, más szóval a marxizmus-leninizmus alkalmazása a sajátos magyar viszonyokra, kiindulva abból, ami általános, alapvető, tehát közös a szocializmus építésében, felhasználva a szocialista építés más útjainak és formáinak tapasztalatait és továbbfejlesztve, az elavult tételek helyett újakkal gazdagítva a tudományos szocializmust, saját országunk viszonyai alapján.

d) A marxizmus-leninizmus tudományos továbbfejlesztése az elméleti és gyakorlati munka során leszűrt tapasztalatok alapján minden ország kommunista pártjának elsődleges feladata, amelyről való lemondás, annak elhanyagolása, másokra való áthárítása, egyes kommunista pártok ideológiai gyámság alá való helyezése vagy ilyen gyámkodásnak a vállalása a szocializmus sorsára komoly veszélyeket jelent, és idegen a tudományos szocializmus tanításaitól, valamint zseniális megalapítóinak eszméitől.

A Kominform-konfliktus a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom történetében a legnagyobb arányú és legsúlyosabb következményekkel járó provokáció volt. Szakadást idézett elő a kommunista és munkáspártok között, megbontotta a pártok belső egységét, élesen szembeállította a szocialista tábor országait Jugoszláviával, megbontotta a tervországok gazdasági együttműködését, tápot adott a szocialista tábor elleni imperialista törekvéseknek, fokozta a nemzetközi feszültséget és növelte a háborús veszélyt, ami felbecsülhetetlen politikai és materiális károkat okozott.

A testvérharc a nemzetközi munkásmozgalomban példátlanul álló eszközökkel és módszerekkel folyt. A politikai propaganda a „hideg háború” minden eszközét igénybe vette, nem riadva vissza a rágalom, uszítás, a becsmélés és fenyegetés legalantasabb, legdurvább formáitól sem. A politikai nyomás, a gazdasági blokád és a katonai fenyegetés rendkívül súlyossá és veszélyessé tették a konfliktust, amely mintegy hét éven át megbénította a nemzetközi forradalmi mozgalom erőfeszítéseit, és az imperializmus malmára hajtotta a vizet.

Ebben a testvérharcban és nemzetközi provokációban súlyos szerepet játszott a magyar párt, amelynek „négyes” vezetése – Rákosi Mátyással az élen – a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kommunista és munkáspártjainak hasonló tevékenységét túlszárnyalva elől járt Jugoszlávia, annak kommunista pártja és vezetői elleni támadásban, a nemzetközi provokáció megszervezésében.

A „koncepció” módszer ma már teljesen leleplezett hazugságaira felépített Rajk-per és a kivégzések, a tömeges bebörtönzések és üldözések, Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Gerő Ernő, Révai József és mások féktelen uszító beszédei és írásai, a Tito és jugoszlávellenes irodalom, kiadványok, füzetek, továbbá a sajtó és rádió hasonló tevékenysége, valamint a Jugoszlávia ellen foganatosított gazdasági, politikai és más jellegű intézkedések egész sora – mind közismert, bizonyított, megcáfolhatatlan tény.

A testvérharcban és provokációban betöltött szerepéért az egész nemzetközi forradalmi mozgalommal szemben rendkívüli súlyos felelőség terheli a magyar párt akkori vezetőit, személy szerint elsősorban Rákosi Mátyást. A magyar párt vezetésének a proletár nemzetköziségből fakadó halaszthatatlan kötelessége és a magyar nép jól felfogott politikai és gazdasági érdekei szempontjából is elsőrendű feladata az elkövetett súlyos hibákat feltárni, a tanulságokat belőlük levonni, a felelőséget megállapítani, a testvérharc és káros következményeinek útjában álló akadályokat maradéktalanul eltávolítani, és ilyen módon jóvá tévé a múlt hibáit, minden feltételét megteremteni a magyar-jugoszláv barátságnak, a két szomszédos ország közötti testvéri viszonynak.

Ennek legszilárdabb alapja a két szomszédos ország politikai és gazdasági egymásrautaltsága, valamint azonos együttműködésének

szükségessége. A két ország népgazdaságának szerkezete és fejlődésének iránya, nyersanyagbázisa, geográfiai elhelyezkedése, közlekedési vonalai, a tengerhez kivezető út, továbbá politikai és nemzetközi biztonsági szempontok és más közös kérdések elodázhatatlanul szükségessé teszik, hogy a magyar párt kidolgozza a két ország közötti politikai, gazdasági, kulturális és más természetű együttműködés kérdéseit, formáit és módszereit.

Ezt feltétlenül szükségessé teszik a Jugoszláviával szembeni konfliktus hét esztendejének tapasztalatai, amelyek meggyőztek bennünket arról, hogy a politikai károkon kívül a Jugoszláviának okozott gazdasági károk mellett milyen súlyos gazdasági következményei voltak a barátságos, jószomszédi viszony megbontásának, elsősorban saját országunkra és népünkre. A népgazdaságunknak okozott károk felmérését mielőbb el kell végezni. A Jugoszláviának gazdasági blokáddal és kereskedelmi és közlekedési kapcsolatok megszüntetésével okozott károk rendezésével egyidejűleg tehát népünk előtt fel kell tárni a Kominform-konfliktusban való aktív részvételünkkel a saját országunknak okozott károk nagyságát és az értük való felelősséget.

A két ország és a két párt közötti baráti kapcsolatok megteremtésének közös elvi alapja a belgrádi nyilatkozatban lefektetett elvek, amelyek új szakaszt nyitnak a marxizmus-leninizmus továbbfejlesztésében, a nemzetközi forradalmi mozgalomban és a kommunista pártok kölcsönös viszonyában. A magyar és jugoszláv kommunista pártok közötti politikai és szervezeti kapcsolatok helyreállítása érdekében a magyar pártnak hozzá kell fogni a „titoizmus” fogalomkörébe tartozó antimarxista nézetek felszámolásához a belgrádi nyilatkozat elvei alapján, a marxi-lenini tanítások szellemében.

A Szovjetunió Kommunista Pártja vezetőinek kezdeményezése a Kominform-konfliktus és annak súlyos következményei megszüntetésére, történelmi jelentőségű eseménye a nemzetközi forradalmi mozgalomnak, amely a szocializmust építő országok, valamint a kommunista és munkáspártok kapcsolatában új korszak kezdetét jelenti. A Szovjetunió Kommunista Pártjának példáját követve a mi pártunknak is őszintén és minél előbb erre az útra kell lépnie. Annál is inkább, mert a Szovjetunió Kommunista Pártja példáját követve,

a népi demokratikus országok állami és pártvonalon egyaránt jóval többet tettek a baráti kapcsolatok helyreállítása érdekében, mint mi. Nálunk a párt vezetői egy részének a Kominform-konfliktusban betöltött túlságosan kompromittált szerepe és súlyos személyes felelőssége miatt néhány sablonos frázison kívül lényegében egyetlen lépéssel sem jutott előre a baráti kapcsolatok helyreállítása. Számos tény és jelenség mellett ezt mutatja Tito elvtárs 1955. július 27-i karlováci beszéde, amelyben megállapítja Magyarország és a magyar párt egyes vezetőinek azt a törekvését, hogy akadályozzák a jó kapcsolatok helyreállítását és folytassák a régi káros politikát. A magyar párt vezetésének feladata, hogy elhárítva a kölcsönös baráti kapcsolatok felvételének akadályait, véget vessen a taktikázásnak, a kivárásnak és időhúzásnak, valamint a kétkulacsosságnak, amely a Jugoszlávia és a jugoszláv kommunisták elleni és a belgrádi tanácskozások során leleplezett káros, az ellenség érdekeit szolgáló régi politika burkolt folytatását jelenti. Véget kell vetni az ország és a párt érdekei ellen irányuló olyan próbálkozásoknak is, mint Szalai Béla cikke⁵ a magyar-jugoszláv barátság fejlesztéséről, amelyek a hibák feltárása és kijavítása helyett a tények meghamisításával, elvtelen elkenésével akarják a kérdést „megoldani”, valójában a magyar-jugoszláv barátságot zsákutcába vinni. Mindebből le kell vonni azt a következtetést, hogy amilyen mértékben a magyar párt vezetése annak idején élen járt a Kominform-konfliktusban, legalább olyan mértékben kell most élen járnia a konfliktus káros következményeinek felszámolásában, elsősorban a magyar-jugoszláv barátság és testvéri kapcsolatok helyreállításában és megszilárdításában. A csepeli Rákosi beszéd⁶, amely lényegében a Szalai-féle cikkben felvetett elterelő taktika megismétlése volt, kitérés a hibák feltárása és rendezése elől, amely az előbb-utóbb elkerülhetetlen Rákosi-féle önkritika semmi jelét sem mutatta, egyetlen lépéssel sem vitte előre a magyar-jugoszláv kérdés minden irányú és kielégítő megoldását, amely pedig a két ország és a két párt, valamint a nem-

5. Szalai Béla: „Magyarország és Jugoszlávia népeinek barátságáról”. Szabad Nép. 1955. július 18. Szalai Béla ekkor az M. D. P. Politikai Bizottságának tagja volt. Pályafutását a pártapparátusban 1949-ben mint Rákosi Mátyás személyi titkára kezdte. Jelenleg (1984.) Magyarország nagykövete Berlinben.

6. Rákosi Mátyás képviselői beszámolója Csepelen 1955. augusztus 8-án.

zetközi helyzet szempontjából feltétlenül szükséges és elkerülhetetlen. Nem tudom megtárgyalta-e vagy legalább látta-e a Központi Vezetőség Szalai Bélának a „Tartós Béké”-ben⁷ a jugoszláv-magyar viszony rendezéséről megjelent cikkét és Rákosi Mátyásnak ugyanerről a kérdésről Csepelen tett nyilatkozatát. Akár így, akár úgy, a Központi Vezetőség feladata, hogy véget vessen a „Péter Gábor bandájára” való hivatkozásnak a jugoszláv-magyar baráti viszony felbontásával és elfajulásával kapcsolatban. Péter Gábor és bűntársai, akiket a magyar bíróság már felelősségre vont és elítélt, a magyar néppel szemben az alávaló gaztettek sorát követték el. De azt állítani, hogy Péter Gábor és bűntársai a bűnösök abban, hogy „áldatlan helyzet” alakult ki és megromlott a magyar-jugoszláv viszony, a tények eltorzítása. Mint ahogyan valótlanság az is, hogy Péter Gábor és bandájának ellenséges, provokációs tevékenysége „tévesztette” meg a párt akkori vezetőit: Rákosit, Gerőt, Farkast és Révait, és hogy nem ők, hanem Péter Gábor és cinkosai rágalmazták a jugoszláv nép vezetőit. Ez valótlanság, amely mögött nem nehéz felismerni a dolgozó emberek emlékezőtehetségének lebecsülését. Két népi demokratikus ország és két kommunista párt között így vetni fel a baráti viszony helyreállításának kérdését az átkos múlt felélesztését jelenti, aminek elejét kell venni, amíg nem késő. Feltehető ugyanis, hogy ezek a módszerek és a felelőség ilyen módon való elhárítása súlyosan esett latba a belgrádi jugoszláv-magyar pénzügyi tárgyalások megszakításában⁸, aminek következményeiért a párt vezetőinek kell vállalniuk a felelősséget. A magyar kommunistáknak, elsősorban a Központi Vezetőségnek nagyon meg kell szívlelniük Marxnak az Első Nemzetközi Munkás Szövetséghez intézett Alapító Üzenetében a proletárok kötelességeiről tett következő megállapítását: „...szálljanak síkra azért, hogy az erkölcs és az igazság egyszerű törvényei, amelyeknek a magánemberek közti viszonyt kell kormányozniuk, a nemzetek egymás közötti érintkezésének is a legfőbb törvényei legyenek.”

7. A „Tartós Békéért, a Népi Demokráciáért” c. közlöny a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának hivatalos lapja volt. (1947-1955)

8. 1955. szeptember 5-én magyar-jugoszláv kereskedelmi tárgyalások kezdődtek Belgrádban, magyar kezdeményezésre. A tárgyalások szeptember 26-án megszakadtak. Jugoszlávia ezzel is érzékeltetni kívánta, hogy elégedetlen a magyar vezetéssel, mely nem volt hajlandó felülvizsgálni a jugoszlávok elleni politikáját.

Nem szabad megengednünk, hogy az országot és a pártot eltérítsék ezektől az alapelvektől.

A magyar kommunistáknak becsületbeli ügyüknek kell tekinteniük, hogy a belgrádi szovjet-jugoszláv közös nyilatkozat elvei alapján és azok szellemében határozottan állást foglaljanak a magyar-jugoszláv viszony sürgős rendezése mellett. Megengedhetetlen, hogy a nemzetközi helyzet enyhülése közepette, két szocializmust építő ország viszonya a szoros együttműködés és barátság megszilárdítása helyett tovább élesedjen. Ezért a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége haladéktalanul tárgyalja meg a magyar-jugoszláv viszony rendezésének kérdését, hozzon megfelelő határozatokat és utasítsa az illetékes párt és állami szerveket – a Politikai Bizottságot és a Magyar Népköztársaság Kormányát, – hogy azonnal fogjanak hozzá a magyar-jugoszláv viszony baráti rendezéséhez és a múltban elkövetett súlyos hibák gyökeres felszámolásához.

A magyar kommunisták erkölcsi-politikai kötelessége, hogy a Szovjetunió kommunista pártjának példáját követve, a proletárnemzetköziség szellemétől áthatva, hárítsák el a feszültség okait és biztosítsák Magyarország és Jugoszlávia népeinek és kommunista pártjainak testvéri együttműködését. Ez a legfőbb záloga a függő kérdések megoldásának, a múlt hibáiból Magyarországra háruló gazdasági kötelezettségek méltányos megállapításának és rendezésének. Biztosan lehet arra számítani, hogyha két ország viszonya a kölcsönös bizalom és őszinte barátság alapjára épül, amit elsősorban nekünk kell tettekkel nyilvánítanunk, akkor Jugoszláv részről sem maradhat el a megértés, amire mai helyzetünkben oly nagy szükségünk van.

XXIII. FEJEZET

A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdéseiről

A dolgozó nép pártjának, amely az ország élén áll és a szocialista társadalom felé vezet, a társadalmi erkölcs-etika megtestesítőjének kell lennie és egyesítenie kell magában mindazokat az erkölcsi értékeket és erényeket, amelyeket a történelmi fejlődés során népünk kialakított és örökségül hagyott ránk. A haladó emberiség örök erkölcsi eszméit és törvényeit is ezen az alapon fogadja magába a szocializmus felé fejlődő társadalmunk. A szocialista társadalom új és magasabb rendű erkölcs-e és etikája magában egyesíti az általános emberi és a magyar nemzeti erkölcsi eszméket és etikai elveket, továbbfejleszti és tökéletesíti azokat, megőrizve jellegzetességeiket.

Szocialista nemzetté válásunknak gazdasági, politikai, kulturális és jogi feltételein kívül döntő tényezője a társadalmi erkölcs és etika, amelynek érvényesülnie kell a társadalom életének és az egyének tevékenységének minden megnyilvánulásában. De szocialista nemzetté nem válhatunk, amíg mi magunk nem váltunk újtípusú szocialista emberré, akit nemcsak anyagi jóléte, tudása és kultúrája, hanem fejlett erkölcsi szemlélete és tiszta etikai elvei tesznek magasabb rendű emberré. Ennek az új, szocialista típusú embernek a kialakulásában elsődleges szerepe a társadalomban végbemenő gazdasági, politikai és kulturális átalakulásnak van. Mindezekén túl azonban az új ember-típus kialakulásában feltétlenül érvényesülni kell az új magasabb rendű szocialista morálnak és etikának, amelynek vissza kell hatnia a gazdasági alapra és át meg át kell itatnia a társadalmi felépítmény egyéb tényezőit, egész politikai, kulturális és tudományos életünket, jogrendünket, törvényhozásunkat és igazságszolgáltatásunkat.

A gazdasági alapon, a termelési viszonyokban végbemenő szocialista átalakulás előfeltétele az új szocialista társadalmi morál és etika kialakulásának, de ez a folyamat nem ösztönös, hanem tudományosan megalapozott, amely céltudatos munkát és irányítást követel.

A társadalmi élet erkölcsi, etikai válságának egyik okát tehát abban kell keresni, hogy az elmúlt tíz esztendőben ezt az egész társadalmi fejlődésünk szempontjából döntő jelentőségű kérdést az állam, a társadalom és a párt vezető szervei semmibe vették, lebecsülték, tudományosan nem dolgozták fel, a gyakorlatban pedig nem alkalmazták. A szocialista társadalom építésének problémáját leszűkítették a termelési eszközök társadalmasításának, az új szocialista társadalom gazdasági alapjai lerakásának, általában a közgazdaság és a rajta nyugvó osztályviszonyok átalakulásának, valamint a politikai hatalom megszerzésének és megszilárdításának kérdéseire, megfeledkezve az eleven társadalomról, az emberről, a maga sokrétű, bonyolult, egyéni és társadalmi vonatkozásaival, amelyeknek középpontjában az erkölcsi-etikai problémák, illetőleg a már kialakult és kialakítandó szabályai és elvei állnak.

A kulturális forradalom is, amely a tudomány művészet, irodalom, oktatás, stb. terén megindult, észrevétlenül haladt el a társadalmi morál és az etika súlyos problémái mellett, ami kétségtelenül hozzájárult a társadalom és a párt életében a morális-etikai válság elmélyüléséhez. A hibák, a bajok gyökerei azonban ennél sokkal mélyebbre nyúlnak. A morál és etika, mint a társadalmi felépítmény szerves és igen fontos része, az alépítmény tükröződése, és ha most a társadalmi élet erkölcsi válságáról kell beszélnünk, akkor ennek okát a társadalom-gazdaságban, az anyagi termelés módjában kell keresnünk és lehet megtalálni. Az erkölcsi válság arra mutat, hogy a szocialista gazdasági és társadalmi rendszer alapjainak lerakásában, a szocializmus építésében helytelen utakra tévedtünk.

Az 1953 tavaszán bekövetkezett gazdasági és politikai válság világosan feltárta, hogy hol is tévesztettünk utat. Az új szakasz politikájának elsődleges feladata az volt, hogy kivezesse az országot a gazdasági és politikai válságból, új alapokra helyezze a szocializmus építését, és új utakon, új módszerekkel vezesse az országot a szocialista társadalom felé. A hirtelen fordulattal és a megkezdett mélyen-szántó változásokkal az új szakasz megóvta az országot a gazdasági és politikai megrázkódtatás súlyosabb következményeitől, amelyeknek előszele az 1953. júniusi berlini, pilseni és prágai események idején

Csepel, Ózd, Diósgyőr és a Viharsarok dolgozóit is megérintette. Az új szakasz új értelmet adott a szocializmusnak és új alapokon kezdett hozzá a társadalom gazdasági alapja és felépítménye egységének kialakításához, a szocializmus gazdasági rendje és erkölcsi-etikai törvényei összhangjának megteremtéséhez, a szocialista társadalom szilárd erkölcsi alapjainak lerakásához. Ma már megállapítható, hogy az új szakasz jelentősége a társadalmi erkölcs és etika szempontjából nem volt kisebb, mint gazdasági és politikai szempontból. Mi sem bizonyítja jobban az új szakasz politikájának jelentőségét, és azt, hogy a néptömegek akaratát fejezte ki, továbbá azt, hogy a születő új társadalmat gazdasági alapjával és felépítményével együtt egységesen foglalta magában – mint az, hogy rövid másfél év alatt olyan hatalmas erkölcsi erőket fejlesztett ki, amelyek ma is elevenen hatnak és amelyek minden megpróbáltatás ellenére is biztos zálogát képezik a mindjobban elmélyülő válságból való kibontakozásnak.

Az 1955. márciusi Központi Vezetőségi határozat, amely a júniusi politika, az új szakasz felszámolását megkezdte, majd az utána következő határozatok, amelyek ezt az ország sorsára súlyos következményekkel járó munkát befejezték, megbontotta a társadalom al- és felépítményének kialakult összhangját s a szocializmus építését gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt a válság felé sodorták, aminek elkerülhetetlenül a társadalmi és pártélet erkölcsi-etikai válságához kellett vezetnie. A pártnak társadalmunkban betöltött kiemelkedő szerepéből adódik, hogy ezért a helyzetért a felelősséget a maga teljességében a párt vezetésének kell vállalnia. Azt terheli a kizárólagos felelősség, mert figyelmen kívül hagyva a szocializmus erkölcsi-etikai normáit, elhibázott politikája, valamint megvalósításának helytelen módszerei és eszközei egyre veszélyesebben aláásák a társadalom normális alapjait, azokat az elveket és szabályokat, amelyeknek tiszteletben tartása és megőrzése nélkül modern emberi társadalom nem állhat fenn és még kevésbé jöhet létre és szilárdulhat meg a szocialista társadalom; azokat az elveket és szabályokat, amelyek a különböző társadalmi rendszerek békés egymás mellett élésének, valamint gazdasági és kulturális versengésének is egyaránt alapját képezik. Ez vezetett a társadalom és a párt életében mind

súlyosabban jelentkező erkölcsi-etikai válsághoz, amely az éleződő politikai és gazdasági válsággal párosulva alapjaiban rendíti meg a társadalmat és a pártot egyaránt.

Miben nyilvánul meg a társadalmi és a pártélet jelenlegi erkölcsi-etikai válsága? A kérdés igen nagy figyelmet és mélyreható tanulmányozást érdemel, amivel pótolni kell majd az e téren elkövetett súlyos mulasztásokat. Jelenleg a problémák áttekintése céljából csak felsorolásukra, mintsem elemzésükre kell a kérdést korlátozni, elméleti és gyakorlati feldolgozásuk sokkal nagyobb felkészültséget igényel és nálam arra hivatottabbak munkájára vár.

A szocializmus nagy eszméi és elvei, amelyek hazánkban a legszélesebb néprétegekre nagy vonzóerővel hatnak, a széles néptömegek tudatában a júniusi politika felszámolása óta mindennapi élet- és munkaviszonyaik, társadalmi életük tapasztalatai alapján mindinkább elveszítik hatásukat és igazi értelmüket. A szavak és a tettek, az elvek és megvalósulásuk kiáltó ellentéte alapjaiban rendíti meg népi demokratikus rendszerünket, társadalmi életünket éppúgy, mint a pártot. Ez az ellentét, amit a nép mind világosabban kezd felismerni, a szebb, boldogabb és békésebb élet, a szocializmus valóban magasztos eszméi megvalósításában reménykedő tömegek meghasonlásához, hitének megrendüléséhez vezet. A dolgozó nép nem tudja összeegyeztetni a szocializmus felé egyre gyorsuló előrehaladást életviszonyainak romlásával vagy legjobb esetben megrekedésével. A nép nem érti meg, hogy minél nagyobbak az elért eredmények gazdasági, politikai, társadalmi vagy kulturális téren, annál súlyosabb terheket kénytelen magára venni. A dolgozók mindinkább úgy érzik, hogy az általuk hozott mérhetetlen áldozatok, akár munkaerejük fokozott kifejtésében vagy életszínvonaluk kedvezőtlen alakulásában, nem állnak arányban az elért eredményekkel. Mind súlyosabbá válnak kétségeik, hogy vajon ez a helyes út-e a szocialista társadalom megvalósításához, amely egész nemzedékek munkáját, a társadalom anyagi és szellemi javainak nagy részét emészti fel anélkül, hogy a szocializmus eszméinek megvalósulásához fűzött reményeiket a beteljesüléshez közelebb vinné.

Ezek a kétségek nemcsak a megtorpanó kispolgárságot vagy az ingadozó értelmiséget, de a munkásosztály tömegeit is foglalkoztatják, és

ez mind gyakrabban a szocializmus elmarasztalásának fel nem mérhető veszélyeit rejt magában. Nemcsak a párton kívüli, kevésbé öntudatos munkástömegekről van szó. A párt tagjai, sőt régi harcosai is mind szélesebb körben adnak hangot kétségeiknek, amelyek a párt vezetésének hibás politikájából és megvalósításának megengedhetetlen, a szocializmusnal össze nem egyeztethető módszereiből és eszközeiből fakadnak.

És a válasz mind gyakrabban és határozottabban tagadó. A kételkedés, az eszmébe vetett hit megrendülése, a szocializmusnak a pártvezetés elhibázott politikája által történő kompromittálása annak az ostoba és káros kalandorságnak a következménye, amelynek útjára a márciusi határozattal lökték a pártot és az országot. A szocializmusnak azok az útjai, módszerei, eszközei és formái, amelyeket a párt vezetése a tagságra rá próbál kényszeríteni, majd segítségével az ország kormánya és dolgozó népe elé feladatul kitűzni, mind kevésbé találnak támogatásra a tömegekben. A szocializmus építésének ezek az útjai és eszközei nem számolnak a legnagyobb értékkel, az emberrel, annak sokoldalú igényeivel és szükségleteivel, amelyek minden tekintetben magasabb színvonalú életet követelnek, mint amelyet a megelőző kapitalista rendszer nyújtott.

A magyar nép elutasítja a régi rendszert uraival együtt, és szétzúzza visszatérésüknek minden kísérletét, bárki bármilyen formában próbálkoznék is vele. A magyar dolgozó nép, amely nagy áldozatokat hozott a régi rendszer elleni harcban és az új szocialista társadalom megalapozásáért – eredményeit, vívmányait nem hajlandó kockáztatni, munkájának gyümölcsét nem áruba bocsátani, hanem gyarapítani akarja. De a szocialista társadalom megteremtéséhez vezető utak közül azon akar járni, amely a jobb, a könnyebb, az elviselhetőbb, az emberibb, a magyar viszonyoknak és adottságoknak, erőinknek és hagyományaiknak jobban megfelelő: a júniusi határozat által kijelölt és az új szakasz politikájával megkezdett fejlődés útján, szemben azzal a katasztrófa-politikával, amely egyszer már csődbe vitte az országot, kompromittálta a szocializmus eszméjét és bebizonyította a kitűzött célok és feladatok tarthatatlanságát.

Ennek a megismétlődése támaszt komoly kétségeket a párttagság és a dolgozó tömegek soraiban, aminek a veszélye a márciusi határozat-

tal nagyon előtérbe került és az utána következő párthatározatokkal nőttön nőtt. Amilyen nagy alkotóerő rejlik az új szakasz, a júniusi politikai célkitűzéseiben, humanizmusában, valamint morális-etikai tisztaságában és magasabb rendűségében, amely a nemzeti egység szilárd alapja volt – olyan romboló hatású gazdasági és politikai éle-tünkre, társadalmunk alapjaira és közéleti morálunkra az a politika, amely a márciusi „elvek” erőltetésével a népi demokráciát belülről bomlasztó, fesztítő erővé vált. Elvakultságukban nem számolnak az ország közvéleményével, nem látják meg milyen hatalmas morális és politikai tényezővé lett, és vagy nem ismerik fel, vagy nem akar-nak tudomást venni róla, hogy az ország közvéleménye a párt és a kormány tevékenységét mindjobban elítéli és egyre határozottabban szembe fordul vele. Lássák be végre, mire vezet, ha pusztába kiáltott szó marad a jelige: „a néppel a népért, tűzön-vizen át!” Ne a szuro-nyokra, hanem a népre támaszkodjanak – a nép, a haza, a szocializ-mus érdekében.

A személyi diktatúrát kiszolgáló pártvezetés politikájának veszé-lyessége abban van, hogy a régi rendszer visszatérésének rémét festi a falra s így akarja elrettenteni a párt tagságát és a dolgozó népet a júni-usi úttól. A párttagság zöme és a dolgozó nép – amikor helyteleníti a pártvezetés politikáját és a márciusi határozattal kitűzött feladatokat, amikor elutasítja a szocializmus építésének egyszer már zsákutcába jutott útját – nem a kapitalista rendszert akarja visszahozni, hanem a szocializmus építésének másik útját, a júniusi utat.

A Rákosi-féle politika veszélyessége abban van, hogy a júniusi hatá-rozat ellen, az új szakasz politikája elleni harcával a párt tagságát és a dolgozó tömegeket is megfosztja a szocializmus perspektívájától. Ha a párt jelenlegi vezetése a dolgozó nép körében népszerű új szakasz politikáját ostoba és hazug módon a régi rendszer visszatérésére irá-nyuló kísérletnek vagy az ország és a nép számára károsnak bélyegzi, ezzel akarva, akaratlanul a régi rendszer malmára hajtja a vizet.

Aki az új szakaszt kapitalista elfajulásnak hirdeti és a szocializmus egyetlen járható útjának a pártvezetés mai politikáját jelöli meg – a tömegek szemében objektíve a kapitalizmust dicséri fel. Ez az ostoba politika, amely nem számol a párttagság és a dolgozó tömegek vélemé-

nyével, amely nem bírja el a népnek a pártvezetés politikája felett szavakban és tettekben gyakorolt bírálátát, az ellenséges propaganda karjaiba kergeti a tömegeket.

A pártvezetés oktanul inkább szembekerül a néppel, mintsem lemondjon egyszer már csődbe jutott politikai elképzeléseiről. Nincs olyan ellenséges propaganda, nincs olyan karácsonyi, vagy más alkalmi „üzenet”, amely „sikerebben” rombolná a dolgozó népnek a szocializmusba, a jobb, emberibb, boldogabb jövőbe vetett hitét, mint a június előtti, régi hibás, népellenes politikához való visszatérés erőltetése. Ez a vaksággal megvert politika az, amely kétségtelenül növeli a reakció és az ellenforradalom erőit, a kapitalizmus veszélyét. A párt tagsága és a magyar nép, az új szakasz, a júniusi politika hatalmas tábor, nem a kapitalizmus visszatérését akarja, hanem olyan népi demokratikus rendszert, amelyben a szocializmus eszméje ölt valóban testet, amelyben a munkásosztály ideáljai visszanyerik igaz értelmüket, amelyben a közélet magasabb erkölcsi-etikai alapokon nyugszik, amelyben nem egy elfajult bonapartista hatalom és egy diktátor, hanem a maga alkotta jogrend és törvényesség alapján a dolgozó nép az igaz úr, az ország gazdája, saját sorsának kovácsa, ahol becsülik az embert és a humanizmus szelleme hatja át az állami és társadalmi életet.

Ma még úgy látszik, hogy az új szakasz politikájához való visszatérés, az ország gazdasági, politikai és kulturális életének a júniusi elvekre való alapozása áthidalhatná a mindjobban érlelődő válságot és megelőzhetné a katasztrófát. De kétséges, hogy vajon holnap ez még hozhat-e megoldást, elegendő-e júniusi elvekhez visszamenni? A júniusi politika ma még erőteljesen hat, iránta még nagy bizalom nyilvánul meg, és az ország népe, valamint a párt tagsága kitörő örömmel fogadná képviselőivel és a júniusi politika elvi alapjain megújuló kommunista párttal együtt. Félő azonban, hogyha ez nem következik be, bizalmukat veszítve a júniusi úttól és a kommunista párttól is elfordulnak a tömegek, és jóval messzebbre kell visszamenni, hogy urai maradhassunk a helyzetnek. A Rákosi-féle párt és állami vezetés esztelensége, politikai vaksága miatt egyre bizonytalanabb, hol tudunk majd megállni. A pártvezetés jelenlegi elhibázott politikája

és embertelen módszerei vezettek oda, hogy ma kétségek és bizonytalanság mardossák a társadalom legszélesebb rétegeit. Akik nyitott szemmel és nyitott füllel járnak az országban, látják és hallják, hogy a kalandorpolitika mint hajtja kétségbeesésbe a népet, hogy a meghasonlás mint keríti hatalmába a dolgozó tömegeket.

Súlyosan veszélyezteti a szocializmus sorsát, sőt társadalmi rendszerünk demokratikus alapjait is a hatalom elfajulása. A hatalom egyre inkább elszakad a néptől és mind élesebben szembekerül vele. A népi demokráciát, mint a proletárdiktatúra válfaját, amelyben a hatalmat a két nagy dolgozó osztály, a munkásság és a parasztság szövetségére támaszkodó munkásosztálynak kellene gyakorolnia, szem melláthatóan a párt diktatúra váltja fel, amely nem a párt tagságára támaszkodik, hanem a személyi diktatúrát testesíti meg, és ennek eszközévé igyekszik változtatni a párt apparátusát és annak segítségével a párt tagságát. A hatalmat nem a szocializmus vagy a demokratizmus szelleme hatja át, hanem a kisebbség diktatúrájának, a bonapartizmusnak a szelleme. Célkitűzéseit nem a marxizmus, a tudományos szocializmus tanításai határozzák meg, hanem egyeduralkodó mindenáron és minden eszközzel való megtartásának szempontjai.

A hatalom elfajulása, a bonapartizmus megjelenése Magyarországon nem újkeletű. Gyökerei visszanyúlnak azokba az időkbe, amikor ma már bizonyítottan hazug vádakkal, koncepciók összeesküvésekkel és bűnügyekkel, Rákosi vezetésével a párt élére került klikk, a reakcióval együtt szétzúzta a fiatal magyar demokrácia alapjait is és felszámolta népünk demokratikus erőit, a szocializmus demokratikus szövetségeseit, s ezzel elszigetelte a munkásosztályt, a szocializmus főerejét. Ekkor indult meg a hatalom elszakadása a néptől, a hatalom elszigetelődése, szembekerülése saját támaszaival, ami a hatalom pilérének a munkás-paraszt szövetségnek a felbomlásához vezetett.

A politikai vitát, a néptömegek meggyőzését és megnyerését mindinkább az erőszak alkalmazása, a hatalom eszközei váltották fel, ami az Á. V. H-t a társadalom és a párt fölé emelte és a hatalom csúcsszervevé tette. A nemzeti egység, a népfront, a munkás-paraszt szövetség politikája, a demokratizmus elve, amely az állami és pártéletben az előrehaladás, a szocializmus felé való fejlődés záloga, mindinkább

elhalt, és erőszakszervek lettek úrrá a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életen.

Az erőszakszervek monopol birtokában a klikkvezetés nem érezte már szükségét annak, hogy a párt és a kormány helyes, az ország és a nép érdekeit szem előtt tartó politikával a dolgozó tömegek bizalmát és támogatását megnyerje és mindennapi munkájával a maga számára újra és újra biztosítsa. Ez a politika már nem a népi demokrácia, hanem a bonapartizmus útja volt. A hatalom elfajulása, a bonapartizmus felülkerekedése nem következhetett volna be a pártélet elfajulása nélkül, ami azt jelentette, hogy a párt élén álló klikkvezetés szeszélyes diktatúrává alakult át. Rákosi függetlenítette magát a párttagság akaratától és véleményétől, a párt szerveinek döntésétől, a pártot a maga akaratának rendelte alá és diktatórikus eszközeivel, elsősorban a párt fölött elhatalmasodott Á. V. H. segítségével, annak végrehajtására kényszerítette.

A bonapartizmus, az egyéni diktatúra és az erőszak alkalmazásának elhatalmasodása az állami- és pártéletben nem valósult meg önmagától. E téren súlyos felelősség terheli a sztálini politikát, amely messze-menő segítséget nyújtott a bonapartista rendszer megvalósítása ellen ható erők felszámolásához, a párton belül és azon kívül. Ezen segítség nélkül, csupán a maga erejére és befolyására támaszkodva az egyéni diktatúra megvalósítása nem lett volna lehetséges. A bonapartizmus felülkerekedéséhez a szocializmus demokratikus szövetségeseit kellett megsemmisíteni, az egyéni diktatúra megvalósításához a párt vezető kádereit kellett kiírtani és a feladatok végrehajtására az Á. V. H-t, a hatalom mindenható tényezőjévé kellett tenni. Mindez történelmi tény. A hatalom és a pártélet ilyen elfajulása elkerülhetetlenül a katasztrófa felé sodorta az országot és a pártot, amelynek elhárításához az 1953. júniusi K. V. határozatra és az új szakasz politikájára volt szükség az állami és pártéletben egyaránt. Főfeladata az állami életben a bonapartizmus felszámolása, a munkásosztály hatalmának megszilárdítása, vezetőszerépének biztosítása, a hatalom demokratizálása és elszigeteltségének megszüntetése, a helyi tanácsok és a népfront felélénkítése, a munkás-paraszt szövetség kifejlesztése után. Érvényt kellett szerezni az alkotmányban lerögzített állampolgári és

emberi jogoknak és kötelességeknek, meg kellett szilárdítani a megrendült jogrendet, helyre kellett állítani a törvényességet, tisztázni kellett az állam szerepét és új alapokra helyezni az állam és a párt viszonyát. A személyi diktatúra megszüntetése érdekében, a vezérekedés felszámolására a pártban hozzá kellett fogni a kollektív vezetés kialakításához, a párton belüli demokrácia biztosításához, a bírálat és önbírálat kifejlesztéséhez, a párt tagságának a szervezett szabályzatban biztosított jogaiba való visszahelyezéséhez, a párt tekintélyének és tömegbefolyásának visszaszerzéséhez és továbbfejlesztéséhez. A bonapartizmusra és a személyi diktatúrára mért sorozatos csapások, amelyek az 1953. júniusi határozatot követték, felbecsülhetetlen jelentőséggel bírnak jövő fejlődésünkre, a szocializmus sorsára. Az új szakasz idején hatalmas erkölcsi erők szabadultak fel, amelyeket elfojtani, sem a márciusi, sem az utána következett párthatározatokkal és terrorintézkedésekkel többé nem lehetett. Ezek a felszabadult erkölcsi erők nem tudták ugyan megakadályozni a bonapartizmushoz és a személyi diktatúrához való visszatérést 1955 márciusa után, nem tudtak gátat vetni a hatalom és a pártélet elfajulásának, valamint azoknak a következményeknek, amelyek súlyosabban rendítik meg társadalmi és pártéletünk erkölcsi alapjait, mint az 1953 júniusa előtti időszakban, de mutatják az utat, amelyen egyszer már kilábalunk a válság hínárjából.

Látnunk kell azonban, hogy a társadalmi és párterkölc és etika színvonala jelenleg mélyebbre süllyedt, mint a múltban bármikor.

A bonapartizmus, a személyi diktatúra és az erőszakszervek elhatalmasodása nem fér össze a népi demokrácia alkotmányos jogrendjével, törvényhozásával és kormányzásával, egész állami és társadalmi életünk demokratizmusával. A kettő éles ellentéte egymásnak, és a harc közöttük elkerülhetetlen, mert a mi viszonyaink között a népi demokrácia győzelme és a szocialista társadalom építése a saját magunk által létrehozott alkotmányos jogrend és törvényesség alapján, a bonapartizmus és a személyi diktatúra szétzúzásával biztosítható. Bonapartizmus nem lehet a népi demokrácia államhatalma és jogrendje, s amikor Rákosi, személyi diktatúrája érdekében a bonapartizmus útjára lépett, a katasztrófa felé taszította annyi áldozattal járó szocialista építésünket.

Mint ténnyel számolnunk kell és szembe kell néznünk azzal, hogy alkotmányunkon, jogrendünkön, népi hatalmunkon, valamint állami életünk demokratizmusán átmenetileg elhatalmasodott a bonapartizmus. Az alkotmány ilyen módon már nem alapja jogrendünknek, a törvényesség elvesztette az alkotmányban meghatározott értelmét, az emberi és állampolgári jogok mind kevésbé érvényesülhetnek a mindennapi életben. A politikai, jogi, erkölcsi és mindazok a fogalmak, amelyek az alkotmányt társadalmi életünk alaptörvényévé tették, kezdik elveszíteni eredeti értelmezésüket és mindenkre egyaránt kötelező törvényerejüket. Így a közösségi élet törvényszerűségeit durván megsértve és semmibe véve, nem annyira a társadalom érdeke, hanem egyre inkább a bonapartista diktatúra hatalmi érdekei határozzák meg, mi a törvény, hogy értelmezendő és hajtandó végre; úgy ahogyan azt a személyi diktatúra érdekei pillanatnyilag éppen megkövetelik.

Állami, társadalmi és pártéletünkben nemcsak a szocialista, de az általános haladó emberi erkölcsi elvekkel szöges ellentétben álló machiavellizmus hódít mind nagyobb tért. Így áll elő az a helyzet, hogy van ugyan alkotmányunk, van felépített jogrendünk, vannak törvényeink, amelyeknek hazánk és népünk szocialista fejlődését kellene biztosítaniuk, de a bonapartista hatalom kezében mindez a dolgozó nép nagy többsége fölött gyakorolt személyi diktatúrának az eszközévé válik.

Megrendült a szocialista törvényességbe vetett hit és maga a törvényesség is. A hatalommal való visszaélés és a törvénytelen eszközök alkalmazása 1955-ben aggasztóvá vált és meghaladta az 1950-52-es évek méreteit. A helyzet odáig fajult, hogy a dolgozó nép legszélesebb rétegeiben egyre inkább olyan vélemény alakul ki, hogy ki vannak szolgáltatva törvénytelenségeknek és visszaéléseknek, hogy emberi és állampolgári jogait törvény nem védi. Az államhatalom elfajulásának, a néptől való elszakadásának egyik szembeötlő és kihatásaiban veszélyes következménye az olyanfajta nézeteknek a terjedése, hogy a népi demokrácia a jogrend anarchiája, amelyben tág tere van a törvénytelenségeknek és amelyben az egyén, az állampolgár életét az állandó bizonytalanság és félelem jellemzi. 1953 júniusában a K. V.

határozata a törvényesség terén feltárt bajokat igen súlyosaknak és veszélyeseknek minősítette, de odáig, ahol most tartunk, akkor nem fajultak a viszonyok.¹

Az államhatalom és a pártvezetés semmibe veszi a tömegek hagyományosan vagy ösztönösen és a társadalmi erkölccsel összhangban kialakult igazságérzetét. A törvényhozás is érzéketlen eziránt, a törvények alkalmazása, az igazságszolgáltatás pedig lépten-nyomon durván megsérti ezt. Igazságszolgáltatásunk, amely a hatalom elfajulása következtében, a bonapartista diktatúra viszonyai között mind kevésbé tudja a szocialista törvényesség elveinek megfelelően betölteni hivatását, a nép és a hatalom között őrlődik, mindinkább elszakad a népi demokratikus rendszerben egyedül szilárd erkölcsi-etikai alapjától, a nép igazságérzetétől és a szocialista törvényességtől. Holott a szocializmusnak, mint minden haladó társadalmi eszmének a győzelmében, rendkívüli szerepe van az igazságnak, amely a dolgozó tömegek küzdelmével és mindennapi építő munkájával párosulva hatalmas anyagi erővé válik, olyanná, amely nélkülözhetetlen a szocialista társadalom létrehozásához. Ezt a társadalmi igazságot, a mi viszonyaink között a szocialista társadalmi igazságot, a népi demokrácia jogrendjét kell szolgálnia az igazságügynek. A munkásosztálytól és a néptömegektől elszakadt bonapartista diktatúra azonban az igazságszolgáltatást is a maga népellenes törekvéseinek szolgálatába igyekszik állítani.

A hatalom elfajulását és a társadalmi élet erkölcsi válságát mutatja az is, hogy jelenleg nagyobb a száma a bebörtönzötteknek, mint korábban bármikor, az elítéltek száma még ezt is jelentősen meghaladja, úgyannyira, hogy sokezen „férőhely” híján nem tudták büntetésük kitöltését megkezdeni. De a legjobban megdöbbenő az, hogy az elítéltek többsége a hatalmat gyakorló munkásosztály soraiból, az ipari munkásokból kerül ki. Ez mindennél jobban mutatja a hatalom elfajulását, azokat a gazdasági és társadalmi viszonyokat, amelyek között a munkásosztály a szocializmus építésének nagy feladatát végzi, és azt az erkölcsi-etikai válságot, amelyet ezek a viszonyok létrehoztak.

1. Ez a polémia hevének tulajdonítható túlzás, mert az 1953 júniusa előtti törvénytelenések kétségtelenül súlyosabbak voltak, több embert érintettek és az ítéletek, visszaélések is végletesebbek voltak. Rákosi nem tudta visszaállítani sem az internálás, sem a kitelepítés rendszerét, melyek annak idején tízezreket érintettek.

A közéleti tisztaság elengedhetetlen követelménye a szocialista társadalomnak. Feltételei, amelyektől függ – a gazdasági és politikai viszonyok, valamint azok az erkölcsi-etikai elvek, amelyek a társadalomban érvényesülnek. A közélet tisztasága, vagy korrumpálódása visszahat a gazdasági, politikai és morális viszonyok alakulására. Kölcsönhatásuk nálunk szemmel láthatólag megfigyelhető. A gazdasági helyzet romlása, a hatalom elfajulása és a társadalmi élet erkölcsi meglazulása, továbbá a gazdasági és politikai szervek működése és szerkezete, a közéleti morál tekintetében is súlyos bajok forrásává lett. A hatalom elfajulása révén olyan személyek is kerültek a közélet legfontosabb területein vezető szerepre, akik cselekedeteikkel súlyos összeütközésbe kerültek a szocialista társadalom erkölcsével, sőt a fennálló tételes törvényekkel.

Nem egyeztethető össze a közélet tisztaságával az, hogy vezető állásban legyenek és maradjanak a koncepciós tömegperek irányítói és szervezői, ártatlan emberek megkínzásának és kivégzésének felelősei, nemzetközi provokációk szervezői, gazdasági kártevők vagy a közvagyon elherdálói, akik a hatalommal visszaélve a dolgozó nép ellen súlyos cselekményeket követtek el, vagy kényszerítettek másokat ilyenek elkövetésére. Ezekről az elemektől meg kell tisztítani a közéletet, a pártot és az állami szerveket egyaránt.

Nem egyeztethető össze a közélet tisztaságával az olyan anyagi függőség, amely egyéniségüknek és meggyőződésüknek feladására kényszeríti az embereket. Sajnos ez nálunk tömegméretű és valóságos társadalmi betegségnek tekinthető. A népi demokrácia túlközpontosított gazdasági és politikai szerkezet, a személyi diktatúrának szükségszerű velejárója. Miféle politikai morál uralja a közéletet ott, ahol az ellenvéleményt nemcsak elfojtják, de kenyértelenséggel büntetik, hangadóit a társadalomból kiközösítik az alkotmányban lerögzített emberi és állampolgári jogok szégyenteljes felrúgásával, ahol az uralkodó politikai irányzat elvi ellenzőit eltiltják foglalkozásuktól, az újságírót a sajtó területén végzendő munkától, az íróat az irodalmi tevékenységtől, ahol engem nemcsak a politikai tisztségektől fosztottak meg, hanem a Magyar Tudományos Akadémia tagságától és az egyetemi tanári állásomtól, lehe-

tetlenné téve a létfenntartásomat biztosító minden tevékenységet. Mi ez, ha nem a politikai morál szégyenteljes elfajulása? Lehet-e ott alkotmányra, jogrendre, törvényességre hivatkozni, lehet-e közéleti tisztaságról beszélni ott, ahol ilyen elvetemült eszközökkel vívják a vélemények harcát, s ahol a szólás szabadságát hazudják, ugyanakkor, amikor bátor képviselőinek pusztá létfeltételeit is megsemmisítik? Ez nem szocialista erkölcs, hanem modern machiavellizmus. Ez a mindenható anyagi függőség, a kenyérfeltés a megölője a legnemesebb emberi erényeknek, amelyeket a szocialista társadalomban még inkább ki kellene fejleszteni: a bátorságnak, a gerinccességnek, az őszinteségnek és nyíltságnak, az elvhűségnek és szilárdságnak. Helyettük erénnyé avatják a megalázkodást, a gyávaságot, a kétszínűséget, az elvtelenséget és a hazudozást. A közélet elfajulása és korrumpálódása, ennek hatásaképpen a jellemrombolás, amely a társadalomban végbemegy, egyik legsúlyosabb megnyilvánulása annak a morális-etikai válságnak, amely szemünk előtt lejátszódik. Látnunk kell azonban azt is, hogy a közélet és vele a jellem elfajulása visszahat társadalmi életünk minden területére és siettet a bomlást, amely az egyre mélyülő gazdasági és politikai válság következtében megindult. Közéletünkben veszedelmesen elburjánzik a hazugság, terjed a karrierizmus, amely mindinkább erőt vesz az emberi tisztességen és becsületen. Lábra kap a bizalmatlanság, a gyanú és a bosszú légköre, ami száműzve a szocialista morál alapvető jellemvonását, a humanizmust, a rideg embertelenségnek nyit teret a közéletben. Megdöbbentő az a kép, amit társadalmi életünk morális helyzete tár elénk.

Nem jobb a kép a pártban sem a kommunista morál tekintetében. A pártmorál erőpróbája a koncepciók perek felülvizsgálata, a rehabilitáció, ami a párterkölcst elfajulását mutatja. A párt vezető szervei olyan nézeteket juttatnak érvényre, amelyek nem a bűnösöket marasztalják el, hanem az áldozatokat. Hová fajult a kommunista erkölcs, az emberi tisztesség és becsület, ha akadnak vezető „kommunisták”, akik szerint az ártatlanul kivégzett Rajk László elvtárs volt a gyáva, amiért vállalta a hazug vádakat, mert ezzel megtévesztette a párt vezetőit, mintha a hazug vádakat és „beismerésük” módszereit nem éppen ők agyalták

volna ki.² Ezeknek, akik felelőtlenül így vádaskodnak, nincs annyi bátorságuk és felelősségérzetük, hogy a Rajk elleni alaptalan vádakkal kapcsolatban nyíltan megmondják, hogy a kommunista vértanúhalált halt Rajk László elvtársunk, aki a népi demokráciában kommunista bíróság előtt nem „úsztatta meg” a kivégzést, mint ahogyan azt a K. V. előtt tartott beszámolójában megdöbbenő cinizmussal Rákosi Mátyás hangoztatta, a nyilaskeresztes vérbíróság előtt nem árulása jutalmául „úsztatta meg” a kivégzést, hanem azért, mert illegális kommunisták annak idején Rajk László nyilaskeresztes államtitkár bátyjánál eljáratok, hogy lépjen közbe kommunista testvéröccse megmentése érdekében. Ők tehát tudják, hogy nem a rendőrség, nem a nyilaskeresztes párt, hanem Rajk bátyjának közbenjárása mentette meg Rajk László életét. Bátyja elítélte Rajk kommunista elveit, nézeteit és tevékenységét, attól élesen elhatárolta magát, de mint bátyja, testvéröccse életének megmentésére vállalkozott. Miért nem merik ezt nyilvánosságra hozni azok, akik ennek elhallgatásával és Rajkot gyávasággal vádolva, még mindig Rajk becsületén akarnak foltot ejteni? Miért gyalázzák a halott Rajk emlékét és miért mentik és leplezgetik az igaz bűnösöket, akiket pontosan személy szerint ismernek – a klikk tagjait, az ún. „négyesfogat” tagjait, Rákosit, Farkast, Gerőt és Révait. Összeegyeztethetőnek tartják-e ezt a kommunista erkölccsel, az emberi becsülettel és tisztességgel? A pártvezetés egységének érdekében teszik – mondogatják. De elfelejtik, hogy a párt nem politikai bünszövetkezet, amelynek „egységét” bűncselekmények eltitkolásával kell fenntartani. Micsoda egység az, amelyet a büntudat és a bűnrészesség tart össze? A válaszuk az, hogy ne *„moralizáljunk, mert ez nem morális, hanem politikai kérdés”*. Nem veszik észre, hogy ezzel pálcát törtek politikájuk fölött és beismerték, hogy az elvesztette minden morális alapját.

Az ilyenfajta és minden morális elvet tagadó nézet, amely a pártot azonosítani akarja a bűnösök klikkjével, a párt érdekeit a klikk érdekeivel, amikor a pártegység védelmét hangoztatja, valójában az igaz bűnösöket védi a leleplezéstől. Pedig a párt egységét megteremteni

2. Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a Rajk-per koncepciók vádakra épült, a pártapparátus a közvélemény manipulálása céljából különböző megtévesztő híresztelésekbe kezdett, hogy elterelje a figyelmet saját felelősségéről. Rákosi például odáig merészkedett, hogy kérdőre vonta Kádár Jánost és Donáth Ferencet, miért nem értesítették őt a börtönből arról, hogy mi folyik az Államvédelmi Hatóságon.

csak a bűnök feltárásával lehet. Enélkül nem tisztul meg a kommunista erkölcs, enélkül nem jut ki a párt a morális válságból, enélkül nincs és nem is lehet szó elvi-politikai és morális egységről. Miért akarják a bűnösöket mindenáron fehérre mosni, amikor ország-világ előtt saját maguk beismerték bűneiket, sőt kérkedtek velük. Elhallgatással, elkenéssel vagy hazugsággal nem lehet a bűnöket meg nem történté tenni.

Fel kell vetni a kérdést, hogy miféle kommunista morál az, amelynek alapján engem a pártvezetés politikájával szembeni elvi ellentéteim miatt kizártak a párt soraiból, ugyanakkor elvtársaink tömeges kivégzésének bűnrészesei és felbujtói, vezető tisztségeket tölthetnek be a pártban. Miféle kommunista erkölcs az, amelynek nevében Rajk Lászlót most utólag azért bélyegzik meg, mert szerintük gyáván magára vállalta az ellene emelt hazug vádakat, engem pedig ugyanennek a kommunista erkölcsnek a nevében a KEB azért ítelt el és közösi-tett ki a pártból, mert nem voltam hajlandó vállalni az ellenem emelt hazug vádakat. Miféle politikai morál érvényesül a párt vezetésében, ahol így mérik az igazságot, így értékelik a kommunista magatartást?

A fentebb említettek azonban csak kirívó példái, egyes durva esetei a kommunista morál elfajulásának. Sokkal veszedelmesebbek a mind általánosabbá váló, a pártfunkcionáriusok között és a párttagok tömegeiben terjedő hasonló jelenségek. Ahogyan a proletárdiktatúra a hatalomnak bonapartizmussá és személyi diktatúrává való elfajulása következtében mindinkább elveszti széles demokratizmusát és a nyers erőszak és megtorlás lép előtérbe, nemcsak az ellenséges, reakciós, a népellenes erőkkal szemben, hanem egyre fokozottabban a dolgozó nép széles tömegei felé is, ugyanúgy a párton belüli demokráciát, a demokratikus centralizmust a pártélet lenini elveit is a bonapartista szellem, a személyi diktatúra, a parancsolgatás és a szolgai alárendeltség váltja fel. Ebben a légkörben, a pártélet ilyen eszközei és módszerei mellett elhal a vita, az eszmecsere, a nézeteltéréseknek a vélemények szabad harca útján való tisztázása, ami lehetetlenné teszi az elvi politikát, ami nélkül viszont nem jöhet létre a pártban elvi egység. Kiöli a párt tagjaiból a kezdeményezést, az öntevékenységet, a lelkesedést, amit a közöny és nemtörődömség vált fel. A bonapartizmus

elhatalmasodása, a személyi diktatúra tönkreteszi a lenini pártéletet. A párton belüli demokrácia felszámolása és a diktatúra meghonosítása elkerülhetetlenül magával hozza a diktatúra eszközeit és módszereit, ami a pártban az utolsó félévben felülkerekedett. A megfélemlítés és terror, a gyanúsítás és alaptalan vádaskodás, az ellenséggé nyilvánítás és megbélyegzés tömegmódszerré vált, ami a pártélet morális válságának fokmérője.

De a legelvetendőbb, a kommunista erkölcsre és jellemre a legrombolóbb hatású a pártfunkcionáriusok és a párttagság párt vagy állami munka területén fennálló anyagi függőségének politikai állásfoglalásuk és emberi magatartásuk befolyásolására való kihasználása. Vannak, akiket kedvező anyagi helyzetük korrumpál, s feladva az elvi erkölcsi magatartást, az elfajult bonapartista hatalom és a személyi diktatúra mindenre kapható kiszolgálói lesznek. Sok pártfunkcionáriust és párttagot azonban anyagi függőségükkel kommunista becsületükben és tisztességérzetükben megsértve, emberi méltóságukban megalázva kényszerítenek elveik, politikai nézeteik megtagadására, meggyőződésük feladására, hazugságra és kétszínűségre. Ezek látják és felismerik az alantas eszközöket, az igazságtalanságot, az elvtelen, pártszerűtlen eljárást, a megfélemlítés, a bosszú és megtorlás érvényesülését. Kommunista becsületük lázad is ellenük, elítéli azokat, de az elvi szilárdság, az őszinte véleménynyilvánítás, a bátor kiállás súlyos következményei – a politikai meghurcolás, az anyagi kiszolgáltatottság, a kenyértelenség – igen gyakran megtántorítja őket.

Így és ezért következett be a párttagság és a funkcionáriusok között is a kommunista erkölcs elfajulásának egyik legsúlyosabb megnyilvánulása, a kommunisták meghasonlása a párterkölcssel, a pártélettel, a politikai módszerekkel és önmagukkal. Szégyenük a kommunista erkölccsel össze nem egyeztethető magatartásukat, szégyenük a hazudozást, a kétkulacsosságot, szégyenük elvtelenségüket és gyávaságukat, szégyenük, hogy jobb és igazabb meggyőződésük ellenére vak és engedelmes eszközzé váltak anyagi függőségükön keresztül és erkölcsi-politikai meghasonlásukból a közömbösségbe, a passzivitásba menekülnek, így alakul ki és veszedelmesen terjed társadalmi és pártéletünk súlyos kórsága, a szervilizmus. Bonapartizmus, személyi

diktatúra és szervilizmus ikertestvérek, jól megférnek egymás mellett, de nincs helyük a mi társadalmunkban és a kommunista pártban. A szervilizmus kártékony dudváját ki kell gyomlálni a magyar társadalom és a kommunista párt életéből, közéletünk minden területéről.

A közéleti morál elfajulásának másik jellemző tünete, amely az utóbbi időben valóságos járvánnyá lett társadalmi és pártéletünkben – a karrierizmus, a tülekedés, a törtetés, a felsőbbtség kegyeiért és még inkább alamizsnájáért. Ha ez csupán a múlt csökevénye lenne, könnyebb lenne kiirtani. Sajnos, nem a múlt elhaló csökevényéről van csupán szó, hanem arról is, hogy a bírálat elfojtása, az emberek megfélemlítése, az őszinte beszéd megtorlása, amely a vezetés módszereiben manapság felülkerekedett, elkerülhetetlenül a karrierizmus elharapódzásához vezet. A karrieristák hízelgők, talpnyalók. A karrieristáknak nincsenek elveik, sem saját véleményük, minden lelkifurdalás nélkül fehérnek mondják a feketét, mindenben azok kedvében igyekeznek járni, akiktől valamilyen formában függő helyzetben vannak azért, hogy maguknak az állami vagy pártéletben jobb pozíciót, nagyobb tekintélyt, több jövedelmet, szélesebb hatáskört és ami nem maradhat el, luxusautót biztosítsanak. Mindenáron azon vannak, hogy megnyerjék a vezetők kegyét, megalázkodnak, hajlonganak előttük, hízelegnek nekik. A közéleti morál elfajulása kedvez a karrieristáknak, akikkel sajnos lépten-nyomon találkozhatunk. Számuk növekedését elősegíti az, hogy leleplezésük helyett nemcsak megtűrik, de igen gyakran dédelgetik őket, mert hajbókolásuk hízeleg a vezetők hiúságának, mindenre kaphatók, parancsaik gátlás nélküli végrehajtói.

A karrierizmus nem egyéni jellembeli fogyatékoság, hanem elsősorban és főképpen társadalmi tünet, amelynek ott van talaja, ahol az ember helyzetét a társadalomban nem a munkája és képessége, hanem azok a tulajdonságok határozzák meg, amelyekkel fentebb a karrieristákat jellemeztük. S ha a mi társadalmi és pártéletünkben széles tevékenységi teret kaptak és lehetőséget nyertek az érvényesülésre a kipróbált, elvhű, gerinces és szilárd kommunistákkal szemben, ha a közéletben hangadókká váltak a karrieristák, mutatja, hogy a politikai morál a pártvezetés bűnéből milyen mélyre süllyedt, ugyanakkor figyelmeztetés arra, hogy a karrierizmus ellen a párt tisztaságáért,

a kommunista becsületért és tisztességért, széles fronton fel kell venni a harcot, amelyben a karrierizmusnak még a csíráját is meg kell semmisíteni. A harc sikere nemcsak a párt erkölcsi, de politikai megújódásának is feltétele.

Ezt a nehéz és kétségtelen áldozattal járó harcot azoknak kell a fejlett szocialista morál és etika szilárd alapjaira támaszkodva megvívni, akikben megvan az elvi szilárdság, bátorság és gerincesség képviselni az elviséget, a társadalom és a párt magasabb erkölcsiségét, vállalni a harcot minden áldozatával együtt, a pártnak nemcsak elvi, de erkölcsi tisztaságáért is. Ilyen kommunisták még vannak, ilyen a kommunisták – tagok és funkcionáriusok – zöme és ez a záloga a párt elvi-politikai és erkölcsi megújódásának, ami a társadalmi és a közélet terén is a szocialista erkölcsi elvek győzelmét meghozza.

Ebben a harcban a kommunistáknak, akik a szocialista erkölcsöt tántoríthatatlanul képviselik, élesen el kell határolniuk magukat a mindjobban elharapódzó elfajulástól, amely a párterkölcst terén ma tapasztalható. A kommunistáknak vállalniuk kell a harcot, hogy megmentse a párt és a kommunisták becsületét, hogy visszaszerezze, megőrizze és gyarapítsa a nép hitét és bizalmát, hogy méltóan képviselje azt az erkölcsi erőt és fensőbbiséget, amelyre a magyar dolgozó nép elismeréssel tekint, követendő példának tart, és amely előbb-utóbb győzedelmeskedik azon az erkölcsi romlason, amely párt- és közéletünkben elhatalmasodott.

Ennek a harcnak nagy jelentősége van a jövő nemzedékre, az új felnövő generációra, amely hazánk jövő sorsának letéteményese és hordozója, a megkezdett nagy mű, a szocialista társadalom építésének folytatója és megvalósítója. A mi mai harcunknak azért van felbecsülhetetlen jelentősége, mert az utánunk következő, a nyomukban lépő nemzedékek történelmi hivatásuknak nemzeti ideáljaink megvalósításának csak úgy tudnak megfelelni, ha emberi magatartásban és közéleti tevékenységben, magasabb rendű, tisztultabb szocialista erkölcsiiséget és etikai szemléletet hagyunk rájuk örökölni. Ez a mai, de holnap lelépő nemzedék, elsősorban a kommunisták legnagyobb erkölcsi feladata. El kell határolni magunkat az erkölcsi posványtól és állhatatosan harcolnunk kell a szocialista morál elveinek érvényesüléséért társa-

dalmi- és pártéletünkben, bátran képviselnünk kell azokat az erényeket, amelyek népünk bizalmára érdemesítenek bennünket, nem utolsósorban azért, hogy bármilyen nehéz helyzetet teremtsen is a mai esztelen, káros, országvesztő politika, a népi demokrácia sorsa biztos kezekben legyen. Abból a súlyos válságból, amelybe a Rákosi-rezsim sodorta az országot, két úton kerülhetünk ki: vagy mi magunk idejekorán felszámoljuk a sztálinista politikát és visszavezetjük az országot a júniusi útra, amivel elejét vehetjük a gazdasági és politikai csődnek, vagy nem sikerül az események menetét megváltoztatni és akkor a növekvő feszültség súlyos válság elé állíthatja az országot. A magyar kommunistáknak mindkét esetben úrrá kell lenniük a helyzeten. Ehhez azonban élesen el kell határolni magukat Rákosi katasztrófa-politikájától, bátran harcolni a júniusi célkitűzésekért, amely a nép tömegeire támaszkodva lehetlenné teszi a reakció számításainak megvalósulását.

A régi rendszer visszatérésének reakciós, ellenforradalmi kísérletei ellen a kommunisták hatékony fegyvere a júniusi politika, amíg a kommunistáknak és a pártnak hitelük van a dolgozó tömegekben, amíg a bizalmat a jelenlegi vezetés a magyar nép ellen folytatott hadjáratával, embertelen és törvénytíró eszközeivel végkép alá nem ássa.

A klikk-vezetés, majd a személyi diktatúra szelleme súlyos helyzetet teremtett más tekintetben is. Megsemmisítette azokat az erényeket, amelyek a pártnak is és a kommunistáknak is becsületet szereztek, növelték befolyásukat, az irántuk táplált bizalmat, amelyek reményt keltettek a népben, céljaik megvalósulása iránt. Fel kell éleszteni és ki kell fejleszteni ezeket az erényeket, amelyek már-már kihálnak a párt életéből és a kommunisták magatartásából. Ilyen erény a magyar nép szeretete és megbecsülése, a vele való szoros kapcsolat és összeforrottság, a hűség a néphez, érdekeinek igaz szolgálata. Ez a párt és minden kommunista erkölcsi parancsa, ez a morális alap, amelyre minden tevékenységüknek épülnie kell. Harcolni kell a humanizmus, az emberiség elvének a kommunisták tevékenységében való érvényesüléséért és lépten-nyomon le kell leplezni, élesen fel kell lépni néppellenes törekvések ellen, az embertelen eszközök és módszerek ellen, a népgyűlölő szellem ellen, amely mind veszedelmesebben uralkodik állami és pártéletünkben. Ilyen erény: az igazi hazafiság, a hazaszere-

tet érzése, a „haza minden előtt” magasztos eszményének hű és önzetlen szolgálata, amely nagyrabecsülést keltett a kommunisták iránt a legszélesebb néprétegek körében és fokozta népszerűségüket.

Anélkül, hogy a túlzó nacionalizmus, a sovinizmus elleni eszmei-politikai harcot enyhítenénk és teljes ideológiai fegyverzettel fel ne lépnénk ellene ott ahol felüti a fejét, a proletár nemzetköziség szellemében, más nemzetek megbecsülésével együtt, ápolnunk kell a hazaszeretet erényét, amit a magyar néptől idegen vezetők a sovinizmus alantas ösztönével igyekeznek azonosítani és beszennyezni. Annyira el vannak szakadva a nép lelkiületétől, a magyarság érzéseitől, hogy talán észre sem veszik, milyen súlyos sérelmeket ejtenek a nemzeti önérzeten. A magyar nép nem sovinizsita, de nem is kozmopolita, nem is akar, nem is fog azzá válni. A néptől idegen, ostoba politika, amely nem más, mint nemzeti nihilizmus, amely a hazaszeretet és a nemzeti érzés erényeit elutasítja, magatartásával éppen a sovinizmus veszélyét szítja fel. A szocializmus nem fosztja meg a népeket nemzeti jellegüktől, nemzeti érzéseiktől és sajátosságaiktól. Ellenkezőleg, ezekkel minden nép gazdagítja a szocializmus egyetemes erkölcsi-etikai értékeit. A magyar népnek a nemzeti eszményekhez való törhetetlen ragaszkodása, hűsége a szabadság és függetlenség gondolatához, amely hosszú századokon át történelmét formáló erejének forrása volt és lesz a jövőben is, nem elítélendő nacionalizmus, hanem a magyar nép legnemesebb jellemvonásai, nemzeti erények, amelyeknek a kommunistákban kell testet ölteniük, ha a magyar nép hivatott vezetői akarnak lenni. Akit a magyar nép követni hajlandó történelmének jövőbe vezető rögzös útjain, annak számolnia kell nemzeti önérzetével és a nemzeti büszkeség érzésével, amire a kis népek, mint a mi népünk, a magyar is, talán érzékenyebbek, mint a nagy nemzetek. A magyar tehetséges, szorgalmas nép, múltja és jelene egyaránt bizonyítja, hogy tudomány, technika, művészet, irodalom, zene és sport terén mily nagyszerű alkotásokra, teljesítményekre képes. De nem kisebb államalkotó képessége és államfenntartó ereje. Minden történelmi korszakban kitermeli nemzeti géniusait, nagy államférfiain és hadvezéreit, akik a társadalmi fejlődés és átalakulás viharos századain át elvezették az országot a szocializmus küszöbéig. És a nemzet most

sem lett kiskorúvá, most sem szorul gyámkodásra, meg tud állni a maga lábán, és a békeszerető népek nagy családjában a szocializmus, az emberi haladás ügyével együtt, a nemzeti szabadság és függetlenség ügyét is méltóan tudja képviselni és előre vinni. Ezt azonban csak a népből eredt, a néppel összeforrott és érte küzdő vezetők a néppel együtt tudják valóra váltani.

Nálunk a mai vezetők oktalan politikája az elnemzetietlenítés útján akar a szocializmus felé haladni, ami az utóbbi időben mindjobban feszíti a belső ellentéteket és olajat önt a sovinizmus parazsára, mert a magyar nép, mint minden más nép, a szocializmust úgy fogadja el, ha nem kell feláldoznia nemzeti érzéseit, tudatát és sajátosságait, amelyeket a szocialista társadalom kereteiben is tovább kíván ápolni.

A nemzeti problémának nem kevésbé súlyos egyéb következményei is vannak társadalmi életünkben és a pártban, amit helytelen lenne egyszerűen csak a múltból visszamaradt kártékony örökségnek minősíteni.

A kérdések nagyon súlyosak és mint mondani szokás „kényesek”. Éppen ezért az egyetlen lehetséges megoldásuk: bátran szembenézni velük és erélyesen hozzáfogni felszámolásukhoz. Ki kell ütni a nép és a szocializmus ellenségeinek kezéből a sovinizmus, a szovjetellenesség és az antiszemizmus fegyvereit, mert rombolják társadalmunk morális alapjait, növelik nehézségeinket, fékezik szocialista építésünket, akadályozzák más népekkel való békés testvéri együttélésünket. Ennek azonban nem a nemzeti kommunizmus³ az útja, hanem a párt- és az állami vezetés politikai és morális megújódása és az elkerülhetetlenül velejáró őrségváltás.

Aki nyitott szemmel figyeli a helyzet alakulását, aki becsületes szándékkal közelíti meg a felvetett problémákat, nem kételkedhet abban, hogy a nép, a haza, a párt és a szocializmus ügye iránti odaadás és mélységes szeretet, a jövőért való aggodás mondatta el ezeket az őszinte szavakat, vettette papírra ezeket a gondolatokat. Súlyos szavak, de igazak. Rájuk is áll azonban az a mondás, hogy annyit érnek, amennyi belőlük megvalósul. A szavak tehát tettekre várnak.

1955. december havában.

3. A népi demokratikus fejlődés sajátosságainak hangsúlyozását Nagy Imre sohasem azonosította az ún. „nemzeti kommunizmus” fogalmával, e kifejezés használatától tartózkodott.

XXIV. FEJEZET

A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk kérdése

A legutóbbi egy-két esztendőben új és bátran mondhatjuk rendkívüli tényezőnek vagyunk szemtanúi a világpolitikában. Ez az új és rendkívüli tényező az öt alapelv, amelyet elsőízben a bandungi értekezleten¹ a Kínai Népköztársaság és India képviselői, Csu En-Laj és Nehru fejtettek ki, majd a Tito indiai látogatása során kiadott közlemény, később pedig a belgrádi szovjet-jugoszláv közös nyilatkozat a nemzetek közötti viszonyok rendezésének elvi alapjává deklarált. Azóta az öt alapelv hatalmas utat tett meg, bejárta a világot. A genfi kormányfői értekezlet² az ENSZ közgyűlése, Hruscsov és Bulganyin ázsiai útja³, Tito észak-afrikai látogatása⁴ még nyomatékosabban hangsúlyozták az öt alapelv nemzetközi jelentőségét. Az utóbbi időben nem volt olyan kormányközi nyilatkozat, amely az országok és népek közötti viszonyt ne a nemzeti függetlenség, a szuverenitás, az egyenjogúság, a területi sértetlenség és a belügyekbe való be nem avatkozás elvei alapján akarná rendezni. Nem hangzott el egyetlen olyan nyilatkozat sem, amely ellenezte volna vagy akár kétségbe vonta volna az öt alapelv helyességét, igazságát. Ezekből a tényekből nagyon fontos megállapításokra kell jutnunk, amelyek döntően befolyásolják azt a nagy átalakulást, amely a nemzetközi viszonyok terén a világban végbe megy.

1. Bandungban (Indonézia) 1956. április 18. és 27. között huszonkilenc ázsiai és afrikai ország hirdette meg a békés egymás mellett élés öt alapelvét. Ezt erősítette meg a Tito elnök indiai látogatása során Nehru miniszterelnökkel közösen aláírt nyilatkozat.
2. 1955. július 18. és 23. között ültek össze Genfben – 1945 óta első ízben – közös tanácskozásra a Szovjetunió (Hruscsov, Bulganyin), az Amerikai Egyesült Államok (Eisenhower), Anglia (Eden) és Franciaország (Faure) legfelsőbb szintű vezetői.
3. 1955. november 18-án Hruscsov és Bulganyin több mint egyhónapos ázsiai körútra indult, melynek során ellátogattak Indiába, Burmába és Afganisztánba. Utazásukról december 31-én tértek vissza Moszkvába. A december 14-én aláírt indiai-szovjet közös nyilatkozatban a Szovjetunió kormány is magáévá tette a békés egymás mellett élés öt alapelvét.
4. Tito jugoszláv elnök 1955. január elején látogatott Indiába és Burmába a tömbön kívüli országok együttműködésének fejlesztése és a bandungi értekezlet előkészítése céljából.

Az öt alapelv a nemzetek egymás közötti viszonyát van hivatva szabályozni. Ha azonban mélyebb elemzésükbe bocsátkozunk látjuk, hogy bár ezek az elvek a nemzetközi viszonyok terén jelentkeznek, jelentőségük ennél sokkal több: felölelik a nemzeti lét, a társadalmi fejlődés, az emberi szabadság számos alapvető kérdését. Megvalósulásuk nélkül az országok és népek megrekednek a szolgaságban, a társadalmi haladás és az emberi civilizáció alacsonyabb fokán, melyből kiemelkedni csak a nemzeti függetlenség, a szuverenitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás és az önrendelkezés biztosításával tudnak. Elvesztésük, korlátozásuk vagy a róluk való lemondás országok, népek és kultúrák felbomlását, pusztulását vonja maga után.

Az öt alapelv társadalomgazdasági, valamint történelmi lényegét és jellegét tekintve a polgári átalakulás, valamint a gyarmati vagy félgyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalmának fő célkitűzését képezi. Elvileg a polgári átalakulások és a nemzeti felszabadító mozgalmak feladata győzelemre vinni a nemzeti függetlenség ügyét, megszüntetni a nemzeti függőség és alárendeltség minden formáját. A nemzetté-válás, a nemzeti függetlenség, szuverenitás és egyenjogúság a különböző népeknél nem egyformán, nem ugyanazon úton-módon és nem egyidejűleg valósul meg.

A nemzeti eszméért és a nemzeti függetlenségért vívott évszázados harc a gazdasági, politikai és kulturális nemzetté-válás megvalósulásának polgári feladata, a magyarországi körülmények között sajátos módon, a hűbéri rend és az idegen elnyomás maradványaiból fakadó függőségek fennmaradásával ment végbe. Mi sem lenne tévesebb, mint az olyan nézet, hogy mivel a nemzeti függetlenség, szuverenitás és egyenjogúság egy túlhaladott társadalmi fejlődési korszak, a polgári átalakulás feladata volt, a nemzeti elvek és eszmék is ma már a múltéi. A nemzeti burzsoázia, amely a dolgozó osztályok elnyomásával emelkedhetett fel és alapozhatta meg uralmát, a nagy nemzeti érdekeket, amelyekért valamikor maga is küzdött, saját önző osztály érdekeinek rendelte alá, ilyen módon az uralkodó burzsoázia érdekei szembe kerültek az össznemzeti érdekekkel az ország súlyos kárára.

Az utolsó évtized történelmi eseményei mind meggyőzőbben bizonyítják, hogy a nemzeti függetlenség, szuverenitás, egyenjogúság és

önrendelkezés eszméje, amely történelmi szemszögből nézve a polgári átalakulással nemzeti felszabadító mozgalmakkal vált a néptömegek eszméjévé, nemcsak a polgári átalakulás és fejlődés sajátossága, hanem a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakának, a szocialista átalakulásnak és fejlődésnek is fontos tényezője.

Az említett öt alapelvnek a legutóbbi egy-két esztendőben a nemzetközi élet homlokterébe kerülése és fokozódó súlya a nemzetközi viszonyok rendezésében meggyőzően bizonyítja ezt. Ezek a kézenfekvő tények azonban mást is mutatnak. Mindenekelőtt azt, hogy bár a világ a szocialista – békés vagy forradalmi – átalakulás korszakában él, az öt alapelv nem érvényesül a nemzetek közötti viszonyok terén a maga teljességében és valóságában s ezért a szocializmus felé fejlődésnek, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek jelenlegi és előttünk álló szakaszán az öt alapelv jelentősége fokozódik.

A tények továbbá azt mutatják, hogy az öt alapelv nem korlátozódhat a kapitalista rendszerre vagy a két rendszer harcára, hanem a demokratikus és szocialista táboron belüli országok egymás közötti viszonyára is ki kell terjednie. Az öt alapelv nem a két rendszer, a kapitalizmus és a szocializmus közötti ellentétekből fakad, nem azok kifejezője, hanem a társadalmi és politikai rendszerektől független tényező a nemzetek közötti viszonyok terén. Az öt alapelvet tehát nem lehet egyoldalúan úgy értelmezni, hogy csak a kapitalista nagyhatalmak imperialista törekvéseivel szemben kell harcolni megvalósításukért, míg a szocialista táboron belüli országok közötti viszonyok terén ezek az elvek már túlhaladtak, ezért szükségtelenek. Sőt vannak olyan helytelen nézetek is, hogy az öt alapelvhez való ragaszkodás és azok érvényesítése a demokratikus és szocialista táborhoz tartozó országok kapcsolataiban ellentétben áll a proletár nemzetköziséggel és a nacionalizmus, a sovinizmus felé való eltévelyedést jelent, s gyengíti a demokratikus és szocialista tábor. Ellenkezőleg, erősíti, mert a szocialista tábor független, szuverén és egyenjogú országok tömörülése lehet, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvének tiszteletben tartásával, továbbá azért, mert a szocialista táboron belül azonos gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok és együttműködés is csak az öt alapelv kölcsönös tiszteletben tartásával fejlődhet egészségesen.

A szocialista tábor országainak szoros együttműködése és az öt alapelv megvalósítása tehát nemcsak, hogy nem mond ellent egymásnak, hanem feltételezi egymást. Ugyanakkor azonban a kapcsolatokat új elvi alapokra helyezi, amelyek megfelelnek a szocialista társadalom felé való fejlődés követelményeinek. Nem tekinthető véletlennek, hogy az öt alapelv a demokratikus és szocialista táborhoz tartozó országok közötti viszony megalapozásával kapcsolatban vetődött fel és vált nagyjelentőségűvé. Figyelembe kell venni azt is, hogy az öt alapelvet a bandungi értekezleten részt vett és gazdaságilag fejletlenebb országok vetették fel, amelyek számára az öt alapelv teljes biztosítása nemzeti létük, valamint gazdasági, politikai és kulturális fejlődésük elsődleges feltétele.

Az országok és népek közötti viszony alapját képező elvek nemcsak egyik vagy másik társadalmi osztály érdekeit érintik, hanem kihatnak az egész nemzet sorsára, amiért is össznemzeti politika alapját képezik. Ilyen nemzeti politikát csak az az ország tud folytatni, amely nemzeti függetlenségének és szuverenitásának birtokában van, biztosítani tudja más népekkel szemben szabadságát és egyenjogúságát és nem enged meg beavatkozást belső ügyeibe. A nemzeti függetlenség, amely az öt alapelv összessége, a nemzeti politika döntő és elsődleges tényezője, amelynek feltétele a nemzeti összetartás, a nemzeti egység megteremtése, a néptömegek megnyerése a nemzeti függetlenség ügyének. Ilyen módon a legszélesebb néptömegek mind tevékenyebben kapcsolódnak be nagy sorsdöntő nemzeti kérdések megoldásába és szemünk láttán nemcsak egyes országokban, de egész földrészeken hatalmas méretekben bontakozik ki a néptömegek történelemformáló szerepe, amelynek az öt alapelv nemcsak eszmei kifejezője, de harci célkitűzése is.

Az öt alapelvnek nagyszerű hagyományai és erős gyökerei vannak nálunk is, amelyek történelmi fejlődésünk folyamán alakultak ki. Voltak történelmi korszakok, amikor egész Európát tőlünk ragyogta be ezeknek az elveknek, eszméknek a fénye. A nemzeti függetlenségi harcok hagyományai ma is elevenen élnek és hatnak, ápolásuk egyik legnagyobb nemzeti erényünk. A nemzeti függetlenség és szuverenitás kivívása (ott, ahol még nincs meg) és megőrzése mindenütt nem-

csak az elmúlt korszakok legnagyobb nemzeti feladata volt, hanem az maradt napjainkban is és az lesz a jövőben is, a szocialista társadalmi rendszerben is, minden ország fejlődésében. Amíg nemzetek és nemzeti államok léteznek, márpedig e téren egész történelmi korszak áll még előttünk, az öt alapelv eszméi eleven mozgató erői lesznek a szocialista társadalmi rendszer fejlődésének. A nemzet éppen ezért ragaszkodik függetlenségéhez, szuverenitásához és szabadságához, ezért nem engedhet és nem is enged semmiféle kényszernek, még kevésbé vállalja „önként” a lemondást ezekről az elvekről. Voltak és vannak ugyan egy nemzet életében olyan nehéz idők, amikor a nép és a nemzet érdekeire való hivatkozással a hatalom birtokosai vállalják a függőséget, az alárendeltséget, a megalázó szolgaságot, elárulva a nemzeti függetlenség ügyét. Történelmünk nem egy példája mutatja, hogy a volt uralkodó osztályok a nemzeti függetlenség, szuverenitás, szabadság és egyenjogúság helyett – kiváltságos helyzetük fenntartásáért – vállalták a nemzet szolgaságát. A történelem tanulsága szerint azonban az ilyen nemzeti árulások nem a nemzet, hanem az árulók pusztulásával végződnek és utána újult erővel lobog fel a néptömegekben a nemzeti függetlenség és szabadság eszméje.

A nemzeti függetlenség és szuverenitás eszméje, amelyet az öt alapelv napjainkban oly erőteljesen kifejezésre juttat s amely a régi Magyarországon a maga teljességében sohasem valósult meg, a munkásosztályra maradt örökségül. A munkásosztálynak következetesebb harcosának kell lennie a nemzeti függetlenség és szabadság eszméjének, mint a burzsoázia volt. A munkásosztály nem kerülhet ellentétbe a nemzeti függetlenség, szuverenitás, szabadság és egyenjogúság ügyével, a nemzet egyetemes érdekeit nem rendelheti alá a maga osztályérdekeinek, mert a munkásosztály csak a többi dolgozó osztállyal együtt szabadíthatja és szabadította fel magát és velük szövetségben szilárdíthatja meg államhatalmát. A munkásosztály és a nemzet érdekei ilyen módon azonosulnak, nem kerülhetnek ellentétbe a nemzet egyetemes érdekeivel. A történelmi fejlődés tehát a munkásosztályt tette meg a nemzet jövő sorsa hordozójának, a nemzeti eszme megtestesítőjének.

Az öt alapelvvel korunk egyik legnagyobb problémája került a szocializmus felé való fejlődés előterébe. Eddig a kapitalizmusból a szoci-

alizmusba való átmenettel kapcsolatban kevés szó esett ezekről az elvekről, mintha a szocializmus felé való fejlődés ezeken az elveken már túlhaladott volna. A marxizmus-leninizmus tudományos elmélete is, a szocialista tábor országainak külpolitikája is, a kapitalista viszonyokra alkalmazta és az imperialista nagyhatalmak ellen szögezte az öt alapelvet. Pedig sem tudományos elméleti, sem gyakorlati politikai szempontból nem helytálló és a marxizmus-leninizmus-sal össze nem egyeztethető az olyan nézet, amely az öt alapelvet a világnak két rendszerre való megosztottságából kiindulva szemléli és érvényességét kizárólag a kapitalista világra korlátozza.

Az öt alapelv nemcsak az imperialista-kapitalista hódító és leigázó törekvések elleni harcban, hanem a szocialista társadalom építésének munkájában is hatalmas mozgató erő. Ennek lebecsülése, vagy tagadása, súlyos veszélyeket rejt magában és mint a tények mutatják, ezek a veszélyek nem csökkennek, hanem inkább nőnek. Ez a helyzet azokból a helytelen antimarxista nézetekből adódik, amelyek a szocializmust nemzetek felettivé nyilvánítják, tagadják a szocializmus nemzeti sajátosságait, meghamisítják a proletár nemzetköziséget és valójában a marxizmus kozmopolita eltorzítását jelentik. A munkásosztály, ha teljesíteni akarja történelmi hivatását és vállalja, mint ahogyan vállalnia is kell a nemzeti feladatok megvalósítását, mindekelőtt a nemzeti függetlenség és szuverénitás biztosítását, elkerülhetetlenül szemben találja magát ezekkel a kozmopolita nézetekkel, amelyek a sztálini ideológiai egyeduralomból fennmaradt dogmákat a szocializmus általános érvényű kötelező elveinek nyilvánítják, amivel mind nagyobb akadályokat emelnek a szocializmus térhódítása elé a világ minden részén.

Érthető, ha ilyen körülmények között az öt alapelv oly nagy szerepet játszik és olyan gyorsan tért hódít azokban az országokban, amelyek a szocializmus felé teszik első lépéseiket. Az ideológiai egyeduralom maradványai, a kötelező dogmák és sémák ellentétben állnak az öt alapelv megvalósításával és megnehezítik a munkásosztály számára vezető szerepének betöltését, kiszakítják az egész világ munkásmozgalmából, osztályhelyzetéből fakadó nemzetköziségét korlátozzák s ezzel a proletár nemzetköziséget valójában meghamisítják. Akadályoz-

zák a munkásosztályt a nemzeti egység megteremtésében s abban, hogy a nemzet többségét maga mögé sorakoztassa, hogy a nemzet egyetemesen elfogadja a munkásosztály vezetését és célkitűzéseit, amihez elengedhetetlen az öt alapelvben lefektetett nemzeti eszmék és feladatok vállalása.

A munkásosztály nem lehet nemzetközi a fogalom marxi, szocialista értelmezésében, ha nemzetközisége nem a saját nemzetéhez való hűségén, ragaszkodásán, saját nemzete függetlenségének, szuverenitásának, szabadságának és egyenjogúságának vállalásán és méltó képviselőtén nyugszik.

A sztálini ideológiai egyeduralomból fennmaradt dogmák és sémák a munkásosztály történelmi feladatainak összhangját, nemzetközi és nemzeti feladatainak harmóniáját és egységét is megbontják. Azt jelentik, hogy az öt alapelvben kifejezésre jutó nemzeti eszmék vállalása és képviselése, amely a munkásosztálynak a szocialista társadalom építése érdekében elodázhatatlan feladata, ellentétben áll a proletár nemzetköziséggel. Az ellentétek kiküszöbölésének egyetlen helyes útja az, hogy elvetjük a sztálini ideológiai egyeduralommal kinyilatkoztatott dogmák és sémák általános és kötelező érvényességéről szóló antimarxista nézetet, amelynek helyébe a szocializmus sajátos útjairól szóló marxi-lenini tételt, a nemzeti lét öt alapelvét és az ideológiai be nem avatkozás elvét iktatjuk.

Nálunk a párt vezetése az egyedül helyes marxista elvi állásponttal szemben az öt alapelv alkalmazását jobboldali opportunistá, nacionalistá, szovjetellenes nézetnek bélyegzi. A munkásosztály ilyen körülmények között nem lehet hordozója az öt alapelvnek, a nemzeti függetlenség ügyének, le kell mondania azok képviselőtéről, amivel elszigeteli magát a nemzet túlnyomó többségétől, sőt nem számolva a nemzeti sajátosságokkal, hagyományokkal és egyéb viszonyokkal, szembekerül vele, ami a társadalom gazdasági, politikai és kulturális életében egyaránt válsághoz vezet. Éppen ezért ez az út a magyar kommunisták számára járhatatlan.

Felmerül a kérdés, lehet-e munkásosztály egyidejűleg a szocialista társadalom építésének főereje és előharcosa, valamint a nemzeti eszmék és feladatok képviselője és gyakorlati megvalósítója? Össze-

egyeztethető-e a szocializmus, a proletár nemzetköziség és a nemzeti függetlenség eszméje? A kérdésekre feltétlenül igennel kell válaszolni. Az öt alapelvben megtestesülő nemzeti eszme ugyanis nem a nemzeti elkülönülés felé mutat, hanem a nemzetek közeledését, szocializmus-hoz vezető útját egyengeti és szélesíti. Az öt alapelv biztosíték arra, hogy a szocialista táborral való együtt haladás, a szocializmus felé való társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális fejlődés, a sajátos nemzeti feltételek között a függetlenség, szuverenitás és egyenjogúság megőrzésével egymás belügyeibe való beavatkozás nélkül mehet végbe. Ez a körülmény olyan országok és népek számára is lehetővé teszi a szocializmus felé való közeledést és fejlődést, amelyek marxista munkáspártok vagy más haladó nemzeti pártok és hazafias erők vezetésével nem a szovjet úton haladnak a szocialista társadalom felé. Ez széles távlatokat nyit meg, új lehetőségeket teremt a szocializmus felé való fejlődés sajátos nemzeti útjai tekintetében, ami a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvényszerűségén alapszik és aminek logikus következménye a szocializmus egyenlőtlen fejlődése, amellyel az öt alapelv a legszorosabban összefügg. Ugyanakkor éles ellentétben áll az ideológiai dogmatizmussal, aminek egyik legáltalánosabb, egyben legsúlyosabb következményekkel járó megnyilvánulása az az antimarxista nézet, amely a szocializmusnak a Szovjetunióban való megvalósítását dogmává merevítette és ezt fétis-szerűen mindenütt általános érvényűnek és kötelezőnek hangoztatja.

Nem lehet a feltett kérdések megválaszolásánál figyelmen kívül hagyni, hogy a szocializmus építésének viszonyai között a hatalmon levő munkásosztály, mint az össznemzeti feladatok megtestesítője, csak az öt alapelvben lerögzített nemzeti eszmék alapján lehet a proletár nemzetköziség igaz harcosa. A szocializmus felé való fejlődés folyamán így jön létre a proletár nemzetköziség és a nemzeti függetlenség összhangja a munkásosztály által, amely egyben a szocializmus és a nemzeti függetlenség szoros és elválaszthatatlan egységét juttatja kifejezésre. Mindebből le kell vonni azt az elvi következtetést, hogy csak független, szuverén, szabad és egyenjogú országok építhetik sikeresen, legkevesebb áldozattal és a legcélravezetőbben a szocialista társadalmat. Az öt alapelv nem valósulhat meg, amíg a

sztálini ideológiai egyeduralom dogmáinak általános érvényességéről és kötelező voltáról vallott helytelen nézetek következtében a párt ideológiai és politikai függőségben van. A szocializmus fontos feltevése a nemzeti függetlenség, az viszont nem biztosítható, ha a párt ideológiailag és politikailag önállótlan és nem képes nemzeti hivatásának megfelelni.

Az elveken túl a megvalósítás módjait és eszközeit is tisztázni kell. Az elvekben nincs látható ellentét, azokat elismerik, helyeslik. De lehetetlen nem látnunk, hogy az eszméket, amelyeket az öt alapelvben lerögzített fogalmak kifejeznek, eltorzítják, többféleképpen értelmezik és alkalmazzák. Ezek az eszmék eredeti fogalmuknak megfelelő elvi értelmezést és gyakorlati alkalmazást kizárólag a kapitalista országokkal szemben nyernek. Lényegesen megváltozik azonban ezen eszmék értelmezése és alkalmazása a demokratikus és szocialista országok közötti viszonyok terén, de ott sem egyértelműen: Kínában más, mint Jugoszláviában, Lengyelországban más, mint Magyarországon, Romániában vagy Bulgáriában, Koreában és Vietnamban más, mint Indiában, Burmában vagy Egyiptomban, stb. Pedig azok a fogalmak, amelyeket az öt alapelv kifejezésre juttat, függetlenek az egyes országok társadalmi berendezésétől, változatlanul érvényesek és egyöntetűen értelmezendők, különben nem szolgálhatnának alapul a különböző társadalmi rendszerű országok békés együttélésének. Tehát a fogalmaknak nem lehet és nem szabad az általánosan ismert, meghatározott és elfogadott lényegüktől eltérő értelmezést adni. Nemzeti függetlenség, szuverenitás, önrendelkezés, egyenjogúság és be nem avatkozás fogalma ugyanazt jelenti minden országban, minden más országgal szemben, legyenek azok kapitalista, szocialista vagy átmeneti népi demokratikus rendszerű, avagy más típusú országok. A szocialista táboron belüli mind szorosabbá váló politikai, gazdasági, kulturális vagy védelmi jellegű kapcsolat és együttműködés sem sértheti vagy korlátozhatja az alapelvek bármelyikének teljes érvényesülését.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek, a szocialista társadalom fejlődésének olyan döntő kérdésében, mint amelyet az öt alapelv kifejezésre juttat, marxizmussal össze nem egyeztethető súlyos hibák és tévedések vannak elvi és gyakorlati téren egyaránt.

Az öt alapelvben kifejezésre jutó fogalmak eredeti értelmezésükhöz képest a szocializmus felé való fejlődés folyamán nem szűkülhetnek, nem korlátozódhatnak. Ha módosulnak, ez csak azt jelentheti, hogy még teljesebbek lesznek, még tökéletesebbek, még átfogóbbak és általánosabbak. A szocialista társadalom megvalósulása folyamán tehát tökéletesebb és sérthetlenebb lesz a nemzeti függetlenség, a szuverenitás, a szabadság, az egyenjogúság, az önrendelkezés, a be nem avatkozás és a szocialista nemzeti lét más alapvető tényezője. Csakis így, ezen az egyetlen helyes marxista elvi alapon, a különböző társadalmi és politikai rendszerű országok békés egymás mellett élésének elve alapján bontakozhat ki a világon a szocialista társadalom, amely egyenlőtlenül, különböző nemzeti formák között és sajátos utakon haladó, de egyformán független, szuverén, szabad és egyenjogú nemzetekből áll.

Az kétségtelen, hogy az imperialista nagyhatalmak felé nehezebb és indokoltabb érvényt szerezni az öt alapelvnek, mint a demokratikus és szocialista típusú országok között. De ebből távolról sem következik, hogy az utóbbiak közötti viszonyban „feleslegessé” válnak az alapelvek, vagy másként értelmezendők. Ellenkezőleg, ilyen viszonyok között könnyebb a megvalósításuk és szélesebb lehetőségek vannak alkalmazásukra. A döntő kérdés az, hogy ezeket az alapelveket ki tartja tiszteletben és ki nem. Az öt alapelvben körvonalazott eszmék, amelyek nálunk az új szakaszban mind erőteljesebben jelentkeztek, a belgrádi szovjet-jugoszláv nyilatkozattal kerültek előtérbe a nemzetek közötti viszonyok terén. Az öt alapelv és a bennünket közvetlenül érintő belgrádi szovjet-jugoszláv nyilatkozat nagy elvi és politikai lehetőségeket teremtett számunkra. Felvázolta annak a világos és határozott marxista platformnak a körvonalait, amelynek alapján a különböző országok kommunista vagy más marxista munkáspártjai a proletár nemzetköziség és a nemzeti függetlenség összhangja alapján kidolgozhatják a szocializmus sajátos útjainak összefüggő elméleti és politikai rendszerét, valamint megvalósítása irányelveit.

A belgrádi nyilatkozatot a M. D. P. vezetése, mint számos megnyilvánulás mutatja, teljesen helytelenül ideiglenes kompromisszumnak tekinti, áldozatnak, amelyet a SZ. K. P. kénytelen volt hozni annak

érdekében, hogy Jugoszláviát kiszakítsa az imperialisták hatalmi befolyása alól. Ez a magyarázata annak, hogy a belgrádi nyilatkozattal deklarált elvek megvalósítására s az általuk teremtetett lehetőségek kihasználására nálunk úgyszólván semmi sem történt eddig. Világos, hogy az öt alapelv és a belgrádi nyilatkozat nem ideiglenes kompromisszum, hanem történelmi szükségesség volt, még akkor is, ha vannak, akik hátsó célzattal politikai mesterkedéseik leplezésére igyekeznek felhasználni. Történelmi szükségessége a Kommunista Internacionálé két évtizedes működésének és a Kominform tevékenységének tapasztalataiból, a sztálini ideológiai egyeduralom káros örökségéből, a különböző országok kommunista- és munkáspártjai elvi-politikai függősége káros következményeinek gazdag nemzetközi tapasztalataiból fakad. A magyar párt vezetése mit sem akar tudni ezekről a tapasztalatokról, amelyekről pedig saját nehézségeiből is meggyőződhetett, nem vont le belőlük semmi következtetést, mint ha mi sem történt volna. A belgrádi nyilatkozat ez ideig papíron maradt. Ahhoz, hogy élő valósággá váljék, meg kell szüntetni a sztálini ideológiai egyeduralom még meglévő erős maradványait, a dogmákká és sablonokká merevedett elvek és a szovjet példa általános érvényességének, valamint kötelező megvalósításának antimarxista nézeteit, ami a nemzetközi szocializmus ügyét már a Komintern hasonló tevékenységével, majd a Kominform-konfliktussal válságos helyzetbe sodorta, amelyből éppen a belgrádi nyilatkozat megvalósítása teremthetné meg a kivezető utat.

Annál inkább fel kell számolni a sztálini ideológiai egyeduralom minden megnyilvánulását, mert a belőle folyó dogmatizmus magának sajátítja ki a marxizmus-leninizmus elméletének magyarázását és gyakorlati alkalmazásának módszereit, minden más nézetet vagy felfogást opportunizmusnak bélyegez, élesen fellép azok ellen, akik nem fogadják el, nem helyeslik, vagy károsnak tartják azt a módszert, akik saját országukban érvényt akarnak szerezni a sztálini korszakban feledésbe merült és a belgrádi nyilatkozattal felelevenített helyes marx-lenini elveknek.

Indokolt ez azért is, mert az ideológiai egyeduralom ellentétben áll a belgrádi nyilatkozat szellemével és tételes megállapításaival is, amelyek

mindenféle beavatkozást megengedhetetlennek tartanak, beleértve az ideológiai beavatkozást is, amely megszünteti a pártban az eszmecserét, a vitát, a vélemények harcát, a pártélet demokratizmusát, erénnyé avatja a szolgálai utánzást, feleslegessé és értelmetlenné teszi az ideológiai munkát, összegezve – lebecsüli, megalázza és függő viszonyba hozza a pártot és önérzetükben sérti a magyar marxistákat.

Történelmi tévedés, helyrehozhatatlan hiba lenne, ha Magyarország és a Szovjetunió, a két egymás mellett lévő szomszéd ország minden téren kifejlődő szoros baráti kapcsolatait, a kölcsönös együttműködést, amelyeknek fejlődéséhez országunknak komoly érdekei fűződnek, lebecsülnénk, vagy korlátozni akarnánk. Nekünk, magyar kommunistáknak tudnunk kell, hogy a Szovjetunió és Magyarország közötti jószomszédi, baráti viszony történelmi szükségesség. A kapcsolatok fejlesztésének még nagy lehetőségei vannak. Ezeket a kapcsolatokat azonban az öt alapelv alapjára kell helyezni és kölcsönösen tiszteletben kell tartani. Az, hogy a magyar nép legszélesebb rétegeiben és a magyar kommunisták zömében a belgrádi nyilatkozatban lefektetett alapelvek olyan nagy visszhangot keltettek és mély gyökereket eresztettek, abban leli magyarázatát, hogy a magyar-szovjet viszonyban ezek az elvek következetesen és a maguk teljességükben Sztálin idején nem érvényesültek.

Megengedhetetlen és elítélendő volna a magyar kommunisták részéről valamiféle „sérelemi politika”. De a szovjet-magyar barátság megalapozása és megszilárdítása, valamint a kapcsolatok fejlesztése érdekében a magyar kommunistáknak kötelességük a fennálló problémákat őszintén feltárni és megoldásukat az öt alapelv szellemében biztosítani. Végzetes lenne a kérdés elől egyszerűen kitérni, káros következményeit elhallgatni, mintha minden a legjobb úton haladna, a legnagyobb rendben lenne, vagy a problémákat egyszerűen a reakciós mesterkedések számlájára írni. A kérdés ilyenmódon való felvetése felelőtlenség vagy megalkuvás, a nemzeti érdekek elárulása volna.

Mi magyar kommunisták egyiket sem vállalhatjuk. Kell bennünk lenni annyi felelősségérzetnek, őszinteségnek és hazaszeretetnek, hogy becsülettel képviseljük a szovjet-magyar baráti kapcsolatok fejlesztésének igazi elvi politikáját, az elvtelen, gyáva hazudozással

és megalázkodással szemben. Ez minden más országgal való tartós baráti kapcsolataink megteremtésére és megszilárdítására is vonatkozik. Mivel azonban a szocialista táboron belül döntő kérdés az egyes országoknak a Szovjetunióhoz, az egyes kommunista vagy munkáspártoknak az SZ. K. P.-hoz való viszonya, ennek szilárd és tartós alapokra való helyezése a fő feladat.

Az SZ. K. P. és a szovjet kormány a szovjet-jugoszláv nyilatkozattal nagy lépést tett a múlt súlyos hibáinak felszámolására irányuló erőfeszítések terén. Bízni kell abban, hogy a kinyilatkoztatott elvek gyakorlati megvalósítása, az országok és pártok közötti kapcsolatoknak az öt alapelvekre való fektetése sem várat sokáig magára. Az SZ. K. P.-nak proletár nemzetköziségből fakadó elhivatottsága ez, amellyel tartozik a nemzetközi munkásmozgalomnak, a szocializmus jövő sorsa alakulásának és térhódításának, valamint – nem utolsósorban – a marxizmus elméleti továbbfejlesztésének és gyakorlati alkalmazásának olyan kérdésben, amely a sztálini korszak merev dogmatizmusa következtében sok és súlyos hibának volt a forrása, továbbá nagy akadálya volt és maradt egész napjainkig a szocializmus erői széleskörű kibontakozásának.

A magyar kommunisták feladata a saját országukban biztosítani a feltételeit olyan politikának, amely a marxizmus-leninizmus szellemében a nemzeti függetlenség, szuverenitás és a be nem avatkozás elvei alapjára helyezi az országok és testvérpártok közötti politikai kapcsolatokat. Ma Magyarországon olyan vezetők állnak a párt és az ország élén, akik antimarxista, szektás „baloldali” politikájukkal szembe kerültek a párt tagságának zömével és az ország lakosságának legszélesebb tömegeivel, akik képtelenek a testvérpártok, valamint a baráti országok közötti kapcsolatok alapelveinek érvényt szerezni, akik tömegtámasz hiányában nem tudnak saját lábukon megállni. Olyanok, akik elméleti gyávaságuk és szellemi szegénységük miatt nem nélkülözhetik és visszasírják a sztálini ideológiai egyeduralkodást, a dogmákat, a sablonokat, amelyek helyettük megszabják a párt és az ország számára a követendő politika irányelveit a nemzetközi viszonyok terén. Olyanok, akik nemcsak önként vállalják az ilyen alárendelt és megalázó szerepet, de ragaszkodnak fenntartásához, mert

ez az egyetlen szilárd támaszuk hatalmi törekvéseik biztosításához. De minél inkább erőltetik a dogmák és sémák kötelező alkalmazását és hazai utánpótlását, annál távolabb kerülnek a magyar valóságtól, a magyar népi és nemzeti törekvésektől, amelyeket pedig nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A párt és az ország vezetőinek meg kell érteniük, hogy a nemzet és a nép sorsa közös. Nem lehet szabad a nép, ha a nemzet nem független, ha nincsen szuverén jogainak teljes birtokában, ha belügyeiben külső beavatkozás érvényesül, mint ahogy nem lehet független és szuverén a nemzet, ha a nép nincsen szabadságjogainak teljes birtokában. Nemzeti függetlenség és népszabadság a szocializmusban együtt valósulhatnak meg. Az önálló, független és szuverén nemzeti lét és a népszabadság ugyanolyan tényezők a szocialista társadalom kifejlődésének, mint a gazdasági vagy politikai tényezők, vagy a nemzetközi viszonyok terén az országok békés egymás mellett élésének és a két rendszer gazdasági versengésének elve. Ha a nemzet nincs szuverén jogai birtokában, vagy képtelen azoknak érvényt szerezni, a függőséggel és alárendeltséggel együtt elmaradottság és szegénység lesz úrrá az országban. Csak független, szabad, szuverén országban gazdag és jómódú a nép. A nemzeti függetlenséggel tehát szorosan összefügg a nép sorsának alakulása. Amely országban nincs függetlenség, nincs ott jólét sem. A nép nemcsak a nemzeti hagyományok iránti tiszteletből vagy a felemelő eszmék iránti lelkesedéséből küzd lankadatlanul a nemzeti függetlenségért, szuverenitásért és egyenjogúságért, hanem anyagi jóléte, boldogulása, az ország gazdasági felemelkedése miatt is. A nép nemzeti törekvéseiben ez a kettő szorosan összefonódik.

Olyan korban élünk és olyan időknek megyünk elébe, amikor az öt alapelvnek mind a különböző, mind az azonos rendszerű országok kölcsönös viszonyában való tényleges megvalósulása, a nemzeti függetlenség, szuverenitás és egyenjogúság maradéktalan birtoklása sorsdöntő a nemzet jövőjére. Az ország és a párt élén olyan vezetésnek kell állnia, amely demokratikus alapon, a legszélesebb nemzeti összefogással az országot eme szuverén jogok kizárólagos és teljhatalmú birtokosává, továbbá a jogok gyakorlására képessé és alkalmassá teszi.

A békés egymás mellett élés öt alapelvének a nagyhatalmaknak egymásközi, valamint a kis és gazdaságilag elmaradott országok kölcsönös viszonya, továbbá a hatalmi tömbök alakulása és a béke megőrzése szempontjából van elsőrendű fontossága. A hatalmi tömbök politikája ellentétben áll az öt alapelven nyugvó nemzeti függetlenség és szuverenitás, valamint az államok békés egymás mellett élésének elvével. Az államoknak hatalmi tömbökre való oszlása előbb-utóbb fegyveres konfliktusokra vezet. A békés fejlődésnek, a háború elkerülésének egyetlen járható útja éppen ezért nem hatalmi tömbök létrehozása, hanem a tömbök felszámolása. Kis országok számára, mint Magyarország, létkérdés helyesen meghatározni helyzetüket az államok közötti viszonyok terén. Az országnak minden eszközzel a béke fenntartása mellett kell kitartania. El kell kerülnie, hogy az ország a hatalmi tömbök összecsapásának aktív részese legyen, háborúba keveredjék, hadszíntérre, vagy felvonulási területté váljék és biztosítani kell, hogy mindezekben a kérdésekben a nemzet, szuverén jogainak teljes birtokában, saját maga döntsön. Hazánknak, mint független országnak, a békéért küzdő országok és népek táborában a helye.

De vajon kis ország megállhat-e hatalmi tömbhöz való tartozás nélkül? Az államok békés egymás mellett élése a hatalmi tömbök felszámolását követeli. Az agresszív tömbpolitika elleni harcban a legnagyobb és legszilárdabb erő a szocialista országok ereje, élükön a Szovjetunióval, amely jelenleg a világon a legerősebb háborúellenes együttműködés alapját képezi. A békés egymás mellett élés öt követelménye, amely a kis és gazdaságilag elmaradott országok együttműködésének, valamint a hatalmi tömbök elleni harcnak és ezáltal a békés együttélés általános nemzetközi érvényesülésének elvi alapja, így lesz a szocializmus békés megvalósításának biztosítója.

A hatalmi tömbök felszámolása a nemzeti érdekeken, a szocialista tábor érdekein túl az egész haladó emberiségnek is érdeke. A szocialista tábor országainak tehát a tömbpolitika felszámolására kell törekedniük, külpolitikai tevékenységüket ilyen irányban kell folytatni, mindenféle hatalmi tömb mielőbbi megszüntetésének reális célkitűzésével. A szocializmus győzelmes térhódítása csak ezen az úton mehet végbe. Éppen ezért a hatalmi tömbökkel szembeni állásfoglalás, akár a semlegességnek, akár az aktív egymás mellett élésnek – mint

az ország nemzetközi elhelyezkedési formájának – alapján menjen is végbe, a szocialista tábor országai együttműködése alapelveinek következetes képviselését és megvalósítását jelenti.

Az elv helyessége vitathatatlan. Gyakorlati valóra váltására irányuló politika kérdésével kapcsolatban azonban komoly megfontolások vannak. A főkérdés az, hogy a hatalmi tömbök és a tömbpolitika felszámolásához melyik a legcélravezetőbb út. A tapasztalat szerint hatalmi tömbök vetélkedése és egymás elleni harca aligha vezet a tömbök és a tömbpolitika megszüntetéséhez, aligha hozza meg a békés egymás mellett élést. Valószínűbb az, hogy növeli az ellentéteket és fokozza a nemzetközi feszültséget. A legcélravezetőbbnek látszik a haladó demokratikus és szocialista vagy hasonló típusú, úgyszintén az öt alapelvet osztó más rendszerű országok egybehangolt külpolitikája és együttműködése a hatalmi tömbök politikája ellen, semlegesség vagy aktív egymás mellett élés alapján. Magyarországnak ezt az utat megkönnyíti földrajzi elhelyezkedése – a semleges Ausztria és a szocializmust építő országok, köztük a Szovjetunió, valamint az aktív egymás mellett élés elvének alapján álló Jugoszlávia szomszédsága. A magyar nép szuverén joga meghatározni, hogy milyen formában látja nemzeti függetlensége, szuverenitása, egyenjogúsága és békés fejlődése biztosításának legkedvezőbb nemzetközi státusát. A békés egymás mellett élés öt alapelvéhez való csatlakozás a legelőnyösebb annál is inkább, mert ezeket az elveket a Szovjetunió is elfogadta irányelvnek a nemzetközi politikában. Magyarországnak annál inkább erre az útra kell térnie, mert történelmi tapasztalatok meggyőzően bizonyítják, hogy homokra épülnek azok a gazdasági, politikai, katonai vagy más hatalmi csoportosulások, amelyek nem tudják céljaik szolgálatába állítani, ügyüknek megnyerni a néptömegeket. A magyar népet a két világháború szörnyű tapasztalatai meggyőzték, hogy nem lehet, de nem is szabad hatalmi tömbök vetélkedésének részesévé lenni. Az ország nem vállalhat olyan kötelezettségeket, amelyek meghaladják erőforrásait, amelyek elvonják erőit, figyelmét saját nemzeti feladatainak megoldásától vagy amelyek veszélyeket rejtenek magukban az ország függetlenségére és szuverenitására s amelyek újabb háború lehetőségeit hozzák magukkal, pusztító következményeikkel együtt.

Mindezen ésszerű megfontolások alapján függőségektől és kötöttségektől mentesen a magyar népnek mind az ország sajátos, mind a szocialista országok általános érdekeit szem előtt tartva a nemzetközi politika terén az aktív egymás mellett élés politikáját kell követnie, amely megfelel a magyar nemzeti érdekeknek, a szocializmus sikeres térhódításának, a két rendszer békés egymás mellett élésének és gazdasági versengésének. Ez a politika a magyar-szovjet viszonyoknak az eddiginél is sokkal szilárdabb és tartósabb alapot teremtené és a szocialista országok közötti kapcsolatokat is szorosabbá tenné. Éppen ezért halaszthatatlan feladatunk eleget tenni a történelem parancsszavának. Hazánk függetlenségéért és szuverenitásáért, népünk szabadságáért hosszú viharos századokon át vívott nemzeti küzdelmeink tapasztalatai és tanulságai alapján le kell fektetni önálló nemzeti külpolitikánk alapjait, amely a politikai taktika hullámverései és hánykódtatásai közepette is mutatja országunk számára az utat és a világos célt, amely megóvjá hazánkat attól, hogy a történelmi viharok pusztá játékszerévé válják. Magyarország századokon át az egymással szemben álló ellenséges világerők ütközőpontjában állt és nem találta meg helyét a népek között. Sorozatos nemzeti katasztrófákkal fizettünk ezért igen súlyos árat. Dicső szabadságharcunk leverése után nemzeti géniuszunk, Kossuth Lajos szűrte le – sajnos megkésve – hazánk számára a nagy történelmi tanulságot és jelölte ki a követendő utat. Kossuth lelki szemei előtt a magyarság független, szuverén, önálló és szabad nemzeti létének biztosítására nem valamilyen nagyhatalomhoz vagy hatalmi csoporthoz való csatlakozás lebegett, hanem a környező népekkel való szoros összefogás, szabad népek egyenjogú szövetsége (föderációja) keretében. Ezekhez az eszmékhez kell visszatérnünk, amelyek az új történelmi viszonyok között újjáélednek a népek békés egymás mellett élése és együttműködése terén, aminek igazi feltételeit a szocializmus eszméinek megvalósulása teremti meg.

A magyar uralkodó osztályok a nemzetek közötti viszonyok terén sem követték a kossuthi eszmét, amelyeknek megvalósítása, mint annyi más nagy nemzeti feladaté – köztük a nemzeti függetlenségé és a földosztásé – reánk, magyar kommunistákra maradt örökségül. Miután a magyar nép 1849 óta most először lett újra történelem formáló tényezővé, a nemzetek közötti viszonyok és együttműködés, valamint

államjogi formáik és kereteik terén is vállalnunk kell és vállaljuk is a kossuthi eszméket, a változott történelmi viszonyok, a szocializmus építésének figyelembevételével.

A független, szuverén és szabad népek békéje, barátsága és egymásra utaltsága, valamint közös akaratuk a szocialista társadalom megteremtésére olyan szilárd és tartós alap, amelyen ki lehet alakítani a széles távlatokat feltáró, jövőbe mutató, önálló magyar nemzeti külpolitikát. Ennek hiánya rendkívül bizonytalanra és ingadozóvá teszi az ország külső és belső helyzetét. Nem alakul ki tartós összhang a bel- és külpolitika között, sem határozott irányvonal a különböző országokhoz, valamint hatalmi csoportokhoz való viszony terén, sem világos álláspont a legfontosabb nemzetközi problémák tekintetében. Ennek fő forrása az, hogy ezekben a kérdésekben nem sajátos helyzetünk, hanem dogmák, sablonok vezérlik a pártot és a kormányt. Helytelen az ilyen magatartás amellet, hogy méltatlan egy független, szuverén és szabad országhoz.

Ezen a helyzeten, amely nem a proletár nemzetköziség, nem a független, szuverén és egyenjogú országok közötti szocialista kapcsolatok marxi-lenini szellemében alakult ki, amelyre a sztálini korszak függősége nyomja még rá a maga bélyegét, kétséggel változtatni kell. Annál is inkább, mert nem elszigetelt jelenségről, hanem a szocialista táboron belül általánosan rendezendő kérdéstről van szó. Sőt a probléma ennél is szélesebb körű, és a kapitalista országok kommunista pártaiban mind sűrűbben ismétlődő jelenségek – nem utolsósorban a nemzetközi szocialista mozgalom megosztottsága, az erők szétforgácsoltsága, továbbá a szocialista vagy szociáldemokrata pártokhoz való rendezetlen viszony a nemzetközi és nemzeti keretekben való együttműködés helyett, stb. – mutatják, hogy a bandungi értekezleten, majd a belgrádi szovjet-jugoszláv nyilatkozatban lefektetett elvek történelmi jelentőségűek, és megvalósításuk elodázhatatlan a nemzetközi forradalmi mozgalom, a kommunista pártok és a szocializmus ügyének súlyos károsodása nélkül.

Biztató, hogy a nemzetközi politikában a Szovjetunió mindinkább eltér a sztálini szemlélettől és a megmerevedett dogmáktól (ami korlátozta a nemzetközi együttműködés lehetőségeit) és a lenini egymás mellett élés elvi alapjaira helyezkedik. De annak ellenére, hogy az utóbbi időben mind nagyobb hangsúlyt kapott a különböző tár-

sadalmi és politikai berendezkedésű országok békés egymás mellett élésének lenni elve, aminek alkalmazása a kölcsönösség alapján a kapcsolatok és együttműködés terén széles lehetőségeket tár fel, gyakorlati megvalósulása még csak a kezdeténél tart. Pedig a szocializmust építő országok elzárkózása a világ többi részétől, a nemzetek általános közösségétől káros és hátrányos a szocializmus útjára lépett, még inkább az arra lépni szándékozó országok számára. De huzamosabb ideig, különösen a gazdaságilag és kulturálisan fejlettebb európai országok esetében nem is tartható fenn, mert olyan feszültségeket teremt az egyes országok belső és nemzetközi helyzetében, amelyek előbb-utóbb komoly megrázkódtatásokra vezetnek. Egy ország történelmileg kialakult hagyományos kapcsolatait nem lehet figyelmen kívül hagyni, nem gordiusi csomó, amelynek egyetlen lehetséges megoldása a kettévágás. A világ elrobog mellettünk és országunk lemarad, ha nem lépünk ki a sztálini dogmákkal körülbástyázott szűk keretekből, ha a két rendszer békés vetélkedésében kitérünk a versengés elől, elzárkózunk előle abban a hiszemben, hogy ez biztosítja a nagyobb lendületet és erőfeszítést, valamint a biztosabb sikert a kapitalizmus túlszárnyalására. Szűk látókörű politika ez, ellentétben áll a marxizmussal. Abból fakad, hogy nem bízunk a szocializmus erőiben és magasabb rendűségében, pedig egy percig sem szűnünk meg azt hangoztatni. Olyan politikának kell megvetni az alapjait az ország nemzetközi kapcsolatairól, amely véget vet elzárkózásunknak, megszünteti elszigeteltségünket és lehetővé teszi, hogy a nemzetek közösségében békés egymás mellett élés és gazdasági versengés közepette haladjunk saját utunkon a szocializmus felé.

Most, amikor a többi népi demokratikus országgal együtt Magyarország is tagja lett az ENSZ-nek⁵, a világ nemzetei nagy közösségének, az alapokmányban lefektetett elveknek megfelelően további lépéseket kell tennünk a különböző rendszerű országok közötti kapcsolatok fejlesztésére. Ez a szocialista tábor országai közötti egészséges, baráti kapcsolatokat is erősíti, annál is inkább, mert ezeket a kapcsolatokat új

5. Az ENSZ közgyűlése 1955. december 14-én tizenhat új tagot vett fel a világszervezetbe. Közöttük volt Magyarország is. Az új tagok felvételében hosszas tárgyalások után állapodtak meg a Szovjetunió és a nyugati nagyhatalmak.

alapokra kell helyezni. Az ENSZ alapokmányában lefektetett elvek és a szocialista tábor országainak együttműködését szabályozó elvek, ha nem is azonosak, alapvető kérdésekben nem állhatnak ellentétben egymással már csak azért sem, mert a szocialista tábor országainak nagy része tagja az ENSZ-nek, elismerte és kötelezően vállalta annak alapokmányát. A szocialista táborhoz való tartozásunk és az ebből fakadó kötelezettségeink, valamint bel- és külpolitikai tevékenységünk nem állhatnak ellentétben az ENSZ alapelveivel. Viszont az ENSZ-hez való tartozásunk és az alapokmányban ránk háruló kötelezettségek nem akadályozhatják a szocialista tábor országaival való szoros kapcsolatainkat. Elvekben is, gyakorlati alkalmazásukban is meg kell teremteni a kettő összhangját, ha állandóan szélesíteni és végső soron általánossá akarjuk tenni a nemzetek között a békés egymás mellett élést az egész világon, amiben a szocialista tábor országainak kell úttörő szerepet vállalniuk. A feladat megkönnyítésére a nemzetek közötti kapcsolatokban a szocialista táboron belül gyökeresen fel kell számolni a sztálini korszak súlyos örökségét, az alárendeltség és függőség maradványait, amivel nagymértékben növelhetnénk a szocialista tábor tekintélyét és a bizalmat, leküzdhetnénk a kételyeket, a gyanakvást és az előítéleteket azokban az országokban és népekben, valamint azokban a munkáspártokban, amelyek a szocialista táborhoz való szorosabb kapcsolatoktól, vagy a vele való aktív együttműködéstől, s az eszmei-politikai egyeduralomtól, a dogmák és sablonok kényszerétől önállóságukat, szuverén nemzeti jogait, belső berendezkedésük formáinak és fejlődési útjainak tekintetében pedig sajátos nemzeti érdekeiket féltik.

A sztálini eszmei-politikai egyeduralom maradványainak, valamint a sablonok és dogmák kényszerének teljes megszüntetése lebonthatja azokat a korlátokat, amelyek akadályozzák az államokat és népeket a szocialista táborhoz, a szocialista tábort pedig a kívülálló államokhoz és népekhez való közeledésben és szorosabb kapcsolatok kifejlesztésében, a hatalmi tömbök felszámolásában, a békés egymás mellett élés általános, a világot átfogó megvalósulásában.

A nemzetközi helyzet értékelésének és várható fejlődése helyes megítélésének komoly jelentősége van a párt politikája szempontjából és kihatása van a párt taktikájára.

Saját tapasztalataink bizonyítják, hogy a nemzetközi helyzet felületes, tudománytalan, éppen ezért helytelen megítélésének, várható fejleményei téves értékelésének igen súlyos következményei lehetnek: a szocializmus építése arányainak, módszereinek és ütemének helytelen megállapítása és tervezése, az ország és a párt életében indokolatlanul végrehajtott éles fordulatok, bizonytalanság és kapkodás a tervszerű intézkedések helyett, valamint a párt és állami vezetés tekintélyének lejáratása.

A nemzetközi helyzet marxista tudományos elemzését és objektív következtetések levonását az ország bel- és külpolitikájára valójában nem tekintettük a pártvezetés feladatának. A nemzetközi helyzetet sem országunk érdekei, sem országunkra való kihatásai szempontjából behatóan soha nem vizsgáltuk. A nemzetközi politikában a szocialista táboron belüli egyöntetűség érdekében szükséges bizonyos egyeztetésre korlátoztuk a saját külpolitikai tevékenységünket. Ezért nálunk a párt és a kormány politikájában háttérbe szorultak a nemzetközi helyzet és a külpolitika kérdései, különösen ezeknek a kérdéseknek a saját országunkkal kapcsolatos vonatkozásai. Általában a nemzetközi helyzetet csak egy már eleve elhatározott gazdasági vagy politikai feladat indoklására használtuk és a tényleges helyzetet figyelmen kívül hagyva vagy azt gyakran eltorzítva önkényesen mindig úgy magyaráztuk, ahogyan az adott célkitűzés azt éppen megkívánta.

Így és ezért került nálunk gyakran éles ellentétbe a nemzetközi helyzet alakulása a belpolitikával. 1949-1952 években a nemzetközi helyzet helytelen értékelése, a háborús veszély eltűlése, továbbá az abból a szemléletből fakadó intézkedések igen komoly szerepet játszottak azokban a súlyos hibákban, amiket népgazdaságunk fejlesztése terén a pártvezetés elkövetett és amelyeket az 1953. júniusi Központi Vezetőség határozat tárt fel. E hibák következményei a katasztrófa szélére sodorták az országot. Az 1953. júniusi események Kelet-Németországban, Csehszlovákiában, Magyarországon és másutt azt mutatják, hogy a nemzetközi helyzet helytelen értékelése és ennek alapján az elhibázott külpolitika milyen súlyos válsághoz vezetett az érintett országok belső életében. Ebben jelentős szerepe volt a tényleges nemzetközi helyzet és a külpolitika ellentétének is. A júniusi politikának, az új

szakasz politikájának, általában annak a politikai fordulatnak, amely 1953 folyamán a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban végbement, egyik komoly jelentősége abban volt, hogy közös nevezőre hozta az objektív nemzetközi helyzetet, a külpolitikát és a belpolitikát.

1954 őszen és telén a nemzetközi helyzet helytelen értékelése következtében, a külpolitika terén elkövetett hibák hatásaképpen, a szocialista tábor országaiban (nálunk e tekintetben is eltúlzottan) a demokratizmus felszámolására és a proletárdiktatúra élesítésére vett irányt a párt vezetése.

A nemzetközi helyzet élesedésére, a háborús feszültség fokozódására való hivatkozás döntő szerepet játszott azokban a törekvésekben, amelyek a júniusi politika felszámolására, a régi politikához való visszatérésre irányultak. Rákosi a pártfőiskolán 1955 májusában tartott előadásában egyik főhibának még mindig azt tartotta, hogy Nagy Imre túlbecsülte a nemzetközi helyzetben beállott enyhülést. Azóta a nemzetközi helyzet lényegesen tovább enyhült, ami számos közbeeső esemény után a legutóbb a genfi kormányfői értekezlet eredményeiben és várható kihatásaiban jut kifejezésre. A nemzetközi feszültség további enyhülése ellenére a párt vezetése a belpolitikában a proletárdiktatúra még élesebb eszközeit alkalmazza.

A párt legfelső vezetése ugyanazt a politikát folytatja a nemzetközi helyzet enyhülése idején, mint amilyet a háborús veszély fokozódásával indokolt. Ez egyrészt azt mutatja, hogy a párt vezetése mennyire komolytalanul és felelőtlenül foglalkozik a nemzetközi kérdésekkel és hogy e veszélyes játéknak és nagyhangú demagógiának milyen rendkívül súlyos következményei vannak az ország helyzetére és dolgozó népünk életviszonyaira. De mutatja azt is, hogy Rákosi a párt vezetését veszélyes útra sodorja, amely a külpolitika terén egyet jelent a háborús feszültségre való spekulálással, a belpolitika terén pedig a proletárdiktatúra erőszak eszközeinek fokozottabb alkalmazásával. A pártvezetés sürgős feladata kivizsgálni ennek a politikának a hátterét és mozgató erőit, mert ilyen irányvétel nem tekinthető véletlennek.

Magyarország jelenleg a szocialista tábor gyenge láncszeme. Bizonytalan tényező, amely bomlasztja az egységes szocialista frontot, mert a nemzetközi viszonyok enyhülése közepette az országban rohamosan

nő a belső feszültség. Egyrészt emiatt, másrészt a múlt súlyos hibái, valamint a gyökeres felszámolásukkal szembeni merev és elutasító magatartás, továbbá az általános bizalmatlanság miatt, amely a nemzetközi életben irántunk megnyilvánul, a jelenlegi magyar politika komoly akadály a Nyugat-Kelet, s különösen a szocialisták-kommunisták közeledésének. Általában elrettentő példaként emlegetik Nyugaton a szociáldemokrata munkásmozgalom és a haladó szellemű irányzatok előtt.

A magyarországi belső feszültségben, amely főképpen politikai jellegű, döntő szerepe annak van, hogy a magyar néptől idegen vezetőréteg szemben áll a nemzeti függetlenség, szuverenitás és egyenjogúság eszméivel, a nemzeti érzéssel és a haladó hagyományokkal. Ez a növekvő feszültség a szocialista országok biztonsága és védelme szempontjából is megfontolandó, mert a néptömegek elégedetlensége aláássa az ország védelmi képességét.

Nem igaz az az érvelés, hogy a jelenlegi politika és vezetés megváltoztatása belső megrázkódtatással és a reakció megerősödésével, sőt ellenforradalmi veszéllyel járna. Ellenkezőleg, az taszítja az országot és vele a szocializmus ügyét a katasztrófa lejtőjére, ha nem történnek meg gyorsan a szükséges gyökeres politikai és személyes változások. Semmi sem játszik jobban a nemzetközi imperializmus kezére, mint a jelenlegi vezetés és politika, amely a népet a reakció karjaiba hajtja. A nemzetközi viszonyok terén beállott enyhülés és ennek jövő perspektívája lehetővé teszi a belső feszültség okainak gyökeres felszámolását anélkül, hogy a reakció politikai mesterkedéseinek következményeitől tartani kellene, ellenkezőleg ez kihúzná alóla a talajt. Annál is inkább, mert Magyarországon szilárdan állnak a népi demokrácia talaján a kommunista és demokratikus népi erők és megvan minden személyi és politikai feltétele annak, hogy a belgrádi nyilatkozat szellemében kibontakozzék az új politika, amely lehetővé teszi, hogy a sajátos magyar viszonyoknak megfelelő úton haladjon az ország a szocializmus felé nemzeti függetlenségének, szuverenitásának és egyenjogúságának alapján, mindennemű beavatkozástól mentesen. Az ilyen változás Magyarországot a szocializmus és a szocialista táboron belüli szoros baráti együttműködés szilárd támaszává tenné.

Országunk nem légüres térben halad a társadalmi fejlődés útján a szocializmus felé. Körülöttünk a világban közelebb és távolabb különböző múltú, társadalmi berendezkedésű és a fejlődés különböző fokán álló országok vannak, amelyek a sajátosságok rendkívüli változatosságát mutatják nyelvükben, hagyományaikban, gazdálkodásukban és kultúrájukban, egész életmódjukban. Mi egyike vagyunk ezeknek az országoknak, amelyeknek a körében élünk. Fel kell ismernünk, hogy nemcsak a szocialista tábornak vagyunk tehát a tagjai, hanem a nemzetek eme nagy közösségének is, amelynek országaihoz és népeihez megszámlálhatatlan szál fűz bennünket, amiket nem lehet, de nem is szabad széttépni, mert nem akarunk a nemzetek nagy közösségéből kirekesztve élni és mert így nem is tudnánk békés alkotómunkával sikeresen haladni a társadalmi és gazdasági felemelkedés útján a szocializmus felé. A szocialista tábor országai és a nemzetek nagy közössége között le kell bontani azokat a korlátokat, amelyek elválasztanak egymástól és fejleszteni kell azokat a kapcsolatokat, amelyek összekötnék. Ezt a marxi-lenini tanítást kell az elmúlt tíz esztendő tapasztalataiból tanulságként levonnunk. A SZ. K. P. történelmi küldetése ezt a feladatot elősegíteni, a sztálini korszak súlyos örökségét felszámolni, amihez a magyar kommunisták, de minden más ország kommunistái, valamint haladó demokratikus és szocialista erői is minden bizonnyal legmesszebbmenő támogatásukat biztosítják.

A proletár nemzetköziség, valamint a nemzeti függetlenség, a nemzetközi szolidaritás, valamint a nemzeti érzés és a mély hazaszeretet összhangja és eszmei-elvi egysége az egész emberiség számára kiszélesíti az utat a szocialista társadalom megteremtése felé.

Mi, magyar kommunisták hűségesen ápoljuk és változatlanul valljuk a kommunista kiáltvány marxi történelmi jelmondatát: „*Világ proletárjai egyesüljete!*”, s hozzáfűzzük a nemzeti érzésnek és hazaszeretethez a Szózat-ban megfogalmazott jelmondatát: „*Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar!*” Nekünk, magyar kommunistáknak a szocializmus diadaláért folytatott nagy küzdelmünkben és hétköznapi munkánkban egyaránt ennek az eltéphetetlenül eggyé forrott két jelmondatnak elvi és eszmei egysége szolgál bel- és külpolitikának területén cselekvésünk vezérfonalául.

1956. január

A K.V. ülés után (jegyzetek)¹

I. Rákosi beszámolója:

a) A legtöbb testvérpártban a XX. kongresszus a nehézségek leküzdését, a kibontakozást, a párt megszilárdulását segíti elő. Nálunk tovább növeli a belső feszültséget, a bizalmatlanságot és a válságot a pártban és az országban, mert:

b) a XX. kongresszus legfőbb tanulságaként az egy évvel ezelőtti szajkózott hazug vádakat és rágalmakat eleveníti fel a beszámoló;

c) a beszéd szembefordulás a XX. kongresszussal és annak határozataival; kihívás a párt tagságával és a széles közvéleménnyel szemben;

d) a szálnalmas hazudozás és szemforgatás, az őszinteség hiánya elmélyíti a bizalmi válságot, a párttagság és a nép körében komolytalanná, sőt nevetségessé teszi a párt vezetését, lejáratja a párt maradék tekintélyét;

e) a beszéd megerősítette azt a meggyőződést, hogy ez a vezetés, Rákosival az élen, teljesen alkalmatlan, tehetségtelen és csődbejutott;

f) nem a jobboldaliaknál, hanem a párttagság és a dolgozó tömegek széles körében a XX. kongresszus által kiváltott jogos várakozásokat szertefoszlatta és a reakció malmára hajtotta a vizet;

g) a Rákosi-klikk sztálinista volt és az is maradt: kutyából nem lesz szalonna. A XX. kongresszus határozatait csak a sztálinisták elleni szívós elvi politikai harcban lehet nálunk megvalósítani. Ezt a harcot a magyar leninistáknak vállalniuk kell;

h) a sztálinisták az ún. jobboldal elleni harc ürügyén a magyar leninisták ellen kezdték meg a harcot a XX. kongresszus határozatainak eltorzításával;

i) a beszéd – szemérmetlen pökhendiség. Azt állítja, hogy a Rákosi-klikk előbb és jobban megvalósította a XX. kongresszus határozatait

1. A „Jegyzetek” Nagy Imre első írásbeli hozzászólása a XX. kongresszus témaköréhez, akinek ezt az írását első ízben az Irodalmi Újság közölte 1983-as 2. számában. Az eredeti, gépelt és a szerző saját kezű javításával ellátott példányon nincs keltezés. Méray Tibor főszerkesztő a Jegyzetek-hez írott bevezetőjében azonban meggyőző érveléssel bizonyítja, hogy az írás 1956 áprilisában, pontosabban 1956. április 4. és május 3. között keletkezett. A Jegyzetek-ben ugyanis Nagy Imre megemlíti az április 4-i felvonulást, de nem reagál Rákosinak május 3-án a Szabad Népből megjelent írására, amit a cikk ismeretében bizonyára nem mulasztott volna el.

és irányelveit, mint az SZ. K. P., és nálunk a vezetés tökéletesebb volt, kevesebb hibát követett el, mint az SZ. K. P. vezetése,

j) a beszéd azt bizonyítja, hogy Rákosi és társai számára a XX. kongresszus fő tanulsága nem a sztálini politika és módszerek gyökeres felszámolása, hanem az ún. jobboldal elleni fokozottabb harc;

k) a beszéd azt mutatja, hogy ugyanazt a párt- és népellenes politikát, amit eddig sztálinista szellemben és módszerekkel folytattak, most Lenin nevében akarják folytatni. Ez a marxizmus-leninizmus durva eltorzítása és meghazudtolása, Lenin nevének és tanításainak megcsúfolása. A leninistáknak ki kell állni Lenin és a marxizmus-leninizmus védelmében;

l) a beszéd a XX. kongresszus jelentőségének és határozatainak durva meghamisítása, sztálinista elferdítése volt, és kísérlet a sztálinisták átvedlésére;

m) a beszéd próbálkozás annak bizonyítására, hogy a múlt év márciusában újjáéledt sztálinista politika helyes volt és folytatni kell;

n) a beszéd úgy tünteti fel, mintha nálunk nem lennének, sőt nem is lettek volna sztálinisták, vagy legalábbis egyik napról a másikra eltűntek;

o) a beszéd szerint nem volt sztálinista politika sem, nem voltak sztálinista hibák, és ezekért senki sem felelős;

p) a beszédből teljesen hiányzik az önbírálat, a hibák beismerése. Súlyosítja Rákosi felelősségét, hogy a XX. kongresszus irányelvei és határozata ellenére ragaszkodik a hibáikhoz és a párt vezetését ilyen irányban befolyásolja.

II. AZ ÚGYNEVEZETT JOBBOLDALISÁG ÉLETRE KELÉSE

1. Rákosi és társai szerint, amit a beszámoló és a határozat hűen tükröz, minden, ami ellentétben áll az általuk képviselt sztálini politikával és módszerekkel – az jobboldaliság, antimarxista nézet.

2. A szocializmus építésének sajátos magyar útját a beszéd is, a K. V. határozat is teljesen elhallgatja, s azt egyszerűen jobboldali elhajlásnak minősíti, ami a márciusi határozat fenntartásából logikusan következik.

3. Rákosi jól ismert régi taktikai fogását ismétli meg a sztálini politika védelmében: a jobboldaliság életre keltésével és eltúlzásával zavart keltetni és elterelni a figyelmet a fő kérdésről – a sztálini túlzó „baloldali” politika és módszerek, valamint megszemélyesítőik, a sztálinisták elleni harcról. 1953. júniusa után eltúlozta a reakció tevékenységét, 1954. októbere után ugyanezt tette és életre keltette, majd a végsőig túlhajtotta a jobboldali veszélyt, ezt a hibák és bajok eltúlzásával tovább fokozta 1955. márciusában és most újra ez a vesszőparipája. A jobboldal kreálása lényegében a durva sztálinista módszerekhez és politikához való visszakanyarodás szükségességét volt hivatva indokolni és bizonyítani, hogy a politika és a vezetés megváltozása a reakció felülkerekedéséhez, a népi demokrácia aláásásához vezetne. Azt volt hivatva bizonyítani, hogy Rákosi és az általa képviselt túlzó „baloldali” szektás politika nélkül nem lehet a pártot és az országot vezetni. Azt, hogy Rákosi „nélkülözhetetlen”, hogy utána a vízözön!

4. A jobboldali veszély állandó hangoztatása és eltúlzása Rákosi politikai manővere. Enélkül ugyanis nem lenne megmagyarázható a Rákosi-féle klikkvezetés. Ez az egyetlen indokuk politikájuk igazolására. Ezt a hazugságon épülő manővert le kell leplezni.

A XX. kongresszus megmutatta, hogy amit nálunk a Rákosi-klikk jobboldaliságnak bélyegez, az ma az SZ. K. P. politikai irányelve, tehát az ún. jobboldaliak képviselik a helyes marxista álláspontot Rákosi túlzó „baloldali”, doktriner, szektás kalandorpolitikájával szemben.

Hogy az ún. jobboldaliságot, amelyet, mint állítják, a múlt évben szétverték és gyökeresen felszámoltak, most ismét főveszélynek nyilvánítják, ezt azért teszik, mert csak így tudják védelmezni antimarxista, pártellenes nézeteiket és politikájukat, nehogy túlzó „baloldaliságuk” ellen induljon meg a harc.

Az ún. jobboldalisággal űzött megtévesztő politikai manőverükre jellemző, hogy Rákosi és társai, miközben képmutató módon és ostobán a „jobboldal” ellen handabandáznak, suba alatt – azt hiszik, észrevétlenül – átveszik a jobboldalinak kárhoztatott, de a XX. kongresszus által félreérthetetlenül kinyilatkoztatott marxista-leninista elveket, azokat kezdik szajkózni nem azért, hogy meg is valósítsák,

hanem azért, hogy elszabotálják, és mint az új lenini politika „képviselői”, továbbra is a hatalom birtokában maradhassanak. Manőverüknek ez a fő értelme.

Rákosit és társait tehát nem a XX. kongresszus szelleme és politikai irányvonala, hanem a hatalomvágy fűti, ennek érdekében van szükségük mondvacsinált jobboldaliságra.

5. A XX. kongresszus határozatai nyilvánvalóvá tették és napnál világosabban bebizonyították, hogy amit Rákosiék jobboldali elhajlásnak bélyegeztek 1955 márciusában, az nem volt elhajlás, hanem helyes marxista-leninista elvi-politikai irányvonal volt.

6. Rákosi és társai túlzó „baloldali” szektás politikájuk szemszögéből mindenkit jobboldalinak tekintenek, akik nem fűjnek velük egy követ sztálinista politikájukban. Az ún. jobboldal nem a marxizmus elméletében képviselt hibás nézetek következtében vált „jobboldalivá”, hanem azért, mert a párt vezetése Rákosival az élen túlzó „baloldali”, s vele szemben a helyes marxista-leninista politika is jobboldali, mert a baloldaliságtól minden jobboldalra esik.

Így alakul ki olyan helyzet, hogy akiket a sztálinista politikával szemben Rákosi és klikkje jobboldalinak bélyegzett, most a leninista politikával szemben is állítólagos jobboldaliak maradtak. Ez szánalmas és ostoba, ugyanakkor azonban a párttagság megtévesztését célzó fecsegés.

7. Rákosi az ún. jobboldal elleni harcban a már jólismert régi, hírhedt módszeréhez folyamodik most is: a féktelen hazudozás, gátlás nélküli rágalmazás és beszennyezés módszeréhez, amelyet a koncepció perekben, a Jugoszlávia és Tito elleni rágalomhadjáratban, s múlt év márciusától kezdve Nagy Imre ellen irányuló politikai hajszában alkalmazott.

8. Az ún. jobboldal elleni harcnak, amit Rákosi a XX. kongresszus után főfeladatként megjelölt, nincs és nem is lehet semmiféle elvi-politikai alapja. Továbbra is egyoldalú kinyilatkoztatással és nem érvekkel és elvi szempontokkal próbálják rágalmaikat bizonyítani. A XX. kongresszus elvi megállapításai ugyanis az eddig hangoztatott „érveiket” összezüzták.

9. Eddig az ún. jobboldaliak ellen a titoizmus vádját hangoztatták. Mivel ezt most nem lehet, a buharinizmust igyekeznek rájuk bizonyítani.

III. KIT IGAZOLT A XX. KONGRESSZUS, KINEK VAN IGAZA?

1. Rákosi válasza erre a kérdésre az, hogy őt igazolta. Ezzel nem mond kevesebbet, mint hogy a XX. kongresszus a sztálinistákat igazolta, hisz köztudomás szerint Rákosi, Sztálin legjobb magyar tanítványa, politikájának és módszereinek következetes végrehajtója. A XX. kongresszus megrágalmazása az az állítás, hogy irányelvei és határozatai Rákosit és politikáját igazolták. A XX. kongresszus a leninistákat igazolta, akik azonban nem azonosak Rákosival és társaival.

2. A XX. kongresszus irányelvei összességükben a dogmatizmus, a doktrinerség, a szektás „baloldaliság” ellen irányulnak, amelynek főképviselői Magyarországon Rákosi és társai voltak és maradtak.

3. A XX. kongresszus megcáfolta elvi irányvonalukat: a nehézipar fejlesztésében, a fogyasztási iparok fejlesztésében, a mezőgazdaság fejlesztésében, az életszínvonal kérdésében, a népfront szerepének és feladatának megítélésében, a kollektív vezetés, a személyi kultusz és a pártélet lenini normái kérdésében, amelyekben a marxi-lenini irányvontól eltérő sztálinista politikát folytattak.

4. Rákosinak az a bejelentése, hogy politikájuk helyes volt, hogy ezt a politikát igazolta a XX. kongresszus és ugyanezt a politikát fogják tovább folytatni, azt mutatja, hogy mindenáron ragaszkodnak a régi hibás sztálini politikához. A tények bizonyítják, hogy a Rákosi-féle vezetés a múltban sorozatosan súlyos hibákat követett el, számos alapvető elvi-politikai és gazdasági kérdésben végzetesen tévedett. Most azt igyekeznek elhíttetni, hogy feledve korábbi súlyos hibáikat és tévedéseiket, mindenben igazuk van.

5. Rákosinak és társainak, a szektás „baloldali” doktrinereknek, a sztálinistáknak saját árnyékukat kellene átugraniuk, hogy a XX. kongresszus irányvonalát nálunk megvalósítsák.

6. A XX. kongresszus a mi júniusi politikánkat, az új szakaszt igazolta. Vissza kell térni a júniusi útra.

7. Rákosi súlyos hibája, hogy presztízskérdést csinál abból, hogy kinek van igaza, kit igazolt a XX. kongresszus. Inkább feláldozza a párt és az ország nagy érdekeit, mintsem beismerje hibáit és tévedéseit. Pedig a XX. kongresszus elvi-politikai irányvonala, az ideológiai

kérdések tisztázása világosan mutatja, hogy Rákosiék politikai vonala és a XX. kongresszus irányelvei között lényeges ellentétek vannak. S ha a XX. kongresszus irányelveit helyes marxista-leninista vonalnak tartjuk, akkor azok szemszögéből Rákosi politikája túlzó „baloldali” szektás sztálinista politika.

IV. A KOLLEKTÍV VEZETÉS KÉRDÉSE

1. Rákosi nem hajlandó vállalni Nagy Imre pártügyében a kollektív vezetéssel járó kollektív felelősséget. Miért? Azért mert

a) akkor vállalnia kellene a felelősséget mindazokért a hazugságokért, rágalmakért és alaptalan vádakért, amelyeket Nagy Imre ellen egy év alatt hangoztatott, vagy pedig, hogy a felelősségtől szabaduljon, be kellene ismernie, hogy a vádak hazugok és alaptalanok voltak.

b) Nem vállalja a kollektív felelősséget a Nagy Imre ügyben azért sem, mert ezzel precedenst teremtve vállalnia kellene a felelősséget a tömeggyilkosságokért is, amely most a Farkas ügygel napirendre került.

2. Nem vállalja a kollektív felelősséget azért sem, mert ezekben a kérdésekben neki, mint első titkárnak, mindenki másnál nagyobb a felelőssége. Ennek ellenére, vagy éppen ezért érvényt kell szerezni a kollektív felelősségnek, amely nélkül nincs és nem is lehet kollektív vezetés.

3. Rákosi azzal érvel a kollektív felelősség ellen, hogy megtévesztették, félrevezették. Rákosinak jól ismert ez a hírhedt „fogása”. A Rajk-perben, Péter Gábor esetében, a Farkas ügyben és Nagy Imre pártügyével kapcsolatosan ugyanezzel érvel. Rákosi okosnak, előrelátónak, bölcsnek és csalhatatlannak tűntette fel magát egészen a legutóbbi időig, aki nem hibázik, nem téved. Amikor azonban súlyos hibákért és bűnökért felelnie kellene, akkor egyszeriben a legeggyűbbnek, a legtapasztalatlanabbnak játssza ki magát, akit bárki orránál fogva vezethet. Véget kell vetni egy pártvezető ilyen ügyefogyott és gyerekes kifogásainak. Ha ugyanis igaz az, amit állít, hogy tudniillik őt megtévesztették és félrevezették, akkor ostoba tökfilkó, akinek nincs helye a párt és az ország élén. Ha pedig a bőrét akarja csupán menteni

az ilyen hazugsággal, mint ahogyan a valóságban erről van szó, akkor pedig a magyar népet és a párt tagságát nézi ostoba tökfilkónak, feltételezve, hogy hazug mentegetőzéseit bárki is elhiszi. Akár így, akár úgy, Rákosinak pusztulnia kell a magyar közéletből. Ez az előfeltétele annak, hogy mielőbb fel lehessen számolni a Rákosi-féle rémuralom minden megnyilvánulását, rothasztó légkörével együtt.

4. A P. B. személyi összetétele is lehetetlenné teszi a kollektív vezetés kialakítását. A vezetésből el kell távolítani a megrögzött sztálinistákat, alacsonyabb munkára áttenni a felkészületlen, tapasztalatlan és a sikerektől megszédült fiatalokat, és kipróbált, elvhű, szilárd leninistákat kell a vezetésbe állítani. Őrségváltás kell, mert a) sztálinistákkal nem lehet lenini politikát megvalósítani; b) a jelenlegi vezetés alkalmatlan tudományosan megalapozott marxista-leninista elvi politika folytatására és a szocializmus építése magyar útjának kidolgozására; c) a mai vezetés nem képes a néptömegekkel összeforrt és nemzeti politikát folytatni: sem bizalom nincs a jelenlegi vezetés iránt, sem tekintélye nincs, sem a párt tagsága, sem a dolgozó nép körében.

V. REHABILITÁCIÓ KÉRDÉSE

1. Teljes mértékben, erkölcsi-politikai foltok és megbélyegzés nélkül a széles nyilvánosság előtt rehabilitálni kell a kivégzett, meggyilkolt vagy börtönt szenvedett elvtársakat – kommunistákat, szociáldemokratákat és más koholt koncepciók vádai alapján elítélteket.

2. Haladéktalanul meg kell kezdeni a rehabilitáltak ügyében bűnös egyének felelősségére vonását, bíróság elé állítását és elítélését. A felelősség megállapításának és a felelősségre vonásnak személyre és beosztásra való tekintet nélkül meg kell történnie.

3. Rehabilitálni kell az élőket is – nem várva, amíg „elintézik” őket, akiket hazug, alaptalan vádai, rágalmak alapján és a pártélet lenini normáinak legdurvább megsértésével a pártból kizártak vagy más fegyelmi rendszabállyal sújtottak, állásukból kitettek, foglalkozásuktól eltiltottak, megszegve az alkotmányban biztosított állampolgári jogokat és a fennálló törvényeket. A KEB-nek felül kell vizsgálnia az 1955 elejétől hozott fegyelmi büntetéseket és véget kell vetnie a politikai

és gazdasági üldözésnek, biztosítania kell a párton belüli demokráciát minden tekintetben.

4. Rendkívül súlyos, morális és politikai károkat okoz a pártnak, hogy a rehabilitációkhoz Rákosi tekintélyének megóvása szempontjából nyúlnak. Ezt bizonyítják a Farkas ügy tanulságai. Bár Farkas kezéhez elvtársaink vére tapad, Rákosi és társai védelmére kelnek, hogy saját bűneiket leplezzék és a felelősséget elhárítsák. Szalai és Hegedüs „megértést” hangoztatnak a gyilkosokkal szemben, Révai a felelősségre vonást csupán pártbüntetésre akarja korlátozni, a P. B. pedig olyan vizsgáló bizottságot javasolt, amely nem biztosíték arra, hogy az elkövetett bűnöket és felelősséget személyre és beosztásra való tekintet nélkül megállapítsa.

5. Mi a biztosítéka annak, hogy a gaztettek nem ismétlődnek meg? Az igazi bűnösöket még nem vonták felelősségre, az államvédelmi szervek ellenőrzése még mindig a múlt hibáiért elsősorban felelősek kezében van, az ÁVH-ban a bűnösök magasabb rangban ma is ott ülnek, az állambiztonsági és ügyészi szerveket sztálinisták uralják. A Rákosi beszéd és a K. V. határozata elhallgatta ezeket a döntő fontosságú kérdéseket.

6. A SZ. K. P.-ban és a testvérpártokban is Berija felelőssége mellett mindinkább Sztálin felelőssége lép előtérbe. Ebből nálunk is le kell vonni a következtetést: a főbűnös Rákosi.

7. A pártvezetés a politikai morál teljes züllését mutatja. Ezt világosan mutatja Rákosinak és társainak a Farkas ügyben elfoglalt álláspontja, amely szerint a Farkas-féle banditákkal szemben megértést kell tanúsítani, tekintettel kell lenni arra, hogy „javulást” ígértek, „megbánást” mutatnak és régi párttagok stb., Farkas Mihályt meghagyták K. V. tagnak, a súlyos vádak ellenére még csak fel sem függesztették K. V. tagságát, s mindössze annyi történt, hogy bizottságot küldtek ki a vádak kivizsgálására. Ezzel szemben áll Nagy Imre pártügye, aki ellen jobboldali elhajlás vádját emelték, tehát elvi-politikai hibákat róttak fel neki hazugságok és rágalmak alapján, s ez elég volt ahhoz, hogy 38 éves párttagság után kizárják a pártból anélkül, hogy egyetlen esetben meghallgatták volna, lehetővé tették volna számára álláspontjának kifejtését, a hazug vádak megcáfolását. A pártélet

lenini normáinak lábbal tiprásával, a párton belüli demokrácia legdurvább megsértésével és a K. V. megkerülésével a P. B. utasítására a KEB, amely nem is volt illetékes az ügyben sem vizsgálatot folytatni, még kevésbé határozatot hozni, a pártból kizárta. A két ügy szembeállításával világosan mutatja, hogy milyen mélyre süllyedt a vezetésben a politikai morál, hogy leplezgetik a gaztetteket, hogy mentik egymást a gaztettekért felelősek, ugyanakkor elhallgattatják és eltávolítják az útból azt, aki bűneiket a fejükre olvashatná. Mindezt a K. V. szótlannal tűri.

VI. SZEMÉLYI KULTUSZ

1. Rákosi a személyi kultuszt és annak súlyos következményeit elbagatellizálja, és csupán a külsőségekre korlátozza. Saját felelősségét elhallgatja, és azt kisebb pártfunkcionáriusokra hárítja.

2. Fel kell tárni a személyi kultusz, az egyszemélyi vezetés, a pártdemokrácia eltiprása, a terror és a megfélemlítés rendszere és a koncepciók perек közötti szoros összefüggést.

3. Le kell leplezni Rákosi törekvését, hogy a személyi kultuszt személytelenítse, hogy ezzel a felelősséget magától elhárítsa.

4. Rákosi a környezetét is menteni igyekszik. Beszédében megismétli ugyan a XX. kongresszus megállapítását, hogy a személyi kultusz a talpnyalókat és a karrieristákat tenyésztette ki, de azokat is személyteleníti, hogy a leleplezéstől megóvja és átmentse őket. Mint ahogy azt sem hajlandó nyilván magára venni, hogy mint a Sztálin-kultusz legfőbb magyarországi képviselője a talpnyalás és karrierizmus vádjá elsősorban őt magát illeti.

VII. A „MEGFONTOLT” KÖZÉPUTAS TAKTIKA KUDARCA

1. A K. V. ülésén a beszámolóban és egynéhány K. V.-i tag felszólalásában vagy hallgatásában nyilvánvalóvá vált a „középutas” magatartás kudarca. Lelepleződött, hogy az ilyen politika csupán manőver a sztálinista politika és a Rákosi-klikk átmentésére, amelynek csupán segédcsoportját képezi az un. jobboldaliak elleni harcban.

2. Egyetlen hang sem hangzott el a „baloldaliság” elleni harcról, sőt a két fronton való elvi-politikai harc szükségességének lenini jelszavából sem, ami pedig novemberben, ha bátorítalanul is, de mégis felmerült.

3. A XX. kongresszus a főtüzet ideológiai, politikai, gazdasági és szervezési téren egyaránt a dogmatizmus, a doktrinerség, a szektás „baloldaliság”, a sztálinizmus eme káros megnyilvánulásai ellen irányította. Nálunk a közéletben, az ún. centristák, messzemenő segítséget nyújtottak a sztálinistáknak ahhoz, hogy a XX. pártkongresszus irányelvei ellenére nálunk ne érvényesülhessen a lenini célkitűzés, hanem a két fronton való elvi-politikai harc helyett az állítólagos jobboldaliság ellen folytassanak egyoldalú támadást, védelmezve ezzel a jelenlegi szakasz főveszélyét, a doktriner, szektás baloldaliságot, a sztálinizmust.

VIII. A XX. KONGRESSZUS MEGRÁGALMAZÁSA ÉS A VELE SZEMBENI ELLENÁLLÁS

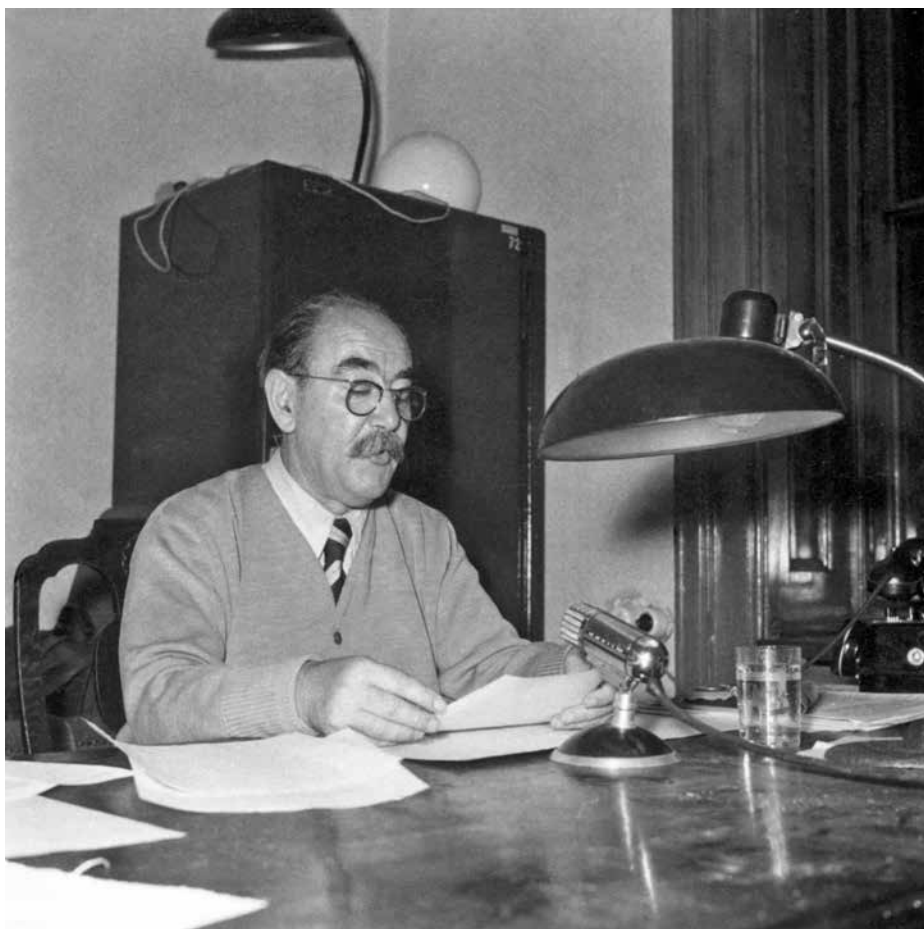
A pártközpont és a kerületi pártfunkcionáriusok körében, a pártfőiskolán, a pártlap és a rádió szerkesztőségében, a munkásmozgalmi intézetben, a pártpropagandisták között, meglehetősen széles körben Hruscsov beszámolóját, Mikoján, Sepilov, Szuszlov felszólalásait és a XX. kongresszus határozatát jobboldali oportunizmusnak, a marxizmus revíziójának híresztelték. A kongresszust Hruscsov-Mikoján-féle puccsnek nevezték, amely szerintük hamarosan le fog lepleződni. Az ellenállás számos más megnyilvánulása is tapasztalható volt, de senki sem lépett fel velük szemben, sőt bátorítást kaptak. Itt-ott elkezdtek Sztálin-védő csoportokat szervezni. A XX. kongresszus határozatai ellen most is folyik az aknamunka.

Az ellenállás a Rákosi beszámolóval új formát öltött. A beszéd fő politikai értelme a XX. kongresszussal és a lenini politikával szembeni nem is nagyon leplezett ellenállás, mert: a) az eddigi politika változatlan folytatását hirdeti, b) a tömegeket elkésérti és megfélemlíti, nehogy eszükbe jusson arra gondolni, hogy a XX. kongresszus eredményeképpen Magyarországon is valami megváltozna, c) A sztálinista

pártfunkcionáriusokat bátorítja, nincs mitől tartaniok, nincs változás, folytathatják munkájukat a régi szellemben.

Az ellenállás egyik megnyilvánulása és nyilvánvaló provokáció a XX. kongresszusnak a Sztálin-kultuszt elítélő megnyilatkozásai ellen, az április 4-i parádénak a Sztálin-szobor előtti megrendezése. Ez Sztálin mellett és a XX. kongresszus ellen irányuló politikai tüntetés ugyanazzal a kettős céllal, mint a Rákosi beszéd. A kettő együtt világosan mutatja, hogy a történelmi jelentőségű fordulattal szemben, amit a XX. pártkongresszus jelent, Rákosi veszélyes hazárdjátékba kezdett, olyan kalandorpolitikába, amely az SZ. K. P. ellen, a lenini politika ellen próbálja fordítani a magyar pártot.

Erre a kalandorpolitikára jellemző az ellenállás egyik leplezett formája – a kivárás, az időhúzás, az olyan spekuláció, miszerint a Szovjetunióban hamarosan olyan változások lesznek, amelyek visszafordítják majd a pártot a régi sztálini útra, vagy a nemzetközi viszonyok alakulásában következik be a feszültség fokozódása, amiben Rákosi reménykedik, s amely alkalmat ad majd a visszafordulásra. A Rákosi-féle pártvezetés megnyilatkozásai az ilyen nézeteknek igyekeznek tápot adni.

A Kossuth Rádió épülete, stúdiói az 1956. október 23-i fegyveres harcokban megsérültek, használhatatlanná váltak, ezért a forradalom alatt a rádió-adásokat (Nagy Imre miniszterelnök beszédeit is) a parlamenti rádióstúdióból közvetítették és a lakihegyi adón sugározták. (A Szabad Magyar Rádió vidéki stúdiókból, ideiglenes frekvenciákon volt hallható.) A képen a miniszterelnök a Parlament épületében, a rádióstúdióban.

Nagy Imrének
a forradalom alatt elhangzott
beszéde és rádióbeszédei

Nagy Imre 1956. október 23-i Kossuth téri beszéde¹

Fenyvesi Mária képesített parlamenti gyorsíró leirata. (Forrás: http://rev.hu/rev/images/content/rendezvenyek/19561023/nagyimre_gepirat.pdf)

A tömegtüntetés résztvevőikhez intézett beszéd befejező része:

...ellene magának a magyar ifjúságnak kell fellépnie! Az egyetemi ifjúságnak, dolgozó népünk fiainak el kell határolnia magukat azoktól, akik soraikban zavart igyekeznek kelteni. Az egyetemi ifjúsággal, a hazafias erőkkal mi igenis szót értünk – kedves barátaim – de a zavartkeltőkkel nem! Az egyetemi ifjúságnak jogos követeléseiért vagy sérelmeinek orvoslásáért való kiállása, a magyar ifjúság sérelmei és kívánságai meghallgatásra találnak, azok megtárgyalásra kerülnek és meg is valósulnak.

Egyetemi ifjúságunk tehát hallgasson a mi szavunkra és arra, amit szocialista hazánkhoz való hűsége diktál nekünk. Ez pedig fegyelmezett magatartást és nagy felelősségérzetet követel. A mi erőnk a demokratizmus, az alkotmányos rend és fegyelem, a legszélesebb hazafias, demokratikus erők egysége!

Barátaim! Ezen az úton előre akarunk és előre is fogunk menni. A Központi Vezetőség a közeli napokban meghozza ide vonatkozó, megfelelő határozatait. Meghozza döntéseit, amelyek szilárd alapot képeznek...

(A tömeg kórusban kiáltja: „*Most vagy soha!*”)

1. 1956. október 23. kora estéjén Nagy Imrét (akit 1955 elején minden pozíciójából kitettek, egyszerű nyugdíjasként élt) Erdei Ferenc, Mekis József és Hidas József P. B.-tagok, miniszterelnökhelyettesek keresték telefonon. Hívták, beszéljen az őt követelő többszázazres Kossuth téri tömeghez. Addigra Nagy már értesült a helyzetről (többek közt) a lakásán őt felkereső Fazekas Györgytől, Jánosi Ferencről, Veres Pétertől, Déry Tibortól, Aczél Tamástól és egy „ifjúsági küldöttségtől”. Nagy Imre a dolgozószobájában megírta beszédét (melyet a jelenlévőknek felolvasott), majd Halász József a Minisztertanács titkárságának vezetője hivatali autón szállította őt a Parlamentbe. Fazekas György visszaemlékezése szerint (aki az eredeti szöveget ismerte) – bár egész bekezdéseket hagyott ki – Nagy Imre a Kossuth téren azt mondta el, amit otthon leírt. A Kossuth téren készült fényképeken látható a többoldalas beszéd Nagy Imre kezében. A szöveg eredetije elveszett, annak két variációját közöljük.

Barátaim! Ha én azt mondom, hogy ezek a döntések meg fognak születni, akkor bízzanak ebben a szóban! (Éljenzés) Meg fognak születni ezek a döntések, amelyek szilárd alapot teremtenek szabad, független, szocialista hazánk felvirágoztatásához (éljenzés), népünk boldog jövődjéhez.

A kormány se késlekedik a kibontakozásra irányuló döntéseivel. (Zaj és fütty-koncert, kórusban: „*Mondjon le a kormány!*”)

Barátaim! Figyelmet kérek, hallgassatok meg! Bízom benne, hogy a parlament... (Zaj)

Barátaim! Ide hívtatok azért, hogy mondjak egy pár szót. Ide hívtatok azért, hogy mondjam meg a véleményemet. Én a véleményemet akarom nyilvánítani, de ha nekem erre lehetőséget nem adtok, akkor hiába való minden szó. Hallgassatok rám! Azt hiszem, szavaimban még nem csalatkoztatok. (Felkiáltás kórusban: „*Nem!*”)

Tehát amikor azt mondom, hogy a kormány sem késlekedik, higgyétek el, hogy úgy is van! (Zajongás) Bízom abban, és nektek is bízni kell abban, a Parlament alkotmányos úton elhárítja az akadályokat előre haladásunk útjából.

Nem kell sokat várni (zaj), amíg politikai életünk megújhódása tényre válik s napirendre kerülnek azok a demokratikus reformok, amelyeket épülő szocialista hazánk érdekében megkövetelnek az események. Éljen a párt! Éljen megújhódó népköztársaságunk!

Bízunk abban, hogy e téren is a fegyelem, a rend terén példát mutatunk kommunistákhoz, magyar hazafiakhoz méltóan!

Most pedig kérlek benneteket, hallgassatok szavamra! Rendszerben és fegyelmezetten vegyünk búcsút egymástól, bízva abban, hogy... (Zaj... kórusban: „*Most vagy soha!*”)

Barátaim, hallgassatok szavamra, amellyel benneteket – kedves barátaim – fegyelmezettségre hívlak fel, Nyugodtan bízva a jövőben távozzatok! A legközelebbi viszontlátásig! (Éljenzés, majd zaj)

Barátaim! Csendet kérek! (Zaj és fütty. Tömegesen kiáltják: „*Nem ezt vártuk!*”)

Ismételten csendet kérek! Szeretném megkérdezni, vajon ez a fütty-koncert kinek szól? (Tömegesen kiáltják: „*Gerőnek!*”)

Bízunk barátaim! Töltsön el benneteket az a hit és bizalom a jövőben,

amely engem is eltölt. Erre kérlek benneteket, és a hidegvér, a józanság, a nyugalom megőrzésére, amelyre ma mindennél nagyobb szükségünk van.

Búcsúzóom ezzel töletek! (Nagy taps)

Menjünk szépen haza! (A tömeg elénekli a Himnuszt)

Éljen a magyar ifjúság! Viszontlátásra!

MTI rögzítette szöveg, megjelent a Magyar Nemzet és a Népszava 1956. október 24-i (utcán nem terjesztett) számaiban. (Forrás: Magyar Országos Levéltár, XX-5-h, Nagy Imre és társai per anyagai, vizsgálati iratok, 8. kötet 12-13 pp.)

Kedves Elvtársak (Itt nagy zaj tört ki, részben füttykoncert, részben „*Nem vagyunk mi elvtársak!*” – szavalókórusok; „*Nincs elvtárs!*” – kiáltások)

Kedves fiatal barátaim! (Erre válaszul: „*Itt van egész Budapest! Itt van a nemzet!*” – kiáltások hallatszottak)

Szeretettel üdvözlöm a megjelenteket. Minden nagyrabecsülésem a magyar demokratikus ifjúságé, amely a mai demokratikus megmozdulásával és tettekretevével elő akarja segíteni az akadályok leküzdését a szocialista demokratizmus továbbfejlesztése útjából. (Közbekiáltások: „*Lássuk Nagy Imrét!*” – Egy kis fény megvilágítja az egyik harmadik emeleti erkélyt, és a parlament nemzeti színű lobogója alatt Nagy Imre integető kezét látjuk.)

A lelkesedésnek és tettváagnak azonban párosulnia kell a józansággal és felelősségérzéssel. Ennek hiánya nagy károkat tehet eddigi demokratikus vívmányainkban, demokráciánk eddig elért eredményeiben. (Zúgott a tömeg: „*Nem engedjük!*”)

Vannak, akik ennek a kibontakozásnak az élére állnak, akik ezen fáradoznak. A kibontakozás lehetősége pedig a párton belüli tárgyalás és tisztázás útja. Éppen ezért mindennél fontosabb megőrizni józanságunkat! Felelősségérzéssel és józansággal kell haladnunk ezen az úton előre, és előre is fogunk haladni. Az alkotmányos rend és fegyelem

megőrzése a célunk, s ezen az úton előre akarunk, és előre is fogunk menni. A Központi Vezetőség rövidesen, még ezekben a napokban meghozza a döntést, amely szilárd alapot teremtsz szabad, független, szocialista hazánk megteremtése érdekében. A kormány sem késlekedik a kibontakozással. (Zaj, moraj.) Kedves barátaim! Engem azért hívtak, hogy mondjam meg a véleményemet. Tehát véleményemet akarom nyilvánítani! Hallgassatok rám! Azt hiszem, szavaimban még nem csalatkoztatok! (Zúg a tömeg. Helyeslő moraj: „Úgy van! Úgy van!”)

Bízom abban, és nektek is bízni kell abban, hogy a parlament alkotmányos úton elhárítja az akadályokat és napirendre kerülnek azok a demokratikus szempontok, amelyeket megkövetelnek az események! Éljen a párt! Éljen a Népköztársaság! (A tömeg tovább morajlik. Nagy Imrét akarja még hallani.) ...Bízom abban, hogy a fegyelem és a rend terén kommunistákhoz méltóan viselkedtek. Fogadjatok nekem szót és rendben, fegyelmezetten vegyünk most búcsút egymástól. (További moraj, helyenként éles fütty [...])

Bízunk a jövőben, és abban az erőben és igyekezetben, amelyek engem is eltöltenek, s amely alapja kell, hogy legyen jövőnk, a szocialista demokratizmus kibontakozásának. Ismételten hangsúlyozom: a józanságra mindennél nagyobb szükség van. Most pedig énekeljük el a Himnusz.

Nagy Imre első rádióbeszéde 1956. október 24-én¹

Itt Nagy Imre beszél, mint a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke.

Budapest népe!

Közlöm, hogy mindazok, akik a további vérontás megszüntetése érdekében ma 14 óráig megszüntetik a harcot és leteszik fegyvereiket, mentesülnek a statáriális eljárás alól.

Egyúttal kijelentem, hogy minden erőnkkel megvalósítjuk az 1953. júniusi kormányprogram elvi alapján, úgy, ahogy azt annak idején a parlamentben kifejtettem, országunk következetes demokratizálását, a párt, állami és politikai és gazdasági élet minden területén. Kövessek felhívásunkat, szüntessék be a harcot, biztosítsák a rend és nyugalom helyreállítását népünk, országunk jövője érdekében. Térjenek vissza a békés alkotómunkához!

Magyarok, elvtársak, barátaim!

Felelősségteljes percekben szólok hozzátok! Mind tudjátok, a Magyar Dolgozók Pártja központi vezetősége és az elnöki tanács bizalmából, mint a minisztertanács elnöke átvettem a kormány vezetését.

Minden lehetősége megvan annak, hogy politikai programunkat a magyar népre támaszkodva a kommunisták vezetésével a kormány megvalósítsa. A program lényege – mint tudjátok – a magyar közélet széleskörű demokratizálása, a szocializmus építésében a mi nemzeti sajátosságainknak megfelelő magyar út megvalósítása, nagy nemzeti céljainknak, a dolgozó tömegek életkörülményeinek gyökeres megjavítása. Ahhoz azonban, hogy a munkához közös erővel veletek együtt hozzáláthassunk, a legelső dolog a rend, a fegyelem, a nyugalom meg-

1. Ez volt Nagy Imrének, a minisztertanács elnökének első nyilvános, országos megnyilatkozása 1956-ban. A beszéd október 24-én, szerdán 12 óra 10 perckor hangzott el a Kossuth Rádióban. A közvetítés előtt egy órával már jelezték, hogy rövidesen beszédet intéz az ország népéhez a minisztertanács elnöke. A vételi körülmények igen rosszak voltak, mert a felkelők hajnalban elfoglalták a rádió épületét, így a beszédet viaszlemezről, az országgyűlés épületében berendezett stúdióból közvetítették. A beszéd elhangzása után a rádió a Himnuszot sugározta.

teremtése. A békésen tüntető magyar ifjúsághoz csatlakozva ellenséges elemek félrevezettek sok jóhiszemű dolgozót, a népi demokrácia, a néphatalom ellen fordultak.

A legelső és mindenkinek felett álló feladat most, hogy a helyzetet sürgősen konszolidáljuk. Utána minden kérdésben szót értünk, hiszen egyet akar a kormány és a magyar nép többsége. Nemzeti létünk iránti közös, nagy felelősségre hivatkozva szólítalak fel benneteket, minden magyar férfit, nőt, ifjút, munkásokat, parasztokat, értelmiségieket, hogy szilárdan álljatok helyt, őrizzétek meg nyugalmatokat, álljatok ellen a provokátoroknak, segítsetek helyreállítani a rendet, támogassátok rendfenntartó erőinket!

Meg kell akadályoznunk közös erővel a vérontást, nem szabad engednünk, hogy vér szennyezze be szent nemzeti programunkat.

A magyar kormány békés, építő munkára készül. A kormány el van szánva arra, hogy nem engedi letéríteni magát a demokratizálás, a magyar nép érdekeinek megfelelő, a nép széles rétegeivel megtárgyalt program megvalósításának útjáról.

Nem a bosszúállás, hanem a megbékélés politikáját akarjuk folytatni. Ezért a kormány elhatározta, hogy mindazokat, akik önként és azonnal leteszik a fegyvert, abbahagyják a harcot, nem vonja statáriális eljárás alá, mint ahogy így járt el a magukat eddig megadó csoportokkal szemben is.

Munkások! Védjétek meg a gyárakat, a gépeket! A magunk kincse ez. Az egész népnek okoz kárt az, aki rombol vagy fosztogat.

Rend! Nyugalom! Fegyelem! Ez most a jelszó, ez áll mindenekelőtt. Barátaim! Magyarok!

A kormány programját hamarosan részleteiben is ki fogom fejteni s azt a rövidesen összeülő országgyűlés fogja megvitatni. Jövőnk-ről van szó! Nemzeti létünk felemelkedésének nagy útja áll előttünk. Álljatok a kormány mögé! Biztosítsátok a békés, építő, alkotó munka folytatását, tegyétek lehetővé, hogy hazánk minden dolgozója zavartalanul munkálkodhasson családjá és maga jövőjén! Álljatok a párt mögé! Álljatok a kormány mögé! Bízhatok abban, hogy a múlt hibáin tanulva megtaláljuk a helyes utat hazánk felvirágoztatására!

Nagy Imre második rádióbeszéde 1956. október 25-én¹

Magyarország dolgozó népe!

Az elmúlt napok során hazánk tragikus eseményeket élt át. Kiszámú ellenforradalmár, felbujtó, népköztársaságunk rendje ellen fegyveres támadást indított, amelyet Budapest dolgozóinak egy része, az ország helyzete felett érzett elkeseredése következtében támogatott. Ezt az elkeseredést fokozták a múlt súlyos politikai és gazdasági hibái, amelyek helyrehozását az ország helyzete és a nép általános óhaja feltétlenül megkövetelte. A párt új vezetősége és az új vezetés alatt álló kormány el van arra szánva, hogy a tragikus események tanulságait a legmesszebbmenően levonjuk.

A rend helyreállta után rövidesen összeül az országgyűlés. Ezen az országgyűlésen mindenre kiterjedő és megalapozott reform-programot fogok benyújtani, amely felöleli nemzeti életünk összes fontos kérdéseit. E program megvalósítása megköveteli a kormánynak, a megújuló Hazafias Népfront, a legszélesebb demokratikus nemzeti erők összefogása alapján való átalakítását. E program megvalósításához elengedhetetlenül szükséges a harc azonnali beszüntetése, a rend és nyugalom helyreállítása és a termelés folyamatossága.

Felhívom az ország dolgozó népét, minden igaz hazafit, hogy ezt minden erővel segítse elő! Mint a minisztertanács elnöke bejelentem, hogy a magyar kormány tárgyalásokat kezdeményez a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti kapcsolatokról, többek között a Magyarországon állomásozó szovjet haderők visszavonásáról, a magyar-szovjet barátság, a proletár internacionalizmus, valamint a kommunista pártok és a szocialista országok közös egyenjogúsága

1. Miután a Kossuth Rádió 1956. október 25-én, csütörtökön déli 12 óra 32 perckor rendkívüli közlemény formájában bementa, hogy az M. D. P. Központi Vezetősége felmentette Gerő Ernőt első titkári tisztségéből és Kádár Jánost állította helyére, azt is jelezte, hogy rövidesen nyilatkozni fog Kádár János és Nagy Imre. Erre 15 óra 18 perckor került sor. Előbb az újonnan megválasztott Kádár János szólalt meg, majd közvetlenül utána Nagy Imre. Azonos szellemben beszéltek. A miniszterelnök beszéde után ezúttal is a Himnusz sugározták.

és a nemzeti függetlenség alapján. Meggyőződésem, hogy az ezen az alapon felépülő magyar-szovjet viszony szilárd alapja lesz népeink őszinte igaz barátságának, nemzeti fejlődésének és szocialista jövőnknek.

Azoknak a szovjet csapatoknak a visszarendelése, amelyeknek a harcokba való beavatkozását szocialista rendünk létérdeke tette szükségessé, a béke és a rend helyreállításával haladéktalanul meg fog történni.

Mindazokkal szemben, akik nem népi demokratikus rendünk megdöntése szándékával fogtak fegyvert s a harcot haladéktalanul beszüntetik, fegyvereiket beszolgáltatják, mindazokkal az ifjakkal, munkásokkal és honvédségi személyekkel szemben, akik ezt teszik, a kormány a kiengesztelődés és a megbékélés szellemében messzemenő nagylelkűséget fog tanúsítani, velük szemben nem alkalmazzuk a statáriális eljárást.

Ugyanakkor a békét és rendet óhajtó dolgozó nép érdekében békés demokratikus államrendünk védelmében a törvény szigorát fogjuk alkalmazni azok ellen, akik továbbra is fegyverrel támadnak, felbujtának és fosztogatnak. Különös gonddal óvom dolgozó népünket a felelőtlen zavartkeltőktől, rémhírterjesztőktől, akiknek káros munkája a béke és nyugalom helyreállításának egyik legfőbb akadálya.

Mélységes fájdalommal tölt el e tragikus napok során áldozatul esett ártatlan dolgozó emberek minden csepp kiöntött vére. Legyen vége a tragikus harcoknak és a hiábavaló vérontásnak!

Magyarok, barátaim, elvtársaim! Induljunk meg hát a párt vezetésével népünk jobb, szebb, szocialista jövőjét építő békés alkotómunka útján!

Nagy Imre 1956. október 28-án bejelenti a fordulatot¹

Magyarország népe!

A múlt héten tragikus gyorsasággal peregtek a véres események. Az elmúlt évtized szörnyű hibáinak és bűneinek végzetes következményei tárulnak eléink azokban a fájdalmas eseményekben, amelyeknek szemtanúi és résztvevői vagyunk.

Ezer esztendőös történelmünk során a sors nem fukarkodott a népünket és nemzetünket sújtó csapásokkal. De ilyen megrázkódtatást hazánk még sohasem élt át.

A kormány elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a jelenlegi hatalmas népmozgalom ellenforradalom volna. Kétségtelen, hogy úgy, ahogy minden nagy népmegmozduláskor történni szokott, az elmúlt napokat is felhasználták kártékony elemek közönséges bűncselekmények elkövetésére. Tény az is, hogy reakciós, ellenforradalmi elemek is bekapcsolódtak és igyekeztek az eseményeket felhasználni a népidemokratikus rendszer megdöntésére. De az is vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.

Ez a mozgalom célul tűzte ki, hogy biztosítja nemzeti függetlenségünket, önállóságunkat és szuverenitásunkat, kibontakoztatja társadalmi, gazdasági, politikai életünk demokratizmusát, mert csak ez lehet a szocializmus alapja hazánkban. Ezt a nagy megmozdulást az elmúlt történelmi korszak súlyos bűnei robbantották ki. A helyzetet még súlyosabbá tette, hogy a vezetés még a legutóbbi időkig nem szánta rá magát arra, hogy véglegesen szakítson a régi, bűnös politikával. Főleg ez vezetett a tragikus testvérharchoz, oly sok hazafi pusztulásához mindkét oldalon.

A harcok közepette megszületett a demokratikus nemzeti egység, függetlenség és szocializmus kormánya, amely a népakarat igazi kife-

1. Ez a beszéd az M. D. P. Központi Vezetőségének, illetve az ezt követő minisztertanácsi ülés határozatának meghozatala után hangzott el a Kossuth Rádióban 1956. október 28-án, vasárnap délután 17 óra 25 perckor. (Az 1984-es kiadásban kipontozással jelölték a hangfelvétel hiányosságait, melyeket most 2020-ban pótolunk.)

jezőjévé fog válni. Ez a kormány szilárd elhatározása. Az új kormány támaszkodva a nép erejére és ellenőrzésére abban a reményben, hogy a nép teljes bizalmát megnyeri, hozzákezd a nép jogos követeléseinek megvalósításához.

A kormány munkáját hallatlanul nehéz körülmények között kezdi el. A múlt örökségeként reánk maradt igen komoly gazdasági helyzet még súlyosabbá vált az elmúlt napok harcai következtében. Nagyon nehezek lesznek az előttünk álló hónapok is.

A kormány tisztán látja munkásosztályunk, parasztságunk, értelmiségünk súlyos anyagi helyzetét. A kormány elsősorban a harcos magyar munkásosztályra kíván támaszkodni, de természetesen támaszkodni óhajt az egész dolgozó magyar népre.

Széleskörű program kidolgozását határoztuk el, amelynek keretében a munkásság megelégedésére rendezni kívánjuk a régi, jogos követeléseket és sérelmeket, többek között a bér és norma kérdést, a minimális bérek alsó határának és a legalacsonyabb nyugdíjak felemelését, figyelembe véve a munkában eltöltött éveket és a családi pótlék követelését. A kormány, hogy a rendkívül súlyos lakáshelyzeten segítsen, a legmesszebbmenően támogatni fogja, hogy állami, szövetkezeti és magánkezdemenyezésből minél több lakást építsenek.

A kormány üdvözli az üzemi dolgozók kezdeményezését az üzemi demokrácia kiszélesítésére, helyesli a munkástanácsok megalakítását. A kormány erélyes kézzel véget vet a termelőszövetkezeti mozgalom és a tagosítások során elkövetett súlyos törvénytelenéseknek, nagyszabású tervet dolgoz ki az elhanyagolt és fejlődésében elmaradt mezőgazdasági termelés fellendítésére, termelőszövetkezeti és egyéni gazdaságok termelésének felvirágoztatására, a termelési kedv helyreállítására.

A kormány bátran épít a munkás-, paraszt- és diákifjúságra, az egyetemistákra, teret nyújt kezdeményezésüknek megtisztuló politikai közéletünkben, és rajta lesz, hogy az életbe induló fiatalok minél jobb anyagi körülmények közé kerüljenek.

A kormány felkarolja a népkézdemenyezésre létrejött új, demokratikus önkormányzati formákat, arra fog törekedni, hogy azokat beiktassa az államigazgatásba.

A kormány a további vérontás megszüntetése és a békés kibontakozás biztosítása érdekében elrendelte az általános, azonnali tűzszünetet. Utasította a fegyveres erőket, hogy csak akkor tüzeljenek, ha megtámadják őket. Ugyanakkor felhívja mindazokat, akik fegyvert fogtak, hogy tartózkodjanak minden harci cselekménytől és fegyverüket haladéktalanul szolgáltatassák be.

A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakult az új karhatalom a honvédség és a rendőrség alakulataiból, valamint a munkások és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból.

A magyar kormány megállapodott a szovjet kormánnyal, hogy a szovjet csapatok azonnal megkezdik kivonulásukat Budapestről, s az új karhatalom megalakulásával egyidejűleg elhagyják a város területét.

A magyar kormány tárgyalásokat kezdeményez a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti kapcsolatokról, többek között a Magyarországon állomásozó szovjet haderők visszavonásáról, a magyar-szovjet barátság szellemében, a szocialista országok közötti egyenjogúság és nemzeti függetlenség alapján. A rend helyreállítása után egységes, új államrendőrséget szervezünk és az államvédelmi hatóságot megszüntetjük. Senkinek, semmiféle bántódása nem eshet amiatt, hogy a fegyveres harcokban részt vett.

A kormány javaslatot terjeszt az Országgyűlés elé, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen, hogy március 15 -ét ismét nemzeti ünnepé nyilvánítsák!

Magyarország népe!

A keserűség és a harc óráiban az ember hajlamos arra, hogy az elmúlt 12 esztendőnek csak a sötét oldalait lássa. Ne engedjük tisztánlátásunkat elhomályosítani. Ennek a 12 esztendőnek vannak történelmi jelentőségű, maradandó, eltörölhetetlen eredményei, amelyeket ti magyar munkások, parasztok, értelmiségiek az MDP vezetésével kemény és áldozatos munkáttal hoztatok létre. Megújhodó népköztársaságunk számít arra az erőre és önfeláldozásra, amelyet ti az alkotómunkában megmutattatok, amely hazánk jobb jövőjének legfőbb biztositéka.

Nagy Imre bejelenti az egypárt-rendszer megszüntetését 1956. október 30-án¹

Magyarország dolgozó népe, munkások, parasztok, értelmiségiek!

A hazánkban mind szélesebben kibontakozó forradalom, a demokratikus erők hatalmas megmozdulása válaszút elé állította hazánkat. A nemzeti kormány, az MDP elnökségével egyetértésben a nemzet életében sorsdöntő elhatározásra jutott, amelyet a következőkben kívánok Magyarország dolgozó népével tudatni.

Az ország életének további demokratizálása érdekében az egypárt-rendszer megszüntetésével a kormányzást az 1945-ben újjászületett koalíciós pártok demokratikus együttműködésének alapjaira helyezi. Ennek megfelelően a nemzeti kormányon belül szűkebb kabinetet létesít, amelynek tagjai: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Kovács Béla, Erdei Ferenc, Kádár János, Losonczy Géza és a szociáldemokrata párt által kijelölendő személyiség.

A kormány előterjesztést tesz a népköztársaság elnöki tanácsának Kádár János és Losonczy Géza államminiszterre való megválasztására.

A nemzeti kormány felhívja a szovjet csapatok parancsnokságát, hogy azonnal kezdje meg a szovjet csapatok kivonását Budapest területéről. Egyidejűleg a nemzeti kormány közli az ország népével, hogy a szovjet csapatoknak az ország területéről való kivonására haladéktalanul megkezdje a tárgyalásokat a Szovjetunió kormányával.

A nemzeti kormány nevében bejelentem, hogy a forradalom által létrehozott demokratikus helyi önkormányzati szerveket a nemzeti kormány elismeri, rájuk támaszkodik és támogatásukat kéri.

Magyar testvéreim, hazafiak! Hazánk hú polgárai!

1. 1956. október 30-án, kedden délután 14 óra 28 perckor a Kossuth és a Petőfi Rádió bejelentette, hogy a nemzeti kormány miniszterelnöke, Nagy Imre és a kormány tagjai szólnak a magyar néphez. Elsőnek Nagy Imre miniszterelnök beszélt, őt követte Tildy Zoltán államminiszter a Független Kisgazdapárt, Erdei Ferenc a Nemzeti Parasztpárt, Kádár János államminiszter a Magyar Dolgozók Pártja elnöksége nevében. Mindannyian teljes mértékben támogatták Nagy Imre bejelentéseit és pártjaik támogatásáról biztosították a miniszterelnököt.

Őrizzétek meg a forradalom vívmányait, minden erővel biztosítsátok a rendet, állítsátok helyre a nyugalmat! Ne folyjon testvérvér hazánkban! Vegyétek elejét minden rendzavarásnak, minden rendelkezésre álló erővel biztosítsátok az élet és vagyonbiztonságot.

Magyar testvéreim, munkások, parasztok!

Sorsdöntő elhatározásunkban álljatok a nemzeti kormány mellé!

Éljen a szabad, demokratikus, független Magyarország!

Nagy Imre bejelenti Magyarországot semlegességét 1956. november 1-én¹

Magyarország népe!

A magyar nemzeti kormány a magyar nép és a történelem előtti mély felelősségérzettől áthatva, a magyar nép millióinak osztatlan akaratát kifejezve kinyilvánítja a magyar népköztársaság semlegességét. A magyar nép, a függetlenség és egyenjogúság alapján az ENSZ alapokmánya szellemének megfelelően igaz barátságban kíván élni szomszédjaival, a Szovjetunióval és a világ valamennyi népével. Nemzeti forradalma vívmányainak megszilárdítását és továbbfejlesztését óhajtja anélkül, hogy bármelyik hatalmi csoportosuláshoz csatlakoznék.

A magyar nép évszázados álma valósul meg ezzel. A forradalmi harc, melyet a magyar múlt és a jelen hősei vívtak, végre győzelemre vitte a szabadság, a függetlenség ügyét! Ez a hősi küzdelem tette lehetővé, hogy népünk államközi kapcsolataiban érvényesítse alapvető nemzeti érdekét, a semlegességet.

Felhívással fordulunk szomszédainkhoz a közeli és távoli országokhoz, hogy tartsák tiszteletben népünk megmásíthatatlan elhatározását. Most valóban igaz az a szó, hogy népünk olyan egységes ebben az elhatározásában, mint történelme során még talán soha.

Magyarország dolgozó milliói!

Védjétek és erősítsétek forradalmi elszántsággal, önfeláldozó munkával, a rend megszilárdításával hazánkat, a szabad, független, demokratikus és semleges Magyarországot!

1. Ezt a bejelentést is Nagy Imre olvasta fel, személyesen a Szabad Kossuth Rádióban, mint a Magyar Népköztársaság miniszterelnöke és megbízott külügyminisztere 1956. november 1-én, csütörtökön este 19 óra 50 perckor. A rádió ezután a Himnuszot sugározta, majd Kodály kórusműveket, köztük Petőfi Nemzeti Dalának feldolgozását. Nagy Imre az ország semlegességének kinyilatkoztatását már a délután folyamán bejelentette egy rögtönzött beszédben az országgyűlés épülete előtt összesereglett tömeg előtt.

Nagy Imre miniszterelnök távirata az ENSZ főtitkárának 1956. november 2-án¹

Az ENSZ főtitkárának, Dag Hammarskjöld úrnak, New York

Excellenciás Uram!

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke, mint megbízott külügyminiszter, az alábbi kiegészítő információkat kívánja Excellenciád tudomására hozni:

November 1-i üzenetemben már említettem, hogy újabb szovjet katonai alakulatok vonultak be Magyarországra, hogy erről a magyar kormány értesítette a szovjet nagykövetet, felmondta a Varsói Szerződést, kinyilatkoztatta Magyarország semlegességét és az ENSZ-hez fordult az ország semlegességének garantálására.

November 2-án a Magyar Népköztársaság kormányához újabb pontos értesülések szerint honvédségi jelentések érkeztek, melyek szerint jelentős szovjet egységek lépték át az ország határát, Budapest felé vonulnak és útközben birtokukba veszik a vasútvonalakat, vasútállomásokat, vasúti biztosító berendezéseket, stb. Jelentések érkeztek arról is, hogy Nyugat-Magyarország területén kelet-nyugat irányú szovjet csapatmozdulatok tapasztalhatók.

Fentiek alapján a magyar kormány szükségesnek tartotta, hogy tudomására hozza a budapesti szovjet nagykövetségnek és a Budapestre akkreditált külképviseleteknek a népköztársaság ellen irányuló lépéseket.

A Magyar Népköztársaság kormánya egyben konkrét javaslatot tett a szovjet kormánynak a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok

1. A Szabad Kossuth Rádió 1956. november 2-án, pénteken az esti 19 óras hírek után bejelentette, hogy két fontos közleményt olvasnak fel. Az első közlemény a magyar kormánynak a Szovjetunió budapesti nagykövetségéhez eljuttatott szóbeli jegyzékét ismertette, melyben határozottan tiltakozott az újabb szovjet egységek bevonulása ellen és amelyben bejelentette, hogy Magyarország felmondja a Varsói Szerződést. A kormány megbízta a külügyminisztériumot, hogy tájékoztassa a Budapestre akkreditált külképviseletek vezetőit az újabb fejleményekről. A kormány ugyanakkor közölte, hogy tárgyalásokat kíván kezdeni a Szovjetunióval a kérdés katonai vonatkozásairól. A közlemény hírül adta, hogy a magyar kormány felhívta az ENSZ Biztonsági Tanácsának figyelmét is a magyarországi fejleményekre. Ezután került sor Nagy Imre táviratának ismertetésére.

visszavonására, valamint a varsói egyezmény felmondásának végrehajtására vonatkozó tárgyalások színhelyére és közölte a magyar kormányküldöttség tagjainak névsorát. A magyar kormány ezen túlmenően javaslatot tett a budapesti szovjet nagykövetségnek, alakítsanak vegyesbizottságot a szovjet csapatok kivonásának előkészítésére.

Kérem Excellenciádat, szólítsa fel a nagyhatalmakat Magyarország semlegességének elismerésére és utasítsa a Biztonsági Tanács a szovjet és magyar kormányt a tárgyalások azonnali megkezdésére. Kérem Excellenciádat, ismertesse a Biztonsági Tanács tagjaival a fentieket és fogadja őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Nagy Imre,
a Magyar Népköztársaság minisztertanácsa elnöke
és meghatalmazott külügyminisztere

Nagy Imre utolsó, 1956. november 4-i hajnali felhívása¹

Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke.

Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt.

Csapataink harcban állnak!

A kormány a helyén van!

Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!

1. 1956. november 4-én, vasárnap hajnali 4 óra 30 perckor megkezdte rendes adását a Szabad Kossuth Rádió és a Szabad Petőfi Rádió Győr. A külföldi hírekben közölte, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa magyar idő szerint szombaton este 21 óra 37 perckor összeült, hogy megvitassa a magyarországi helyzetet. 5 óra 20 perckor a rádió váratlanul megszakította adását, s a bemondó drámai hangon jelezte: Figyelem! Figyelem! Figyelem! Figyelem! Figyelem! Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság miniszterelnöke szól a magyar néphez!

A miniszterelnök szavai után elhangzott a Himnusz és a Szózat. Bejelentését 5 óra 35 perckor olvasták fel először angolul, ezt követően körülbelül két percenként megismételték magyarul, angolul, franciául, oroszul és németül. A Szabad Kossuth Rádió néhány perccel 8 óra után hagyta abba adását, miután a szovjet csapatok megszállták a parlamentet és megszüntették az ott üzemelő stúdió működését. Ezután még egy ideig zenét sugároztak a Bródy Sándor utcai központi stúdióból.

Kiadja: Nagy Imre Alapítvány

A kiadásért felelős: Kende Péter, a Nagy Imre Alapítvány elnöke

Borító és tipográfia: Benedek Imre (Gemma Grafika)

Fotók: Nagy Imre Emlékház

Nyomda: Pauker Nyomda Kft.

Ügyvezető igazgató: Tóth Béláné

Nyomdai megrendelés törzsszáma: 76355

Példányszám: 500

Budapest, 2020

ISBN 978 963 88382 1 6